Б
Ч-14341

ПРОФ. Д-Р.
АҐЕНОР АРТИМОВИЧ

ПРАКТИЧНА ГРАМАТИКА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

„СІЯЧ"
ПРАГА-1927

Битинський

ПРОФ. ДР.

АГЕНОР АРТИМОВИЧ.

ПРАКТИЧНА ГРАМАТИКА ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Українське Видавниче Т-во "СІЯЧ"

Прага – 1927.

II.14341

229954

V. Kk. museum

Ця граматика написана паралельно і творить одну цілість із моєю "Латинською читанкою" /Відень, Schulbücherverlag, 1922/ Вона наскрізь практична і призначена для Університетських Курсів латинської мови або для таких середніх шкіл /т.зв. реформованих гімназій/, де наука латинської мови починається що аж у найвищих клясах.

Щиру подяку складаю п.професорові др. В.Сімовичеві, що прочитав цю граматику і виправив мову та термінольогію.

Вшенори, 16 жовтня 1926

Др.Агенор Артимович.

Частина перша.

АЗБУКА.

§1. 1.Латинська мова має 24 букви:

Буква	Назва	Звук	Буква	Назва	Звук
Aa	а	а	Oo	о	о
Bb	бе	б	Pp	пе	п
Cc	це	ц,к	Qq	ку	к
Dd	де	д	Rr	ер	р
Ee	е	е	Ss	ес	с
Ff	еф	ф	Tt	те	т
Gg	ге	г	Uu	у	у
Hh	га	г	Vv	ве	в
Ii	і	і	Xx	ікс	кс
Kk	ка	к	Yy	ипсі-	подіб-
Ll	ель	ль,л		льон	ний до
Mm	ем	м			укр. и
Nn	ен	н	Zz	дзет	дз

2. A,E,I,O,U,Y є vocālēs /голосівки/,AE, OE,AU є diphthongi /двозвуки/.Рідше подибуються двозвуки EU і UJ.

Замітка 1.Коли AE,OE не є двозвуками,себто коли треба окремо вимовляти A-E,O-E, то часто вживається знака розлуки: /diaeresis/ напр.:poeta, читай:поета = поет.

3. Всі инші букви є consonántēs /шелестівки/. X-кс і z-дз є подвійні шелестівки.

C/K,Q/,P,T,G,B,D є mūtae, /прорывні, властиво - німі; C/K,Q/,P,T tenuēs /безголосі,вл. - тверді/; G,B,D mediae /голосові,вл середні/; M і N є nāsālēs /носові/; L і R liquidae /вл. - плавкі/,H,F,V,S,I=й spirántēs /протиснені,вл.-продихові/.

4. Знак I вживається і для напівголосівки Й, напр.: Troia /=Троя/. У старших книжках уживається замість I=й ще знака J напр.: Trōja = Troia.

Зам. 2. У грецьких словах I є все = I, напр.: Ionēs /Іонес/.

Зам. 3. У багатьох книжках подибується, як у старих Римлян, знак U і для напівголосівки V, напр.: Vīnum=Vīnum /вино/.

Зам. 4. Q вживається тільки з U: QU =кв. / ! /

Зам. 5. K вживається звичайно тільки у слові Kalēndae /= перший день місяця/. У давніх часах писалося K і в инших словах, що починаються буквами "ка", напр.: Karthāgo=Carthāgo.

Зам. 6. C первісно =G/г/, пізніше =G і K. Потім винайшли Римляни для звука G /г/ новий знак G=g а C вживали тільки для означення звука K. Старий знак C=G, задержався тільки у скороченнях: C=Gāius, Cn.=Gnaeus.

ВИМОВА ДЕЯКИХ БУКВ.

§2. 1. AE вимовляється як укр. е, OE - як французьке EU або німецьке ö, AU як аВ, EU як ев, Y - як французьке U, або німецьке ü.

U у сполуках QU, NGU перед голосівкою, вимовляється як в, напр.: quis, чит.: квіс /хтр/, lingua, читай: лінгва /язик, мова/; так само вимовляється SU як св у словах suādeo, suēsco, suāvis /чит.: свадео, свеско, свавіс/ і в усіх словах, виведених од цих пнів.

2. C Римляни "класичних" часів вимовляли завсігди як K. Ми вимовляємо C перед E, I, Y, AE, OE як наше Ц. Так говорили Римляни вже в пізніших часах.

3. Так само ми, вимовляємо "ti" перед голосівкою як "ці", напр.: natio /нацio/. Римляни "класичних" часів читали "ti" все як "ti"/напр.: natio/ і вже дуже пізно так як ми: "нацio".

Зам. 1. "Ti" вимовляється і в нас як "ti" а/ у грецьких словах / Miltiades чит.: Мільтіадес/, б/ у сполуках: -sti-, -xti-, -tti- /Bruttii, Sestius, чит.: Бруттіі, Сестіус/.

4. Латинське L це - середнє L, як англійське,

французьке, німецьке, чеське L , себто, ні тверде л, ні мягке ль.

Ch вимовляємо як наше х, Ph - як Ф.

МІРА СКЛАДІВ.

§3. . Складн / sýllabae/ бувають довгі або короткі.

Склад є довгий, коли має довгу голосівку - sýllaba nātūrā longa , або коли по короткій голосівці йде щонайменше дві шелестівки - sýllaba positiōne longa = склад довгий наслідком положення.

Довгу голосівку означаємо часом знаком ¯, коротку - знаком ˘ , напр.: mēnsā /столом/, але mĕnsă /стіл/.

Зам.1. Двозвуки / diphthongī/ все довгі.

Зам.2. Коли по короткій голосівці йде muta cum liquidā /l,r/, то склад звичайно лишається короткий, напр.: tĕnĕbrae /темноші, темрява/. Тільки у віршах такий склад може бути тех довгий, напр.: tēnĕbrae або tĕnĕbrae

Зам.3. Qu, ch, ph, th уважається все за одну шелестівку. Подвійні шелестівки X, Z вважаються за дві шелестівки.

Зам.4. Голосівка перед голосівкою або H бувае звичайно коротка.

НАГОЛОС.

§4. 1. У двоскладових словах наголошуємо все перший склад, напр.: mēnsa, pŭer /хлопець/.

2. У більшескладових словах наголошуємо - а/ передостанній склад /другий з кінця /, коли він з природи /nātūra/ або через положення /positiōne, довгий, напр.: Rōmānus /Римлянин/, magister /учитель/; б/ третій з кінця склад, коли передостанній є короткий, напр.: discĭpŭlus /учень/, але й īmpĭgra /пильна/, бо сполука gr muta cum liquidā/ гл. §3, зам. 2/

П Р А В О П И С , Д І Л Е Н Н Я С Л І В .

§5. 1. Звичайно пишемо по-латині так, як говориться.

Великі початкові букви пишемо звичайно там, де і в українській мові, але, крім того, і в прикметниках та прислівниках, виведених од власних імен, напр. Rōmānus /римський/.

2. Коли ділимо більшескладове слово, то всі ті склади, якими може починатися латинське слово, належать до наступного складу, напр.: ma-gĭ-ster, fe-nē-stra /вікно/, sel-la /крісло/, scam-num /лавка/.

Але коли слово зложене, то ділимо за складовими частинами, напр.: ab-est /нема його/.

Ч А С Т И Н И М О В И .

§6. В латинській мові розріжняємо таксамо, як і в українській мові, 9 розрядів слів /partēs ōrātiōnis = частини мови/:

1.	Substantīva	іменники	Nomina /імена/	відміняються
2	Adiectīva	прикметники		
3	Numerālia	числівники		
4	Pronōmina	займенники		
5	Verba	дієслова		
6	Adverbia	прислівники	Particulae /частиці/	не відміняються
7	Praepositiōnēs	прийменники		
8	Coniunctiōnēs	сполучники		
9	Interiectiōnēs	вигуки		

В І Д М І Н А І М Е Н И К І В І П Р И К М Е Т И К І В .

§7. При відміні іменників і прикметників розріжняємо:

1. Р і д /genus/ — а/чоловічий /masculīnum/, б/жіночий /femininum/, в/середній /neutrum/
2. Ч и с л о /numerus/ — а/однину /singularis/, б/множину /pluralis/
3. В і д м і н о к /cāsus/.

Р І Д .

§8. 1. Назви осіб чоловічої постаті, вітрів та /звичайно/ річок є чоловічого роду /masculīna/.

2. Назви осіб жіночої постаті і /звичайно/ дерев є жіночого роду /femininа/.

3. Невідмінні іменики/indeclinabilia/, що їх не можна відмінять/ є середнього роду / neutra/.

4. Substantīva mobilia /рухомі/ - це такі назви осіб, що мають для чоловічого і жіночого роду відмінне закінчення, напр.: discipulus /учень/, discipula /учениця/; magister /учитель/, magistra /учителька/.

5. Substantīva communia /вл.-спільні/ це такі назви осіб, що мають те саме закінчення для чоловічого, що й для жіночого роду, напр.: cīvis, m. /громадянин/, f. = громадянка.

В І Д М І Н К И .

§9. В латинській мові є 6 відмінків /cāsus/:

Відмінок.	Назва	Ужив. звич. на питання	Перекл. звич. в укр. мові	Ужив. в реч. звич. як
1.	Nominatīvus	хто? що?	1. називником	підмет, присудок
2.	Genitīvus	кого? чого?	2. родовиком	прикметниковий додаток /дальш. предмет/
3.	Datīvus	кому? чому?	3. давальником	/дальший/ предмет
4.	Accusatīvus	кого? що?	4. знахідником	предмет
5.	Vocatīvus	---	5. кличником	виклик
6.	Ablatīvus	1/ від кого від чого 2/ ким? чим? 3/ у кім? у чім?	2. родовиком 6. орудником 7 місцевиком.	прислівниковий додаток

Прим.1. Nom. і Voc. називаються casus recti /незалежні відмінки, властиво - прямі/, всі инші - casus obliqui /залежні, вл.-скісні/

Прим.2. При назвах осіб питаємо не "ким", але все - "від кого або рідше - "через кого" і вживаємо приіменників a/ab/ з abl. або per з acc., напр.: a puero /хлопцем/, per puerum /вл.= через хлопця/.

§10. Поодинокі відмінки мають осібні закінчення, що додаються до пня.

Прим.1. Nom. часто не має жадного закінчення.

Прим.2. У Voc. тільки іменики 2-ої відміни на -us мають окреме закінчення -ĕ. У всіх инших Voc=Nom.

Прим.3. Іменики середнього роду мають завсігди таксамо, як і в укр. мові, Acc. і Voc. =Nom.; Nom., Acc. і Voc. plur. має все за закінчення ā.

Прим.4. Все Dat.plur. = Abl.plur.

Замітка. Часто пень і закінчення зливаються так, що їх тільки знаючи наукову граматику, можна розріжнити та пізнати, котре пень і котре закінчення. Тим то ми відріжнятимемо "пень" наукової граматики від "основи" практичної граматики.

В І Д М І Н И .

§11. В латинській мові є пять одмін. До якої відміни котрий іменик належить, можна пізнати тільки з закінчення Gen. sing.

Genit. sing. кінчиться в I відміні на -ae
II " " " -ī
III " " " -ĭs
IV " " " -ūs
V " " " -ei

П Е Р Ш А В І Д М І Н А .

§12. Іменики першої відміни кінчаться в назив. одн. на -ă. Основу можемо найти, коли опустимо за кінчення.

Nom.=Voc.	mens-ă	стіл	mens-ae	столи
Gen.	mens-ae	стола	mens-ārum	столів
Dat.	mens-ae	столові	mens-īs	столам
Acc.	mens-am	стіл	mens-ās	стола
Abl.	mens-ā	столом	mens-īs	столами
	in mens-ā	на столі	in mens-īs	на столах

§13. До цієї відміни належать іменники I-ої відміни, що кінчаються на -a: mensa-.Nom.sing. mensa вл.не має жадного закінчення, Acc.sing. mensa-m має в науковій граматиці тільки закінчення -m ,і т.д. В деяких одмінках закінчення зливається зо пнем,напр.:gen. mensae з mensa-ī.

§14. Іменники I-ої відміни є жіночого роду. Masculīna є тільки назви чоловічих осіб,напр.: agricola,m./хлібороб/, poēta,m. /поет/,та назви вітрів і звичайно й річок,напр.: Etesiae,m. /перехідні, пасатні вітри/, Sequana,m. /ріка в Галії, Сена , франц. Seine/. Adria,m./Адрійське Море/ є тех masculīnum.

Зам. Та є назви річок-fem.:Allia,f,Matrona f. /Марна,Marne/, а є й такі,що вживаються як masc ul.і femin.,напр.: Albula.Garumna,Mosella , Trebia.

§15. Примітки:

1.Давне закінчення gen.sing.на -ās ужи - вається часом у зворотах:

pāter familiās=familiae /батько родини/,
māter --- --- /мати -"- /,
filius --- --- /син -"- /.

2. В поезії вживається часом в gen.sing. давне закінчення -āī зам. -ae,напр.: terrāī = terrae.

3. Замість закінчення -ārum /gen. plur./ уживається часом,звичайно у віршах давне закінчення -um .напр.: caelicolum = caelicolārum /мешканців неба/.

4. Деякі Substantīva communia мають в Dat.і Abl. pl.закінчення -ābus / щоб ці форми відрізнити від рівнозвучних форм II-ої відміни,що є чоловічого роду/,напр.: filiis et filiabus /синам і донькам/, dīs deābusque (богам і богиням)

ДРУГА ВІДМІНА.

§16 А. Іменики на -us і -um , напр.: discípulus, м. учень, scámnum, n. лавка.

Singulāris

Nom.	discípul-us	учень	scamn-um	лавка
Gen.	discipul-ī	учня	scamn-ī	лавки
Dat.	discipul-ō	учневі	scamn-ō	лавці
Acc.	discipul-um	учня	scamn-um	лавку
Voc.	discipul-ĕ	учню!	(scamn-um	лавко!)
Abl.	ā discipul-ō	учнем, від уч-ня	scamn-ō	лавкою на лавці

Plurālis

Nom. Voc.	discípul-ī	учні	scamn-ă	лавки
Gen.	discipul-órum	учнів	scamn-órum	лавок
Dat.	discipul-īs	учням	scamn-īs	лавкам
Acc.	discipul-ōs	учнів	scamn-ās	лавки
Abl.	ā discipul-īs	учнями від уч-нів	scamn-īs	лавками на лавках

§17. Б. Іменики на -er , напр.: magister, м-учитель, puer, m.- хлопець.

Singulāris

Nom.	magister	учитель	púer	хлопець
Gen.	magistr-ī	учителя	púĕr-ī	хлопця
Dat.	magistr ō	учителеві	púĕr-ō	хлопцеві
Acc.	magistr um	учителя	púerum	хлопця
Voc.	magister	учителю!	púer	хлопче!
Abl.	ā magistr ō	учителем від учителя	ā púĕr-ō	хлопцем від хлопця

P l u r a l i s .

Nom. Voc.	magístr-ī	учителі	puer-ī	хлопці
Gen.	magístr-ōrum	учителів	puer-ōrum	хлопців
Dat.	magístr-īs	учителям	puer-īs	хлопцям
Acc.	magístr-ōs	учителів	puer-ōs	хлопців
Abl. a	magístr-īs	учителями від учите-лів	puer-īs	хлопцями від хлопців

§18. .1.Деякі іменики на -er зберігають -e- в усіх одмінках,инші викидають -e- в усіх одмінках,крім Nom.i Voc. sing.

Замітка. В імеників,що зберігають -e- /напр.: puer,pueri/,-e- належить до пня, в инших -e- до пня не належить,а є тільки вставкою в Nom.i Voc.sing напр.: magist^{e}r is magistrs,magistros.

2. Таксамо як puer , відміняються й vir, /чоловік,муж/: vir,viri,viro,virum .etc.

3. Іменики на -er/-r/ мають Voc. усе= Nom.

§19. Примітки до II-ої відміни:

1. Déus/бог/ має Voc.sg.deus /бо[illegible]!/ Nom.plur. déī.dii або di,Gen.pl. deōrum або deum,Dat.= Abl.deis=diis dis.

2. Іменики на -ius/-ium/ мають у Gen.singul. крім звичайного закінчення -ī,ще й закінчення -ī,напр.: impéri= impérii /держави/.При цьому наголос лишається у скороченій формі на передостанньому складі.

3. Імена власні на -ius/-āius,-ēius/ мають у Voc. sing.закінчення -i,напр. Vergíli,/Nominat. Vergilius/, Gai, Pompei. Наголос на передостанньому складі!

4. Іменик fílius/син/ має Vocat. fili ,займенник meus/мій/ Voc.-mi : o mi fili,o mi deus.

5. у Gen.pl.уживається часом закінчення -um= -orum,особливо a/ у словах,що означають гроші, вагу або міру,напр.: sestertium,talentum,medim num,[illegible]та ще до того,як мають при собі числівника; б/ у словах deus

líbĕri, déum-deōrum, líbĕrum-liberōrum/ у назвах урядів, напр.: duúmvĭrum, decémvĭrum, і особливо в висловах: praefectus fabrum /голова будівничих, начальник піонірів/, praefectus socium /голова спільників, союзників/.

6. Іменик iugĕrum, -i, -o... /югер, римський морґ=1/4 десятини/ mas Plur. за III. відміною: Nom., Acc., Voc. iugĕra, Gen. iugĕrum, Dat., Abl. iugĕribus.

Р І Д І М Е Н И К І В II. В І Д М І Н И.

§20. Іменики на -us і -er/-r/ є masculina, на -um - neŭtra.

Примітки:

1. На -us є femin, крім назв жіночих осіб та дерев /§8,2/ ще й назв місцевостей /міст/ малих островів та країн, напр.: Corinthus, -i, f.

Назви міст на -um є néutra, назви у plurālis на -i, -ōrum є masculina, напр.: Sagúntum, i, n, Vei, -orum, m., m.

2. Іменик humus, i /земля, ґрунт/ є femin.

Замітка: Жіночого роду є ще іменик alvus, i. /черево/, colus, i /кужіль/.

3. Іменик vulgus, i, n, натовп, юрба, чернь є neutrum; Acc. singular. vulgus, рідше -vulgum.

П Р И К М Е Т Н И К И I. та II. В І Д М І Н И

§21. А. Прикметники на -us, -a, -um, напр. magnus /великий/, magna /велика/, magnum /велике/

S i n g u l a r i s.

	Masc.	Femin.	Neutr.
Nom.	magn-ŭs	magn-ă	magn-um
Gen.	magn-ī	magn-ae	magn-ī
Dat.	magn-ō	magn-ae	magn-ō
Acc.	magn-um	magn-am	magn-um
Voc.	magn-ĕ	magn-a	magn-um
Abl.	magn-ō	magn-ā	magn-ō

Pluralis.

Nom.	magn-ī	magn-ae	magn-ă
Voc.			
Gen.	magn-ōrum	magn-ārum	magn-ōrum
Dat.	magn-īs	magn-īs	magn-īs
Acc.	magn-ōs	magn-ās	magn-ă
Abl.	magn-īs	magn-īs	magn-īs

§22. Б. Прикметники на -er, -/e/ra, -/e/rum, напр.: pulcher, pulchra, pulchrum /гарний/, liber, libĕra, libĕrum /вільний/.

Masculinum.

	Singularis		Pluralis	
Nom.	pulcher	liber	pulchr-ī	liber-ī
Voc.				
Gen.	pulchr-ī	liber-ī	pulchr-ōrum	liber-ōrum
Dat.	pulchr-o	liber-o	pulchr-īs	liber-īs
Acc.	pulchr-um	liber-um	pulchr-ōs	liber-ōs
Abl.	pulchr-o	liber-o	pulchr-īs	liber-īs

Femininum.

	Singularis		Pluralis	
Nom.	pulchr-a	libĕr-a	pulchr-ae	liber-ae
Voc.				
Gen.	pulchr-ae	liber-ae	pulchr-ārum	liber-ārum
Dat.	pulchr-ae	liber-ae	pulchr-īs	liber-īs
Acc.	pulchr-am	liber-am	pulchr-ās	liber-ās
Abl.	pulchr-a	liber-a	pulchr-īs	liber-īs

Neutrum.

	Singularis		Pluralis	
Nom.	pulchr-um	libĕr-um	pulchr-ă	liber-ă
Voc.				
Gen.	pulchr-ī	liber-ī	pulchr-ōrum	liber-ōrum
Dat.	pulchr-o	liber-o	pulchr-īs	liber-īs
Acc.	pulchr-um	liber-um	pulchr-ă	liber-ă
Abl.	pulchr-o	liber-o	pulchr-īs	liber-īs

§23. 1. Деякі прикметники на -er ,що в них -e- належить до пня,зберігають це -e- в усіх відмінках.

Замітка: Прикм. dexter /правий,на правому боці/ має подвійні форми: dexter,dextĕra, dextĕrum і dexter,dextra,dextrum.

2. Таксамо як liber відмінюється satur,sátŭra, satŭrum /ситий/: gen. saturi,saturae,saturi etc.

ОСОБЛИВОСТИ У ТВОРБІ ДЕЯКИХ ФОРМ ПРИКМЕТНИКОВИХ.

§24. 1. Деякі прикметники /займенники,числівники/ мають у всіх трьох родах у Genit. sing. закінчення -ius, у Dat.sing.-i, напр.:

Nom.	tōtus	tōta	tōtum /цілий/
Gen.	t ō t ī ŭ s		
Dat.	t ō t ī		
Acc.	tōtum	tōtam	tōtum
Abl.	tōtō	tōta	tōtō

Plurālis - правильно.

Таксамо відмінюються:

sōlus	сам один	uter	хто/з двох/
ullus	якийсь	néŭter	жаден/із двох
nullus	жаден	alter	другий
ūnus	один	alius	инший

Замітка 1. Alius має звичайно Gen.sing. alterius /m.f.n./,Dat.sing.: alii /m.f.n./

Замітка 2. Néuter має Gen.sing. neutrī тільки у звороті: neutri generis середнього роду.

2. Numerālia distributīva /поділові числівники/, крім singŭli /по одному/,творять Gen.plur. masc.i neutr. закінченням -um, зам. -orum ,отже:

singŭli	має Gen.plur.	singulōrum
bīni /по два/	" -- -	bīnum
trīni /по три/	" -- -	trīnum

і т.д.

П Е Н Ь

§ 25. Пень іменників та прикметників II. відміни кінчиться на -ŏ: discipulo-, magno, pulchro, puero.

Це -o- перейшло в закінченнях us і um на u. magnus < magno s, magnum < magno m.

В деяких відмінках -o- зливається з закінченням, н.пр.: Dat. sing. magnō < magnoi < magno ai.

У Nomin. singul. masculini слів на r відпало -o-, і, крім цього, ще й закінчення -s, напр.: *puero-s > *puers > puer.

Там, де у пні не було -e-, всунулося для влекшення вимови -e-, напр.: *magistro s > *magisters > magister.

Т Р Е Т Я В І Д М І Н А

§ 26. I. До третьої відміни належать іменники і прикметники, що мають у Gen. sing. закінчення is.

/ Основу можна найти, коли опустити це is, а пень, коли опустити закінчення Gen. plur. um.

2. Nom. sing. кінчиться на -s/masc. і fem./або не має жадного закінчення /masc. femin. і всі neutra/.

3. Voc. sing. = Nom. sing.

4. Іменники /прикметники/, що мають у Gen. sing. більше складів, аніж у Nom. sing. називаємо нерівноскладовими /imparisyllaba/, напр. miles/ /gn. militis. Пень таких іменників кінчиться звичайно на шелестівку.

Зам. I. Сюди належать і два пні на u grus, gruis, m.f. /журавель/ і sus, suis, f. /свиня/

Зам. 2. Що-до іменників, які мають перед закінченням Gen. sing. is дві шелестівки, див. §30, б.

5. Іменники /прикметники/, що мають у Gen. sing. тільки само складів, що і в Nom. sing. називаємо рівноскладовими /parisyllaba/ напр. avis, Gen. avis, f. /птах/. Пень кінчиться на -i-.

6. Закінчення III. відміни такі:

SLAVISCHE BIBLIOTHEK IN PRAG · SLOVANSKÁ KNIHOVNA V PRAZE

	Singularis			Pluralis		
	masc.	fem.	neutr.	masc	fem.	neutr.
Nom. Voc.	s або θ	s або θ		ēs		ă/ ĭă/
Gen.		ĭs			um/ ĭum/	
Dat.		ī			ĭbus	
Acc.	em/ĭm/		=Nom	ēs/ īs/		-ă/ĭă/
Abl		-ĕ/ ī/			ĭbus	

7. Коли пень кінчиться на шелестівку або на u то закінчення не зміняється /крім Nom. sing./, коли ж пень кінчиться на -i-, то це -i- впливає часто на закінчення.

§27. Приклади до відміни іменників III. відміни.

Іменик:	color, m. /барва/	lēx, f. /закон/	flūmen, n. /ріка/
Пень:	colōr-	lēg	flūmĕn-
Основа:	colōr-	lēg	flūmĭn-

Singularis

Nom. Voc.	cólor	lēx	flū́men
Gen.	colṓr ĭs	lēg ĭs	flū́mĭn ĭs
Dat	colōr ī	lēg ī	flūmĭn ī
Acc	colōr em	lēg em	flūmen
Abl	colōr ĕ	lēg ĕ	flūmĭn ĕ

Pluralis

Nom. Voc	colṓr ēs	leg ēs	flúmĭn ă
Gen.	color um	leg um	flúmĭn um
Dat.	colór ĭbus	lég ĭbus	flumín ĭbus
Acc	color ēs	leg ēs	flúmĭn ă
Abl	colór ĭbus	leg ĭbus	flumín ĭbus

Іменик:	mons, m. /гора/	avis, f. /птах/	mare, n. /море/
Пень:	mont (i)-	avi-	mari-
Основа:	mont-	av	mar-

S i n g u l a r i s

Nom.	mons	avis	mare
Voc.			
Gen.	mont-ĭs	av-is	mar ĭs
Dat.	mont-ī	av-ī	mar ī
Acc.	mont-em	av-em	mare
Abl.	mont-ĕ	av ĕ	mar-ī

P l u r a l i s

Nom.	mont-ēs	av-ēs	már-ia
Voc.			
Gen.	mónt-ĭum	áv-ĭum	már-ĭum
Dat.	mónt-ĭbus	áv-ĭbus	már-ĭbus
Acc.	mont-es	av-ēs	mar-ia
Abl.	mont-ĭbus	av-ibus	mar-ĭbus

§28. Прикладн до відмінн прикметників.

Прикметники мають у Nom.sing.три закінчення /для masc., fem., neutr./або два закінчення /одне для masc.i fem/другге для neutr./або одне закінчення для всіх трьох родів.

Пень прикметників кінчиться звичайно на -i.

Прикметник:	acer/m./,	acris /f./,	acre /n./,	- гострий
Пень:		acri-		
Основа:		acr-		

	Singularis			Pluralis		
	masc.	fem.	neutr.	masc.	fem.	neutr.
Nom.	acer	acris	acre	acr-ēs		acr-ia
Voc.						
Gen.		acr-is			ácr-ium	
Dat.		acr-ī			ácr-ibus	
Acc.		acr-em	acre	acr-es		acr ia
Abl.		acr-ī			ácr-ibus	

Прикметник: fortis/m.f./,forte/n./-хоробрий
Пень: forti-
Основа: fort-

	Singularis		Pluralis	
	masc.i fem.	neutr.	masc.i fem.	neutr.
Nom. Voc.	fortis	forte	fort-ēs	fort-ia
Gen.	fort-is		fórt-ium	
Dat.	fort-ī		fórt-ibus	
Acc.	fort-em	forte	fort-es	fort-ia
Abl.	fort-ī		fórt-ibus	

Прикметник: dīligens/m.,f.,n./-пильний
Пень: diligenti-
Основа: diligent-

	Singularis		Pluralis	
	masc.,fem.	neutr.	masc.,fem.	neutr.
Nom. Voc,	diligens		dīligent-es	diligent-ia
Gen.	diligent-is		diligént-ium	
Dat.	diligent-i		diligént-ibus	
Acc	diligent-em	diligens	diligent-es	diligent-ia
Abl.	diligent-ī		diligént-ibus	

ПРАКТИЧНІ ПРАВИЛА ДЛЯ ТИХ,ЩО ВЧАТЬСЯ.

§29.

1.Закінчення -i,-ia,-i / в abl. sing., nom., acc., voc.pl. і gen.pl. мають substantiva neutra на -e,-al,-ar та прикметники /крімнаведених у §31/,напр.:
ánimal, -ālis,n., /звіря/:animáli,animália,animálium, exemplar,-āris,n/приклад/:exemplári,exemplária,exemplárium;omnis,-e /цілий/,pl;усі/:omni,omnia,omnium.

Зам.: Neutra на al та ar кінчалися первісно на ale та are і були так-само рівноскладові,як mare напр. animal давня форма animale, exemplar : exemplare

§ 30. Тільки ium /у Gen.plur./мають:
а/ Рівноскладові іменики /крім наведених у § 31/, напр. avis, Ger. avis f., Gen plur. avium, Abl.sing.ave.

б/ Нерівноскладові іменики, що їх основа кінчиться на дві голосівки, себто такі, що мають у Gen.sing. перед закінченням is дві голосівки, напр. urbs, urb-is, f. /місто/. Gen.pl urbium, Abl sing.urbe.

Закінчення ium вказує на те, що ці іменики мають або мали тех пень на -i-.

Зам.1/ -ium у Gen.pl. мають іще: lis, li tis, f/суперечка-позов/. Gen.pl.litium, Abl.sing. lite; fauces/pl./ f. /провалля, gen: faucium. pix, nivis, f./ сніг/: Gen.pl.nivium, Abl.sing.nivé, pptimates/pl./m./ бояри, аристократи/. Gen.optima tium, penates/pl./ пенати, домовики, боги спікуни Gen.penatium, рідше penatum

Зам.2.: В Acc.sing. -im, Abl.sing. ī мають

а/ рівноскладові назви міст та річок напр.
Neápŏlis, is, f. Acc. Neapolim, Abl. Neapolī
Tiběris, is, m. - Tiberim, Tiberī,

b/
sitis, sitis, f./спрага/: sitim, sitī,
secūris, is, f./сокира /: secúrim, securi,
turris, -is, f./башта, вежа/. turrim, turri,
febris, -is, f./пропасниця/-febrim, febri,
vis, f. Gen.i Dat.sing. нема/сила/: vim, vi,
і т.д.

§31.

Шелестівковий пень і тому -ĕ в abl.sing., -um у gen ... acc.toc.neut. ... мають усі инші нерівноскладові іменики та и ще такі -

1. рівноскладові іменики:

pāter, patris, m./.батько/ patre, patrum
mater, matris, f. мати / matre, matrum
frater, fratris, m./ брат/ fratre, fratrum
canis, canis, m./пес/ cane, canum
senex, senis, m./дід/ sene, senum
iúvĕnis, -is, m./ молодець iúvene, iuvenum.

Слід памятати:

patrum, matrum, fratrum -
canum, senum, iuvenum.

Замітка: P... /pl./- батьки=батько й мати/ має gen.pl. parentum або /рідше/ parentium,
mensis, is, m. /місяць у році/: mensium або mēnsum

2.а/ другий ступінь /Comparativus /прикметників напр : áltior/m.f./,altius/n / вищий :altiōre, altiōra,altiōrum.

máior,maius - більший maiōre,maiora, maiorum.

б/прикметники з одним закінченням для всіх трьох родів:

vetus-/старий,старинний/-vetere,vetera,veterum,

pauper-/бідний/-paupere,-,pauperum,
dives -/багатий/-divite,-,divitum,
compos- /причасний/-compote,-,compotum,
princeps - /перший,голова/-principe,-,-um,
particeps - /той,що має участь,причасний/ - participe,-,-.

Форми,зазначені рискою /-/,не вживаються!!

Замітка: Деякі прикметники мають тільки в gen.pl. -um.

memor памятливий / memori,-,memorum
immemor /непамятливий / immemori,-,immemorum
inops /безсилий,бідний / inopi,-,inopum
supplex /той,що благає;покірний /supplici, supplícia,supplícum,
celer,celĕris,célĕre /швидкий /céleri,celeria, célerum.

§32. Примітки:

1.Дієприкметники / Participia/ на -ans і -ens мають у abl.sing. -e, в nom.,acc.,voc.pl.neutr. -ia, в gen.pl. -ium, напр :
laudans /той,що хвалить/ laudánte,-tia,-ium,
sapiens /той,що знає,розуміє;розумний /sapiente,-tia,-ium.

Замітка:Дієприкметники у значінні та вжиті прикметниково мають у abl.sihg. -i,вжиті як іменики: -e,напр.:
a sapienti viro a sapiente /мудрцем/

2.Назви народностей на -as, -atis і -is,-itis мають як прикметники,правильні закінчення - abl. sing. -i,gen.pl. -ium,
Arpinas Arpinati,Arpinatium,
Samnis Samniti,Samnitium.
вжиті як іменики або як прикметники при назвах осіб,мають вони в abl.sing. закінчення -e,напр a Samnite,ab homine Samnite.

Замітка: Є ще й інші прикметники,що вжиті як назви осіб,мають у abl.sing.-e,напр.:
a metello célĕre.

П Е Р Е Г Л Я Д.

§33.

	I	II	III	IV
	-ī, -a, -ium мають	-us, -r, -um мають	тільки -ium мають	-e та /-a тільки Neutra/ мають
неріжноскладові	прикметники /крім наведених у IV/		іменики з двома мелестівками перед is в gen. sing.	a/всі інші неріжноскладові іменики, в/Comparativusприкметників, c/vetus, pauper, dives, compos, princeps, particeps.
ріжноскладові	1/Neutra на e, al, ar 2/прикметники	1/ріжноскл назви річок і міст, 2/ sitis securis, puppis, turris, febris, vis.	всі інші ріжноскл m. і f крім наведених у I, II, IV.	patrum, matrum, fratrum, canum, senum, iuvenum.

§34

ОСОБЛИВОСТІ У ТВОРБІ ДЕЯКИХ ВІДМІНКІВ.

Всі ці правила що ми їх подали, відносяться тільки до [illegible] і ми їх повинні вживати. Але й у латинських письменників читаємо нерідко:

1. в abl. sing ī замість -ĕ /в ріжноскладових іменниках/ напр: avi, navi, igni, замість загально вживаних форм ave, nave, igne.

Все кажеться: ferro ignique-мечем /залізом/ та вогнем і aqua et igni interdicĕre проголосити когось вигнанцем.

-e замість -i, напр: felīce, замість felīcī.

Зауважимо: У передкласичних авторів та поетів /дуже рідко/ читаємо ще в dat. sing. -e, замість -i, напр.: lure dicundo.

2. В acc.sing./рівноскладових на -is/ читаємо часом - im, зам. - em, напр.: navim=navem /корабель/ і -em, замість im, напр.: turrem-turrim.

3. В gen.pl. -ium, зам. -um і -um, зам. -ium, напр.: civitatium, зам. civitatum, sapientum, зам. sapientium.

4. В acc.plur. іменників і прикметників, що мають у gen.p. закінчення -ium, читаємо часто в письменників -īs, зам. -es, напр.: fīnīs-fines, omnīs-omnes.

§35

Неправильно" відміняються:

1. Iūpp̆iter / із Iov-pater/: Iovis, Iovī, Iovem, Iove.
2. bōs, m /віл/, f. /корова/: bovis, bovī, etc...
   gen.plur. boum,
   dat, abl.plur. būbus або bōbus.
3. sūs, f./свиня/: sūis, suī, etc. ..
   dat, abl.pl. suibus або subus /у поетів/
4. vas, n./ посудина/: vasis, vasi, etc....
   plur. vasa, vasorum, vasis/ll. відміна/
5. vīs, f./ сила/: acc. vim, abl. vī /gen.i dat.sing. нема !/
   plur.: vīres, virium, vīrĭbus etc...

П Е Н Ь І З А К І Н Ч Е Н Н Я.

§36

Пень часто перед закінченнями змінюється згідно зі звуковими законами латинської мови.

1. В nom. voc.sng. тільні звуки пня зливаються зі закінченням -s, а то й відпадають, коли nom. не має жадного закінчення, напр.:
lēx/із lēg s/, leg is, f./ закон/ Пень: leg /g+s=x/
laus/із laud s/, laudis, f./ похвала/ Пень laud /d зникає перед s/
cor/ із cord/, cordis, n./серце/ Пень: cord /кінцеве d відпадає/

Зауважимо: Коли кінцева шелестувка пня відпадає, то попередня голосівка здовжується, напр.:
bōs/із bŏv s/, bŏvis, m.f. Пень: bov
pēs/із pĕd s/, pĕdis, m. /нога/ Пень: pĕd

3. І в инших відмінках змінюється нераз пень на основі звукових законів, напр.:
mōs, m. /звичай/, gen. mōris /із mōs-is, бо давне s між двома голосівками переходило в "r"
flumen, n. річка, gen.: flumĭnis/із flumen-is/ тут ненаголошене e перейшло в "i".

Замітка: Буває, що ні в одним одмінку не видко чистого пня, напр.:
hŏmo, hominis, m. /людина, чоловік/ пень: homon /в nom. відпадає, в инших одмінках "o" перейшло в "i"
nix, nivis, f. /сніг/ пень: nigv /nixis nigvs, v відпало a g+s=x nivis із nigvis, порівн. gen. pl. nivium із nigvium/
sanguis, sanguinis, m. /кров/ пень: sanguen

3. Деякі іменики мають подвійний пень, довший і простий, напр.:

sūs, sŭis, f., пень: sū- і sŭ-
grus, gruis, f., пень: grū- і grŭ-
genus, generis, n., /рід/, пень: genos- і genes- /genus і genos, generis genesis/
senex, senis, m. /дід/, пень: senec і sen- /senex senec-s/.
supellex, supellectilis, f., /хатня обстанова/, пень: supellect- і supellectil-.

РІД ІМЕНИКІВ III ВІДМІНИ

§37

Іменики III відміни можуть бути чоловічого жіночого або середнього роду.

1. За загальним правилом. /§8/:
a/ masculina: назви чоловічих осіб, звірів та річок;
б/ feminina: назви жіночих осіб і дерев, напр.:
а/ rex, regis, m. /король, цар/,
aquilo, -ōnis, m. /північний вітер/,
б/ soror, -ōris, f. /сестра/,
arbor, -ŏris, f. /дерево/.
Замітка: Flumen, -inis /річка/ є neutrum.

§38

2. Рід инших іменників треба запамятати собі відразу разом із значінням, читаючи авторів.

Рід найчастіше вживаних іменників можна пізнати ще за цими правилами:

а/ Іменники,що кінчаться на -er,-or,-os,-cis, -nis,-gnis,-es/gen. -itis/,-ex/gen. -icis/ і назви звірят на -us,-ur, і -e є : masculina.

б/ Іменники на -e,-c,-l,-ar,-ur,-men і на -us /gen. -ris/ є - neutra.

в/ Инші іменники,що кінчаться на - o,-s,.x - feminina.

masculina:	neutra:	feminina:
на er,or,os,cis, nis,gnis, на es/-itis/ і ex/-icis/ звірята на us,ur і o є реду человічого!!	на e,l,ar,ur, men,c, на us/-ris/ знай,що це neutra є.	инші,що на s,x,o - роду хіночого

П Р И К Л А Д И :

де а/	agger,ĕris,m.	насип,вал
	imber,imbris,m	злива,дощ
	amŏr,ōris,m.	любов
	flŏs,ōris,m.	квітка,цвіт
	ignis,ignis,m.	вогонь
	piscis,piscis,m	риба
	sanguis,sanguinis,m	кров
	stipes,itis,m.	кіл,паля
	vertex,verticis,m	заворот,вир
	mūs,mūris,m.	миша
	vultur,vultŭris,m.	суп,куліка
	leo,leōnis,m	лев
де б/	mare,măris,n.	море
	mel,melis,n.	мед
	exemplar,āris,n	приклад,зразок,взірець
	fulgur,ŭris,n.	блискавка
	flumen,ĭnis,n.	річка
	lac,lactis,n.	молоко
	genus,ĕris,n.	рід
	tempus,tĕmporis,n.	час
	ius,iūris,n.	право
де в/	urbs,urbis,f.	місто
	lēx,lēgis,f	закон
	caro,carnis,f	мясо.

НАЙВАЖНІЩІ "ВИЇМКИ" ВІД ПОДАНИХ ЗАКОНІВ:

§39.

A. Masculina:

sol i sal i grex i pes,
pulvis, lapis, paries,
collis, orbis, dens i mons,
mensis, ensis, fons i pons,
ordo, sermo pugio -
все це - чоловічого!

sol, sōlis, m.	сонце
sal, salis, m.	сіль
grex, gregis, m.	череда, стадо
pes, pedis, m.	нога
pulvis, pulveris, m.	порох, курява, пилюга
lapis, lapidis, m.	камінь
paries, parietis, m.	стіна
collis, collis, m	горбок
orbis, orbis, m.	коло
dens, dentis, m.	зуб
mons, montis, m.	гора
mensis, mensis, m.	місяць/року/
ensis, ensis, m.	меч
fons, fontis, m	джерело
pons, pontis, m	міст
ordo, ordinis, m	ряд, порядок
sermo, sermonis, m	розмова, мова
pugio, pugionis, m.	різак, кинджал

Б. Feminina:

tellus, sus і dos/dotis/
а ще й arbor/arboris/
це - feminini generis

tellus, ūris, f.	земля
sūs, suis, f.	свиня
dos, dotis, f.	віно, посаг
arbor, arboris, f.	дерево

В Neutra:

це neutra що ось тут:

vas, os/ossis/, aes, caput,
ver, os, oris/ і cadāver,
iter, marmor, cor, papāver.

vās, vasis, n.; pl. -vā́ss, ṓrum	посудина
os, ossis, n.	кістка
aes, aeris, n.	мідь
/aes aliēnum	довги, борг/
caput, cápĭtis, n.	голова
vēr, vēris, n.	весна
os, ōris, n.	рот, уста
cadāver, ĕris, n	труп
iter, itínĕris, n	дорога, подорож
marmor, mármŏris, n	мармур/камінь/
cor, cordis, n	серце
papāver, ĕris, n.	мак.

ЧЕТВЕРТА ВІДМІНА.

§40.

До IУ. відміни належать іменики, що кінчаться в gen. sing. на -ūs. У nom. sing. вони мають закінчення -us/masc. і fem/або -u/neutra/.

Основу можемо найти, коли опустити закінчення gen. sing. -ūs.

Пень кінчається на -u-.

Іменик:	fructŭs, m овоч	cornu, n. ріг
Пень:	fructu-	cornu-
Основа:	fruct-	corn
Відмінок	Singularis	
Nom.=voc.	fruct-ŭs	corn-ū
Gen.	frúct-ūs	corn-ūs
Dat.	fruct-uī	corn-ū
Acc.	fruct-um	corn-ū
Abl.	fruct-ū	corn-ū
	pluralis	
Nom.=voc.	fruct-ūs	corn-ŭă
Gen.	frúct-ŭum	corn-ŭum
Dat.	frúct-ĭbus	corn-ĭbus
Acc.	fruct-ūs	corn-ŭă
Abl.	fruct-ĭbus	corn-ĭbus

ОСОБЛИВОСТИ В ВІДМІНІ ДЕЯКИХ ІМЕНИКІВ.

§41.

1. Іменик dŏmŭs, dŏmūs, f./дім/ має в abl.sing. та в acc.plur. закінчення II. відміни -ō, -ōs:
sing.: domŭs, domūs, dŏmŭī, domum, domō,
plur.: domūs, domŭum, dŏmĭbus, domōs, dŏmĭbus.

Слід іще запам'ятати:
dŏmī - дома -місцевик
domō - з дому
domum - до дому.
pl. domōs

Зауважимо: Domi - це первісний locativus, себто, давній відмінок для означення місця на питання: "де?"/місцевик/.

2. Деякі іменики мають у dat.= abl.pl. закінчення -ŭbus, замість -ĭbus;

quercus, us, f. - /дуб/: quércŭbus
tribus, us, f. - /"трібус", дільниця міста, відділ народу/: tribŭbus
arcus, us, m. - /лук/: árcŭbus.
Рідше:
lacus, us, m. /озеро/: lácibus і lácubus
portus, us, m. /пристань/: portibus і portubus.
та ще деякі інші.

3. У передклясичній мові gen.sing. має часом закінчення -ī, замість -ūs, напр.:
senatus, ūs, m. /сенат/: gen. також-senati.

4. dat. sing. має рідко закінчення -ū, напр.: portu, замість звичайно вживаної форми - portui.

РІД ІМЕНИКІВ IV. ВІДМІНИ.

§42.

1. Іменики на -ŭs у nom.sing. є звичайно masculina, а на -ū всі - neutra.

2. feminina на -ūs є:

а/ згідно з загальним правилом /§8, 2/ назви жіночих осіб та дерев, напр.:
socrūs, ūs, f. теща, свекруха
quercūs, ūs, f. дуб
б/ domus, manus, porticus,
Idūs/Iduum/ і tribus.

manŭs,ūs,f. рука
porticŭs,ūs,f. критий хідник,"портик"
Idūs,ŭum,f. "Іди", 13. або 15. день місяця.

Замітка: feminina є ще:
acŭs,ūs,f. їгка,голка
Quinquatrūs,ŭum,f. Квінкватри/римське свято/
colus,ūs,f. кужіль.

П Я Т А В І Д М І Н А .

§43.

Іменики V.відміни кінчаються в nom.sing на -ēs, у gen.sing. на -ēī/-ĕī/.

Пень кінчиться на на -e-,всі вони feminina, крім diēs і meridiēs ,що є - masculina.

dies,diēī,m. день
meridies,ēī,m. полудень.

Замітка: Dies уживається часто й як fem. особливо у значінні "реченець","дата",час - проволока

§44

Іменник	diēs,m день	rēs,f. річ
Пень:	die-	re-
Основа:	di-	r -
Відмінок	S i n g u l a r i s .	
Nom.-Voc.	di-ēs	rēs
Gen.	di-ēī	rēī
Dat.	di-ēī	rēī
Acc.	di-em	rem
Abl.	di-ē	rē
	P l u r a l i s .	
Nom. Voc.	di-ēs	rēs
Gen.	di-ērum	rērum
Dat.	di-ēbus	rēbus
Acc.	di-ēs	rēs
Abl.	di-ēbus	rēbus

ПРИМІТКИ

§45.

1. -ei в gen. i dat.sing. має е довге по голосівці, напр.: diēī, але - rĕi, fidĕi.

2. Тільки dies і res мають pluralis. Інші іменики у відміни або зовсім не мають pluralis, як fides /вірність/, або вживаються тільки в nom.i acc.pl., як напр.: aciēs, ēi- бойовий ряд.

3. Замість закінчення -ei вживається часом закінчення -ē або -ī, напр.: diē=diēi; plebī= plebei -, особливо у висловах: tribunus plebi /народній трибун/ і plebi scītum /плебісцит, ухвала, постанова народу/ - plēbēs, ēī, f.=plebs, plebis, f.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТИ В ВІДМІНІ ІМЕНИКІВ УСІХ ВІДМІН.

§46.

1. Singularia tantum - це такі іменики, що мають тільки /tantum/ форми однини, напр.:

fides, ei, f	вірність
vulgus, i, n	юрба, чернь, натовп
vestis, is, f.	одежа
aes, aeris/ alienum	довги
ius iurandum/iuris iurandi/	присяга.

2. pluralia tantum мають тільки форми множини, напр.:

arma, ōrum, n	зброя, оружжя
castra, ōrum, n.	табор
divitiae, ārum, f.	багатство
moenia, ium, n.	мури
preces, um, f.	прохання

Зауважте:

una castra	один табор
trina castra	три табори

/Див. §63./

§47.

Деякі іменики мають у plur. інше закінчення як у singul., напр.:

aedēs, ium f. дім	aedes, is, f. храм, святиня
fīnes, ium m. країна	finis, is, m. кінець, границя
litterae, ārum, f. буква, лист, письменство, література	littera, ae, f. буква.

cópiae, ārum, f. військо. copia.ae, f. достаток.
auxilia, órum, n. помічні війська. auxilium.ii, n. поміч.
fortūnae, árum, f. маєток. fortūna.ae, f. доля.
impedimenta, ōrum, n. військові вюки, клунки. impedimentum, i, n. перепона

§48

Деякі йменики вживаються тільки в деяких відмінках, напр.:

a/ vis, vim, vi /сила/
[ops] f. /nom. не вживається /: opis, opem, ope, /поміч/,
pl : opēs, opum, opĭbus, opēs, opĭbus /майно, воєнна сила/
[frux] f. /nom. не вживається /: frūgis, frūge;
frugēs, frugum, frūgĭbus, fruges, frúgibus /збіжжя/
fors, f. - випадок, має тільки abl sing. - forte.
Nomen proprium /імя власне/; fors, tis, f. має всі відмінки

Деякі йменики вживаються тільки в abl. sing напр.:

abl.: sponte, f.	за дозволом, за волею
iussū	з наказу
natū	родом
pondo	щодо ваги /перекладається також "фунт", напр.: argenti pondo decem=

Іменики, що не творять усіх одмінків, називаються substantiva defectīva /неповні/.
Замітка: singularia tantum і pluralia tantum називаються - defectíva número

§49

Є й такі йменики, що їх не можна відмінювати /indeclinabilia =невідмінні/; всі вони - neutra, напр.:

fās, n.	nom і acc.	боже право
nefās, n.		безправство; з inf. =грішно, невільно
pondo /§48/		фунт /tria pondo- 3 фунти/
nequam		ледащий, нікчемний /Adiectivum indeclinabĭle/.

§50.

Деякі йменики мають [illegible] форми ріжного роду або ріжної відміни /substantiva abundantia/, напр.:

colus,i,f.=colus,ūs,f. - кужіль,
vesper,eri, m. -вечір має Acc.: ad vesperum = ad vesperam,Abl.vespere і vesperi /вл.Locativ.,гл.§41,зам./ ввечір,
locus,i,, m.- місце - має Pl.loci,orum,m.-місця /в книзі/ і loca,ōrum,n.-місцевости,околиця.

ВІДМІНА ГРЕЦЬКИХ СЛІВ.

§ 51.

Багато грецьких слів Римляни зовсім златинізували, напр.: poëta.

Такі йменики відмінюються таксамо,як инші латинські йменики.

Але часто грецькі йменики приймають у латинській мові і грецькі закінчення.

Наголос таких слів усе латинський,рід той самий,що і в грецькій мові,напр.:

Miltiadēs,is = Μιλτιάδης
Périclēs,is = Περικλῆς
dialéctus,i,f. = ἡ διάλεκτος говірка,наріччя
pélagus,i,n. море
aether,eris,m. "етер"
cométes,ae,m.

§ 52.

Такі слова приймають звичайно латинські закінчення;грецькі закінчення вживаються частіще в поезії.Тільки в Називн.од.I.відм. вживається грецьке закінчення чайно також у прозі.

Найважніщі грецькі закінчення є:

	I.відм. masc.	I.відм. fem.	II.відм. masc.	II.відм. fem.	II.відм. n.	III.відм. m.і f.	III.відм. n.
відмінок	s i n		- g u l a		- r i s		
Nom.	-ās, -ēs;	-ē	-ŏs	-ŏn		р і ж н о	
Voc.	-ā, -ē;	-ē/ă/	---	---		---	---
Gen.	---	-ēs	---	---		-ŏs	
Acc.	-ān, -ēn;	-ēn	-ŏn	-ŏn		-ă, -n, -ō	=Nom
Abl.	-ā, -ē;	-ē	---	---		---	---
	P l u		- r a		- l i s		
Nom.=Voc.	---	---	-oe	---		-ĕs	-ē
Gen.	/-um/	---	-ōn			-eōn	
Acc.	---	---	---	---		-ăs	-ē

Замітки:

1. Nomina propria /імена власні/ на -ēs мають часто в Gen.sing. закінчення -ī /навіть коли належать до III.відміни!/, напр.: Ulixes, Gen.-Ulixi.

2. Грецькі слова на -ō відміняються звичайно ось як:

Nom.,Voc. - Didō
Gen. - Didūs
Dat.,Acc.,Abl. - Didō

Форми: Didōnis, Didōni, Didōnem, Didōne вживаються рідше.

3. Слова на -eus відміняються звичайно за II. відміною /крім.Voc. -eu/, напр.:

Nom. - Orpheus
Voc. - Orpheu
Gen. - Orphei
Dat. - Orphec
Acc. - Orpheum
Abl. - Orpheo

4. Слова на -is, -ys, -es, -as мають Voc. -ī, -y̆, -ē, -ā, напр.: Voc. Phyllī, Tiphy̆, Sócrătē, Calcha. Але часто Voc.=Nom. Phyllis, Sócrătes.

СТУПІНЬОВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ.

§53.

Таксамо, як в українській мові, є в латинській - три ступіні/рівні/ прикметників:

1. ступінь - positivus ; altus/високий/
2. ступінь - comparativus : altior/вищий/
3. ступінь - superlativus : altissimus/найвищий/

Щоб утворити другий і третій ступінь, відкидаємо закінчення Gen.sing. і прилучаємо до основи -ior/m.f./ і -ius/n./ у comparativ-i, а -íssimus, a, um у superlat.

Прикметники на -er мають superl. на -er-rimus напр.:

Прикметник:	longus, ɜ.	fortis, e	felix
Gen.sing.:	longi	fortis	felicis
Основа:	long-	fort-	felic-
Comparativ:	longior, ius	fortior, ius	felícior, ius
Superlativ:	longissimus, ɜ	fortissimus, ɜ.	felicíssimus,
Прикметник:	pulcher, ɜ.	miser, ɜ.	acer, acris, e.
Gen.sing.:	pulchri	miseri	acris
Основа:	pulchr-	miser-	acr-
Comparativ.	pulchrior, ius	miserior, ius	ácrior, ius
Superlativ.	pulcherrimus,	miserrimus, ɜ.	acérrimus, ɜ.

longus	-	довгий
fortis	-	хоробрий
felix	-	щасливий
pulcher	-	гарний
miser	-	нещасливий, бідний
acer	-	гострий /

В І Д М І Н А 2. і 3. С Т У П І Н Я.

§54.

1. Comparativus відміняється правильно за III. відміною, так, як шелестівкові пні, отже має в Abl.sing. e, в Nom., Voc., Acc. pl. n.-a, в Gen.pl. -um / гл. §31, 2/.

Відмінок	SINGULARIS masc., fem.	SINGULARIS neutr.	PLURALIS masc., fem.	PLURALIS neutr.
Nom.=Voc.	altior	altius	altior-es	altior-a
Gen.	altior-is		altior-um	
Dat.	altior-i		altior-ibus	
Acc.	altior-em	altius	altior-es	altior-a
Abl.	altior-e		altior-ibus	

Замітка: Пень є шелестівковий: altios; neutr. altius із altios /порівн. magnus із magnos !/, Gen. altioris із altiosis /"s" між двома голосівками переходить у r/.

2. Superlativus відміняється зовсім правильно так, як прикметники I. і II. відміни, гл. §21.

ОСОБЛИВОСТИ У СТУПІНЬОВАННІ ДЕЯКИХ ПРИКМЕТНИКІВ.

§55.

1. Є пять superlativ -ів на -il-limus: f a c i l - l i m u s, d i f f i c i l l i m u s, s i m i l l i m u s d i s s i m i l l i m u s, h u m i l l i m u s.

facilis, e,	Comp. facilior, ius	-легкий
difficilis, e,	----	difficilior, ius	-важкий, трудний
similis, e	----	similior, ius	-подібний
dissimilis, e,	----	dissimilior, ius	-неподібний
humilis, e	----	humilior, ius	-низький

2. Прикметники на -dicus,-ficus, -volus мають compar. на -entior, а super. на -entissimus, напр.:

magnificus: magnificentior, magnificentissimus;
величавий
benévŏlus : benevolentior, benevolentissimus;
прихильний
maledicus : maledicentior, maledicentissimus.
лайливий, злобливий

Замітка: Отці comp. і super. творяться із старших форм на volens,-dicens, напр.: benevolens.

3. Прикметники з голосівкою перед закінченням -us / на -uus,-ius,-uus / не мають comp. і superl.

Для означення 2. і 3. ступня вживаються для них прислівників: magis - більше, maximē - найбільше, напр.:
idoneus,3 : magis idoneus, maxime idoneus,
здатний, відповідний
pius,3 : magis pius, maxime pius,
побожний
arduus,3 : magis arduus, maxime arduus.
стрімкий

Але у пнях із визвуком на -qu- , де u=v , ступінь 2. та 3. твориться, напр.:
antiquus,3 : antiquior, antiquissimus.
старий

4. Прикметники:
vetus,-eris } старий має comp. vetustior, superl.
vetustus,3 } /veterrimus, vetustissimus.
nēquam - ледачий: nēquior, nēquissimus.

§56. Зовсім "неправильно" ступінуються:
bonus,3-/добрий/: melior, -ius /ліпший/, optimus, 3-/найліпший/,
malus 3-/поганий, злий/: pēior, pēius - /гірший/, pessimus, 3-/найгірший/,
magnus, 3-/великий/: māior, māius -/більший/, maximus, 3-/найбільший/.
parvus, 3-/малий/: minor, minus -/менший/, minimus, 3-/найменший/,
multum, n.- /багато/: plus, Gen.: pluris-/більше/, plurimum - /найбільше/,
multi, 3 - /багато/: plures, -a, Gen.: plurium /більше/plurimi, 3- /найбільша/

Замітки:

1. Треба відріжнити: plures, plura /=більше/ від complures, complura, Gen.-complurium /=де - кілька/. і plurimi /= найбільше/ від plerique, pleraeque, pleraque /= дуже багато!/; тільки Gen.-plurimorum також = дуже багато.

2. Форм plus уживається тільки в Nom. і Acc. та в Gen.: pluris= дорожче, більшої вартости /Genetivus pretii, §20/

§57.

6. Першого ступня як прикметника не мають:

inferior нижчий	infimus найнижчий	до -infrā нижче
superior вищий	suprēmus ; summus останній; найвищий	до -suprā вище
exterior більш назверх, далі	extrēmus найдальший	до -extrā назверх
posterior пізніщий	postrēmus останній	до -post по, потім
citerior цьогобічний	----	до -citra з цього боку
ulterior тогобічний	ultimus найдальший, останній	до -ultrā з того боку
proior ближчий	próximus найближчий	до -prope близько
prior перший з двох, передніщий	primus перший, передній	до -prae перед
deterior гірший	deterrimus найгірший	--- ---
interior внутрішній	intimus найдальший/ всередині/ найглибший	до -intrā всередині
potior сильніщий, ліпший	potissimum найрадше	до -potis годен, сильний.

Замітка: Перший ступінь - inferus, superus, exterus/, posterus- уживається тільки в деяких зворотах:

Mare ínfĕrum	Тосканське /вл."спіднє" море
ínferi,-ōrum	"підземні",підземелля, пекло,той світ
mare súpĕrum	Гадріятичне / вл."верхнє"/ море
súperi,-ŏrum	боги
exterae gentes	чужі народи
postero die	на другий день
posteri,-orum	нащадки

Замітка 2: Давня форма -potis,e в клясичних часах не вживається.

Замітка 3: Як "positivus" до propior уживається - propinquus.

§5[illegible]

7.Деякі прикметники не мають compar. і superlativ-а напр.: aureus,3- / золотий /, falsus,3/хибний/, sacer - / святий /.Прикметник -novus,3 -/новий / не має comparativ-а,але - novissimus.

ОСОБЛИВОСТИ В УЖИВАННІ ДРУГОГО І ТРЕТЬОГО СТУПНЯ.

§5[illegible].

1. Часом compar.і superl.не мають значіння другого, чи то третього ступня:

Comp. altior -/вищий/ перекладається часом: а/ за-/надто/високий, б/ трохи зависокий,подібно як,напр. superbior =занадто гордий і т. д.

Superl. altissimus - /найвищий,часто також - дуже високий/; pulcherrimus = дуже гарний; maximus = дуже великий і т. д.

[illegible].	а/ etiam altior	іще вищий
	multo altior	-багато вищий,куди вищий
	в/ vel altissimus	-навіть найвищий
	quam altissimus	-якнайвищий
	longe altissimus	-без порівняння / "далеко" найвищий,напр.:

Arístides [illegible] iustissimus = А. був зі всіх /далеко / найсправедливіший

Comparativus скріпляють слівця: ētiam,multo, - superlativus - multō,longē,quam,/unus/ omnium.

ПРИСЛІВНИКИ / ADVERBIA/ ВИВЕДЕНІ ВІД ПРИКМЕТНИКІВ.

§60.

Прикметник	Genet.	Основа	Прислівник
Pulcher /гарний/	pulchri	pulchr-	pulchr-ē
altus /високий/	alti	alt-	alt-ē
fortis /хоробрий/	fortis	fort-	fórt-iter
diligens /пильний/	diligentis	-diligent-	diligent-er
constans /постійний/	constantis	-constant-	constant-er

Прислівники, виведені від прикметників
а/ II.й Г. відміни кінчаються на -ē,
в/ III. ,, --- --- - -iter
Прислівники, виведені від прикметників на -ns, кінчаються -nt-er.

§61.

Найважніші прислівники, що творяться неправильно:

bene	добре
male	зле
aliter	инакше
audacter	відважно
difficulter	трудно,
non fácile	важко
fácile	легко-неважко
multum	багато
paulum	мало
nimium	забагато, занадто
parum	замало
impūne	безкарно
crebrō	часто
rarō	рідко
subitō	негайно, нагло, несподівано
falsō	невірно, неправдиво
perpetuō	разураз, безперестанно
necessariō	з примусу, конечно
sērō	пізно, запізно
fortē	випадково
mérito	по заслузі
repente	нагло
tūtō	безпечно

Як видно - багато з цих прислівників - це Acc.singul. neutr або Abl. sing. neutr відповідного прикметника.

Замітки:

1. Деякі прикметники II. і I. відміни мають, крім правильно виведених прислівників / на -ē/ ще й присл. на -iter ,напр.:
largus -/щедрий/, adv.-largē і largiter
firmus -/кріпкий,сильний/,adv.-firmē і firmiter

2. Деякі прислівники кінчаються на - ītus або на -im ,напр.:
antiquitus -здавендавна,з давніх давень
divinitus -від Бога
statim -зараз,відразу,як-стій
semsim -поволі
passim -скрізь

§ 2.

1. alte	- altius	-	altissimē
pulchre	- pulchrius	-	pulcherrime
fortiter	- fortius	-	fortissime
constanter	- constantius	-	constantissime
audacter	- audacius	-	audacissime
bene	- melius	-	optime
male	- peius	-	pessime

У comparativ-і adv. = Acc.sing.neutr.,
У superlat. adv. кінчається правильно на -ē.

2. Неправильно ступінуються:

multum	plūs	plūrimum
non multum	minus	minime
мало		
magnopere,valde	magis	maxime
дуже		
diu	diūtius	diutissime
довго /надо часу!/		
saepe	saepius	saepissime
часто		
/potis,e/	potius	potissimē
	радше,скоріш	
nuper	----	nuperrime
недавно		

ЧИСЛІВНИКИ / NUMERALIA /

§63.

Араб. ч.	Рим. ч.	1. Cardinalia. /головні/	2. Ordinalia. /порядкові/
1	I	ūnus, 3.	prīmus, 3
2	II	duo, duae, duo	secundus, alter
3	III	trēs, tria	tertius
4	IV-IIII	quattuor	quartus
5	V	quinque	quintus
6	VI	sex	sextus
7	VII	septem	septimus
8	VIII	octō	octāvus
9	IX	nŏvem	nōnus
10	X	dĕcem	dĕcĭmus
11	XI	úndecim	undécimus
12	XII	duódecim	duodĕcimus
13	XIII	trēdĕcim	tertius decimus
14	XIV	quattuórdĕcim	quartus decimus
15	XV	quíndĕcim	quintus decimus
16	XVI	sēdĕcim	sextus decimus
17	XVII	septendecim	septimus decimus
18	XVIII	duodēvīginti	duodevicēsimus
19	XIX	undeviginti	undevicesimus
20	XX	vīginti	vicesimus /vigesimus/
21	XXI	unus et viginti	unus et vicesimus
		viginti unus	/vicesimus primus/
22	XXII	duo et viginti	alter et vicesimus
		viginti duo	vicesimus alter
28	XXVIII	duodētrīgintā	duodetricesimus
29	XXIX	undetriginta	undetricesimus
30	XXX	trīgintā	tricésĭmus
40	XL	quadrāgintā	quadragēsimus
50	L	quinquāgintā	quinquagesimus
60	LX	sexāgintā	sexagesimus
70	LXX	septuāgintā	septuagesimus
80	LXXX	octōgintā	octogesimus
90	XC	nonāgintā	nonagesimus
100	C	centum	centesimus

Арабські числа.	Римські числа.	Cardinalia /головні/	Ordinalia /порядкові/
200	CC	ducenti ae,a	ducentesimus
300	CCC	trecenti...	trecentesimus
400	CCCC	quadringenti	quadringentesimus
500	IↃ	quingenti	quingentesimus
600	DC	sescenti	sescentesimus
700	DCC	septingenti	septingentesimus
800	DCCC	octingenti	octingentesimus
900	DCCCC	nongenti	nongentesimus
1000	M=CIↃ	mille	millesimus
2000	MM=CIↃCIↃ=II	duo milia	bis millesimus
10000000	CCCCIↃↃↃ	decies centena milia	decies centiesimus millesimus

3. Distributiva. /подільові/	4. Adverbia numeralia. /числ. прислівники/
singuli,ae,a - поодному	sēmel -раз
bīni,ae,a - подва	bis -двічі,два рази
terni,ae,a	ter
quāterni	quater
quīni	quinquiēs
sēni	sexiēs
septēni	septiēs
octōni	octiēs
novēni	nōviēs
dēni	dēciēs
undēni	undeciēs
duodēni	duodeciēs
terni deni	ter deciēs
quaterni deni	quater deciēs
quini deni	quinquiēs deciēs
seni deni	sexiēs deciēs
septeni deni	septiēs deciēs
duodevicēni	duodevicies
undevicēni	undevicies
vicēni	vicies

3. Distributiva. /подільові/	4 Adverbia numeralia. / числ. прислівники/
{singuli et viceni {viceni singuli	{semel et vicies {vicies semel
{bini et viceni {viceni bini	{bis et vicies {vicies bis
duodetriceni	duodetricies
undetriceni	undetricies
tricēni	tricies
quadrāgeni	quadragies
quinquageni	quinquagies
sexageni	sexagies
septuageni	septuagies
octogeni	octogies
nonageni	nonagies
centeni	centies
ducēni	ducenties
treceni	trecenties
quadringeni	quadringenties
quingeni	quingenties
sescēni	sescenties
septingeni	septingenties
octingeni	octingenties
nongeni	nongenties
singula milia	millies
bina milia	bis millies
decies centena milia	decies centies millies

Замітки:

1. Замість un-de-viginti, un-de-triginta.... duodevicesimus, undevicesimus....duodetricesimus вживається також decem et novem, viginti novem... octāvus decimus nonus decimus vicesimus octavus..

2. Adverbia numeralia мають часом закінчення -ens, напр.: quinquiens, sexiens....

ВІДМІНА ЧИСЛІВНИКІВ.

§64.

Із головних числівників відміняються тільки: unus, duo, tres, сотні від 200 до 900 і milia.

	M.	F.	N.
Nom.	UNUS	una	unum
Gen.	u n i u s		
Dat.	u n i		
Acc.	unum	unam	unum
Abl.	uno	una	uno

Nom.	DUO	duae	duo
Gen.	duorum	duarum	duorum
Dat.	duobus	duabus	duobus
Acc.	duos/duo/	duas	duo
Abl.	duobus	duabus	duobus

Nom.	T R E S	tria
Gen.	t r i u m	
Dat.	t r i b u s	
Acc.	t r e s	tria
Abl.	t r i b u s	

Сотні від 200 до 900 / ducenti, ae, a... / та milia, ium, n. одміняються правильно, як іменики II. чи то I. відміни, чоловічого, чи то жіночого або середнього роду.

Замітка: Рідше - duum , замість duorum.

П р и м і т к и:

§65. 1. Plur. -uni, ae, a - вживається при plur tantum, напр.: una castra-один табор.

2. Як duo відміняється також ambo, ambae, ambo - обидва.

3. Mille не відміняється; після milia йде Gen.plur, напр.:

mille milites
duo/tria.../ milia militum,

але: quattuor milia et quingenti milites / бо milites не йде безпосередньо за milia/, а-
те quattuor milia militum et quingenti
або militum quattuor milia et quingenti.

§66. **Ordinalia** і **distributiva** відміняються правильно, себто, як прикметники. Тільки **distributiva** мають у Gen.pl. m.,n. закінчення **-um**, а не **-orum**, напр.: **binum.**

Зауітка: Про Gen.-**alterius**, Dat.- **alteri**-див. §24.1

ОСОБЛИВОСТИ В УЖИВАННІ ЧИСЛІВНИКІВ.

§67.

Ordinalia вживаються також і для означення часу /року/, напр.:

anno p.Chr.n. /=post Christum natum/**millesimo nongentesimo vicesimo altero** / Abl.temporis./ = року 1922. по Хр.

anno a.Chr.n. /-ante Chr..../ **quadragesimo quarto,**

anno a.u.c. **septingentesimo decimo** /a.u.c.=ab urbe condita = від заснування міста Риму./

§68. **Distributiva** вживаються звичайно як наші поділові числівники, тільки що ми вживаємо і головних числівників у значінні поділовому, напр.:

In singulis legionibus Romanis quina milia peditum erant - У поодиноких римських легіонах було /по/ 5000 піхотинців. **Quotannis bini consules creabantur** - Щороку вибирали /по/ 2 консулів.

Distributiva вживається ще

а/ при множенні, напр.:

bis bina sunt quattuor - два рази дві є чотири.

б/ при **plur.tant.** що мають значіння sng. напр.:

bina castra	два табори
binae litterae	два листи
ale:	
duae litterae	дві букви /бо **littera**-буква не є plur. tantum/.

Але:

una castra, unae litterae -див. §65,1/

Слід памятати ще:

trina castra	три табори
ale:	
terna castra	по три табори.

Зауітка: **Tres liberi** бо **liberi** -/діти/ має значіння множини, а не одниці.

§69

$\frac{1}{2}$ = dimidia pars - dimidium,ii,n.

$\frac{3}{5}$ = tres quintae /partes/

$\frac{2}{7}$ = duae septimae /partes/

$\frac{1}{3}$ = tertia pars, $\frac{1}{4}$ = quarta pars ....

себто,коли чисельник - 1,то його не висловлюється.

$\frac{2}{3}$ = duae partes, $\frac{3}{4}$ = tres partes

$\frac{4}{5}$ = quattuor partes, $\frac{9}{10}$ = novem partes ....

себто,коли знаменик на 1 більший за чисельник,то його теж не висловлюється.

Примітки:

§70.

1.Від числівників виведено ще й багато инших прикметників,іменників,прислівників,напр.:

simplex/-plicis/,duplex,triplex ....
поодинокий,подвійний.....

/multiplicativa/

primānus,secundānus,tertiānus ....
належний до першої,другої,третьої....кляси.
biennis /-e/,triennis ....
дворічний,трирічний.....
biduum /-i/
два,три....дні.

2. Acc. і Abl. sing. neutr. порядкових числівників уживаються й як Adverbia ,напр.:

primum,tertium .... поперше,потретє/третій раз

але:

iterum подруге /другий раз /, знову
primo спочатку
tertio .... в третє ....

і т. д.

ЗАЙМЕНИКИ /PRONOMINA/.

§71.

Pronomina personalia.
/Займенники особисті/

Відмін.	Singularis			
Nom.	ĕgo	я	tū	ти
Gen.	mei	мене	tui	тебе
Dat.	mihi	мені	tibi	тобі
Acc.	mē	мене	tē	тебе
Abl.	ā mē	мною, від мене	ā tē	тобою, від тебе
	mēcum	зі мною	tēcum	з тобою

Відмін.	Plurālis			
Nom.	nōs	ми	vōs	ви
Gen.	nostrī	нас	vestrī	вас
	nostrum	із /зпоміж/ нас	vestrum	із /зпоміж/ вас
Dat.	nōbīs	нам	vōbīs	вам
Acc.	nos	нас	vos	вас
Abl.	ā nōbīs	нами, від нас	ā vōbīs	вами, від вас
	nobiscum	з нами	vobiscum	з вами

Зауважимо:

1. Замість особових займеників третьої особи, що їх у латинській мові немає, вживається звичайно указовий займенник:
is, ea, id - той, та, те = він, вона, воно.
2. Gen.pl. -nostrum, vestrum уживається тільки як Genet. partitivus /§200/, напр.:
multi nostrum - багато з нас
memor nostrī - що нас памятає.
Nostrum і vestrum ставиться також по omnium, напр.:
vita omnium nostrum - життя всіх нас.
3. Особові займеники скріпляються додатком -met: egomet, nobismet ....
Tu скріплюється додатком -te: tute.

P r o n o m e n r e f l e x i v u m

/Зворотний займенник третьої особи/

§72.

	Sing. i Plural.
Gen.	suī - себе /його, її, їх /
Dat.	sibi - собі /йому, їй, їм /
Acc.	sē - себе, ся / його, її, їх /
Abl.	ā sē - собою, від себе / ним, нею, ними і т.д./
	sēcum-sī собою / з ним, з нею, з ними /.

Замітка: sē скріпляється часом другим se: sese.

УЖИВАННЯ ЗВОРОТНОГО ЗАЙМЕННИКА.

§73.

1. Laudo me - хвалюся /себе/
   laudas te - хвалишся /себе/
   laudat se - хвалиться /себе/
   і т. д.

Pronomen reflexivum уживається тільки для третьої особи.

2. а/ Vani homines se laudant. — Чванливі люди вихваляються.

   б/ Socrates Alcibiadi dixit se nihil scire; — Сократ сказав Алькібіядові, що він /Сократ/ не знає нічого;
   .... cum nihil ... — ....., що він / Алькібіяд / не знає нічого / Acc.cum inf. див. §263.

   в/ Caesar legatis Vercingetorigis imperavit, ut ad se rediment. — Цезар наказав послам Верцінґеторіґа, щоб повернули до нього / себто до Цезаря /.
   ... ut ad eum .. — ..... щоб повернули до нього / себто до Верцінґеторіґа /.

Pronomen reflexivum уживається :

а/ коли відноситься до підмету того самого речення / reflexivum directum /,

б/ у складні Acc.c.inf. ,коли відноситься до підмету головного речення,бо Acc.c.infin. не вважається окремим побічним реченням,тільки частиною того самого речення /див.§263/

в/ у побічних реченнях з coniunctiv -ом /що містять у собі чужу думку,т.зн. підмету головного речення.Див. §292/ ,коли відноситься до підмету головного речення / reflexivum indirectum /

3. Pronomen reflexivum перекладаємо нашим зворотним займенником / себе,собі,собою, ся/ тільки тоді,коли він відноситься до підмету того самого речення /reflexivum directum/.

Reflexivum indir. перекладаємо "його", "її","йому" і т.д.,а в складі Acc.c.inf. /дивись §263/- "що він","що вона" і т.д.

PRONOMINA POSSESSIVA.

Присвійні займенники.

§74

а/	meus,-a,-um	-мій
	Voc.: mī,mea,meum.	
б/	tuus,-a,-um	-твій
в/	noster,nostra,nostrum	-наш
г/	vester,vestra,vestrum	-ваш
ґ/	suus,-a,-um	-свій/його,її, їх/.

1. Займенник suus уживається тільки як pron. possess.reflex..Замість незворотного присвійного займенника третьої особи вживаються-

Gen.:eius -його,їх,
eorum,earum -їх.

2. Займенник suus,-a,-um уживається як sui, sibi,se тільки для третьої особи як reflexivum direct. та indirectum ,напр.:

а/	amo fratrem meum	-люблю свого брата
	amas fratrem tuum	-любиш свого брата
	amat fratrem suum	-любить -- --
	amamus fratrem nostrum	-любимо -- --
	amatis fratrem vestrum	-любите -- --
	amant fratrem suum	-люблять -- --

/ Порівн. §73,1./

б/ Puer frātrem suum /свого/ amat /Refl.dīr.§73,2а/. Caesar Ariovistō dixit mīlitēs suōs /його:Цезара,див. §73,2б/ fortēs esse, але - Caesar A.d., mīlitēs eius /його:Аріовіста/ fortēs esse.

Caesar Helvetiōs interrogāvit, cūr per provinciam suam /його: Refl.indīr.§73,2.в/ īre vellent.

3. Suus,-a,-um перекладаємо "його","її","їх",коли цей займеник односиться до підмету головного речення /порівн.§73,3/.

Замітка: Prōnōmina possessīva часом скріпляються,напр.: meōpte,suōpte,suāpte,suāmet etc.

PRŌNŌMINA DĒMONSTRĀTĪVA.
Указові займеники.

1. Hĭc,haec,hōc.....цей,оцей/мій/
2. Iste,ista,istud.....той,/твій/.
3. Ille,illa,illud..... тамтой,той третій/його/

	Singularis			Pluralis		
Nom.	hĭc	haec	hōc	hī	hae	haec
Gen.	huius			hōrum	hārum	hōrum
Dat.	huic			hīs		
Acc.	hunc	hanc	hōc	hōs	hās	haec
Abl.	hōc	hāc	hōc	hīs		
Nom.	iste	ista	istud	istī	istae	ista
Gen.	istīus			istōrum	istārum	istōrum
Dat.	istī			istīs		
Acc.	istum	istam	istud	istōs	istās	ista
Abl.	istō	istā	istō	istīs		
Nom.	ille	illa	illud	illī	illae	illa
Gen.	illīus			illōrum	illārum	illōrum
Dat.	illī			illīs		
Acc.	illum	illam	illud	illōs	illās	illa
Abl.	illō	illā	illō	illīs		

Замітка: Форми,що кінчаються на -s ,скріпляються часом наростком -ce,напр.: huius-ce,hos-ce etc.Порівн. hic із *hi-ce hoc із *hod-ce,etc...;подібні форми: istuc із *istud-ce,illuc із *illud-ce.

§76.

4. is, ea id.....той, він/також замість особового займенника 3. особи!/Див §71, зам.1./
5. Īdem, ĕădem, ĭdem..... той самий
6. ipse, ipsa, ipsum.....сам.

Singularis.				Pluralis.		
Nom.	is	ea	id	iī/eī/	eae	ea
Gen.	ēius			eōrum	eārum	eōrum
Dat.	eī			iīs/eīs/		
Acc.	eum	eam	id	eōs	eās	ea
Abl.	eō	eā	eō	iīs/eīs/		

Nom.	Īdem	ĕădem	ĭdem	Īdem/iīdem/	eaedem	ĕădem
Gen.	ēiusdem			eōrundem	eārundem	eōrundem
Dat.	eīdem			īsdem/iīsdem/		
Acc	eundem	eandem	idem	eōsdem	eāsdem	eadem
Abl.	eōdem	eādem	eōdem	īsdem/iīsdem/		

Nom.	ipse	ipsa	ipsum	ipsī	ipsae	ipsa
Gen.	ipsius			ipsōrum	ipsārum	ipsōrum
Dat.	ipsi			ipsīs		
Acc.	ipsum	ipsam	ipsum	ipsōs	ipsās	ipsa
Abl.	ipsō	ipsā	ipsō	ipsīs		

Замітка: Займенники is Īdem ipse називаються ще й prōnōmina dēterminātīva

PRONOMINA RELATIVA.
Відносні займенники.

§77.

1. Quī, quae, quod - котрий, який, /той/, що

	Singularis			Plurālis		
Nom.	qui	quae	quŏd	qui	quae	quae
Gen.	c u i u s			quorum	quarum	quorum
Dat.	c u ī			q u ī b u s		
Acc.	quem	quam	quŏd	quos	quas	quae
Abl.	quō	quā	quō	q u ī b u s		

Замітка 1: Стара форма Ablativ-a з qui /quo/, звич. тільки neutrum; замість quibus пишуть часом quīs.

Замітка 2: Замість cum quo, cum qua, cum quibus кажеться звичайно - quocum, quacum, quibuscum.

2. Quisquis m.f. /тільки Nom./ - хтонебудь; кожний, що

quidquid n. /тільки Nom. і Acc./ - щонебудь; все, що

вживаються тільки іменниково.

Замітка: У звороті [illegible] Ablat. прикметниково.

3. Quicumque, quaecumque, quodcumque - котрийнебудь, якийнебудь, кожний, -все, що

Gen.-cuiuscumque

Dat.-cuicumque

вживається в sing. звичайно тільки прикметниково.

PRONOMINA INTERROGATIVA.
Питайні займеники.

§78.

1. Quis? quid? хто? що? /тільки іменниково

Nom.	quis? хто?	quid? що?
GEn.	c u i u s?	кого? чого?
Dat.	c u i ?	кому? чому?
Acc.	quem? кого?	quid? що?
Abl.	q u ō ?	ким? чим?

2. Qui?quae?quod? котрий? який?/прикметниково/
відміняється як pronom.relativum.

3. Uter?utra?utrum? хто? що?/з двох/,котрий?
Gen.-utrīus /з двох/
Dat.-utrī
/див. § 24,1

Замітка 1: Quis?quid?qui?quae?quod? скріплюється часом: quisnam?cuinam?

Замітка 2: Давній Abl.-qui? як.

Замітка 3:
- Quis scriptor id scripsit?
- Caesar.
/Quis,бо питаємо, котра особа/.
- Qui scriptor id scripsit?
- Bonus.
/Qui ,бо питаємо про якість: який? чи добрий чи поганий ?/

Замітка 4: Рідше вживаються:
numquis?- чи хто?
ecquis? - ----

PRONOMINA INDEFINITA.
Невизначені займеники.

§ 79.

Pronomina indefinita вживаються:
а/ як іменики / іменикове /,
б/ як прикметники / прикметниково /.

Займеники, зложені з quis або qui , мають Nom.,Acc.s.n. як іменики -quid, а як прикметники - quod.

Займеники,наведені нижче,а зазначені під буквою а,вживаються іменикове,зазначені під буквою б - прикметниково.

1. а/ alĭquis/aliquĭ/, aliquid..... хтось,щось.

б/ aliquĭ/aliquis/, aliqua, aliquod..... якийсь,котрийсь.

Відміна: alicūius, alicui, áliquem..etc.

Aliquis і aliquĭ вживаються тільки в реченнях оповідних /твердженнях/.

2. а/ quis, quid..... хтось,щось.

б/ quĭ/quis/, qua/quae/, quod..... якийсь,котрийсь.

уживаються після sī, nisī, num, nē і в відносних реченнях.

Слід памятати:

nē quis.... щоб ніхто
nē quid..... щоб ніщо.

3 а/ quisquam, quidquam/quicquam/..... хтось,щось,/але в заперечному реченні "ніхто","ніщо"/.

б/ ullus,-a,-um ..... якийсь,/але в заперечному реченні ніякий,жаден/.

Відміна: cuiusquam, cuiquam.....

Зауважимітка: Fem і Plr. уживається звичайно ullus.

Ullus одміняється як unus.
Gen. ullīus
Dat. ullī
/Див. §24,1./

Quisquam ullus уживаються в заперечному реченні або такому, що має заперечне значіння; в запереченому реченні ми перекладаємо ці займеники: ніхто,ніщо,жаден, і т.д.

4 а/ quispiam quidpiam..... хтось,щось.

б/ quispiam quaepiam, quodpiam..... якийсь.

Відміна: cuispiam.....

Quispiam уживається тільки зрідка, звич. у таких зворотах, як:

dīcat quispiam--казав би дехто щось.

5. а/ quīdam, quaedam, quiddam.....хтось, щось.
б/ quīdam, quaedam, quoddam.....деякий, якийсь

Відміна: cuiusdam, cuidam ,але слід запамятати: quaeṉdam, quaṉdam, quoruṉdam, quaruṉdam.

Quidam уживається, коли дотичної особи /або річі/ не можна або не хочеться ближче означити.

6. а/ quisque, quidque..... кожний.
б/ quisque, quaeque quodque.....

Відміна: cuiusque, cuique.....

Quisque уживається звичайно тільки після
A numerālia ordinālia/decimus quisque/,
B. superl./optimus quisque/,
C. prōnōm. refl./suum cuique/,
D. prōnōm. relāt. i interrog./quām quisque nōvit artem, in hāc se exerceat/

7. а/ ūnusquisque, ūnumquidque..... кожний
б/ ūnusquisque, ūnaquaeque, ūnumquodque.. /зокрема/

Відміна: ūniuscuiusque, ūnīcuique....

8. а/ quīvīs, quaevīs, quidvīs..... котрий хоч,
б/ quīvīs, quaevīs, quodvīs..... кожний.

Відміна: cuiusvīs, cuivīs....

9. а/ quīlibet, quaelibet, quidlibet.....будьякий,
б/ quīlibet, quaelibet, quodlibet.....кожний

Відміна: cuiuslibet, cuilibet.....

10 а/. Nēmo — ніхто
nihil /nil/ — ніщо
б/. nullus,a,um — жаден

Відміна:

Nom.- nēmo	nihil	nullus,a,um
Gen.- nullius	nullius rei	nullius
Dat.-nemini	nulli rei	/ як
Acc.-neminem	nihil	див.§24,1/.
Abl.-nullo	nulla re	

Слід памятати:

nemo non	кожний
non nemo	дехто
nihil non	усе
nonnihil	дещо
nonnulli	деякі
nemo umquam	ніхто ніколи
nihil umquam	ніщо ніколи

11. Alius,alia,aliud — инший / з багатьох /.

Відміна:
Gen.-alterius /alterius/
Dat.-alteri
Acc.-alium,aliam aliu
etc. /§ 24.I/

Слід памятати:

alii... alii	одні...другі
alius alium laudat	один одного хвалить

12. Alter ltera,alterum — другий,инший / з двох /

Відміна: alterius,alte i,alterum.../§24.I/

Pl.-alteri - alteri — одні - другі / про два сторонництва,про дві партії /

13. Uterque utraque,utrumque - кожний /з двох/

Відміна: utriusque,utrique ...

Слід памятати:

uterque consul	кожний консуль /зо рома/
ambo consules	обидва консулі /р зом/.

14. Utervis, utravis, utrumvis — кожний / з двох /

Відміна. utriusvis, utrivis.....

15. Uterlibet, utralibet, utrumlibet — кожний / з двох /

Відміна. utriuslibet, utrilibet.....

16. Neuter, neutra, neutrum — ніхто, жаден / з двох /

Відміна: neutrius, neutri etc./ 24.I./

PRONOMINA CORRELATIVA

Співвідносні / взаєминні / займеники

Demonstrativa.	Interrogativa i Relativa	Indefinita.
1. Talis, e такий	qualis, -e який	
2. tantus, -a, -um такий великий tantum - тільки / тільки Nom. і Acc./ tantumdem - таксамо тільки	quantus, 3 який великий quantum - кількість	/aliquantus, 3 досить великий, немалий/ aliquantum - чимало
3. tot тільки, так багато	quot кілько, як багато	aliquot декілька, небагато

Примітки:

1. Tot, totidem, quot, aliquot – є невідмінні indēclinābilia, себто, вони не відміняються.

2. Від цих займенників є ще утворені декілька инших займеників, що рідше вживаються, як ось:

quāliscumque.....	якийнебудь
quantuscumque.....	хоч який великий
quantusvīs.....	" " "
quotquot.....	кілько лиш,
quotcumque.....	кільконебудь.
quotlibet.....	
tantulus.....	такий маленький
quantulus.....	який маленький
aliquantulus.....	малесенький

і т. д.

ADVERBIA PRŌNŌMINĀLIA CORRELĀTĪVA.
Співвідносні /взаємині/ займенникові прислівники.

1.

Dēmonstrātīva i Dēterminātīva		Interrogativa i Relātīva.		Indēfīnīta.	
I.					
ibi	тут, там	ubi	де	alicubi	дрсь.
ibidem	туттаки, тутечки, таки там, тамечки.	ubicumque	де-не-будь	alibī	десь инде
hīc	тут, на цьому місці.			usquam	десь /тільки в заперечних реченнях/, але в нас перекладається звич.-"ніде"; порівн.: quisquam/§79,3/.
istīc	там, на тому місці				
illīc					

Dēmonstrātīva i Dēterminātīva.		Interrogativa i Relātīva.		Indēfinīta.	
2.					
inde	відсіля, відтіль.	unde	звідкіль	alicunde	звідкілясь
indĭdem	саме відтіля.				
hinc	відсіль.				
istinc	відтіль.				
illinc	відтам, з того боку.				
3.					
eō	туди	quō	куди	aliquō /quō/	кудись
eōdem	саме туди, туди таки.	quōcum-que	куди-небудь	quōquam	кудись
hūc	сюди.				
istūc /istō/	туди, тамтуди				
illūc /illō/					
4					
eā /додай: viā або parte/	тудою, туди з того боку	quā	кудою, де	aliquā /quā/	якось /там/ дорогою, десь.
		quācum-que	деянебудь		
eādem	тудою таки туди таки				
hāc	сюдою, сюди з цього боку				
illāc	тамтудою				
istāc	тамтуди				
5					
tum tunc	тоді,	quandō	коли	aliquandō /quandō/	колись
nunc	тепер	cum /тільки як relāt./	коли		колись /тільки в заперечному реченні/, але звич. перекладається "ніколи", порівн. quisquam/§79 3/.

Demonstrativa i Determinativa		Interrogativa i Relativa		indefinita	
6. ita sic	так	ut/uti/	як		
		utcumque	якнебудь		
7. tam	так	quam	як		
8. totiens /toties/	так часто, тільки разів	quotiens	як часто, кільки разів	aliquotiens	кількр разів
		quotiescumque	кілько разів небудь, колинебудь		

Замітка:

Ці прислівники то, здебільшого, давні відмінки /Acc., Abl. instrumentalis, locat./ займенників hic, iste, ille, is, qui.

oooooooooooooooo
ooooooooooooo
oooooooooo
oooooo
oo
oo
oooooooooooooooo

oo

C O N I U G A T I O.
Відміна дієслів.

§82.

При відміні дієслів розріжняємо в латинській мові:

1. о с о б у / persona /: 1., 2., 3.,
2. ч и с л о / numerus /: singularis і pluralis.
3. ч а с / tempus /:
   - praesens - теперішній
   - imperfectum - минулий час, дійство недоконане
   - futūrum - будучий час
   - perfectum - минулий час, доконане дійство
   - plusquamperfectum - давноминулий час
   - futūrum exactum - будучий час, доконане дійство
4. с п о с і б / modus /:
   - indicātīvus - спосіб дійсний
   - coniunctīvus - -- умовний
   - imperātīvus - -- наказовий
5. с т а н / genus /:
   - activum - стан діяльний
   - passīvum - -- страждальний

П р и м і т к и :

§83.

1. Через те, що в латинській мові є аж шість часів, то часове відношення поміж двома подіями / обставинами або дійствами / можна визначити далеко докладніше, ніж в українській мові.

Praes., imperf., fut. означають подію рівночасну, а prf., plprf., fut. ex. давнішу, попередню.

2. В латинській мові немає доконаних і недоконаних дієслів; praes., impf. і futurum означають звичайно недоконане дійство, а pf. plpf., fut. ex. - доконане, тільки ж не з такою докладністю, з якою ми розріжнюємо час тривання дійства / вид / доконаний, чи недоконаний. Так, напр., fut.: laudabo = я буду хвалити, але й - я похвалю; plpf. laudaveram - я похвалив / хвалив / був.

§84.3. Praes., fut. i fut.ex. називаються "головними" часами, а часи минулі - impf., perf., plpf.- "побічними" або "історичними"/Praeterita/.

4. Fut.exct. уживається звичайно тільки в побічних реченнях для означення попередньої події, коли в головному реченні є fut або imperativus.

5. В укр.мові нема різниці між coni.praes. і impf між coni.pf. і plpf.; в латинській мові звичайно кладуться в побічному реченні

coni.praes. - /подія рівночасна/,
coni.perf. - / " давніша!/
по
головних часах/ praes., fut./,
а
coni.imperf. - /подія рівночасна/,
coni.plpf. - / " попередня/
по
минулих часах у головному реченні

§85. Форми дієслова діляться на:
особові /verbum fīnītum/,
неособові /verbum infīnītum/.

Verbum fīnīt. є така форма дієслова, що означає й особу.
Сюди належать усі форми ind., coni. і imperatīv-y.
Verb.infīnīt. не означає особи.
Сюди належать: infīnītīvus, participium, gerundium, gerundivum і supīnum.

1. Infinitivus..... дієйменник.
2. Participium..... дієприкметник.
3. Gerundium..... дієслівний іменник, що заступає cāsūs oblīquī /Gen., Dat., Acc., Abl./ infīnītīv-y. В Accusat. уживається gerundium тільки з прийменником. У Nom. і Acc. без прийменника вживається infīnīt., напр.:

Nom.	legere	читати, читання
Gen.	legendī	читання
Dat.	legendō	читанню
Acc.	legere	читати, читання
	ad legendum	до читання
Abl.	legendō	читанням

4. Gerundivum..... дієприкметник, що визначає конечність або потребу, напр.:
/власт. part. fut.pass./ liber legendus ....книжка, що її треба читати

5. Supīnum..... іменникова форма,що вживається як прислівниковий додаток,напр :

laudātum veniō. Приходжу,щоб хвалити

incrēdibile audītū-неймовірно чути,нечувано

Supīnum уживається тільки в Acc./-um/ і Abl./-ū/.

§86.Verba transitīva /перехідні/ - це такі дієслова,що приймають предмет в Accusātiv-і ;вони мають усі форми passiva,напр.:

laudor..... мене хвалять

laudāris.....тебе хвалять

і т.д.

Verba intransitīva /неперехідні/ - всі інші дієслова; вони або приймають предмет у Gen.,Dat.,Abl., або вживаються без жадного предмету; форми passiv-а відомі в них тільки неособові,себто,тільки в 3. особі однини,напр.:

ītur..... ідеться

До неперехідних дієслів належать і неособові дієслова /verba impersōnālia /,що вживаються тільки в 3.особі однини,напр.:

tonat..... гремить

§87.

Dēpōnentia /депоненси,дослівно -"відкладні"/ - це такі дієслова, що мають форми пасива, а значіння активa,напр.:

ūtor..... я вживаю.

Замітка:

Ці дієслова мають і деякі форми активa, і то:part.,gerundium та inf.fut.

Gerundivum депонентів має страждальне значіння.

Помічне дієслово SUM / бути /

§ 88

Відміна цього дієслова така:

Пень praesentis es-, s-

	Indicativus	
prae-	sum	я є /есмь/
	es	ти є /єси/
sen-	est	він, вона, воно є /есть/
	sumus	ми є /єсьмо/
tis	estis	ви є /єсте/
	sunt	вони є /суть/
im-	ĕram	я бував, я був
	erās	ти бував, ти був
per-	erat	і т. д.
	erāmus	
fecti	erātis	
	erant	
	ĕrō	буду
fu-	eris	будеш
	erit	буде
tu-	érimus	будемо
	éritis	будете
ri	ĕrunt	будуть

Відміна ESSE/продовження/.

	Coniunctivus	
praesentis	sim sis sit simus sitis sint	я був би ти був би і т д
imperfecti	essem essēs esset essēmus essētis essent	я був би і т д
futuri	н е м а	
	Imperativus	
praesentis	--- es --- --- este ---	--- будь, бувай --- --- будьте, бувайте ---
imprf.	б е з	
futuri	--- estō estō --- estōte suntō	--- будь, бувай, маєш бути нехай буде --- будьте і т д нехай будуть

Відміна ESSE /продовження/.
Пень perfecti: fu-

	Indicativus	Coniunctivus
perfecti	fuī — я був fuistī fuit fuimus fuistis fuērunt	fuĕrim — я був би був fuĕris fuĕrit fuérimus fuéritis fuĕrint
plusquamperf.	fueram — я був fueras fuerat fueramus fueratis fuerant	fuissem — я був би був fuissēs fuisset fuissēmus fuissētis fuissent
futuri exacti	/si/ fuĕro — /коли/ буду fueris fuerit fuérimus fuéritis fuerint	

Іменні форми:

	Infinitivus	Participium
praes perf.	esse — бути fuisse — був бути	немає
futuri	futūrum, am, um esse — буду /futūrus, 3 esse/	futūrus, 3- той, що має бути; маю - бутній, буду-чий

[illegible] inf.fut.: futūrum, 3 esse [illegible]
fore [illegible] coni.imperf: essem, essēs, esset... -forem, forēs, foret....

[illegible] sum, одмінюється також його Composita /зложені, сприростковані дієслова/:

ab-sum, ab-ésse, ā-fuī /ab-fui/ — бути неприсутним, мене немає

part.praes.: ab-sens, -ntis — неприсутний

ád-sum, ad-ésse, ád-fui /affui/ — бути при чомусь, бути присутним

3. dē-sum, dē-ésse, dē-fui — не бути, [illegible] хибувати, бракує чогось

Замітка:
У поезії часом: dēst = dé-est, dērant = dé-erant etc.

in-sum, in-esse — бути в чомусь
/не вживається в pf., plpf., fut. ex./

intér-sum, inter-ésse, intér-fui — бути між чимось, брати участь у чомусь.

5. ob-sum, ob-esse, ob-fui /offui/ — бути проти, шкодити

prae-sum, prae-esse, prae-fui — бути перед кимось, бути над кимось

part praes.: prae-sens, -ntis — присутний, притомний, приявний, теперішній

6. sub-sum, sub-esse — бути під

Замітка:
Pf.: suf-fui /sub-fui/ — вживається тільки дуже рідко.

§90.

9 prō-sum, proD-ésse, prō-fui — бути за когось, бути корисним, помагати.

Приставка prō із prod. Кінцевий звук -d задержується перед голосівкою, отже відміняємо:

Praes.ind.	Praes.coni.	Imperf.ind.
prósum	prosim	proDeram
proDes	prosīs	proDeras
proDest	e	e
prosumus	t	t
proDéstis	c.	c.
prósunt		

Imperf.coni.	Ind.fut.
proDessem	proDero
proDesses	proDeris
proDesset	proDerit
etc.	etc.

Perf., Plpf., Fut.ex. — всюди правильно

§91

10 possum, posse, potui — можу.

Possum з pot-sum. Шелестівка t задержується перед голосівкою e, перед s вона переіменяється через т.зв. асиміляцію /уподібнення/ на s, напр.: pot-es, pos-sum; pf., plpf., fut.ex. творяться правильно від пня pot- од давнього дієслова potere.

КОНЮГАЦІЯ ДЗЕЯСЛОВА POSSUM.

Пожъ	Час	Indicativus	Coniunctivus	Infinit.
	P	можу	я міг би	могти
pot/is/	r	pos-sum	pos-sim	posse
	a	pot-es	pos-sīs	
sum	e	pot-est	pos-sit	
	s	pós-sumus	pos-sīmus	
	e	pot-éstis	pos-sītis	
	n s	pos-sunt	pos-sint	
	I d	я міг	я міг би	
	m	pot-eram	pos-sem	
	p	pot-erās	pos-sēs	
	e	pot-erat	pos-set	
	r	pot-erāmus	pos-sēmus	
	f	pot-erātis	pos-sētis	
	.	pot-erant	pos-sent	
	F	буду могти,		
	u	зможу		
	t	pot-erō		
	u	pot-eris		
	r	pót-erit		
	u	pot-érimus		
	m	pot-éritis		
		pót-erint		
pot-u-	P	я /з/ міг	я був би	що /з/ міг
	e	potu-ī	зміг	
	r	-istī	potu-erim	pótu-ísse
	f	-it	-erīs	
	e	-ímus	-erit	
	c	-ístis	-érĭmus	
	t	-ērunt	-érĭtis	
			-erint	
	Pr.	я /з/ міг	я був би	
	qu	був	/з/ міг	
	am	pótu-eram	potu-issem	
	p	-erās	-issēs	
	r	-erat	-isset	
	f	-erāmus	-issēmus	
	.	-erātis	-issētis	
		-erant	-issent	
		/коли/ зможу		
		/si/		
		potu-ero		
		-eris		
		-erit		
		-erimus		
		-eritis		
		-erint		

Чотирі правильні відміни дієслова.

§92.

Розріжняємо за закінченням infinitiv-a praesentis activi **ч о т и р і** відміни / Coniugationes дієслова:

	inf. praes.act.			пень:	
I.	laud-	-ĀRE	хвалити	laudā-	голосівкові відміни
II	mon-	-ĒRE	напоминати	monē-	
III	aud-	-ĪRE	чути	audī-	
IV	leg-	-ĔRE	читати	leg-	шелестівкова в.

Замітка: Властиве закінчення inf.pr.act. є -re , що додається до пня: lauda-re, mone-re audi-re.

У третій відміні бачимо це "здучкову" голосівку -ĕ-: lég-ĕ-re. Але оце -ĕ- теж властиво належить до пня; legĕ - це довша форма пня leg.

Замітка : До третьої відміни належать також деякі пні на -ī, -ŭ.

§93.

Особові закінчення ось які:

	a/ в ind. i coni.			б/ в imperat.			
	activum		passiv.	activum		passiv. i depon.	
				praes.fut.		praes. futur.	
1.oc.	-o, -m, pf.-ī		-r	нема	нема	нема	нема
2.oc.	-s pf.-sti		-ris	--	-tō	-re	/-tor/
3.oc.	-t		-tur	нема	-tō	нема	/-tor/
1.oc.	-mus		-mur	н е м а		н е м а	
2.oc.	-tis pf.-stis		-mini	-te	-tōte	-mini	нема
3.oc.	-nt, pf.-runt		-ntur	нема	-ntō	нема	/-ntō

Замітка 1:

Між закінченням і пнем бачимо часом т.зв. "зв'язкову" голосівку -ĕ-, -ĭ-, -ŭ- яка властиво належить до пня, напр.: leg-ĭ-mus, leg-ŭ-nt, пень leg-, довші форми: lege-, lego-. -e- і -o- перемінюються звичайно на основі звукових законів на -i- і -u-, Порівн. §92, зам. 1.

Замітка 2:

Закінчення 1.ос. одн. -ō первісно було довге, в класичній мові було звичайно довге /-ō/, рідше коротке /-ŏ/, пізніше здебільша - коротке.

Форми пня.

При відміні дієслова розрізнюємо три форми пня:

1. praesentis
2. perfecti activi
3. participii perf.passivi.

1. Із пня praesentis творяться:
act. і pass. ind.i coni. praes., impf., futur., imperativus, inf.praes., part.praes., gerundium і gerundivum.

2. Із пня perf.activ.творяться:
activ. ind. pf., plpf., fut.ex. і inf. perf.

3. Із пня part.perf.pass.творяться:

крім part.pf.passiv. і форм творених / ind.i coni. perf., plperff., futur.ex. і infinitiv. perfecti passivi ще 2 supina, part.fut.act. і inf.fut. activi.

ЧОТИРІ ГОЛОВНІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА.

95.

Щоб уміти відмінявти дієслово, треба знати оці чотирі г о л о в н і /основні/ форми:

		I відм.	II в.	IV в.	III в.
а/	1.oc.sg. ind.praes act.	laud-ō	món-ĕo	aúd-io	leg-o
б/	inf.praes.act.	laud-āre	mon-ēre	aud-īre	lég-ĕre
в/	1.oc.sg. ind.pf.act.	laud-āvī	món-uī	aúd-ivi	lēg-ī
г/	part.pf.pass.	laud-ātus	món-ĭtus	aud-ítus	léc-tus

Пень perf.act. можна пізнати із 1.oc ind.pf. act. , пень part.perf.pass. із part.perf. pass., а пень praes. та до якої відміни дієслово належить - із inf. та із 1.oc. sg.ind.praes.act.

Зауітка 1:
Coniunct.impf.можна творити з inf. напр.:

laudāre : laudāre- -m
monēre : monēre- -m
audire : audire- -m
légĕre : légĕre- -m

Зауітка 2:
2.oc.sing.imperat.pass. /що дуже рідко вживається/ все = infin.act.напр.:

laudare хвалити

і також imperat.pass.

laudare будь хвалений.

а/ Особові форми пня praesentis :

A C T I V U M.

Дієслово			laudāre хвалити	monēre напоминати	audīre чути	legĕre читати
Пень			laudā-	monē-	audī-	leg-
Відміна			I	II	IV	III
INDICATIVUS.	Praesentis	sng.	хвалю,-иш, -ить,-имо, -ите,-ять.	напоминаю	чую...	читаю...
			laud-ō	mon-ĕō	aud-ĭō	leg-ō
			-ās	-ēs	-īs	-ĭs
			-at	-et	-it	-it
		pl.	-āmus	-ēmus	-īmus	-ĭmus
			-ātis	-ētis	ītis	-ĭtis
			-ant	-ent	iunt	-unt
	Imperfct.	sg.	я хвалив	я напоминав	я чув	я читав
			laud-āb-am	mon-ēb-am	aud-iēb-am	leg-ēb-am
			-āb-ās	-ēb-ās	-iēb-ās	-ēb-ās
			-āb-at	-ēb-at	-iēb-at	-ēb-at
		pl.	-āb-āmus	-ēb-amus	-iēb-āmus	-ēb-āmus
			-āb-ātis	-ēb-atis	-iēb-ātis	-ēb-ātis
			-āb-ant	-ēb-ant	-iēb-ant	-ēb-ant
	Futuri.	sg.	буду хвалити/ похвалю/	б. напоминати, напімну	б. чути, почую	б. читати, прочитаю
			laud-āb-ō	mon-ēb-ō	aud-iam	leg-am
			-āb-is	-ēb-is	-iēs	-ēs
			-āb-it	-ēb-it	-iet	-et
		pl.	-āb-ĭmus	-ēb-ĭmus	-iēmus	-ēmus
			-āb-itis	-ēb-ĭtis	-iētis	-ētis
			-āb-unt	-ēb-unt	-ient	-ent

а/ Особові форми [illegible] praesentis
/продовження/

A C T I V U M .

Дієслово			laudāre хвалити	monēre напоминати	audīre чути	legĕre читати
Пень			lauda-	mone-	audi-	leg-
Відміна			I	II	IV	III
CON	Praesent.	sg. pl.	я хвалив би laud-em -ēs -et -ēmus -ētis -ent	я напоминав би mon-eam -eās -eat -eāmus -eātis -eant	я чув би aud-ĭam -iās -iat -iāmus -iātis -iant	я читав би leg-am -ās -at -āmus -ātis -ant
	Imperfect.	sg. pl.	я хвалив би laud-ā́rem -arēs -aret -arḗmus -arētis -ārent	я напоминав би mon-ḗrem -erēs -eret -erḗmus -erētis -erent	я чув би aud-ī́rem -irēs -iret -irḗmus -irētis -irent	я читав би lég-ĕrem -erēs -eret -erḗmus -erētis -erent
	Ut.		---	---	---	---
IMPER.	Praes.	sg. pl. 2 oc	хвали! laúd-ā хваліть! laud-āte	напоминай! món-ē mon-ḗte	чуй! aúd-ī aud-ī́te	читай! leg-ĕ lég-ĭte
	F. U.	sin. 2 oc	хвали, маєш хвалити laud-ātō	mon-ḗtō	aud-ī́tō	lég-ĭtō
		3 oc	нехай хвалить laud-ātō	mon-ētō	aud-ī́tō	lég-ĭtō
		plural 2 oc	хваліть, маєте хвалити laud-ātōte	mon-ētōte	aud-ītōte	leg-ĭtōte
		3 oc	нехай хвалять laud-ánto	mon-énto	aud-iúnto	leg-únto

а/ Особові форми пня praesentis.
/продовження/

§97. PASSIVUM.

Дієслово			audari хвалити	moneri напоминати	audiri чути	legi читати
Пень			lauda-	mone-	audi-	leg-
Відміна			I	II	IV	III
Praesentis			я хвалений або мене,тебе... хвалять	я напоминаний або мене....напоминають	я чутий або мене ..... чують	я читаний або мене читають
	sg.		laud-or -āris -ātur	mon-eor -ēris -ētur	aud-ior -īris -ītur	leg-or -eris -itur
	pl.		-āmur -āmini -antur	-ēmur -ēmini -entur	-īmur -īmini -iuntur	-imur -imini -untur
Imperfec.			мене хвалили	мене напоминали	мене чули	мене читали
	sg.		laud-ā-bar -ā-bāris -ā-bātur	mon-ē-bar -ē-bāris -ē-bātur	aud-iē-bar -iē-bāris -iē-bātur	leg-ē-bar -ē-bāris -ē-bātur
	pl.		-ā-bāmur -ā-bāmini -ā-bantur	-ē-bāmur -ē-bāmini -ē-bantur	-iē-bāmur -iē-bāmini -iē-bantur	-ē-bāmur -ē-bāmini -ē-bantur
Futurum			мене хвалитимуть, похвалять			
	sg.		laud-ā-bor -ā-beris -ā-bitur	mon-ē-bor -ē-beris -ē-bitur	aud-iar -iēris -iētur	leg-ar -eris -etur
	pl.		-ā-bimur -ā-bimini -ā-buntur	-ē-bimur -ē-bimini -ē-buntur	-iēmur -iēmini -ientur	-emur -emini -entur

а/Особові форми пня praesentis.
/продовження/

P A S S I V U M .

Дієслово			laudari хвалити	monēri напоминати	audiri чути	legi читати
Пень			laudā-	monē-	audi-	leg-
Відміна			I	II	IV	III
CONIUNCTIVUS	Praes.	sg.	мене хвалили б laud-ēr -ēris -ētur	мене напоминали б mon-ēar -eāris -eātur	мене чули б aud-iar -iāris -iātur	мене читали б leg-ar -āris -ātur
		pl.	-ēmur -ēmini -ēntur	-eāmur -eāmini -eāntur	-iēmur -iāmini -iāntur	-āmur -āmini -āntur
	Praes. imperfect.	sg.	мене хвалили б laud-ārer -rēris -rētur	мене напоминали б mon-ērer -rēris -rētur	мене чули б aud-īrer -rēris -rētur	мене читали б leg-erer -erēris -erētur
		pl.	-rēmur -rēmini -rēntur	-rēmur -rēmini -rēntur	-rēmur -rēmini -rēntur	-erēmur -erēmini -erēntur
	Fut.		---	---	---	---
IMPERATIVUS	Praes.	sg. 2 oco	будь хваленим laud-āre	будь напоминанним mon-ēre	будь чутим aud-īre	будь читаним leg-ere
		pl. 2 oco	laud-āmini	mon-ēmini	aud-īmini	leg-imini
	Futuri.	sg. 2 o	мает бути хваленим laud-ātor	mon-ētor	aud-ītor	leg-itor
		3 o	laud-ātor	mon-ētor	aud-ītor	leg-itor
		pl. 2 o	---	---	---	---
		3 o	laud-antor	mon-entor	aud-iuntor	leg-untor

б/ Особові форми пня perfecti activi і part.perfecti passivi.

§98. A C T I V U M.

Дієслово			laudare	monere	audire	legere
Відміна			I	II	IV	III
Пень			laudav-	monu-	audiv-	leg-
INDICATIVUS. CONIUNCTIVUS	Perfect	sg.	я похвалив laud-av-i	я напімнув mon-u-i	я почув aud-iv-i	я прочитав leg-i
			-isti	-isti	-isti	-isti
			-it	-it	-it	-it
		pl.	-imus	-imus	-imus	-imus
			-istis	-istis	-istis	-istis
			-erunt	-erunt	-erunt	-erunt
	Plquamperf	sg.	я похвалив /хвалив/ був laud-av-eram	я напімнув був mon-u-eram	я /по/чув був aud-iv-eram	я /про/читав був leg-eram
			-eras	-eras	-eras	-eras
			-erat	-erat	-erat	-erat
		pl.	-eramus	-eramus	-eramus	-eramus
			-eratis	-eratis	-eratis	-eratis
			-erant	-erant	-erant	-erant
	Fut.ex	sg.	похвалю laud-av-ero	напімну mon-u-ero	почую aud-iv-ero	прочитаю leg-ero
			-eris	-eris	-eris	-eris
			-erit	-erit	-erit	-erit
		pl.	-erimus	-erimus	-erimus	-erimus
			-eritis	-eritis	-eritis	-eritis
			-erint	-erint	-erint	-erint
	PERFECTI	sg.	я похвалив би /був/ laud-av-erim	я напімнув би /був/ mon-u-erim	я почув би /був/ aud-iv-erim	я прочитав би /був/ leg-erim
			-eris	-eris	-eris	-eris
			-erit	-erit	-erit	-erit
		pl.	-erimus	-erimus	-erimus	-erimus
			-eritis	-eritis	-eritis	-eritis
			-erint	-erint	-erint	-erint
	Plqu sm pf	sg.	я /по/хвалив би /був/ laud-av-issem	mon-u-issem	aud-iv-issem	leg-issem
			-isses	-isses	-isses	-isses
			-isset	-isset	-isset	-isset
		pl.	-issemus	-issemus	-issemus	-issemus
			-issetis	-issetis	-issetis	-issetis
			-issent	-issent	-issent	-issent
	Fut. ex.		---	---	---	---

§99 б/ Особові форми пня perfecti activi і part.pf.passivi.

PASSIVUM

Дієслово			laudare	monere	audire	legere
Відміна			I	II	IV	III
Пень			lauda-to-	moni-to-	audi-to-	lec-to-
INDICATIVUS.	PERFECTI	sg	я був похвалений laud-at-us sum -a, -um es est	мене напімнули mon-it-us, -a, -um sum es est	aud-it-us, -a, -um sum es est	lec-t-us, -a, -um sum etc.
		pl	-i sumus -ae estis -a sunt	-i sumus -ae estis -a sunt	-i sumus -ae estis -a sunt	
	PLQUPRF.	sg	мене /по/хвалили були laud-at-us eram -a, -um eras erat	mon-it-us eram -a, -um eras erat etc.	aud-it-us eram -a, -um eras erat etc.	lec-t-us eram -a, -um eras erat etc.
		pl	-i eramus -ae eratis -a erant			
	FUT. EX.	sg	мене похвалять laud-at-us ero -a, -um eris erit	mon-it-us, -a, -um ero etc.	aud-it-us, -a, -um ero etc.	lec-t-us, -a, -um ero etc.
		pl	-i erimus -ae eritis -a erunt			
CONIUNCTIVUS.	PERFECTI	sg	мене похвалили б /були/ laud-at-us -a sim, sis, sit	mon-it-us, -a, -um sim etc.	aud-it-us, -a, -um sim etc.	lec-t-us, -a, -um sim etc.
		pl	laud-at-i, -ae -a simus, sitis, sint			
	PLQUPRF.	sg	мене /по/хвалили б були laud-at-us -a, -um essem, esses esset	mon-it-us essem etc.	aud-it-us essem etc..	lec-t-us, -a, -um essem etc.
		pl	laud-at-i, -ae -a essemus, essetis, essent			
	Fut. ex.		---	---	---	---

Іменні форми

ACTIVUM.

Відміна	I	II	IV	III
Infinitivi i Gerundium.				
Infinitivus praesentis activi /день praesentis/				
Nom. i Acc.	laud-āre	mon-ēre	aud-īre	lég-ĕre
GERUNDIUM Gen.	laud-āndi	mon-endī	aud-iendī	leg-éndī
Dat.	laud-āndō	mon-endō	aud-iendō	leg-éndō
Acc.	ad laud-andum	ad mon-endum	ad aud-iendum	ad leg-endum
Abl.	laud-āndō	mon-endō	aud-iendō	leg-endō
Infinitivus perfecti activi /день perf. act./				
то /що хвалив				
	laud-av-isse	mon-u isse	aud-iv-isse	leg-isse
Infinitivus futuri activi /part. fut. act. + esse/				
що хвалитиме				
	laud-at-ūrum, 3 es-	mon-it-ūrum, 3	aud-it-ūrum, 3	lec-t-ūrum, 3
	laud-at-ūrus, 3 se	mon-it-ūrus, 3 esse	aud-it-ūrus, 3 esse	Lec-t-ūrus, 3 esse
Participia.				
Participium praesentis activi /день praesentis/				
той, що хвалить хвалячи				
	laud-ans, -antis	mon-ens, -entis	aud-iens, -ientis	leg-ens, -entis
Participium perfecti activi.				
Н	Е	М	А	
Participium futuri activi /день part. perf. pass./				
той, що хвалитиме				
	laud-at-ūrus, 3	mon-it-ūrus, 3	aud-it-ūrus, 3	lec-t-ūrus, 3
Supina part. perf. pass./				
	Supinum um			
щоб хвалити				
	laud-āt-um	món-ĭt-um	aud-ī́t-um	léc-t-um
	Supinum u.			
/хвалити/				
	laud-āt-ū	món-ĭt-ū	aud-ī́t-ū	lec-t-ū
Відм.	I	II	IV	III

§101.

P A S S I V U M.

I	II	IV	III
I N F I N I T I V I			
Infinitivus praesentis passivi./Пень:praesent			
бути хваленим laud-ari	mon-eri	aud-iri	leg-i
Infinitivus perfecti passivi/part.prf pass. + -esse			
що його прочитали laud-at-um 3 /-us 3/esse	mon-it-um 3 /-us 3/ esse	aud-it-um 3 /-us 3/ esse	lec-t-um 3,/-us/ esse
Infinitivus futuri passivi/Supinum + iri /			
laud-at-um iri	mon-it-um iri	aud-it-um iri	lec-t-um iri
	не змінюється		
P A R T I C I P I A.			
Participium praesentis passivi.			
НЕМА			
Participium perfecti passivi /Пень: part.pf.p			
похвалений laud-at-us 3	mon-it-us 3	aud-it-us 3	lec-t-us 3
Participium futuri passivi			
НЕМА			
G E R U N D I V U M /Пень:praesentis/			
той,що його слід хвалити laud-andus 3	mon-endus 3	aud-iendus 3	leg-endus 3

ДРУГА ФОРМА ТРЕТЬОЇ ВІДМІНИ.

§102

Деякі дієслова, що належать до III відміни, мають пень praesentis на -Ĭ-. Вони кінчаються на -io, напр.: capĭo, capĕre, cēpī, captus -хапати, брати, пень praes. capĭ-. Закінчення додаються до пня, та тільки перед -r та в визвуку - кінцевий звук пня -ĭ- переміняється на -ĕ, напр.: capĭ-s, capĕ-re, capĕ.

У формах пня perf. act. і part. pass. відміняються ці дієслова правильно, т.зн. таксамо, як усі инші дієслова третьої відміни.

Найчастіші дієслова, що так одміняються, оці:

capio, cupio, facio,
fodio, fugio, iacio,
pario, rapio, sapio

та composita цих дієслів і ще composita рідко вживаних дієслів — quatio, lacio, specio.

cupio, cupĕre, cupīvī, cupitus	бажати
facio, facĕre, fecī, factus	робити
fodio, fodere, fōdī, fossus	копати, рити
fugio, fugĕre, fūgī, /fugitūrus/	тікати
iacio, iacĕre, iēcī, iactus	кидати
pario, parĕre, peperī, partus	родити
rapio, rapĕre, rapuī, raptus	рвати, грабити
sapio, sapĕre, sapuī, ---	смакувати, бути розумним
quatio, quatere, quassī, quassus	
con-cutio, concutere, concussī, concussus	
al-licio /до lacio/, allicere, allectus	приманювати
con-spicio /до specio/, conspicere, conspexī, conspectus	уздріти

103 A C T I V U M.

INDICATIVUS.	CONIUNCTIVUS.
P r a e s e n s :	
беру	я брав би
cáp-io	cáp-ĭam
-is	-iās
-it	-iat
-ĭmus	-iāmus
-ĭtis	-iātis
-iunt	-iant
I m p e r f e c t u m :	
я брав	я брав би
cap-iḗb-am	cáp-ĕrem
-as	-erēs
-at	-eret
-āmus	-erḗmus
-ātis	erḗtis
-ant	-ĕrent
F u t u r u m :	
буду брати, візьму	
cáp-iam	
-iēs	
-iet	-------
-iḗmus	
-iḗtis	
-iant	
INFINITIVUS praesentis:	
cap-ĕre	брати
I M P E R A T I V U S.	
бери.	
cap- e	cáp-ĭtō
------	-ito
cáp-ĭte	-itōte
------	-iunto

p r a e s:

§ 104

PASSIVUM.

INDICATIVUS	CONIUNCTIVUS
Praesens:	
мене беруть	мене брали б
cáp-ior	cáp-iar
-ĕris	-iāris
-ĭtur	-iātur
-ĭmur	-iāmur
-ĭminī	-iāminī
-iuntur	-iantur
Imperfectum:	
мене брали	мене брали б
cap-iéb-ar	cáp-ĕrer
-áris	-erēris
-átur	-erētur
-ámur	-erēmur
-áminī	-erēminī
-antur	-erentur
Futurum:	
мене братимуть, візьмуть	
cáp-iar	
-iēris	
-iētur	----------
-iēmur	
-iēminī	
-ientur	

INFINITIVUS praesentis.

cap-ī — бути браним, що його беруть

IMPERATIVUS.

будь браним

p	cáp-ĕre	f	cáp-ĭtor
r	----	u	-ĭtor
a	-iminī	t	------
e	----	u	-iuntor
s		r	

DĒPŌNENTIA.

§105.

1. Dē ōnentia ,себто,дієслова,що мають форму страждального,а значіння діяльного стану,-відміняються таксамо,як passivum инших дієслів

2. Вони мають тільки ось які форми діяльного стану:

а/	part. praes. ,напр.:		hortans	той,що напоминає;напоминаючи
б/	gerundium	--	hortandī	напоминання /gen./
в/	part. futūrī.	--	hortātūrus	той,що хоче напоминати
г/	infin. futuri	--	hortātūrum esse	що хоче напоминати

3. Gerundium має значіння passivi ,напр.: hortandus,-a,-um - той,що його слід напоминати.

4. Є deponentia в усіх чотирьох одмінах. До другої форми третьої відміни /пень praes.на -ī- /§102/ належать тільки:

morior,mori,mortuus sum ..... умірати
patior,pati,passus sum ..... терпіти

й їх compcsita,та ще compcsita рідко вживаногодієслова-

gradior ..... іти,поступати, напр.:
aggredior,aggredī,aggressus sum } наступати

Перегляд одміни депоненсів далі- §§ 106,107,108.

§106. а/Особові форми пня praesentis.

		I	II	IV	IIIa	IIIб
Дієслово		напоминати боятися hortārī	verērī	ділити partīrī	говорити lŏquī	умірати morī
Пень praes		hortā-	verē-	partī-	lŏqu-	morĭ-
INDICATIVUS	praes	напоминаю hort-or -āris -ātur etc.	ver-eor -ēris -ētur etc.	part-ior -īris -ītur etc.	loqu-or -ĕris -ĭtur etc.	mor-ior -ĕris -ĭtur etc.
	imprf.	я напоминав hort-āb- -ar etc	ver-ēb-ar etc.	part-iēb- -ar etc.	loqu-ēb-ar etc.	mor-iēb- -ar etc.
	fut.	напоминатиму, напімну hort-āb- -or, -ĕris etc.	ver-ēb-or -ēris etc.	part-iar -iēris etc.	loqu-ar -ēris etc.	mor-iar -iēris etc.
CONIUNCTIV	prs.	я напоминав би hort-er -ēris etc.	ver-ear -eāris etc.	part-iar -iāris etc.	loqu-ar -āris etc.	mor-iar -iāris etc.
	imprf.	я напоминав би hort-ārer -ārēris etc.	ver-ērer -ērēris etc.	part-īrer ---īrēris etc.	lóqu-ĕrer ---erēris etc.	mór-ĕrer --erēris etc.
IMPERATIVUS	prs.	напоминай! hort-āre -āminī	ver-ēre -āminī	part-īre -īminī	lóqu-ĕre -ĭminī	mór-ĕre -īminī
	futuri	май напоминати! hort-ātor -ātor --- hort- -antor	ver-ētor -ētor --- ver- entor	part-ītor -īzor --- part- -iuntor	lóqu-ĭtor -ĭtor --- loqu- -untor	mór-ĭtor -itor --- mor- -iuntor

б/ особові форми пня part. perf. passivi.

§107.

		I	II	IV	IIIa	IIIб
Пень		hortā-to-	veri-to-	partī-to-	locū-to-	mortu-o-
INDICATIVUS	perfect	я напімнув[1]) hort-ātus 3. sum, es, est, hort-ati 3. sumus, estis, sunt	vér-ĭtus sum etc.	part-ītus sum etc.	locū́ tus su tc.	mórtu-us sum etc.
	plpf	я напімнув /напоминав/ був hort-ātus eram etc.	vér-ĭtus eram etc.	part-ītus eram etc.	locū́-tus eram etc.	mortu-us eram etc
	ftex	я напімну hort-ātus ero etc.	vér ĭtus ero etc.	part-ītus ero etc.	locū́-tus ero etc.	mortu-us ero etc
CONIUNCTIV	prfct	я напоминав /напімнув/ би був hort-ātus sim etc.	vér-ĭtus sim etc.	part-ītus sim etc.	locū́-tus sim etc.	mortu-us sim etc.
	plprf	я напоминав /напімнув/ би був hort-ātus essem etc.	vér-ĭtus essem etc.	part-ītus essem etc.	locū́-tus essem etc	mortu-us essem etc

[1]) Переклад подано лишень для hortor.

	I	II	IV	IIIa	IIIб
	а/ I N F I N I T I V I .				
	Infinitivus praes.i gerundium /Пень praes./				
Nom. Acc.	напоминати; hort-ārī	ver-ērī	part-īrī	loquī	morī
Gn.	hort-andī	v.-endī	p.-iendī	loqu-endī	mor-iendī
Dt.	hort-andō	-endō	-iendō	loqu-endō	-iendō
Ac.	ad h.andum	ad-endum	ad-iendum	ad l.-endum	ad-iendum
Ab.	hort-andō	-endō	-iendō	-endō	-iendō
	Infinitivus perfecti./part.perf.pass.+esse/				
	що напімнув hortātum, 3 esse	ver-itum, 3 esse	part-itum 3.esse	locū-tum, 3. esse	morta-um, 3 esse
	Infinitivus futūri /part.fut.+esse/				
	що напоминатиме, напімне hort-ātūrum 3,esse	ver-itu- rum, 3. esse	part-itu- rum, 3 esse	locu-tu- rum, 3. esse	moritūrum, 3. esse
	б/ P A R T I C I P I A .				
	Participium praesentis /Пень praes./				
	той,що напоминає;/ напоминаючи/ hort-ans -antis	ver-ens -entis	part-iens -ientis	loqu-ens -entis	mor-iens, -ientis
	Participium perfecti /Пень prt.pf.ps/				
	той,що, напімнув;/ напімнувши/ hort-ātus, 3.	ver-itus, 3.	part-itus, 3.	locūtus, 3.	morta-us, 3.
	Participium futuri /Пень prt.pf.ps/				
	той,що напоминатиме hort-ātūrus, 3	ver-itūrus, 3	part-itūrus, 3.	locū-tūrus, 3.	moriturus, 3 =/ непр./
	в/ S U P I N A . /Пень part.pf.pass./				
	S u p i n u m на -um				
	щоб напоминати hort-ātum	ver-itum	part-itum	locutum	--------
	S u p i n u m на -u				
	напоминати hort-ātū	ver-itū	part-itū	locūtū	--------
	г/ G E R U N D Ī V um/ Пень praesentis/				
	той,що його треба напоминати hort-andus, 3.	ver-endus, 3	part-iendus, 3	loqu-endus, 3	треба ми рати iendum est

CONIUGĀTIO PERIPHRÁSTICA ACTĪVA.

Описова відміна діяльного стану.

§109.

Part.futūrī вживається звичайно тільки з дієсловом SUM і творить т.зв.

coniugatio periphrastica activa:

INDICATIVUS		CONIUNCTIVUS	
P r a e s e n s:			
laudātūrus, 3. sum, es, est etc.	хочу/маю намір/ хвалити	laudātūrus, 3. sim, sis, sit etc.	хотів би хвалити
I m p e r f e c t u m:			
laudātūrus, 3. eram eras erat etc.	я хотів хвалити	laudātūrus, 3. essem esses esset etc.	хотів би хвалити
F u t u r u m			
laudātūrus, 3. ero eris est.	буду хотіти /схочу/ хвалити	----	----
P e r f e c t u m			
laudātūrus, 3. fui fuisti etc.	схотів хвалити	laudātūrus, 3. fuerim etc.	/с/хотів би був хвалити
P l u s q u a m p e r f e c t u m			
laudātūrus, 3. fueram etc.	схотів був хвалити	laudātūrus, 3. fuissem etc.	/с/хотів би був хвалити
F u t u r u m e x a c t u m			
laudātūrus, 3. fuero fueris etc.	схочу хвалити	----	----

I N F I N I T I V I

I.praes.: laudātūrum, -am, -um/us, a, um/ esse — що хвалити хоче

II.perf.: laudātūrum, -am, -um/us, a, um/ esse — що схотів /хотів/ хвалити

CONIUGĀTIO PERIPHRĀSTICA PASSĪVA.

Описова відміна страждального стану.

§110:

Gerundīvum уживається часто з дієсловом SUM і творить т.зв.

coniugatio periphrastica passiva:

INDICATĪVUS		CONIUNCTĪVUS	
P r a e s e n s			
laudan- dus, 3.	sum es est etc.	мене слід хвалити, я гідний похвали	laudan- dus, 3. sim sis sit etc.	мене слід би було хвалити
I m p e r f e c t u m			
laudan- dus, 3.	eram eras etc.	мене слід було хвалити	laudan- dus, 3. essem esses etc.	мене слід би було хвалити
F u t u r u m			
laudan- dus, 3.	ero eris etc.	мене слід буде хвалити	----------	
P e r f e c t u m			
laudan- dus, 3.	fui fuisti etc.	мене слід було хвалити	laudan- dus, 3. fuerim fueris etc.	мене слід би було хвалити
P l u s q u a m p e r f e c t u m			
laudan- dus, 3.	fueram fueras etc.	мене було слід було хвалити	laudan- dus, 3. fuissem fuisses etc.	мене було би слід було хвалити
F u t u r u m e x a c t u m			
laudan- dus, 3.	fuero fueris etc	мене слід буде/було/ х.	----------	
I N F I N I T I V I			
I.praes.: laudandum, -am, -um/us, a, um/ esse			що слід хвалити
II. perf.: laudandum, -am, -um/us, a, um/ fuisse			що слід було хвалити

ОСОБЛИВОСТИ В ВІДМІНІ ДІЄСЛІВ.

§111.

1. Деякі participia futuri творяться неправильно:

parĭtūrus, ruĭtūrus -

orĭtūrus, morĭtūrus.

pario, parĕre, peperī, partus..... родити
ruo, ruere, rui, rutus..... валити
orior, orīrī, ortus sum ..... являтися, сходити
morior, morī, mortuus sum ..... умірати

2. Orior, orīrī, ortus sum - /сходити, являтися/ має тільки inf.praes.-orīrī IV. відміни, а відміняється в инших формах звичайно за III. відміною / як morior, /, напр.:

orior — orĭmur
orĕris — orĭminī
orĭtur — oriuntur
etc.

3. Деякі part.perf.pass. мають також діяльне значіння:

adultus, 3.	-до	adolesco, 3. adolēvī	- дорослий
iūrātus, 3.	--	iuro, 1.	- той, що присяг
coniūrātus, 3.	--	coniūro, 1.	- заприсяжений, змовник
prānsus, 3.	--	prandeo, 2. prandī	- той, що поснідав; поснідавши
cēnātus, 3.	--	cēno, 1.	- той, що зїв обід; зївши обід
pōtus, 3.	--	pōto, 1.	- той, що випив; випивши

4. Деякі deponentia мають у part.pf.pass. також страждальне значіння:

partītus, 3.	-до	partior, 4.	- поділений
populātus, 3.	--	populor, 1.	-спустошений
dimensus, 3.	--	dimetior, 4.	- роз-/ви-/мірений

Замітка: Активні дієслова.

partio, 4, popul, i – уживаються дуже рідко.

5. Деякі part.prf. депоненсів мають значіння part.praes. ,напр.:

vérĭtus, 3..... боячися; той, що боїться
rătus, 3 arbitrātus, 3. той, що думає
confīsus, 3..... " " довіряє
solĭtus, 3..... " " має звичай
gavīsus, 3..... " " тішиться
ausus, 3..... " " має відвагу
secūtus, 3..... " " йде за кимось
ūsus, 3..... " " вживає

6. Чотирі imperātīv-и тратять -е в 2. ос. одн.:

dīc, dūc, fac, fer.

dīco, 3. dixī, dictus. ..... казати
dūco, 3. duxī, ductus..... вести
facio, 3. fēcī, factus..... робити
fero, ferre, tūlī, lātus..... нести

7. У perf., plpf., fut.ex. уживаються коротші форми:

а/ -ēre -ērunt ,напр.:
laudāvēre = laudāvērunt,

б/ часто -vi- або -ve- зникає перед s або r, напр.:

laudastī	=	laudāvistī
nostī	=	nōvistī
laudārim	=	laudāverim
laudāram	=	laudāveram
laudāsse	=	laudāvisse
nosse	=	nōvisse

Форми на -īvī викидають тільки v ,напр.:
audieram = audīveram.

8. Gerundium і gerundivum III. і IV. відміни мають часом давнє закінчення -undī, -undus, напр.:

potiundī = potiendi
lēgibus scrībundīs = l. scrībendīs.

9. У 2.ос.одн. стражд.ст. вживається часом закінчення -re, замісць -ris, напр.:

laudāre = laudāris
laudābĕre = laudāberis

10. Давня форма inf.praes.pass кінчається на -ier, напр.:

accingier = accingī.....оперізуватися

Инші давні форми, що часом /особливо в поетів/ уживаються є, напр., такі:

accēstis = accessistis.....ви прийшли
faxo = fēcerim
dīxe = dixisse
duint = dent
etc.

11. Про дієслова, що відміняються зовсім неправильно, див. §§§ 125/138.

ПЕНЬ ДІЄСЛОВА.
/Див. ще §94/.

§112.

Пень praesentis, perfect.act. і part.pf.ps. виведено від одного "первісного" пня дієслова.

Пень praesent. звичайно не ріжниться від первісного пня дієслова, напр.:

laudāre, пень praes.: laudā-, перв.пень: laudā-

Часто пень praesentis твориться з пня дієслова ріжними наростками та додатками:

у I. відм. наростком -ā-
у II. " " -ē-
у IV. " " -ī-, напр.:

lăvo, I. lāvī, lautus мити: пень дієсл. lav, пень prs. lav ā
sĕdeo, 2. sēdī, sessus. сидіти: " sed " -- sĕd-ē
vĕnio, 4. vēnī, ventum. приходити: " ven- " -- ven-ī-

у III відміні наростками -ĭ-, -sc-, -n-,

capio, capĕre, cēpī, captus брати: П. дієсл. cap-, П. prs. cap-ĭ
sino, 3. sīvī, sĭtus..... позволяти: " si- " " si-n-
contemno, 3. -tempsī, -ptus зневажати: " -tem- " " -tem-n-
scindo, 3. scidī, scissus - розривати: " -scid- " " scind-

Часом твориться в III.відм. пень praesentis також і шляхом т.зв."редуплікації"-повторення першого складу/,напр.:

gigno,3.genuī,genitus -родити,пень д.: gen-,п.pr.gi-gn-

§113.

Пень perf.act. часом -

а/ не ріжниться від пня praes. /перв.пня дієслова/,напр.:

ruo,3.rŭī,rutum.....спадати,валити
dēfendo,3.-fendī,-fensus....боронити

б/ має довгу голосівку,напр.:

lĕgo,3.lēgī,lectus.....читати

в/ твориться шляхом "редуплікації",напр.:

curro,3.cucurrī,cursum est..бігати
cano,3.cecinī, --,.....співати
ago,3. ēgī /із *з-agī/actusгнати,діяти

г/ наростками: -v- -u /із -*-/по шелестівці/,-s-
напр.:

laudo,I.laudāvī, laudātus
moneo,2.monuī,monitus
dīco,3. dixī, / із *dic-sī/,dictus
scrībo,3.scripsi/із * scrib-sī/,scriptus.

§114.

Пень part.perf.pass.твориться з первісного пня дієслова наростками -to- й -so- ,напр.:

laudo,I.laudāvī,laudā-tu-s пень part.perf.pass.
lavo,I.lāvī, lau...tus / із lav-tos/ /laudā-to-
dīco,3.dixī,dictus
lego,3.lēgī,lectus
video,2.vīdī,vīsus.

Замітка 1: Наросток -so-/-sus/,власт.-to-/-tus/
vīsus із * vid-to-s.

Замітка 2: По шелестівці часом бачимо всунене -ĭ-,напр.: moneo,2.monŭī,mon-ĭ-tus.

ПЕРЕГЛЯД ГОЛОВНИХ ФОРМ НАЙЧАСТІШИХ ДІЄСЛІВ

Partic.futuri act.наведено тільки тоді,коли твориться неправильно або коли нема part.perf.pass./supinum/.

§115.

I. відміна.

а/ PERFECTA з "редуплікацією".

1.

do	dăre	dĕdī	dătus.....	дати, давати

-ă- все коротке,крім: dās і dā.

circumdo	circúmdăre	circúmdedī	circúmdătus	обдавати, обкладати

/ уважати на наголос: circúmdămus, circúmdătis, circúmdărem, circúmdăbo, circúmdăbam/.

Двоскладові compositа за III.відміною:

abdo	abdĕre	ábdidī	ábditus.....	скривати
addo	addere	áddidī	áddĭtus.....	додавати
condo	condere	condidī	conditus.....	засновувати основувати
crēdo	crēdere	crēdidī	crēditus.....	вірити
dēdo	dēdere	dēdidī	dēditus.....	від-/ви-/ вати
ēdo	ēdere	ēdidī	ēditus.....	видавати
prōdo	prōdere	prōdidī	prōditus.....	передавати зраджувати
reddo	reddere	reddidī	redditus.....	віддавати, звертати
trādo	trādere	trādidī	trāditus.....	передавати
perdo	perdere	perdidī	perditus.....	губити, нищити
vendo	vendere	vendidī	venditus.....	продавати

Trado,perdo і vendo уживаються тільки в activu крім perditus /звич. adiect.=пропащий/,perdend venditus,vendendus. Інші форми pass.заступаються дієсловами pereo і vēneo /§127/

2.

sto	stāre	stĕtī	stātūrus....	стояти
circum-sto	circum-stāre	circúm-stĕtī	-----	стояти довкола, окружати

Двоскладові composita мають у perf. -stĭtī:

consto	-stāre	cónstĭtī	------....	стояти /разом/, складатися з...
[constat [illegible] acc.c.inf.			=певно, відомо]	
praesto	-stāre	praéstĭtī	praestātūrus	стояти напереді

praestare alicui aliqua rē..- перевищати
praestat..... - /є/ ліпше

résto	-stāre	réstĭtī	------.....	оставатися, лишатися опиратися.
dīsto	-stāre	----	----.....	бути віддаленим
exsto	-stāre	----	----.....	виставати, існувати

Dīsto і exsto уживаються тільки в формах пня praesentis.

б/ PERFECTA з довгим пнем:

3.

iŭvo	iŭvāre	iūvī	iūtus.....	помагати
	iuvo aliquem			
ádiŭvo	adiuvāre	adiūvī	adiūtus.....	помагати
	adiuvare aliquem			

4.

lăvo	lăvāre	lāvī	lautus lōtus /lavātus/	мити

Composita від luo, luere /§118, II/

в/ PERFECTA на -vī.

5.

laudo	laudāre	laudāvī	laudātus.....	хвалити

і таксамо майже всі, не наведені тут, дієслова I. відміни.

6.

pōto pōtāre pōtāvī pōtus ... пити

pōtus 3 = 1/ /ви/ пивши
2/ випитий

г/PERFECTA на -ŭī.

7.

crĕpo crepāre crepŭī crĕpĭtus ... лящати, скрипіти

increpo -crepāre -crepuī -crepĭtus ... заскрипіти
пізно: докоряти
-crepāvī -crepātus

increpare aliquem- докоряти комусь

8.

cŭbo cubāre cubŭī cubĭtūrus ... лежати

accubo -cubāre -cubuī -cubĭtūrus ... лежати при..

accubāre ad convivĭŭm -лежати за обідом

Composita на -cumbo, 3, відміняються за III. відміною / §118,6b/

9.

dŏmo domāre domuī domĭtus ... приборкувати поконувати, поборювати

10.

sĕco secāre secuī sectus, сікти

11.

sŏno sonāre sonuī secātūrus sonātūrus sonĭtūrus дзвеніти, шуміти

12.

tonat tonāre tonuit ---- ... гремить

13.

vŏto vŏtāre votuī vetĭtus ... заказувати

voto aliquem.

II. відміна.

§116

а/ PERFECTA з "редуплікацією"

1. mordeo	mordēre	momordī	morsus	кусати
2. pendeo	pendēre	pependī	-----	висіти
impendeo	-pendēre	----	-----	висіти над грозити
3. spondeo	spondēre	spopondī	sponsus	обіцяти, прирікати
	sponsus, -ī -			наречений, -а;
	sponsa, ae -			заручений, -а.
4. tondeo	tondēre	totondī	tonsus	стригти

б/ PERFECTA з довгим пнем.

5. căveo	căvēre	cāvī	cautum est	стерегтись
caveo	aliquem /ab aliquō/			с. перед кимось, оминати когось
caveo	alicui			дбаю про
cautus, 3. /adi./	.....			осторожний
6. făveo	făvēre	fāvī	fautum est	сприяти, бути прихильним
7. fŏveo	fŏvēre	fōvī	fōtus	гріти
8. mŏveo	mŏvēre	mōvī	mōtus	рухати, рушати
admoveo ádmŏvēs	-movēre	admṓvī	admṓtus	присувати, зближати.
permoveo pérmŏvēs	-ēre	-mṓvī	-mṓtus	спонукувати, зворушувати
submoveo /summoveo/ súbmŏvēs /súmmŏvēs/	-ēre	-mōvī	-mṓtus	відсувати
9. prandeo	prandēre	prandī	prānsus	снідати
	prānsus.....			поснідавши, той, що снідав

10.

sĕdeo	sedēre	sēdī	sessūrus	сидіти

Composita до sīdo,3 - див. §118,48.

circum-sedeo, circumsedes	-ēre	-sēdī	-sessus	сидіти довкола, облягати
obsĭdeo, obsĭdēs	-ēre	-sēdī	-sessus	облягати
possideo	-ēre	-sēdī	-sessus	посідати, мати

obsideo } з односкладовим
possideo } приростком

11.

vĭdeo	vĭdēre	vīdī	vīsus	бачити

Порівн. videor,ērī -- §121,8

invideo, ínvĭdēs	-ēre	-vīdī	------	завидувати

invideo alicui-- з. комусь
але:
laudī alicuius-- з. комусь слави.
invīsus..... зненавиджений

prǫ́video, prǫ́vides	-ēre	-vīdī	-vīsus	передбачувати, заготовляти

prōvideo aliquid alicui...придбати
prōvideo alicui.....дбаю про...

12.

vŏveo	vovēre	vōvī	vōtus	обітувати, посвячувати.
dēvoveo, dēvŏvēs	-ēre	-vōvī	-vōtus	обітувати, посвячувати, проклинати

в/ PERFECTA на -vi.

dēleo	delēre	dēlēvī	dēlētus	нищити
fleo	flēre	flēvī	----	плакати
compleo	-plēre	-plēvī	-plētus	рядати
impleo	-plēre	-plēvī	-plētus	наповняти
expleo	-plēre	- plēvī	-plētus	запогняти
suppleo	-plēre	-plēvī	-plētus	виповняти
				підповняти, доповняти

plēnus, 3. /adi./ повний

г/ PERFECTA на -ui.

hăbeo	habēre	habŭī	hábĭtus	мати
adhibeo	-ēre	-hibuī	-hibitus	притягати,
ádhĭbēs				уживати
prohibeo	-ēre	-hibuī	-hibitus	стримувати,
próhibēs				перейматн,
				перешкоджати
dēbeo	-ēre	dēbuī	dēbitus	бути /по/- винним, мусіти

dēbeo із de-hibeo.

praebeo	-ēre	praebuī	praebitus	подавати, постачати

praebeo із prae-hibeo.

mĕreo	merēre	meruī	meritus	заслуговувати собі

mereo aliquid-з на щось
/Порівн. mereor, -eri - §131,3/

mŏneo	monēre	monuī	monitus	напоминати

moneo aliquem.

admoneo	-ere	-monui	-monitus	нагадувати,
ádmŏnēs				пригадувати

admoneo aliquem alicuius rei.

terreo	terrēre	terruī	territus	страхати, полохати.

20.

censeo	censēre	censuī	census	числити, лічити, гадати, думати, міркувати.
recenseo	-ēre	-censuī	-census	переглядати обчисляти.
suscenseo	-ēre	-censuī	-------	гніватися

suscenseo alicui - г. на когось

21.

docĕo	docēre	docuī	doctus	вчити

doceo aliquem aliquid.

22.

misceo	miscēre	miscuī	mixtus	мішати

23.

torreo	torrēre	torruī	tostus	сушити, пекти.

Тільки partic.futuri мають:

24.

cărеo	carēre	caruī	caritūrus	не мати

careo aliquā rē. чогось

25.

dŏleo	dolēre	doluī	dolitūrus	боліти, терпіти біл

26.

27.

nŏceo	nocēre	nocuī	nocitūrus	шкодити

părеo	parēre	paruī	paritūrus	бути послух ним, коритис

28.

plăceo	placēre	placuī	placitūrus	подобатися
displĭceo	-ēre	-plicuī	---	не подоба-
dísplĭcēs				тися

29.

tăceo	tacēre	tacuī	tacitūrus	мовчати

tacitus, 3/adj/ мовчаливий, тихий

30.

văleo	valēre	valuī	valitūrus	бути здоров сильним; зду жати, могти.

Без пня part.perf.pass.

31.

arceo	arcēre	arcuī	------	відгороджувати, стримувати
coërceo	coërcēre	-ercuī	coërcitus	тримати при купі, спиняти
exerceo	-ēre	-ercuī	exercitātus	вправляти

exercitus, 3. – мучений

32.

ĕgeo	egēre	eguī	-----	чути брак,
indĭgeo	-ēre	-iguī	-----	не мати,
índĭges				потребувати

egeo /indigeo/ aliquā rē

але:

-- -- alicuius /hominis/.

33.

flōreo	flōrēre	flōruī	-----	цвісти

34.

horreo	horrēre	horruī	-----	їжитися

35.

iăceo	iacēre	iacuī	-----	лежати

36.

ē-mineo	ē-minēre	ē-minuī	-----	виставати, стреміти, видніти, визначатися

37.

păteo	patēre	patuī	-----	бути відчиненим, одкритим.

38.

sĭleo	silēre	siluī	-----	мовчати

39.

tĕneo	tenēre	tenuī	-----	тримати
abstĭneo	-ēre	-tinuī	-----	стримуватись
ábstĭnēs				
	abstĭnēre/sē/ aliquā rē.		-----	держати, тримати при купі, обіймати
contĭneo	-ēre	-tinuī		
contĭnēs				

contentus, 3. aliquā rē- вдоволений

pertĭneo	-ēre	-tinuī	-----	сягати,
pértĭnēs				тягтися до...

sustĭneo sustĭnēs	sustinēre	sustinuī	-----	під-, витримувати
distĭneo dístĭnēs	-ēre	-tinuī	----	тримати окрема, відділювати
obtĭneo obtĭnēs	-ēre	-tinuī	-----	займати
retĭneo rétĭnēs	-ēre	-tinuī	-----	з/а/тримувати, не віддавати
40. stŭdeo	studēre	studuī	-----	старатися, займатися
stŭdeo alicuī reī /novis rebus/				чимось
41. timeo	timēre	timuī	-----	боятися
42. ap-pāret	ap-pārēre	ap-pāruit	----	виявляється, виходить, очевидячки
43. dĕcet	decēre	decuit	----	годи́ться, ялóся, личить
decet aliquem.				
44. dedĕcet	dēdecēre	dedecuit	----	не годи́ться, не личить, не ялóся
dēdecet aliquem.				
45. lĭbet	libēre	libuit /libitum est/	----	любо мені, хочеться
46. lĭcet	licēre	licuit	----	вільно, дозволено
47. oportet	oportēre	oportuit	----	треба, слід, конечно
48. míserĕret	miserēre	-----	----	шкода мені, жалко мені

Зам. perf. до miseret уживається misereor -ērī, miseritus sum.

49. paenĭtet	paenitēre	paenituit	---	жалко мені шкода мені каюсь
50. piget	pigēre	piguit	---	прикро мені гризе мене
51. pŭdet	pudēre	puduit	---	мені сором соромлюся
52. taedet	taedere	taeduit /pertaesum est/	---	гидко мені, чую відразу

mē piget, pudet, paenitet, taedet atque miseret alicuius rei.

Тільки в формах ння praesentis вживаються:

53. maereo	maerēre	---	---	сумувати
54. im-mineo	imminēre	---	---	підійматися вгору, стремітися, наставати, грозити
55. splendeo	splendēre	---	---	блищати

д/ PERFECTA на - sī.

56. augeo	augēre	auxī	auctum	збільшувати
57. iŭbeo	iubēre	iussi	iussus	наказувати

iubeo aliquem,
pass.: iubeor - мені наказують

58. torqueo	torquēre	torsī	tort[illegible]	крутити, знущатися, мучити
59. ardeo	ardēre	arsī	arsūr[illegible]	горіти

60. haereo	haerēre	haesī	haesūrus	висіти, застрягнути
	haereo із * haeseo.			
61. măneo	manēre	mansī	mansūrus	зоставатися
62. rīdeo	ridēre	rīsī	rīsūrus	сміятися
63. suādeo	suādēre	suāsī	suāsūrus	радити комусь
dissuādeo	-ēre	-suāsī	-suāsus	відраджувати
	dissuādeo bellum.			
persuādeo	-ēre	-suāsī	-suāsum est	намовляти, переконувати
	persuādēre alicui.			
64. fulgeo	fulgēre	fulsī	----	блищати, сяяти
65. indulgeo	indulgēre	indulsi	----	потурати, прихилятись до когось, бути ласкавим до...
66. lūceo	lūcēre	luxī	----	світити
67. lūgeo	lūgēre	luxī	----	сумувати, тужити
	lūgeo mortem - оплакувати			
68. urgeo	urgēre	ursī	----	натискати, напирати

IV. В І Д М І Н А.

§117.

а/ PERFECTA з давньою "редуплікацією"

1.

com-pĕrio comperīre comperī compertus довідуватись
compĕrīs

/Давня редуплікація зникла!/

2.

re-pério reperīre repperī repertus находити
réperīs repperi ris e repereri.

б/ PERFECTA з довгим пнем.

3

vĕnio- vĕnīre vēnī ventum est приходити

vĕnit - приходить
vēnit - приймов!

advénio -īre -vēnī -ventum est приходити
ádvenit : advenit

événit -īre -événit ----- трапляється, лучається

invenio -īre -vēnī inventus надходити на щось з-,ви-, на-
ínvenis

ínvĕnit - знаходить
invĕnit - знайшов

pervĕnio -īre -vēnī -ventum est доходити, прибувати
pérvenis

pérvĕnit : pervénit

subvĕnio -īre -vēni -ventūrus підходити приходити на поміч.

в/ PERFECTA на -vī.

4.

audio audīre audīvī auditus чути, слухати
і таксамо майже всі не наведені тут дієслова IV. відміни

5

sepĕlio sepelīre sepelīvī sepultus загрібати, хоронити, ховати
sépĕlīs

г/ PERFECTA на - uī.

6.				
apĕrio ápĕrīs	aperīre	aperuī	apertus	відкривати, відчиняти
	apertus, 3 /adi./			відчинений, отвертий!
7.				
opĕrio operīs	operīre	operuī	opertus	закривати
8.				
sălio	salīre	saluī	----	скакати

г/ PERFECTA на - sī.

9.				
haurĭo	haurīre	hausī	haustus	черпати
	haurio із * hausio.			
10.				
saepio	saepīre	saepsi	saeptus	обгороджувати
11.				
sancio	sancīre	sanxī	sanctus	посвячувати, стверджувати
	sanctus, 3 /adi./			святий
12.				
sentio	sentīre	sensī	sensus	постерігати, почувати, думати, міркувати
consentio	-īre	-sensī	-sensum	погоджуватися, бути тої самої думки.
dissentio	-īre	-sensī	-sensum	не погоджуватись, бути иншої думки
13.				
vincio	vincīre	vinxī	vinctus	вязати, сковувати /в кайдани/

III. ВІДМІНА.

§118.

а/ PERFECTA від пня praesentis /Див. §113.1/

1.				
in-cendo	incéndĕre	incendī	incensus	за-, під-
accendo	-ĕre	accendī	accensus	палювати
succendo	-ĕre	succendī	succensus	
2.				
dē-fendo	dēfendĕre	dēfendī	dēfensus	відбивати, боронити
offendo	-ĕre	-fendī	-fensus	тручати об. ображати
3.				
prehendo	prehendĕre	prehendī	prehensus	хапати,
prēndo			prēnsus	обіймати
comprehendo	-ĕre	-ndī	-nsus	захоплювати, ловити
reprehendo	-ĕre	-ndī	-nsus	дорікати, ганити
4.				
a-scendo	ascendĕre	ascendī	ascensus	виходити на. діпнятися
dēscendo	-ĕre	-ndī	-nsum es.	злізати, спускатися
5.				
verto	vertĕre	vertī	versus	звертати
animadverto	-ĕre	-vertī	-versus	спостерігати, пізнавати
вл.				
anim/um/ adverto				
animadverto in aliquem-карати				
6.				
solvo	solvĕre	solvī	solūtus	розвязувати, розпускати
7.				
volvo	volvĕre	volvī	volūtus	котити, крутити, обертати
8.				
ácŭo	acúĕre	acuī	----	гострити
	acūtus 3./adi./ -- гострий			

9.

árgŭo	argúere	arguī	---	доказувати, обвинувачувати
	argūtus, 3./adi./		- виразний	

таксамо:

ex-ŭo	exúĕre	éxŭī	exútus	роздягати
	exuo aliquem / aliqua re		відбіраю комусь щось	
índ-uo	induere	índŭī	indūtus	вдягати, зодягати

10.

cón-grŭo	congrúĕre	cóngrŭī	---	згоджуватися

11.

lŭo =lávo /§115,4/.	luĕre	luī	luitūrus	мити, покутувати
ábluo	abluĕre	ábluī	ablūtus part.fut.: abluitūrus	змивати

12.

métŭo	metúĕre	métŭī	---	боятися

13.

mínŭo	minúĕre	mínŭī	minūtus	зменшувати

14.

plŭit	plŭere	pluit /plūvit/	----	йде /паде/ дощ

15.

státuo	statúĕre	státŭī	statūtus	постановляти,
constítŭo	-ĕre	-stítuī	-stitūrus	рішати
instítuo	-ĕre	-stítuī	-stitūrus	настановляти

16.

tríbŭo	tribúere	tríbŭī	tribūtus	у-, приділяти
attríbŭo	-ĕre	-tríbŭī	- tribūtus	приділяти
distríbŭo	-ĕre	-tríbŭī	-tribūtus	розділяти розподілати

17.

rŭo	ruĕre	ruī	/rŭtus/ part.fut. ruitūrus	спадáти, валити, руйнувати
dírŭo	dirúĕre	dīruī	dírŭtus	розвалювати
orŭo	obruĕre	obruī	obrŭtus	обвалювати, засипувати

б/ PERFECTA з "редуплікацією"

18.

căd̆o	cadĕre	cĕcĭdī	cāsūrus	падати

/ Редуплікація зникла звичайно в composit-ах і також у деяких инших дієсловах !/

ácc̆ĭdo	acc̆ĭdĕre	ácc̆ĭdī	-----	припадати, траплятись
ócc̆ĭdo	occ̆ĭdĕre	óccĭdī	occāsūrus	западати, заходити, вмірати
réc̆ĭdo	rec̆ĭdĕre	réccĭdī	----	падати назад

réccĭdī порівн. reppĕrī §II7,2.

19.

caedo	caedere	cĕcĭdī	caesus	ударяти, різати
conc̆ĭdo	-ĕre	-cĭdī	-cīsus	зарубати
occĭdo	-ĕre	occĭdī	occīsus	убивати

20

căno	canĕre	cĕcĭnī	/cantātus/	співати

cantātus до canto āre - співати

cónc̆ĭno	conc̆ĭnere	concĭnui	-----	/співати разом/ погоджуватись.

21.

curro	currĕre	cucúrrī	cursum est	бігти
occurro	-ĕre	occúrrī	occursum est	бігти на зустріч, зустрічати.
succurro	-ĕre	succurrī	succursum est	підбігати на поміч, спішити на допомогу
ad-/ac-/-curro	ĕre	accucúrrī accurrī	accursum est	прибігати
concurro	-ĕre	concucurrī concurrī	concursum est	збігатися

22.

disco	discere	dídĭcī	----	учитися
ēdisco	-ĕre	ēdídĭcī	----	виучуватися /на память/

23.

fallo	fallĕre	feféllī	/dēcéptus/	доводити /до впадку/, вводити у блуд

aliquid me fallit — помиляюся в чомусь

dēceptus до decipio §118,39.

falsus, 3. /adiectiv./- блудний, невірний

refello	-ĕre	refélli	/refūtātus/	збивати, заперечувати

refūtātus до refūto,āre =refello.

24.

parco	parcĕre	pepércī	/tempĕrātum est/	щадити, ощаджувати

parco alicui -- жалко мені когось

tempĕrātum до témpĕro,-āre.

25.

pārio	párĕre	pépĕrī	partus part.fut.: parītūrus	родити

26.

pello	pellĕre	pépulī	pulsus	гнати, проганяти
expéllo	-ĕre	éxpulī	expúlsus	виганяти, проганяти
repello	-ĕre	réppŭlī	repulsus	відганяти

reppulī із répepuli

27.

pĕndo	pendĕre	pependī	pensus	важити, платити

28.

posco	poscĕre	poposcī	/postulatus/	жадати, вимагати

posco aliquid ab aliquō

postulātus до postulo,-āre.

reposco	-ĕre	/repetīvī repetītus/		жадати назад звороту

repetīvī, repetītus до répeto,-ĕre

29.

sisto	sistĕre	stĕtī stĭtī	stătus	ставити/ся/, стати
circum-s isto	-ĕre	- stĕti	-----	обступати, окружати

[порівн.:§115,2.]

consisto	consistĕre	cónstĭtī	----	ставити разом, зупинятися

але: consistere ex.... - складатися з...

dēsisto	-ĕre	dēstĭtī	---	відступати від
existo	-ĕre	éxstĭtī	---	виступати, повставати, статися
resisto	-ĕre	rĕstĭtī	---	зупинятися, опиратися

30.

tango	tangĕre	tétĭgī	táctus	дотикати
	tango aliquid			
attíngo	-ĕre	áttigī	attáctus	дотикати
contíngo	-ĕre	contĭgī	---	дотикати, припадати /щасливо!/, пощастити, поталанити

31.

tendo	tendĕre	teténdi	tentus	тягти, напружувати
conténdo	-ĕre	conténdi	---	натягати, твердити, змагатися, боротися, спішитися /кудись/
	contentus, 3. /adi./			вдоволений
ostendo	-ĕre	ostendī	/ostentātus/	показувати

ostentātus до ostento, -āre.

32.

bĭbo	bibĕre	bĭbī	----	пити

33.

per-céllo	percéllĕre	pércŭlī	percúlsus	вдарати
antecello	-ĕre	---	---	відзначатися
excello	-ĕre	---	---	

т і л ь к и в формах praesentis.

34.

scindo	scindĕre	scĭdī	scissus	рвати
rescindo	-ĕre	réscĭdī	rescissus	розривати, зривати

таксамо:

findo	findĕre	fĭdī	fissus	обрізувати

35.

tollo	tollĕre	sústŭlī	sublātus	підіймати, усувати

pf.: tŭlī lātus до fero-нести

extóllo	-ĕre	extŭlī	----	підносити

laudibus extollere aliquem - прославляти

п/ PERFECTA з довгим пнем.

36.

ăgo	agĕre	ēgī	actus	гнати, діяти

ēgī із *éagi ,отже вл."редуплікація"!

age!agite! - ану!нуте!до роботи!

pérăgo	-ĕre	-ēgī	-actus	довершувати
subĭgo	-ĕre	-ēgī	-actus	підневолювати, підбивати, силувати.
cogo	cogere	coēgi	coactus	зганяти, силувати

cōgo із *co-ago

37.

ĕdo	edĕre	ēdī	ēsus	їсти

ēdī - вл. "редуплікація" із *édī, пор.: ēgī. §125,3ам.

38.

ĕmo	emĕre	ēmī	emptus	/брати/, купувати

ēmī -вл."редуплікація" із *émi

emptus із emtus.

coĕmo	-ĕre	coĕmi	coĕmptus	скуповувати

Інші composita мають Ĭ:

adĭmo	-ĕre	adēmī	ademptus	відбирати,
interĭmo	-ĕre	inter-ēmī	interemptus	губити, вбивати

39.

capio	capĕre	cēpī	captus	хапати, брати
accĭpio	-ĕre	-cēpī	acceptus	приймати
dēcipio	-ĕre	-cēpī	deceptus	підходити, обдурювати, обманювати
suscípio	-ĕre	-cēpī	susceptus	перебирати щось, підійматися чогось.

suscipere aliquid.

incĭpio	-ĕre	coepī	inceptus	розпочинати
coepī /див §129/			coeptus	

40.

facio	facĕre	fēcī	factus	робити, діяти, чинити

Imperat.- fac.
Pass.- fīo, cf. §131.

a/patefacio	-ĕre	-fēcī	-factus	отворяти, відчиняти

Pass.: patefīo

satisfacio	-ĕre	-fēcī	-factus	догоджувати, відшкодовувати

Pass.: satisfīo

b/afficio /adficio/	-ĕre	-fēcī	-fectus	діяти на щось, впливати

Composita на -ficio мають правильне pass.: -ficior, -ficeris.
Afficere aliquem aliquā rē.

conficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	виконувати, справляти, знесилювати, стомлювати
dēficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	відпадати, недоставати

aliquid me dēfi- cit — мені щось бракує

efficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	виготовляти, причинятися до чогось

efficere aliquid

interficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	вбивати
perficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	зготовлювати, доконувати
praeficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	ставляти над.. передавати провід над...

praeficere aliquem exercĭtui

reficio	-ĕre	-fēcī	-fectus	ще раз робити, відновляти

41.

fŏdio	fodĕre	fōdī	fossus	копати, колоти

42.

frango	frangĕre	frēgī	fractus	ламати

43

fugio	fugĕre	fūgī	fugitūrus	втікати
	fugere aliquem,			
	fugit mē -	мені невідомо.		
effŭgio	-ĕre	effūgī	---	утікати
	effugio aliquem.			
perfŭgio	-ĕre	perfūgī	---	утікати,
	perfugio ad aliquem			прибігати до..

Praes.: éffŭgit--Perf.: effúgit
pérfŭgit- .. perfúgit

44.

fundo	fundĕre	fūdī	fūsus	лити, розливати
perfundo	-ĕre	-fūdī	-fūsus	обливати, заливати

45.

iăcio	iacĕre	iēcī	iactus	кидати
	Cf -iaceo §II6,35.			
	iacio lapidem /камінем/.			
adicio	-ĕre	adiēcī	adiectus	прикладати, докидати, прикидати
eicio	-ĕre	-iēcī	-iectus	викидати, виганяти, проганяти
cō/n/icio	-ĕre	-iēcī	-iectus	а/ скидати, стріляти на..
	-icio в композитах вимовляється як "їціо": adjicio, ejicio, conjicio і т.д.			б/ догадуватись, висновувати, виводити

46.

lĕgo	-ĕre	lēgī	lectus	читати, збірати, вибірати
cóllĭgo	-ĕre	-lēgī	-lectus	збірати
dēlĭgo	-ĕre	-lēgī	-lectus	вибірати
ēligo	-ĕre	-lēgī	-lectus	вибірати
але:				
pérlĕgo	-ĕre	-lēgī	-lectus	перегортувати

Praes.: pérlĕgit -- Pf.: perlégit.

14

Три Composita мають -lexī :

dīligo	diligĕre	dīlexī	dīlectus	цінити, любити
intellĕgo	-ĕre	intellexī	intellectus	розбірати, розуміти, любити
neglego	-ĕre	-lexī	neglectus	занедбувати

neglego із *nec-lego

47.

re-linquo	relinquĕre	relīquī	relictus	полишати
dēlinquo	-ĕre	---	---	прогрішитися, провинитися

48.

pos-sīdo	possīdĕre	possēdī	possessus	/засідати/, займати, брати в посідання

sīdo із * sis/e/do
Порівн. sedeo §II6, IO.

consīdo	-ĕre	consēdi	---	загарбувати на власність, засідати, отаборюватися

49.

vinco	vincĕre	vīcī	victus	перемагати, побіджувати
dēvinco	-ĕre	-vīcī	-victus	зовсім перемогти
convinco	-ĕre	-vīcī	-victus	доводити, доказувати комусь провину

convinco aliquem.

50.

rumpo	rumpĕre	rūpī	ruptus	рвати, ламати
corrumpo	-ĕre	-rūpī	-ruptus	розривати, псувати
ērumpo	-ĕre	-rūpī	eruptum	підкуплювати, вириватися, прориватися
interrumpo	-ĕre	-rūpī	-ruptus	переривати, розривати

51.
arcesso arcessĕre arcessīvī arcessītus закликати
accerso accersere

52.
capesso capessĕre capessīvī capessītus захоплювати
Див.capio,ч.39.

53.
lacesso lacessĕre lacessīvī lacessītus дратувати, дражнити

54.
cerno cernĕre --- --- бачити, /розріжняти/

dēcerno dēcernĕre decrēvī decrētus рішати, постановляти

55.
cupio cupĕre cupīvī cupītūrus прямувати до.

56.
peto petĕre petīvī petītus йти,спішити
petĕre aliquem...../ворожо/ нападати кудись
на когось
petĕre aliquid ab прохати
áppĕto aliquo -ĕre -petīvī -petītus добиватися
appeto aliquid чогось

répĕto -ĕre -petīvī -petītus іти назад, жадати назад, повторяти

57.
quaero quaerĕre quaesīvī quaesītus шукати
quaero is quaeso.

quaero aliquid
ex /ab/ aliquo .....питаюсь у когось чогось
acquīro -ĕre -quīsīvī -quīsītus набувати, здобувати

conquīro -ĕre -quīsīvī -quīsītus відшукувати, назбірувати

58.
ób-lĭno oblínĕre oblévi óblĭtus замащувати, плямувати
oblĭtus .....замащений.
oblĭtus .....забувши
/див §123,18/.

59.

sĕro	serĕre	sēvī	sā́tus	сіяти

60.

sĭno	sinĕre	sīvī sīstī sīstis sīssent	sĭtus	допускати, дозволяти

situs,3./adi./положений, лежить

dḗsĭno	-ĕre	dḗsiī	dḗsĭtus	переставати, кінчитися

Замісць dḗsĭī, dḗsiit звичайно кажеться: dḗstĭtī, dēstĭtit.

61.

sperno	spernĕre	sprēvī	sprētus	відкидувати, цуратися, гордувати кимось

sperno aliquem або aliquid.

62.

prō-sterno	prōster-nĕre	prōstrā-vī	prōstrā-tus	простирати, валити, кидати на землю

63.

tĕro	térĕre	trīvī	trītus	терти

ґ/ PERFECTA на -ŭī:

64.

ălo	alĕre	aluī	altus	кормити, плекати

altus,3./adi./.... високий

65.

ac-cumbo	accumbĕre	accúbuī	accubĭ-tūrus	лягати до. .

Див. :cubo,-āre §115,8.

accumbo cenae..... лягати до обіду
але --- до бенкету,
--- in conviviō. вл. при бенкеті

incumbo	-ĕre	-cubuī	-cubĭtū-rus	лягати на... /ревно/ старатися про...

incumbo alicui rei /litterīs/.

occumbo	-ĕre	-cubuī	-cubĭtūrus	полягати

occumbere mortem- вмірати.

66.

cŏlo	colĕre	coluī	cultus	а/ справлати, обробляти б/ цінити, п оважати
íncŏlo	-ĕre	-coluī	---	мешкати, заселювати

incultus,3./adi /..... необроблений, занедбаний

67.

cónsŭlo	consulĕre	consuluī	consultus	радити, дбати про...

consulere alicui...радити
--- aliquem..питати в когось /ради/.

68.

gigno	gignĕre	genŭī	génĭtus	родити

Перв.пень: gen,
gigno is gi-g/e/n-o

69.

pōno	pōnĕre	pŏsuī	pŏsitus	класти

pōno is pos-/i/n-o.
pōno in mensā.....кладу на стіл.

compōno	-ĕre	-posuī	-positus	складати, ладнати; порівнювати
oppōno	-ĕre	-posuī	-positus	класти напроти.

oppōnĕre aliquid alicui /alicui rei/

răpio	rapĕre	rapuī	raptus	захоплювати, гарбати /для себе/
dīripio dīrĭpis	-ĕre	-ripuī	-reptus	розривати, розграблювати
ēripio ērĭpis	-ĕre	-ripuī	-reptus	виривати відбірати

71.

[sĕro]	serĕre	seruī	sertus	вязати, сплітати

уживається рідко!
Відрізняти від sero-сіяти,ч.59!.

cónsĕro	-ĕre	-seruī	-sertus	вязати, сплітати
désero	-ĕre	-seruī	-sertus	опускати, покидати

dēserta,-ōrum,n. /розумій:loca/-пустиня

díssĕro disserĕre disserui /disputātus/викладати, обговорювати

disertus,3./adi./.... красномовний
disputātus до dispŭto,-āre.

72.

strĕpo strepĕre strepuī strepitūrus галасувати, шуміти

73.

texo texĕre texuī textus ткати, плести, звязувати
contexo -ĕre -texuī -textus

texo вживається рідше за contexo

д/ PERFECTA на -sī:

74.

carpo carpĕre carpsī carptus скубти, шарпати, обривати
dēcerpo -ĕre -cerpsī -cerptus зривати

75.

dēmo dēmĕre dempsī demptus відіймати
dēmo із dē-emo
dempsī -- * dem-sī
demptus-- dem-tus

76.

sūmo sūmĕre sumpsī sumptus брати
sumo із subs-/e/mo, susmo.
sumpsi - *sum-si
sumptus- sum-tus

dēmo і sūmo вл. Composita від emo, N.38.

77.

nūbo nūbere nupsī nupta /скриватися скривалом/, віддаватися, женитися, виходити за між, вінчатися з кимось
nūbĕre virō /Dat./

nupsī, nupta із * nub-sī, nub-ta.

78.

scrībo scrībĕre scripsī scriptus писати

{scripsī / scriptus} із {*scribsī / scribtus}

dēscrībo -ĕre -scripsī -scriptus описувати,
conscrībo описувати

conscrībere milites- набірати .....

79

con-temno	contemnĕre	contempsī · contemptus		зневажати, маловажити

{contempsī / contemptus} із {contem-sī / contem-tus}

80

cingo	cingĕre	cinxī	cinctus	перепоясувати, оточувати, окружати

cinxī із cing-sī

c, qu, g, gu + s = x

81.

coquo	coquĕre	coxī	coctus	варити

82.

dīco	dīcĕre	dixī	dictus	казати
		dīc- / c/ кажи		
edīco	-ĕre	-dixī	-dictus	оповіщати, наказувати
indīco	-ĕre	-dixī	-dictus	заповідати

але:

índīco,-āre,-āvī,-ātus -доносити, викazувати

praedīco	-ĕre	-dixī	-dictus	казати наперед, віщувати

praédīco,-āre,-āvī,-ātus - славити.

83.

dūco	dūcĕre	duxī	ductus	вести

Imp.: dūc - веди!

ēdūco	-ĕre	-duxī	-ductus	виводити, витягати

але:

édūco,-āre,-āvī,-ātus -- виховувати.

84.

fīgo	fīgĕre	fixī	fixus	прибивати, причіплати
transfīgo	-ĕre	-fixī	-fixus	перебивати, переколювати

85.

fingo	fingĕre	finxī	fictus	виробляти, уявляти собі

86.

pingo	pingĕre	pinxī	pictus	малювати, рисувати

87.

flecto	flectĕre	flexī	flexus	гнути, нагинати

88.

af-flĭgo	afflĭgĕre	afflixī	afflictus	побивати
con-flĭgo	conflĭgĕre	conflixī	---	боротися

але:

prōflĭgo,-āre,-āvī,-ātus- повалити,поконати

89.

fluo	fluĕre	fluxī	---	плисти, литися

fluo із fluguo

fluxī із * flug^{v}sī

fluxus,3..... плинний,несталий

90.

iungo	iungĕre	iunxī	iunctus	спрягати, сполучати
adiungo	-ĕre	-iunxī	-iunctus	прилучувати
coniungo	-ĕre	-iunxī	-iunctus	сполучувати, з'єднювати
sēiungo	-ĕre	-iunxī	-iunctus	розлучувати

91.

pel-lĭcio pélĭcis	pellicĕre	pellexī	pellectus	манити

але

ēlicio,ēlĭcis -ĕre elicuī ēlicĭtus викликувати

92.

rĕgo	regĕre	rexī	rectus	керувати

regere aliquid /imperium/

rectus,3./adi./- простий,прямий

córrĭgo	-ĕre	correxī	correctus	поправляти
p ergo	pergĕre	perrexī	perrectūrus	поступати, йти далі, продовжувати

pergo із * per-r/e/go

surgo	surgĕre	surrexī	surrectūrus	вставати, підноситися

surgo із * sub-r/e/go

93.

ad-spĭcio ádspicis	adspicĕre	adspexī	adspectus	споглядати

„Simplex specio уживається дуже рідко.

conspicio conspĭcis	conspicĕre	conspexī	conspectus	узріти, побачити

94

di-stinguo	distinguĕre	distinxī	distinctus	розріжняти розділяти
95 ex-stinguo	-ĕre	exstinxī	exstinctus	гасити
stringo	stringĕre	strinxī	strictus	доторкатися чогось, зачіпати
	stringĕre aliquid			
de-stringo	-ĕre	-strinxī	-strictus	обсмикувати витягати

gladium stringere /de../ витягати меч із піхви.

96.

strŭo	struĕre	struxī	structus	складати /на купі/, будувати
	struo із ж struguo.			
cónstrŭo	-ĕre	-struxī	-structus	складати разом = будувати
ínstrŭo	-ĕre	-struxī	-structus	укладати, установляти
	instruĕre alī-quem aliquā rē			учити, навчити /напр. litterīs/

97.

tĕgo	tegĕre	texī	tectus	крити, ховати

98.

trăho	trahĕre	traxī	tractus	тягнути
ábs-trăho	-ĕre	abstraxī	-tractus	витягати, відводити
cóntrăho	-ĕre	-traxī	-tractus	стягати

99.

vĕho	vehĕre	vexī	vectus	везти, возити
pass. vehor	vehī	vectus sum	------	їхати

equō vehi .... їхати верхи.

100.

vīvo	vīvĕre vīvo із ж gvigvo	vixī	victurus	жити

101

claudo	claudĕre	clausī	clausus	замикати, зачиняти

clausī, clausus із *claud-sī, *claud-tos; d і t перед s заникають.

conclūdo	-ĕre	-clūsī	-clūsus	включати, висновувати
exclūdo	-ĕre	-clūsī	-clūsus	виключати
inclūdo	-ĕre	-clūsī	-clūsus	замикати /когось, щось/
interclūdo	-ĕre	-clūsī	-clūsus	запиняти, відтинати

102.

dīvĭdo	dīvidĕre	dīvīsi	dīvīsus	ділити

103.

laedo	laedĕre	laesī	laesus	вражати, ударяти, ранити
elīdo	-ĕre	-līsī	-līsus	витручувати

104.

lūdo	lūdĕre	lūsī	lūsus	грати/ся/, глузувати, глумитися
ēlūdo	-ĕre	-lūsī	-lūsus	висміватися, глузувати собі з когось, обдурювати

elūdere aliquem.

illūdo	-ĕre	-lūsī	-lūsus	глумити собі

illūdĕre alicui або aliquem.

105.

mergo	mergĕre	mersī	mersus	затоплювати

Порівн. spargo, ч.110.

106.

mitto	mittĕre	mīsī	missus	посилати
āmitto	amittĕre	amīsī	amissus	тратити, губити
admitto	admittĕre	admīsī	admissus	допускати
omitto	omittĕre	omīsī	omissus	опускати, забувати
promitto	promittĕre	promisi	promissus	обіцювати.

107.

plaudo /plōdo/	plaudĕre	plausī	plausum est / plausus /	плескати

108.

rādo	rādĕre	rāsī	rāsus	шкребти, стригти

109.

ex-trūdo	extrūdĕre	extrūsī	extrusus	витручувати

110.

spargo	spargĕre	sparsī	sparsus	обсипати
a/d/spergo	-ĕre	-spersī	-spersus	скроплювати

111.

vādo	vādĕre	---	---	йти
ē-vādo	-ĕre	evāsī	ēvāsūrus	виходити, втікати, статися ким
invādo	-ĕre	-vāsī	invāsus	приступати, наступати, нападати на

112.

vergo	vergĕre	---	---	хилитися

113.

cēdo	cēdĕre	cessī	cessūrus	уступати, ходити
accēdit, quod /ut/		крім того приходить, прилучається		
accēdo	-ĕre	-cessī	accessūrus	приступати, приходити
concēdo	-ĕre	-cessī	concessus	позваляти

114.

gĕro	gérĕre	gessī	gestus	носити, вести

bellum gérĕre--воювати.

gero із *geso

115.

prĕmo	premĕre	pressī	pressus	тиснути
cómprĭmo	-ĕre	-pressī	-pressus	притискати, стискати
óppprĭmo	-ĕre	-pressī	-pressus	придушувати, поборювати

116.

quătio	quătĕre	quassī	quassus	трясти,
concŭtio	-ĕre	-cussī	-cussus	потрясати
concŭtis				

117.

ūro	ūrĕre	ussī	ustus	палити

ūro із *ūs-o

comb-ūro	-ĕre	-ussī	-ustus	палити

VERBA INCOHĀTĪVA.

§119.

Дієслова III. відміни на -sco називаються verba incohātīva /incŏho, -āre-розпочинати/. Вони означають <u>початок</u> дійства.

1.

cresco	çrescĕre	çrēvī	---	рости

2.

nosco	noscere	nōvī	---	пізнавати

nōvī - я знаю

nōtus, 3./adi./- знаний, відомий, звісний

nosco із *gnō-sco

co-gnósco	-ĕre	cognōvī	cógnĭtus	пізнавати
i-gnósco	-ĕre	ignōvī	ignṓtum est	прощати

ignōtus, 3./adi/-невідомий

ignosco із *in-gnō-sco

3.

ad-olesco	-ĕre	adolēvī	---	підростати

adultus, 3./adi./- дорослий, вилюднілий

adolescens, -ntis- молодець

4.

pasco	pascĕre	pāvī	pastus	пасти годувати
pascor	pasci	pastus sum		пастися, їсти

5.

quiesco quiescĕre. quiēvī . --- спочивати

quiētus,3./adi./ - спокійний

6.

ad-suesco adsuescĕre adsuēvī --- привикати

adsuētus,3. /adi./ призвичаєний привик/лий/

con-suesco -ĕre -suēvī --- привикати

consuēvi-soleo я привик,маю звичай

consuētus,3. /adi./ а/привик/лий/ б/звичайний

7.

con-senesco consenescĕre consenuī --- старітися

senex!

8.

con-tĭcesco conticescĕre contĭcuī --- замовкати

taceo!

9.

con-cupisco concupiscĕre concupīvī --- забажати собі

cupio!

10.

scisco sciscĕre scīvī scītus рішати, голосувати

scio!

ad-scisco -ĕre -scīvī -scītus брати до... притягати

con-scisco -ĕre -scīvī -scītus /разом/рішати

{consciscĕre sibi mortem} {відбірати собі життя.}

dēscisco -ĕre -scīvī -scītum est відпадати

11.

mātūresco -ĕre mātūruī --- дозрівати

mātūrus,3. - дозрілий

12.

ad -ĕre ad-vesperā- --- вечеріє,

scit vit смеркає

vespera--вечір

DĒPŌNENTIA.

§120.

I.Відміна.

Dēpōnentia I.відміни відміняються всі правильно як hortor,hortarī,hortātus sum

§121.

II.Відміна.

1.
fătĕor . fatērī. fassus sum признавати/ся

con-fĭteor confitērī confessus sum признавати/ся

fatērī,confitērī aliquid } до чогось.

2.
medĕor medērī /sānāvī/ лікувати
medērī alicui /morbō/
sānāvī aliquid /morbum/
sānāvī ad sāno,-āre

3.
merĕor merērī meritus sum заслуговувати

mereor aliquid /laudem/ заслужити собі на...

/bene/ mereor dē aliquō прислуговуватися комусь.

Порівн. mereo,ēre §116,17.

4.
polliceor pollicērī pollĭcĭtus sum обіцювати

5.
rĕor rērī rătus sum думати, гадати, міркувати

rătus,3./adi { а/ той,що думає б/ певний.

6.
tuĕor tuērī /tūtātus sum/ берегти

tūtus,3./adi./- безпечний

tūtātus до tūtor,-ārī.

7.
vĕrĕor · verĕrī · vérĭtus sum боятися

veritus... той,що боїться,
боягуз

8.
vĭdĕor vidērī vīsus sum здаватися

Порівн. video,-ēre §II6,II.

§122.

IV.Відміна.

1.
partior partīrī partītus sum ділити

2.
largior largīrī largītus s. /щедро/ дарувати

3.
mentior mentīrī mentītus s. брехати

4.
mōlior mōlīrī mōlītus sum двиганити/тягар/, рушати

5.
potior potīrī potītus sum запановувати над. займати,
potīrī aliquā rē /imperiō/. здобувати

6.
ex-pĕrior experīrī expertus sum пробувати, дізнавати

op-perior opperīrī oppertus sum ждати,чекати
operior aliquem .

7.
mētior mētīrī mensus sum міряти

8.
ordior ordīrī orsus sum починати

9.
orior orīrī ortus sum підіймати,
órĕris
órĭtur ..... але: orĭtūrus повставати

Тільки inf. orīrī за IV.відміною;инші форми за III. відміною: órĕris,órĭtur,órĕrer,coni.impf.órĕrer etc.
Cf.-§III.2.

co-orior coŏrĕris	coorīrī	coortus sum	/разом/ піді-йматися

/Див.зам.до ŏrior /

exorior exorĕris	exorīrī	exortus sum	/цілком/ вставати, підійматися

Див.зам. до ŏrior /

adorior adorīris adorītur	adorīrī	adortus sum	наступати

/Відміна правильна за IV відміною/.

III.Відміна.

§123.

1.

fruor	fruī	/fūsus sum/ але: fruitūrus	користуватися, уживати

fruor aliquā rē.

2.

fungor	fungī	functus sum	/мати участь у чомусь/, виконувати, завідувати

fungor aliquā rē.
fungor mūnere... урядую

perfungor	-fungī	perfunctus sum	переносити, зносити

perfungī aliquā rē /labōre/

3.

ad-/ag-/-grĕdior	ádgrĕdī	adgressus sum	приступати, наступати

«Simplex» gradior уживається рідко.

congredior	cóngrĕdī	congressus sum	сходитися, починати бій
ēgredior	égrĕdī	ēgressus s.	виходити
ingredior	íngrĕdī	ingressus s.	входити

4.

lābor	lābī	lapsus sum	сковзатися, спадати, валитися

collābor	collābī	collapsus sum	повалитися
dīlābor	-lābī	-lapsus s.	розвалитися, розбігатися
5.			
lŏquor	lŏquī	lŏcūtus sum	говорити
állŏquor ádlŏquor	-lŏquī	-lŏcūtus sum	промовляти до..
6.			
mŏrior	mŏrī	mortuus sum але: moritūrus	вмірати
7.			
nītor	nītī	nixus sum /nīsus/ -	опіратися на.. пнятися
nītī aliquā rē.			
8.			
pătior	pătī	passus sum	терпіти
perpĕtior	pérpĕtī	perpessus sum	перетерпіти
9.			
am plector com-plector	amplectī complectī	amplexus s. -plexus s.	{огортати, обіймати, окружати
10.			
quĕror	quĕrī	questus s.	жалуватися, нарікати
11.			
sĕquor	sĕquī	sĕcūtus s.	йти за.. слідкувати за..
sĕquor aliquem.			
ád-/as-/ sĕquor	-sĕquī	-sĕcūtus s.	{осягати, доганяти
consĕquor			
ínsĕquor pérsĕquor	-sĕquī	-sĕcūtus s.	переслідувати
súbsĕquor subsĕquor aliquem.	-sĕquī	-sĕcūtus s.	йти у слід за.. гонити за..
óbsĕquor	sĕquī	-secūtus s.	потурати комусь, слухати когось.
óbsĕquor alicui.			

12.

ūtor ūtī ūsus sum уживати, послуговуватися

ūtī aliquā rē. чимось

abūtor -ūtī -ūsus sum зловживати,

abūtī aliquā rē /patientiā/ надуживати.

13.

[vehor] vehī vectus sum їхати

[Див. veho §118,99]

DĒPŌNENTIA INCOHĀTĪVA.

14.

ad ipiscor adipiscī adeptus s. осягати, набувати

«Simplex» apiscor уживається дуже рідко.

15.

īrascor īrascī /suscensui/ гніватися на..

īrascī alicui.

suscensuī ad suscenseo-§116,20.

īrātus,ȝ.....{розгніваний, сердитий

16.

nanciscor nanciscī nanctus s. / припадком/ застати,

nactus s. отримувати, осягати

17.

nascor nascī nātus sum родитися

18.

oblīviscor oblīvisci oblītus s. забувати

oblītus:oblĭtus....Див.§118,56.

19.

paciscor paciscī pactus s. умовлятися

pepigi

pactus,ȝ... ,умовлений

pepĭgī ad pango,ȝ.

pepĭgī,pac- власт.-вбивати

tus прикріплювати

pf.-pepĭgī -тільки в значінні "умовлятися".

20.

pascor	pascī	pastus sum	пастися

Див. pasco, ĕre §119,4.

21.

prŏfĭciscor	proficiscī	profectus sum	вибіратися /в дорогу/, відїзджати

22.

reminiscor	reminiscī	/recordātus sum/	пригадувати собі

reminiscor alicuius /hominis/
— alicuius rei або aliquid /pro/
recordātus ad recordor, ārī.

23.

ulciscor	ulciscī	ultus sum	мститися

ulciscī aliquem...мститися на...
— aliquid...мститися за...

24.

vescor	vescī	--------	живитися чимось, їсти

vescī aliquā rē.

SĒMIDĒPŌNENTIA

§124.

Є такі дієслова, що мають діяльне значіння, а тільки почасти /sēmi- = пів/ страждальні форми.

1.

audeo	audēre	ausus sum	осмілятися, мати сміливість, відвагу

2.

3.

gaudeo	gaudēre	gavīsus sum	тішитися
fīdo	fīdĕre	fīsus sum	довіряти
confīdo	-ĕre	-fīsus s.	
diffīdo	-ĕre	-fīsus s.	не довіряти

4.

sŏleo	solēre	sólĭtus sum	я звик, я маю звичай

5.

revertor	revertī	revertī	повертатися
	reversus,3.....		той,що вернувся

V E R B A A N Ō M A L A.
Неправильні дієслова.

Verba anōmala відміняються неправильно звичайно тільки у формах пня praesentis ,а правильно в формах пня perfecti і part.perf.passivi.

§125.

Fĕro, ferre, tŭlī, lātus... нести
відміняється за III.відміно ю, тільки що з л у ч к о в а голосівка e /i/ випадає перед r,s,t.
Замітка: До форм tulī, lātus порівн. tollo 3. §118,35.

Відміна fĕro.

ACTIVUM.

Praesens.

Indicat.	fĕro	Conjunct.	feram
	fers		ferās
	fert		etc.
	ferimus		
	fertis		
	ferunt		

Imperfectum.

Indicat.	ferēbam	Conjunct.	ferrem
	ferēbās		ferrēs
	etc.		ferret
			ferrēmus
			ferrētis
			ferrent

Futurum.

feram
ferēs
etc.

IMPERATIVUS.

I./praes./	II./futuri/
fer	fertō
	fertō
ferte	fertōte
	ferunto

Именні форми.

Infinitivus: ferre.

Gerundium.

ferendī
ferendō
etc.

Part. praes.

ferens, ferentis

Відміна fĕro.

PASSIVUM.

Praesens.

I	fĕror	C	ferar
n	feris	o	ferāris
d	fertur	n	etc.
i	ferimur	i	
c	feriminī	u	
at.	feruntur	not.	

Imperfectum.

I	ferēbar	C	ferrer
n	ferēbāris	o	ferrēris
d	etc.	n	ferrētur
i		i	ferrēmur
c		u	ferrēminī
at.		not.	ferrentur

Futurum.

ferar
ferēris
etc.

Іменні форми.

Infinitivus: ferrī

Gerundivum: ferendus, 3.

§126.

Таксамо відміняються

C O M P O S I T A:

ád-/áf-/fĕro	adférre	áttŭlī	allātus	приносити
antéfĕro	anteférre	antétŭlī	antelātus	/нести перед/, ставляти вище
praéfĕro	praeférre	praétŭlī	praelatus	
aufĕro	auférre	ábstŭlī	ablātus	відносити
confĕro	conférre	contŭlī	collātus	зносити, порівнювати
díffĕro	differre	distŭlī	dilātus	відкладати, /в формах пня praesentis/: відріжнятися
éfffĕro	efferre	extŭlī	ēlātus	виносити
ínfĕro	inferre	intŭlī	illātus	вносити
óffĕro	offerre	obtŭlī	oblātus	/нести на зустріч/, приносити
réfĕro	referre	rettŭlī is *re-tetulī	relātus	нести назад, переповідати
súffĕro tollo	sufferre tollĕre	sustŭlī	sublātus	підносити
tránsfero	transferre	transtŭlī	translātus, trālātus	переносити

§127.

Edo, edĕre, ēdī, ēsus.....їсти/Див.§118,37/ має, крім правильних форм, ще й коротші форми без злучкової голосівки.

Злучкова голосівка зникає тільки перед s і t, причім d+t > st, d+s > ss, напр.:

ēs-tis із *ed-tis

ēs-se із *ed-se/первісне закінчення інфінітиву - se /

Praesens indicativi-

edo
ēs, edis
ēst, edit
edimus
estis, editis
edunt

Imperfectum coniunctivi-

ēssem /із * ed-sem/, ederem
ēssēs, ederēs
etc.

Infinitivus praesentis-

esse, edere

Imperativus-

ēs, ede
ēste, edite.

§128.

1. vŏlo, velle, voluī ..... хотіти
2. nōlo, nolle, nōluī ..... не хотіти
   /із *ne-volo/
3. mālo, malle, māluī ..... волiти
   /із *magis volo, *mag/e/-volo/.

Відміна vŏlo.

INDICATIVUS.	CONIUNCTIVUS.
P r a e s e n s.	
vŏlo	velim
vīs	velīs
vult	velit
volŭmus	velīmus
vultis	velītis
volunt	velint
I m p e r f e c t u m.	
volēbam	vellem
volēbas	velles
e t c.	
F u t u r u m.	
volam	.....
volēs	
etc.	

INFINITIVUS.

velle

PARTICIP.PRAES.

volens, -entis
/adi./

ФОРМИ ПНЯ perfectī ПРАВИЛЬНІ.

voluī, voluistī, volnit etc.
voluerim, volueram, voluissem, volue...
voluisse.

Відміна nōlo.

INDICATIVUS. CONIUNCTIVUS.

P r a e s e n s.

nōlo	nōlīm
nōn vīs	nōlīs
nōn vult	nōlit
nōlŭmus	nōlīmus
nōn vultis	nōlītis
nōlunt	nōlint

I m p e r f e c t u m.

nōlēbam	nollem
nōlēbās	nolles
nōlēbat	nollet

e t c.

F u t u r u m.

nōlam	.....
nōlēs	
nōlet	
etc.	

INFINITIVUS. IMPERATIVUS

nolle I./praes./-nōlī, nōlīte
II./futur./-nōlītō, nōlītōte

Форми пяя perfectī правильні.

nōluī, noluistī, nōluit etc.
nōluerim, nōlueram, nōluissem, nōluero.
nōluisse.

Відміна mālo.

INDICATIVUS.	CONIUNCTIVUS.
Praesens.	
mālo	mālim
māvis	mālis
māvult	mālit
mālumus	mālimus
māvultis	mālitis
mālunt	mālint
Imperfectum.	
mālēbam	mallem
mālēbās	malles
mālēbat	mállet
etc.	
Futurum.	
mālam	.....
mālēs	
mālet	
etc.	

INFINĪTĪVUS.

malle

perfectī

māluī, māluisti, māluit etc.
māluerim, mālueram māluissem, māluero.
māluisse.

§129.

Eo, īre, iī, ĭtum est-йти./Пень ī-, pf.iī із ĭ/v/i/

Відміна eo.

Пень praesentis: i-

A C T I V U M.

INDIC.	CONI.	IMPERAT.	
P r a e s e n s:			
eo	eam	-	Infinit.- īre
īs	eās	ī	Gerundium: eundī
ĭt	eat	-	eundō
īmus	eāmus	-	etc.
ītis	eātis	īte	Participium: iens
eunt	eant	-	euntis
			etc.

I m p e r f e c t u m:

ībam	īrem
ībās	īrēs
ībat	īret
ībāmus	īrēmus
ībātis	īrētis
ībant	īrent

F u t u r u m:

ībo	-	Infinit.: ĭtūrus, 3
ībis	īto	/um, am, um/
ībit	īto	esse
ībimus	-	Participium: ĭtūrus, 3.
ībitis	ītōte	
ībunt	eunto	

P A S S I V U M.

ītur, eātur, ībātur, īrētur, ībĭtur, ĭtum est, sit, erat, / esset, erit.

I n f ĭ n ĭ t.: īrī, ĭtum esse.

G e r u n d ĭ v u m: eundum est.

Відміна eo /Продовження/.

Пень perfectī: ī/v/-

INDICATIVUS. CONIUNCTIVUS. INFINITIVUS.

P e r f e c t u m.

iī	íerim	
īstī	ieris	
iit	ierit	
iimus	iérimus	īsse
īstis	iéritis	
iērunt	íerint	

P l u s q u m p e r f.

ieram	īssem
ierās	īssēs
ierat	īsset
ierāmus	īssēmus
ierātis	īssētis
ierant	īssent

F u t u r u m e x a c t u m.

íero
ieris
ierit
iérimus
iéritis
íerint

§130.

Таксамо відміняються
і
C O M P O S I T A:

ábeo	abīre	abiī	---	відходити
adeo	adīre	adiī	áditus	приходити, прохати
exeo	exīre	exiī	---	виходити
ineo	inīre	iniī	inītus	входити

inīre domum -..до.....

intereo	interīre	interiī	---	гинути
pereo	perīre	periī		" "
obeo	obīre	obiī	obītus	/йти проти/ обходити

mortem obīre.....вмірати

praetereo	praeterīre	praetériī		/йти попри/
			praetéritus	минати
redeo	redīre	rediī	----	вертати
subeo	subīre	subiī	----	підходити, перебірати
transeo	transīre	transiī	----	переходити
vēneo	vēnīre	vēniī	---	йти на продаж, продаватися

vēnīre... ..продаватися
але:
v ĕnīre.....приходити

Замітка 1:

Compositа transitīva /перехідні/ мають усі форми страждального стану, напр.:

adeor
adīris
adītur
adīmur
adīminī
adeuntur

adear
adeāris
etc.

adībar
etc.
adīrer
etc.
adībor
etc.

Замітка 2:

Pereo і vēneo заступають passīvum ad perdo і vendo /§115,1/.

Замітка 3:

Ambio, ambīre, ambīvī, ambītus- обходити відмінюється за IV відміною правильно, напр.: ambiunt, ambiebam, ambiam etc.

Замітка 4:

Queo, quīre, quīvī..... можу
nequeo/non queo/, nequīre, [nequīvī] } не можу

відмінюються таксамо як eo, але вживаються рідко, звичайно тільки в деяких формах, як напр.:

non queo, nequeo, nequit, nequeunt, nōn queat, non queant etc.

---

oooooooooo

xxxxxxx

144

§131.

Fīo, fierī, factus sum.... стати/ся/, діятися- заступає також пасив до facere в формах пня praesentis /§118,40/.

Відміна fīo.

PRAESENS.

Indicativus:	fīo	Coniunctivus	fīam
	fīs		fīas
	fit		fīat
	fīunt		fīant

IMPERFECTUM.

Indicativus:	fīēbam	Coniunctivus.	fierem
	fīēbās		fierēs
	etc		etc.

FUTURUM.

fīam
fīēs
etc.

IMPERATIVUS.

fī
fīte

INFINITIVUS.

Praes.	Futuri
fierī	futūrum, am, um/us, a, um/ esse

PARTICIPIUM futuri.

futūrus, 3.

GERUNDIVUM.

faciendus, 3

Форми пня part.perf.pass., напр.:
factus sum, sim, eram, essem, ero etc.

Composita ad facio мають у pass. тільки рідко -fio /cf.§118,40/.
Рідко вживаються форми як -
dēfit ....бракує
īnfit ....починає
cōnfit ....статися

§132. VERBA DĒFECTĪVA.

вживаються тільки в деяких формах.

.Тільки форми пня perfecti мають:

coepī, coepisse, coeptus..я почав

/Praes.: incipio - розпочинаю / 118,39/

mĕmĭnī, meminisse..... памятаю /значіння praesentis/

ōdī, ōdisse ..... ненавиджу

Відміна правильна:

Ind.perf.:
coepī, coepistī, coepit etc,
meminī, meministī, meminit etc.
ōdī, ōdistī, ōdit etc.
Coni.perf.:
coeperim, meminerim, ōderim.
Ind.plpf.:
coeperam, memineram, ōderam.
Coni.plpf.:
coepissem, meminissem, ōdissem.
Fut.ex.:
coepero, meminero, ōdero.
Inf.pf.:
coepisse, meminisse, ōdisse.

P a s s ī v u m- coeptus sum уживається з inf.pass., напр.:

pons i n s t i t u ī COEPTUS EST =
почали будувати міст

Meminī має також imperātīvus.
mentō, mentōte = памятай /-те/
Ōdī має part.fut.-
Ōsūrus, a, um - той, що ненавидитиме.

§133.

1.Inquam- кажу /вставляється в безпосередній мові межи вставні слова промовця/.

Звичайно вживаються тільки оці форми:

Praes.ind.:
inquam,inquis,inquit,-,-,inquiunt.
Futurum-
- inquiēs,inquiet,-,-,-.
Perf.ind.:
- - inquit,-,-.-.

2.Āio - кажу,стверджую /звич.вторучено,напр.: ut ait Caesar/.

Звичайно вживаються тільки оці форми:

Praes.ind.:
āio,ais,ait,-,-,āiunt.
Praes.coni.:
- - aiat,-,-,-.
Imprf.ind.:
āiēbam,āiēbās,āiēbat,-,-,āiēbant.
Perf.ind.:
- - ait,-, ,-.
Замітка:Ain /is*ais-ne?= чи так? дійсно?

3. For, fārī, fātus /казати/-читається тільки в поетів. У прозі вживаються звич. тільки ці форми:

fandō..... чуткою

ad-fātur.. каже до ...

4.Слід іще памятати такі defectiva:

queso..... прошу
quesumus... ..... просимо

salvē!salvete!.....{здоров будь, здорові, гаразд!

salvēre iubemus..... передаю тобі поклін,

/H/ave!..... будай здоров!

A D V E R B I A.
Прислівники.

§134.

Крім прислівників, виведених од прикметників /§§ 60,61/ і займеників /§81/, є ще т.зв. п е р в і с н і прислівники, напр.:

clam.....	тайком, нишком
crās.....	завтра
ferē.....	майже, близько, більш-менш
herī.....	вчора
iam.....	вже
mox.....	незабаром
nimis.....	занадто
palam.....	прилюдно, явно
paene.....	майже, мало не
procul.....	далеко
prope.....	близько
satis.....	досить
semper.....	все, завше
simul.....	/за/ разом ледви

і т.д.

Замітка:

Наукова граматика вчить, що й т.зв. первісні прислівники це д а в н і в і д м і н к и всяких імен /Subst., adi., numer., pron./, що неначе закам'яніли в одній формі, а в инших формах перестали вживатись.

Порівн. такі давні відмінки вживаних іменників-

noctū /nox/.....	вночі
inter-diū /diēs/...	вдень
diū /diēs/	довго

і т.п.

PRAEPOSITIŌNĒS.

Прийменики.

§135.

Майже всі прийменики були первісно прислівниками. Деякі з них уживаються і у класичній мові як прислівники, напр.:

contrā..... проти
prope..... близько
і т.п.

Прийменики вживаються в латинській мові з Acc. і Abl., щоб точніше означити відношення тямок у реченні. Отже властиво не відмінок залежний од прийменика, а прийменик додається до відмінка.

Замітка 1: Невластиві прийменики є Abl.: causā, gratiā, ergō і Acc. instar що вживаються як іменики по Genetiv і напр.:

amīcī { causā / gratiā } ..задля приятеля
illīus ergō... задля нього
instar urbium..нарівні з містами; так як міста

/Instar кладеться також перед Gen./

Замітка 2: Прийменики вживаються й як приростки в різних зложеннях /композитах/, напр.:

ad-sum..... я присутний, є при...

§136.

1. З Ablativom сполучуються:

ā /ab, abs/, ē /ex/, dē,
cum і sine, prō і prae.

ā /ab, abs/..... від
ē /ex/..... із, з /чогось/
dē..... 1. з/гори/
2. о, про /
cum..... з /кимось/
sine..... без
prō..... 1. перед
2. за, в обороні /
prae..... перед

Замітка : Рідше вживаються прийменики з Abl.-

.coram..... у присутности, при, супроти
tenus..... аж до.
/перед Abl /

2. З Accusativ-ом і Ablativ - ом лучаться:

in і sub.

а/ на питання "де?"

in urbe..... в місті
in mensā..... на столі
sub iugō /esse/..... під ярмом

б/ на питання "куди?"

in urbem..... до міста
in mensam..... на стіл
sub iugum /mittere/... під ярмо

Замітка : Рідше вживаються

super..... над
sub..... під

3. Всі инші прийменики лучаться з Accusativ-ом:

ad..... до, коло
adversus..... проти, супроти
ante..... перед
apud..... коло, у, під
circiter..... около=майже
{circum..... {кругом,
{/circā/..... {довкола
citrā/cis/... з цього боку
contrā..... проти
ergā..... проти, супроти
extrā..... поза, знадвору, зназверха
infrā..... під, нижче
inter..... між

intrā.....всередині, поміж
iuxtā.....коло, близько
ob.....через /причиново/
pĕnes.....при, в /=в посіданні/
per.....через
pōne.....за /чимось/
post.....по
praeter.....попри, крім
prope-..... близько коло, біля
propter.....через /причиново/
secundum.....здовж, попри
suprā.....над, вище
trāns.....з того боку, на той бік, на тому боці
ultrā..... далі за, поза
versus..... проти /звернений до/

C O N I U N C T I Ō N Ē S.
Сполучники.

§137.

Сполучники діляться на р і в н о р я д н і і п і д р я д н і .

А. Сполучники рівнорядні є:

1. Copulātīvae /єднальні/-

et, quĕ/прилучується/.... і
ac, atque..... до того, і
nĕque, nec..... і не
etiam, quŏque..... і = також

і подвійні:

et - et { і - і
не тільки - але й

{neque-neque ані - ані
{nec -nec

cum - tum як - так
mŏdŏ - mŏdŏ } то - то
tum - tum }

{nōn sōlum - sed etiam } не тільки - але й
{nōn mŏdŏ - vērum

nōn mŏdŏ nōn - sed ne...quidem ↗ не тільки не - але навіть

2. Disiunctīvae - /розстайні/:

{aut, vel ..... або
{vĕ / прилучається/
sīve, seu ..... чи то, або

і подвійні:

{aut - aut ..... або - або
{vel - vel..... "- - "-
sīve - sīve.. .. чи - чи, будь - будь

3. Adversātīvae - /протиставні/:

sed, vērum ..... але, одначе
autem /не кладеться на .... але, же
першому місці/
at..... алеж, зате
atquī..... одначе
tămen..... одначе, таки
vērō..... же, -ж, але

4. Causālēs - /причинові/:

nam..... бо
namque..... -
enim ..... -
/не кладеться на першому місці/

5. Conclūsīvae - /висновні/:

Ítăque.....	отже,отож
ergo,igitur.....	отже
proínde.....	отже-ж

В. Сполучники п і д р я д н і наведені при науці про побічні речення /ч.II./.

INTERIECTIŌNĒS.

Виклики.

§138.

Ō, heu eheu } mē miserum!	Ох!Який я безталанний!
Vae victīs!	Горе переможеним!
Ō dī immortālēs! Prō dī immortālēs!	О,безсмертні боги!
Ēn crīmen	Ось злочин.
Ecce nuntius	Ось вістовий.

І йменa /в скороченій формі/ вживаються як виклики,напр.:

Hercŭle,hercle mēcastor,pol,edepol mēdĭusfidius.	Ій-богу,далебі.

Кінець I частини

Частина перша.

§§		§§
1.	Азбука	1.
2.	Вимова деяких букв	2.
3.	Міра складів	3.
4.	Наголос	4.
5.	Правопис.-Ділення слів	5.
6.	Частини мови	6.
7.	Відміна іменників і прикметників	7.
8.	Рід	8.
9.	Відмінки	9.
10.	- " " -	10.
11.	Відміни	11.
12-15.	Перша відміна	12-15.
16-25.	Друга " "	16-25.
26-39.	Третя " "	26-39.
40-42.	Четверта " "	40-42.
43-45.	П'ята " "	43-45.
46-50.	Деякі особливости в відміні іменників усіх одмін	46-50.
51-52.	Відміна грецьких слів	51-52.
53-62.	Ступіньовання прикметників	53-62.
63-70.	Числівники	63-70.
71-80.	Займенники	71-80.
81.	Співвідносні взаємінні займенникові прислівники	81.
82-87.	Відміна дієслів	82-87.
88-91.	Помічне дієслово esse /бути/	88-91.
92-104.	Чотирі правильні відміни дієслова	92-104.
105-108.	Deponentia	105-108.
109-110.	Описова відміна	109-110.
111-114.	Особливости в відміні дієслів	111-114.
	Перегляд головних форм найчастіщих дієслів	
115.	Перша відміна	115.
116.	Друга " "	116.
117.	Четверта " "	117.
118.	Третя " "	118.
119.	Verba inchoativa	119.
120-123.	Deponentia	120-123.
124.	Semideponentia	124.
125-131.	Неправильні дієслова	125-131.
132-133.	Verba defectiva	132-133.
134.	Прислівники	134.
135-136.	Прийменники	135-136.
137.	Сполучники	137.
138.	Виклики	138.

Українське Видавництво

Т-во "С І Я Ч".

при Високому Педагогічному Інституті ім.М.

ДРАГОМАНОВА в Празі.

Літографічно, на правах рукопису:

1924 р.

1. ЯРЕМА, Я. проф. др. -Вступ до філософії..ст.160.
2. ГОНЧАРІВ-ГОНЧАРЕНКО, лект. др. -Загальна гігієна..ст.260.
3. РУСОВА, С. проф. -Теорія педагогіки на основі психології..ст.369.
4. ГУЛА, Ф. доц. -Теорія векторів..ст69.
5. ІВАНЕНКО, С. проф. -Аналітична геометрія в просторі..ст.304.
6. ІВАНЕНКО, С. проф. Пропедевтика вищого рахунку.. ст.232.
7. ЧИЖЕВСЬКИЙ, Д. доц. -Льогіка..ст.338.
8. СТАРКОВ, А. проф. -Загальна біольогія..ст.192.
9. КАБАЧКІВ, Ів. доц. -Політична економія.ст.XXI-353.

1925.р.

10. ІВАНЕНКО С. проф. -Альгебрична аналіза..ст.162.
11. ОМЕЛЬЧЕНКО ГР. лект.-Вступ до славянознавства.. 11 мап.,131ст.
12. РУСОВА, С. проф. -Дидактика..ст191.
13. ІВАНЕНКО, С. проф. -Диференціяльне числення.... ст.372.
14. ГЕРАСИМЕНКО П. др. -Основи термодинаміки..Кн.І. ст.115.
15. СІЧИНСЬКИЙ, В. лект. Конспект історії всесвітнього мистецтва. ч.І. До Ренесансу..ст.264.
16. СІЧИНСЬКИЙ, В. лект. -Стилі. Альбом рисунків..табл. 20.

1926.р.

17. СІМОВИЧ,В.проф. -Нарис граматики староболгарської мови..ст.6-380.
18. ЖИВОТКО,А.лект. -Дошкільне виховання..ст.200.
19. ДОЛЬНИЦЬКИЙ,М. лект.др. -Основи фізичного землезнання..ст.195.
20. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д, доц. -Грецька фільософія до Платона.Хрестоматія..ст.306.
21. ІВАНЕНКО,С. проф. -Теорія означених інтеґралів. ст.348.
22. САВИЦЬКИЙ П.лект. -Геольоґія..ст50.
23. СІРОПОЛКО,С.проф. -Школознавство..ст64.
24. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.доц. Фільософія на Україні..ст200.

1927.р.

25. КУЛІШ В.доц.др.-Підручник німецької мови..ст. 462.
26. ІВАНЕНКО С.проф.-Інтеґрування диференціяльних рівнань..ст400.
27. ГОРДАШ-ДЯЧЕНКОВА Н.лект. -Сольовий спів.Теорія й практика. ст.92.
28. ЛОРЧЕНКО М.проф.-Експериментальна фізика.Кн.І. Механіка.
29. АРТИМОВИЧ А.проф.др.-Практична латинська граматика.ч.І.ст.160.
30. РУСОВА С.проф.-Нові методи дошкільного виховання. ст.108.

Друком:

1. ЯРЕМА Я.проф.др.-Психоґрафія в школі.ст.4-42.

Літоґрафуються:

1. БІЛЕЦЬКИЙ Л.проф.-Українська народня поезія.
2. СІМОВИЧ В.проф.др.-Староболгарська й староукраїнська хрестоматія.
3. ДИКОНЬКО В.доц. -Числення ймовірностей.
4. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.проф. -Виклади з історії фільсофії.ч І.Антична фільософія.

5. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.проф. -Те саме.ч II.Новітня фільософія.
6. ГУЛА Ф.проф.др.-Теоретична астрономія.
7. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.проф. -Короткий курс естетики.
8. ГЕРАСИМЕНКО П. лєкт др. -Теорія електричности.
9. РУСОВ Ю.проф.др. -Зоольоґія.
10. СІЧИНСЬКИЙ В.проф.др. -Конспект історії всесвітнього мистецтва.ч.I.До Ренесансу. 2-е вид. поширене.
11. ЧИЖЕВСЬКИЙ Д.проф.др. -Історія фільософії на Україні. 2-е вид.Переглянене й доповнене.

Адреса для замовлень:

PRAHA II,Školská 8.
Ukrajinský Pedagogický Ustav
im M.Grahomanova.
Vydavatelství - S i j a č -.

---

oooooooo
.....
xxx
I

Частина друга.

СКЛАДНЯ.

ЧАСТИНИ РЕЧЕННЯ.

Підмет.
/Subiectum/.

§139.

Discipulus scribit.- Sapiens nōn nascitur.- «a» aut longum, aut breve est.- Dulce et dēcōrum est prō patriā mori.- Accidit, ut tonāret.

Підметом буває або слово, звичайно ім'я /іменик, прикметник, числівник, займенник, дієйменик, дієприкметник/ в Nominativi /рідше якесь інше слово або навіть назва букви/, або речення.

Примітка:

Scribimus.- Legis librum.-

Si tū valēs, bene est, ego valeo.

Особові займенники в Nomin. звичайно опускаються. Їх кладеться тільки тоді, коли вжиті з натиском /коли кладемо на них вагу/.

§140.

T o n a t.- I u d e t mē facinoris.-Ī t u r ad proelium.-Bene v Ī v i t u r in patriā.-Nunc nōbīs p u g n a n d u m e s t.- Diū p u g n ā t u m e s t.-

Є також т.зв. о в а п і д м е т о в і речення. Тоді присудком буває -
або /а/ н е о с о б о в е дієслово,
або /б/ якесь инше дієслово, в ж и т е н е о с о б о в о ґ о,себто в 3.ос. - s i n g. p a s s.

Примітка.
а/ Pluit - і д е дощ.

Poenitet mē facinoris - к а ю с я злочину.
A nōbīs templīs parcitur - з б е р і г а є м о святині.
b/O a e s a r interfectus est - Цезаря в б и т о.
D e c c m fuērunt - Їх б у л о десять.
A m Ī c u s abest - н е м а є приятеля.
SĪ vīs pācem,parā bellum - якщо б а ж а є т ь с я спокою,приготовляється війну : коли бажаєш... приготовляй..
Quae vOlumus,crēdimus libenter - чого б а ж а є т ь с я, в те радо в і р и т ь с я;..бажаємо...віримо.
Nē q u i s dīcat щоб не сказали: Щоб ніхто не сказав.
R ē s ad arma vēnit - д і й ш л о до боротьби.

В українській мові перекладаємо часто латинські **неособові** звороти **особовим** реченням, а латинські **особові** речення **неособово**, особливо пасив, загальні гадки в 2.ос.одн. або 1.ос.множ.coni.pot. і речення з невизначеним підметом, напр. quis, res.

Треба мати на увазі звороти:

facile dīcās, crēdās, vidēās - легко можна /б/ сказати, вірити, бачити ...

dīcerēs, crēderes, putārēs, vidērēs, cernerēs - можна /б/ було сказати, вірити, думати, бачити.

§141. Pudet mē facinoris - соромлюся злочину

Ā nōbīs patria amātur - любимо батьківщину

Nes mihi tēcum est - я маю з тобою справу.

Коли тяжка підмету, себто особа або річ, що про неї говориться, що від неї виходить діяння, не висловлена першим відмінком і не є граматичним підметом, тоді говоримо про логічним підмет.

Латинський логічний підмет у українській мові стає часто підметом граматичним

П Р И С У Д О К.
/PRAEDICATUM/.

Д о д а т о к п р и с у д к а.
/Praedicativum/

§142. Discipulus s c r i b i t.

Hic puer d i s c i p u l u s e s t.

Carmina poetarum p u l c h r a s u n t.

Anno a.Chr.n. LXIII Cicero c o n s u l f u i t-
був консулем.

Присудком бувае або д і є с л о в о або і м я / іменик, прикметник і т.д. / в N o m i n a t i v - і зі сполучком /copula/. За сполучку вживається найчастіше дієслова e s s e.

В українській мові іменниковий присудок / присудкове імя / стоіть часто в о р у д н и к у.

Примітка:

E s s e буває часом присудком і б е з і м е н и к а у значінні "існувати", "находитись", напр.:

E s t deus.

Non e r a t periculum = не було небезпеки / в з а п е р е ч н и х реченнях перекладаємо звичайно н е о с о б о в о /.

142a.

1. Aegyptus Nilo f e r t i l i s f i t.
Nemo casu b o n u s f i t, e x i s t i t.

Polycrates omnibus b e a t i s s i m u s
v i d e b a t u r. Nemo usque ad mortem b e-
a t u s m a n s i t.

Socrates s a p i e n t i s s i m u s a p-
p a r u i t.

2. Achilles f o r t i s s i m u s h a b i-
t u s e s t, i u d i c a t u s e s t.

Socrates s a p i e n t i s s i m u s e x i-
s t i m a t u r, p u t a t u r, d u c i t u r,
h a b e t u r, i u d i c a t u r.

Cicero p a t e r patriae a p p e l l a t u s,
n o m i n a t u s, v o c a t u s e s t.

Fabius d i c t a t o r d i c t u s e s t.

Cicero c o n s u l c r e a t u s e s t.

Значіння с олучки мають іще такі

1/ дієслова:

fio, existo..... стаю,
videor..... здається, що я...,
appareo..... являюся,
maneo..... остаюсь

2/ p a s s i v o , що мають значіння:

a/ уважають мене за...: existimor, putor,
ducor /оці три т і л ь к и в
формах п и н я praesentis/, habeor, iu-
dicor.

c/ називають мене, називають: appellor, dicor, nominor, voco.

в/ вибирають мене: creor, eligor, dictator dicitur.

У таких реченнях бачимо д в а називники, один називник п і д м е т у, а другий - називник п р и с у д к а. Таку складню називаємо п о д в і й н и м н а з и в н и к о м.

Зауважка: Подвійний називник бачимо ще й при инших дієсловах, що приймають додаток присудка в називнику. Див. §144/

§143

Athenienses Socratem sapientissimum e x i s t i m a b a n t, i u d i c a b a n t, a p p e l l a b a n t, etc.- Romani Ciceronem patrem patriae l a p p e l l a v e r u n t. - Romani Ciceronem consulem c r e a v e r u n t - Nilus Aegyptum fertilem f a c i t, r e d d i t /reddere= "р о б и т и ч и м о с ь" - тільки в активі і тільки з прикметником !/.

Verba a c t i v a, що мають значіння: у р а ж а т и за, н а з и в а т и, в и б і р а т и, р о б и т и к о г о с ь ч и м о с ь приймають д о д а т о к присудка / praedicativum/ у з н а х і д н и к у.

Такі дієслова мають при собі аж д в а знахідники, один п р е д м е т у, а другий - п р и с у д к а / п о д в і й н и й з н а х і д н и к /

Українською мовою перекладаємо знахідник присудка або орудником, або якимось, звичайно - прикметниковим зворотом

§144.

l.s/ Alexander i u v e n i s / молодим помер, у молодому віці/ mortuus est.

Cicero c o n s u l /як консуль, бувши консулом/ patriam servavit.

Alexander Aristotelem m a g i s t r u m /як, за вчителя/ habuit.

Alexander Aristotele m a g i s t r o usus est.- Philippus Alexandro Aristotelem m a g i s t r u m dedit, sumpsit Aristoteles Alexandro m a g i s t e r datus est

lb/Socrates l a e t a t u s venenum hausit - Consul s a u c i u s ex pugna reportatus est.- magnis poetis m o r t u i s /по смерти/ statuae ponuntur.- Hoc feci i n v i t u s

C o n s u l se f o r t a m p r a e b u i t, p r a e s t i t i t / виявився, був хоробрим = поводився хоробро/.

Consul s e i g n a v u m praebuit /se praestare вживається тільки зри добрих прикметах/

Але: C o n s u l s e f o r t i t e r g e s s i t - поводився хоробро, був хоробрий /se gerere тільки з adverbium/

2. Caesar hanc urbem p r i m u s cepit /найперше = Цез. був перший, що заняв.../ Caesar hanc urbem p r i m a m cepit /найперше = це місто було перше, що його Ц. заняв/.

Але коли "найперше" відноситься до д і є с л о в а, вживається і у латинській мові прислівника:

Caesar hanc urbem p r i m u m /= перший раз, по-перше/ cepit.-Caesar hanc urbem p r i m o cepit, p o s t e a incendio delevit.

1. Д о д а т к и п р и с у д к а можуть мати при собі й інші дієслова / крім наведених у §§ 142 і 143/.

Як присудкові додатки вживається звичайно:

а/ і м е н и к і в, що означають в і к, у р я д, п р а ц ю або з а н я т т я, напр: iuvenis, senex, consul, magister, etc.

б/ п р и к м е т н и к і в /числівників/, що означають м і с ц е, ч а с, н а с л і д с т в о, к і л ь к і с т ь, д у ш е в н и й або ф і з и ч н и й с т а н, напр.: medius, postremus, primus, unus, solus, totus, [illegible], saucius, absens, praesens, frequens, rarus, etc.

2. Присудковий додаток годиться в роді, числі та відмінку, наскільки це можливе, з іменником, до якого н а л е ж и т ь.

Українською мовою перекладаємо їх різно: "як", орудником, прийменниковими або прислівниковими зворотами а то навіть і реченнями.

Замітка 1:

in m e d i a urbe-
а/ середньому місті /media - атрибутивно!/
б/ в середині міста /media - предикативно!/

Також: in s u m m a monte а/ на найвищій горі, б/ на вершку гори;
in e x t r e m o ponte а/ на останньому мості, б/ на кінці мосту.

Замітка 2:

Часом присудковий додаток приймає ще ut, щоб докладніще висловити значіння п р и ч и н и або якогось обмеження, напр.:

Themistocles disertus erat u t Athensis - як Атенець /бо Атенці були знані за гарних промовців/.

Epaminondas disertus erat u t Thebanus - наскільки Тебанець міг бути гарним промовцем/.Тебанці звичайно не були красномовні/.

П Р И К М Е Т Н И К О В И Й Д О Д А Т О К
/ATTRIBUTUM/

П р и к л а д к а
/ Appositio/.

§145.

a/ Vir f o r t i s s i m u s, vir p r o b u s.

b/.Cicero c o n s u l , Alexander r e x Macedoniae.

c/.H i pueri, i l l i milites, d e c e m milites.

d/.Domus p a t r i s, iter b i d u ī , vir m a g n a e f o r t i t u d i n i s,

homines m a g n i s i n g e n i i s.

e/.Iter in Galliam, tuus erga /in/ me amor, pietas adversus /erga/ deos, secessio in montem sacrum, amicitia cum Cicerone, ira sine viribus, soror ex matre, Commentarii de bello Gallico, liber de amicitia.

Прикметниковим додатком може бути:

a/ прикметник,

b/ іменик, у т о м у с а м о м у в і д м і н к у що й іменик, що до нього він односиться. Такий придаток називається п р и к л а д к а /a p p o s i t i o/.

c/ займеник або числівник,

d/ іменик у родовику /або орудникy/,

e/ прикметниковий зворот.

Прийменниковоґоб зворота вживають як додатка прикметникового звичайно тільки

a/ з прийменниками: c u m, s i n e, e x, d e.

b/ в з а г о л о в к а х книжок,

в/ при іменниках, що означають р у х або в і д н о ш е н н я /прихильне або неприхильне/.

Замітка 1:

Звичайно кладеться такі звороти між іменником і прикметниковим додатком, напр.: tuus in me amor, Diviciaei in Caesarem fides.

Часто додається відповідний дієприкметник, напр.: pugna ad Marathonem commissa.

В инших випадках передається наш прийменниковий зворот цілим реченням / звичайно відносним /, напр.: pons, qui erat ad Genavam - місто коло Женеви

Замітка 2:

Імена в л а с н і не приймають безпосередньо прикметникового додатку.

При перекладі на латинську мову треба додавати все якийсь одповідний іменик або займеник, напр.:

багатий Коринт - Corinthus u r b s opulentissima,

мудрий Сократ - Socrates v i r sapientissimus або Socr. i l l e sapientissimus,

учений Катон - Cato v i r /або i l l e/ doctissimus,

глибокий Дністро - Danastris f l u m e n altissimum,

високий Олімп - Olympus m o n s altissimus,

Але як імена власні: Alexander M a g n u s, Scipio M a i e r etc.

З Г О Д А П Р И С У Д К А З П І Д М Е Т О М

А. П р и о д н о м у п і д м е т і

§146.

Ego interrogo, vōs respondetis.-Caesar Helvetios vicit.

Helvetii ā Caesare v i c t ī s u n t.- Castra e x p u g n ā t a s u n t.

Līberī sunt g a u d i u m parentum.

Sōl est r e x diēī, lūna est r ē g ī n a noctis.- Aquila est r ē g ī n a avium.-Athēnae i n v e n t r ī c ē s omnium artium fuērunt x/

x/Присудком є subst. m o b i l e.

Invidia a d s i d u a c o m e s /subst.commune/ gloriae est.

"a" aut longum aut breve est./Підмет - subst.indeclinabile/

Dulce et decōrum est pr ō p a t r i ā m o r ī, /Підмет - inf./.- Turpe est m e n t ī r ī.

Incertum est, q u a m l o n g a v ī t a f u t ū r a s i t, Підмет - речення !/

Присудок ізгоджується з підметом, наскільки це можливе, в особі, числі, роді й відмінку, отже дієслово - в особі й числі, прикметники і дієприкметники - в роді, числі й відмінку /назив.!/, а іменники все в одиніку /назив.!/, назви осіб теж у числі, substantiva mobilia - в числі та роді.

Якщо підметом є дієйменник або речення, то прикметниковий / дієприкметниковий / присудок кладеться в nomin. neutr. sing. в укр. мові звичайно прислівник !/.

Замітка:

У таких реченнях, як, напр.:
Omnium rērum mors est extrēmum,
прикметник, що буває присудком, уживий як іменник : extrēmum - кінець !.

ОСОБЛИВОСТИ У СКЛАДНІ ЗГОДИ.

§147.

1. Syrācūsae ā Marcellō captae sunt, але - Syrācūsae, urbs opulentissima, ā Marcellō capta est.

Corioli capti sunt, але-Corioli oppidum captum est.

Rhodanus trāiectus est, але - Rhodanus flūmen trāiectum est.

Коли підметом бугає назва м і с т а або р і к и з п р и к л а д к о ю, то присудок згоджується з п р и к л а д к о ю.

2. Non omnis error stultitia licenda est. Gens

ūniversa Vénetī appellātī sunt.

Часом сполучка /copula, §142 / згоджується з іменниковим присудком !

З Г О Д А З А З М І С Т О М.
/CONSTRUCTIO AD SENSUM/.

§148.

Magna p a r s mīlitum in castra fūgērunt.

Magna m u l t i t ū d o hostium occīsī sunt.

U t é r q u e eōrum exercitum ē castrīs ēgūcunt.

Duo m i l i a hostium caesī sunt.

Часом присудок годиться не з формою, але зі з н а ч і н н я м підмету. У клясичній мові така складня /c o n s t r u c t i o a d s e n s u m/ - р і д к а !

Замітка :
Таксамо часом займеник підходить до з н а ч і н н я іменика, що до нього відноситься, напр.: Caesar e q u i t ā t u m praemittit, quī v i d e a n t...

З Г О Д А З А Й М Е Н И К І В

§149.

H ī c c /це/ est puer, h a e c est puella.- H a e c est tabula, h o c est scamnum.- E a dēmum est vēra amicītia.- H ī c est meus liber. Belgae, q u a e est tertia Galliae pars.

Якщо підметом бувае тільки з а й м е н и к /указовий, відносний, питайний/, а присудком - іменик, то <u>з а й м е н и к г о д и т ь с я з п р и с у д к о м.</u>

<u>Замітка 1:</u>
Таксамо в з н а х і д н и к у при дієсловах наведених у§148 годиться займенниковий з н а х п р е д м е т у зі знахідником присудка / присудковим додатком /, напр.: E a m /це/ dēmum vēram a m i c ī t i a m puto.

<u>Замітка 2:</u>
Коли присудком є ім'я в л а с н е то відносний займенник / як підмет / зничайно не зладжується з ним, напр: flūmen, <u>q u o d</u> appellātur Támesis.

Треба памятати:

<u>Q u i d e S t l ī b e r t ā S</u> ?-Що це воля? /Питається про суть!
<u>Q u a e e S t l ī b e r t ā S</u> ?-Що то за воля? Яка це воля? /Питається про якість!
<u>Q u i d</u> e S t h o m o ? - Що це людина?
<u>Q u i S h o m o</u> ? - Хто?
<u>Q u ī h o m o</u> ? - Яка людина?

§150.

Nōn is s u m , quī hostem metuam,

Nōn is e s , quī hostem metuās

Nōn is e s t , quī hostem metuat,

Nōn iī s u m u s, quī hostem metuāmus, etc.

О с о б а в о д н о с н і м реченні годиться з особою в г о л о в н о м у реченні !

В. П р и к і л ь к о х п і д м е т а х.

§151.

Urbs capta est et castra.-

Urbs et castra capta sunt.-

Mortuus est pater meus et māter.-

Māter mea et soror mortuae sunt.

Коли буває присудок спільний для к і л ь к о х підметів, то він годиться а б о з н а й б л и ж ч и м підметом /особливо на початку або в середині речення ! / або кладеться м н о ж и н і.

Зауітка :

Senātus populusque Rōmānus - це тільки о д н а тямка:

Senātus populusque Rōmānus constituit.

§152.

а/. Pater meus et māter mortuī sunt.- Sī tū et Tullia valētis, bene est, ego et Tullius valēmus.

б/. Misericordia in Philippō et perfidia cognitae erant.- Secundae rēs, honōrēs, victōriae fortūnata sunt.

Коли спільний присудок кладеться у множині, то

а/. при особових підметах 1.ос. має перевагу перед другою і третьою, а 2.ос. пе ред третьою, чоловічий рід - перед жіночим.

б/. при річевих підметах того самого роду кладеться прикметниковий / дієприкметниковий / присудок у множині того роду, а при річевих підметах різного роду кладеться присудок у множині середнього роду.

ЗГОДА ЗАЙМЕННИКІВ.
/Порівн. §148, зам. і §149/.

§153.

а/. Laudās patrem et mātrem, quī iam mortuī sunt.-Helvetiī oppida vīcōsque, quōs incenderant, restituērunt.- Ōtium et dīvitiae, quae hominēs prīma putant, Rōmae diū erant.- Caesar ob-

s i d ē s, a r m a, s e r v ō s pop scit,- Dum ea conquīruntur, hominum mīlia lex ē castrīs ēgressī sunt.

Peto, ut e u m a m ē s; erit id mihi grātum.- Tīmoleōn id, quod difficilius putātur, multō s a p i e n t i u s t u l i t secundam quam adversam fortūnam.

а/ Якщо вказовий або відносний з а й м е н и к відноситься до к і л ь к о х іменників, то до нього прикладається правила про згоду /прикметникового/ присудка при к і л ь к о х підметах /§§151 і 152/.

б/ Якщо займенник відноситься до цілого р е ч е н н я, то його кладеться в с е р е д н ь о м у р о д і о д н и н и. Тоді замість quod кажеться звичайно id, quod.

С К Л А Д Н Я В І Д М І Н К І В.

N Ō M I N Ā T Ī V U S.

§154.

N ō m i n Ā t Ī v u s є відмінком підмета і присудка. І присудковий додаток кладеться в н а з и в н и к у, коли відноситься до підмету /§§142, 144/.

В українській мові вживається замість латинського н о м і н а т и в у часто инших відмінків і зворотів.

§155.

Cicero consul creātus est. — Вибрано Цицерона на консула.

Laudor. — Мене хвалять.

Discipulus laudātur. — Учня хвалять.

Discipulus ā magistrō laudātur. — Учитель хвалить учня.

Латинське passivum перекладаємо звичайно або неособово /безпідметовим реченням/ або активним реченням. Тоді латинський підмет в українській мові стає предметом.

§156.

Multi hominēs veniunt. — Багато людей.....

pauci amici- — мало приятелів,

aliquot milites- — декілька волків.

Quot capita tot sententiae

quinque, sex, septem homines. — пятеро, шестеро, семеро людей.

Невизначені числівники /багато, мало, кілька і т.д./ і числівники / від 5 / лучаться в українській мові в називнику та знахіднику з родовником / складня імени-

ків/,- у латинській мові - тут складня прикметників /multī hominēs як bonī hominēs; multōs hominēs, paucōs amīcōs etc.

§157.

Nēmo adest :	Нема нікого.
Nēmo abest :	Не бракує нікого.
Vires dēsunt :	Не достає сили.
Accedit mihi animus :	Прибуває мені відваги.

Дієслів,що означають: нема, бракує, не достає,прибуває і т. д. вживається в українській мові звичайно неособово, в латинській мові - особово!

§158.

Omnēs hominēs vīvere volunt.	Всі люди хотять жити= всім людям хочеться жити.
Bene vīvo :	Живеться мені добре = живу...
Cupio, opto	Бажається мені = бажаю....
Libenter crēdimus :	Радо віриться

Инші приклади §140,прим.б.!

В українській мові вживається дуже часто н е - о с о б о в и к дієслів зі зворотним "ся", яким у латинській мові відповідає о с о б о в е р е ч е н н я. /

§159.

Cicero anno a.Chr.n. c o n s u l fuit був к о н с у л е м. Cicero c o n s u l /консулем/ factus, creātus est. Dionysius p a u p e r /бідним, у біді/ mortuus est.

Коли латинський н а з и в н и к буває п р и с у д к о м або д о д а т к о м п р и с у д к о в и м, то його часто перекладається нашим орудником або також прийменниковим числівником чи прислівниковим зворотом -Див. §§142.144.

П О Д В І Й Н И Й N O M I N Ā T Ī V U S.

§161.

/ Див. §142 /.

V O C Ā T Ī V U S .

§161. Cūr tū, mī fīlī, parentēs nōn amās? Vincere scīs, Hannibal, victoriā ūtī nescīs.- Ō, mī deus.- Prō dī immortālēs!-

Vocātīvus уживається таксамо як нашого кличника.

Vocātīvus звичайно не кладеться на початку речення, хіба в урочистій чи оживленній мові, коли він має перед собою вигук "Ō!" або /рідше/ prō.

A C C Ū S Ā T Ī V U S .

§162. Videō magnum arborem.- Bonī līberī parentēs amant.-Puer puellae librum dat.- Lego carmina Vergilī.-Iubeō tē scrībere / наказую тобі../Ō, mē miserum!-

Accūsātīvus є відмінок найближчого предмету, на який діється або переходить дія. Тим то дієслова, що приймають предмет в Acc., називаються перехідними

ними / transitiva /. Всі инші дієслова - неперехідні / intransitiva, cf.§86 /.

Часто латинським перехідним дієсловам одповідають наші неперехідні /§§165-173/.

Акузатива вживається часом і незалежно /§178/.

§168.

Caesar Helvetios vīcit.	Helvetii ā Caesare victī sunt.
Iubeo tē facere.	Iubēris facere.
Caesar mīlitēs pontem rescindere iussit.	Mīlitēs ā Caesare pontem rescindere iussī sunt.
Quaero rem ex aliquō.	Res quaeritur ex aliquō.

/Питаю когось за /про/ щось /вл. шукаю щось із когось/.

Але при неперехідних дієсловах:

Impero tibi, ut taceās	Imperatur tibi, ut taceās.
Caesar mīlitibus imperāvit, ut pontem rescinderent.	Ā Caesare mīlitibus imperātum est, ut pontem rescinderent.
Legātī ā Caesare petīvērunt	Ā Caesare petītum est...

У пасиві тільки таке слово може стати підметом/у називнику/, що в активі є предметом у знахіднику. Тим то тільки transitiva творять повний особовий пасив.

Інтранзитив в уживається в пасиві тільки неособово в 3. особі однини.

164

Puer librum legit : Хлопець читає книжку.

Puer librum non legit: Хлопець не читає книжки.

Video árbŏrem : Бачу дерево.

Nōn video arborem : Не бачу дерева.

Ignōro hanc fābŭlam : Не знаю тої казки.

В українській мові кладеться предмет у заперечних реченнях у родовику,- в латинській мові заперечення не вплив ає на відмінок предмету.

§ 165.

Fortēs fortūna á l i ŭ v a t / помагає хоробрим, відважним /. Ignāvī mortem f u g i u n t /утікають перед смертю /. Fortēs mīlitēs mortem nōn t i m e n t /не лякаються смерти/ Pēriclem Athēniensēs diū d ē s ī d e r ā v ē r u n t /тужили за П./ Discipulī druidum magnum numerum versuum ē d i s c u n t /навчитися чого/ Rōmānī hostēs c o n t e m n ē b a n t /погорджувати кимось/ Caesar Helvetiōs s e c ū t u s e s t /ішов за.../ Octaviānus et Antōnius Brutum et Cassium u l t ī s u n t /мститися на кимось/

Часто латинському акузативу відповідає в українській мові називник / або зворот /. Тому найліпше навчитися складні кожного дієслова з л е к т у р и , себто, коли читається якесь незнане дієслово, то треба запамятати не тільки його значіння, але і с к л а д н ю

Найважніші з тих дієслів наведені в дальших §§-ах

Замітка:
В українській мові часто можемо перекладати або перехідним або неперехідним дієсловом, напр.:

sequor a l i q u e m - іду з а к и м о с ь або переслідую к о г о с ь

П Е Р Е Г Л Я Д

найважніщих дієслів, що мають по собі

A c c u s a t i v u s відмінно

від української мови.

§166.

У к р а ї н с ь к и й п р е д м е т у

р о д о в и к у п е р е к л а д а є т ь с я

в с е л а т и н с ь к и м а к у з а т и в о м.

Aliquid	ignōrāre....	чогось	не знати
	recūsāre....		відмовляти
	neglegere...		занедбувати

і таксамо й инші дієслова, що мають заперечне значіння.

Aliquid	adhibēre....	чогось	уживати
	praebēre....		уділяти, давати щось
	tangere.....		дотикати
	cupere.....		бажати
	optāre.....		— " —
	dēsīderāre..		бажати, тужити за чимсь
	velle.....		хотіти
	nolle.....		не хотіти
	spērāre.....		сподіватися

expectāre...	вичікувати
metuere.....	боятися
timēre.....	- " -
verērī.....	- " -
cavēre.....	стерегтися, берегтись.

Замітка 1:

Тільки мало дієслів мають і в латинській мові предмет у генетиві:

reminiscī, meminisse, oblīviscī alicuius /Cf.§ 205/

Деякі дієслова приймають крім предмету в акузативі, ще другий предмет у генетиві, напр.:

admonēre aliquem alicūius rei /Cf.§ 203/

paenitet me alicuius rei /Cf.§170/

Замітка 2:

Рідко відповідає українському предметові в родовику латинський Ablātīvus, напр.

ūtī aliquā rē....	вживати чогось /§215/
egere, indigere, carere aliqua re	не мати чогось
prīvāre aliquem aliquā rē	позбавляти когось чогось /§207/

§167.

Замість українського орудника кладеться Accusātīvus після дієслів:

aliquid	administrāre...	чимось кермувати, завідувати
	gubernāre	--- --- ---
	regere ...	--- --- ---
	ăgĕre.....	займатися старатися про щось
	cūrāre.....	--- --- ---
	exercēre.....	--- --- ---
	contemnĕre...	гордувати чимось, гидувати
	dēspicĕre.....	--- --- ---
	spernĕre.....	--- --- ---

і таксамо після инших слів contemnendi,

подібно

lapidēs iăcĕre..... кидати камінням

Замітка:

Тільки деякі дієслова приймають і в латинській мові предмет в аблятиві /§215/

§168.

Відмінно від української мови кладеться Accūsātīvus після дієслів:

aliquem	aequāre...	комусь дорівнювати
	adaequāre.	--- --- ---
aliquid	cūrāre....	дбати про щось
aliquem	dēficĕre.	комусь не достає чогось, бракує чогось
	fugĕre.....	утікати перед кимось
	(Compositа)	
	impedīre..	комусь перешкаджати
	prohibēre..	-- ----
	iuvāre.....	комусь помагати
	adiuvāre...	-- ----
aliquid	merērī.....	заслугувати на щось
	petĕre.....	старатися про щось, стреміти до чогось;
aliquem	petĕre.....	наступати, вдарити на когось
	sequī.....	іти, слідкувати за кимось

/Таксама й Compositа крім

obsequor alicui = слухатись когось /

ulcīscī... мститися на кимось

§182.

C a e s a r e m frumentum dēficit.- M i l i t e s, animus dēficit.- Dēficiunt mē vīrēs.

Iustum esse r ē g e m decet.- Multa v i r ō s decent, quae m u l i e r ē s dēdecent.

M ē nōn fugit /fallit, praeterit/ tē incautē ēgisse.

Iuvat m ē, quod salvus es.

A l i q u i d m ē d ē f i c i t,
m ē f a l l i t, f u g i t, p r a e t e r i t,
m ē d e c e t atque d ē d ĕ c e t.

Aliquid mē dēficit . мені недостає чогось
---- -- fallit . мені не відомо, не знаю
---- -- fugit . - " - " -
---- -- praeterit . - " - " -
---- -- iuvat . мене тішить, тішусь чимось
---- -- delectat . - " - " -
mē d... . годиться
mē dēdecet . не годиться

Тільки decet і dēdecet є verba impersōnālia. Инших уживається й особово. Але навіть decet і dēdecet приймають крім інфінітиву, де й загальний підмет, як напр.: multa, omnia, hōc, quid quod etc./neutr. adiectivi vel pronominis/.

.. Pudet t ē pigritiae tuae.- T ē levitātis nōn taedet.- Nōn paenitet m ē huius consiliī /або hoc consilium cēpisse/.-Hunc d i s c i p u l u m piget labōris.- D e u m miseret eorum, q u ō s peccātorum /peccāvisse/ paenitet.

M ē p i g e t, p u d e t, p a e n i t e t, m ē t a e d e t atque m i s e r e t a l i c ū i u s r e i або s i n f.

Mē piget.....прикро мені,гризе мене
mē pudet.....сором мені,соромлюсь
mē paenitet...жаль мене бере,жаль мені,каюся
mē taedet.....гидко мені,чую відразу
mē miseret....шкода мені = милосердитися

О с о б у кладеться в акузативі, п р и ч и н у,що викликує почуття, в генетиві або в інфінітиві.

Замітка 1 :

Можна ще сказати :
hōc /id,illud etc./ mē paenitet,piget etc.
/середній рід займенника !/

Замітка 2 :

Часом уживається quod з ind. замість inf. напр.:
Nōn mē paenitet,quod vixi = vixisse.

§171.

Caesar castra c i r c u m i i t.- Helvetiī flūmen t r a n s i ē r u n t, t r a n s g r e s s ī sunt.- Rōmānī partem exercitus c i r c u m v ē n ē r u n t.- Gallī castra Marīī p r a e t e r i ē r u n t.- Gallī ádvenās c i r c u m s i s t e r e atque interrogāre solent.

aliquid circumīre.....обходити
circumvenīre..окружати
circumsistĕre.стояти довкола
praeterīre....минати
transīre.....переходити
trānsgrĕdī....переходити

Composita дієслів руху, зложені з приростками : t r ā n s, c i r c u m, p r a e t e r все t r a n s i t ī v a, себто приймають предмет у акузативі.

§172.

íngredī templum..... входити до..,в ..
,in templum/
inīre /in/ urbem..... входити до..,в..

inīre magistrātum..... обняти уряд /ввійти в урядування/,

inīre viam..... вибіратися в дорогу

obīre mortem..... умірати

subīre tectum..... увійти під покривлю

subīre poenam..... терпіти кару

accēdere ad urbem.... зближаться до..

animus mihi accēdit.. мені прибуває відваги

inferre signa in hostēs -наступати на ворога

inferre aliqui bellum...воювати з кимось

convenīre aliquem... здибати когось,сходитися з кимось

convenit mihi cum aliquō -умовлятися з кимось

peragrāre Graeciam....переїзджати Грецію.

Composita дієслів руху,зложені з прийменниками: ad, cum, in, ob, per, sub -приймають часто предмет ув акузативі,але буває,що вони мають і датив по собі /§ 188/ або прийменниковий зворот із тим самим прийменником.

При ріжній складні зміняється звичайно і значіння.Зі складнею поодиноких зворотів треба знайомитися з лектури.

173.

Dolere patrem /de patre/, mortem /de morte/. відчувати біль, надкувати над....

Ту саму складню мають інші дієслова, що висловлюють душевне зворушення:

lugere, боліти
maerere сумувати
lamentari оплакувати
queri, conqueri { aliquam rem / de aliqua re } нарікати, жалуватися, відказувати

aliquam rem або de aliqua re

/Порівн. також § 219.

desperare de salute - тратити надію на..... але перехідно в part.pf.pass. і gerundivum, напр.

desperata salute - без надії на порятунок

salus non desperanda est - не треба тратити надії на порятунок.

mirari, admirari { aliquam rem / de aliqua re } - дивуватися, подивляти

cavere { aliquam rem / ab aliqua re } - берегтися, стерегтися

precari deos - благати, молитися до богів

але:

precari aliquid a diis - благати в богів чогось

tacere - мовчати

але:

tacere aliquid de aliqua re - замовчувати

ridere - сміятися

але:

ridere aliquem, aliquid - висміювати, глузувати собі з когось

Крім дієслів, наведених у § 172, ще й інші дієслова вживаються то перехідно, то неперехідно.

Accusativus т.зв. нутрішнього предмету.

§174.

Таке f a c i n u s f a c e r e,

b e a t a m v i t a m v i v e r e,

h o c b e l l u m b e l l a r e,

a t r o x p r o e l i u m p u g n a r e.

Vicimus o socii, magnam p u g n a v i m u s p u g n a m

Часом дієслова /й н е п е р е х і д н і, що звичайно не приймають жадного предмету / мають при собі т.зв. нутрішній предмет, т.є. Acc., що його з н а ч і н н я м і с т и т ь с я в т я м ц і /змісті/ д і є с л о в а / figura etymologica /.

Нутрішній предмет має звичайно при собі придаток / attributum/.

§175.

Як нутрішній предмет уживається дуже часто acc neutr. займенника або прикметника,

напр.:

multum posse — мати великий вплив
valere

id studeo — стараюся про це, але:
studeo libertati

id /до того/ nos cogit natura

hoc tibi persuadeo = намовляю тебе до цього, на

hoc te commoneo — нагадую тобі про це,

також у пасиві:

hoc commoneor — нагадують мені про це.

176.

Деякі такі акузативи вживаються як п р и с л і в-
ники / Прислівниковий акузатив/ ,напр.:

multum..... багато,дуже
plus..... більше
plurimum..... найбільше
nihil..... ніяким робом,аж ніяк
quid?..... чому
ceterum..... автім,урешті
magnam partem... у значній мірі,здебільшого,
maximam partem.. по найбільшій частині
plerumque..... звичайно,здебільша
id genus..... в тому роді
id temporis..... тоді

і т . д .

Замітка: Сюди належать такі прислівники,як *partim, circum, alias (deunde) і m.g. (gub. § 61).*

A C C U S A T I V U S G R A E C U S .

§177 Induor v e s t e m.

Miles fractus m e m b r a l a b o r e.

M e m b r a sub arbuto stratus.

Gryneus eruitur o c u l o s

Pueri laevo suspensi l o c u l o s t a b u-
l a m q u e lacerto.

У поетів уживається часом акузатив подібно як у грецькій мові,при пасиві /вл. medium / деяких

дієслів для означення річі, до якої дійство відно-
ситься / Acc. graecus /.

A C C U S A T I V U S В И Г У К У.

§178.

Heu me miserum - Ох, який безталанний
O fortunatum Achillem
O fallacem hominum spem
Quantam impudentiam

У вигуках уживається часом акузатив без дієлова
/ незалежно /.

часом додається вигук: o, heu, etc.

П О Д В І Й Н И Й A C C U S A T I V U S.

§179.

Romani C i c e r o n e m c o n s u l e m
creaverunt.

Про подвійний а к у з а т и в п р е д м е т у
та п р и с у д к а / додаток присудка / див. §14

§180.

D o c e o t e l i n g u a m L a t i n a m
/тільки в активі/.

Pass.: D i s c i s a me linguam Latinam

або : instrueris, erudiris a me l i n g u a L a -
t i n a

Але у значінні "повідомляю":

Caesar Boios d e s u o a d v e n t u docet,
c e r t i o r e s f a c i t,

Pass.: Boi a C. de adventu docentur = c e r t i -
o r e s f i u n t .

Але з с е р е д н і м р о д о м займеника:

i d te doceo.... повідомляю тебе про це.

P a t e r f i l i u m m o r t e m / d e m o r -
t e / m a t r i s c e l a t /укриває, затаює/,
але в пасиві тільки:

filius a patre d e morte matris celatur.

3 neutr. займеника:

i d filius celatur.

2. C o n s u l s e n a t o r e m s e n t e n t i a m
r o g a t - питається /у р я д о в о в сенаті/, тільки в цьому звороті.

R o g o, i n t e r r o g o te d e re publica
або quid de re publica sentias.

Але: i d te interrogo.

3. C a e s a r H a e d u o s /ab Haeduis/ f r u m e n t u m p o s c e b a t, f l a g i t a b a t.

але тільки: a b Haeduis p o s t u l a b a t / домагався

Caesar Haeduos /ab Haeduis/ auxilia rogat / просить у г

дуїв, але тільки: a b Haeduis auxilia petit.

Подвійний Accusativus о с о б и й р е ч і приймають:

1. дієслова d o c e r e, edocere aliquem aliquid / т і л ь к и в а к т и в і/.

в пасиві: discere aliquid, instituі, erudiri aliqua re

В значінні "повідомляти" кажеться все:

docere certiorem facere aliquem d e aliqua re

в пас.: docerі / c e r t i o r e m f i e r i / d e aliqua re.

C e l a r e aliquem aliquid - скривати, затаювати щось перед кимось,

але кажеться також:

celare aliquem d e aliqua re

в пасиві все: celari d e aliqua re.

2. Rogare - питатися про, за... тільки в звороті:

s e n a t o r e m s e n t e n t i a m r o g a

В инших зворотах " питатися за...:

rogare, interrogare aliquem d e aliqua re /або за лежним питайним реченням/, quaerere aliquid e x /de, a aliquo.

Quaerere aliquid - шукати чогось.

a/ Ж а д а т и чогось од когось: f l a g i t a r e , p o s c e r e aliquem aliquid або aliquid a b aliquo p o s t u l a r e aliquid a b aliquo.

b/ п р о с и т и в когось чогось: o r a r e, r o g a r e aliquem aliquid або: ut /ne/. p e t e r e aliquid aliquo.

Але:

Romam petere - поспішати до Риму

gloriam petere - гонитися за славою

hostes petere - наступати на ворога.

I

Caesar copias R h e n u m traduxit, traiecit, transportavit.

Pass.- Copiae a Caesare R h e n u m traductae, traiectae transportatae sunt.

Але коли сказано , к у д и хтось щось переправив:

Caesar copias t r a n s Rhenum in Germaniam traiecit.

Подвійний Accusativus о с о б и й м і с ц я приймають д і є с л о в а:

T r a i c e r e ..... } переводити

t r a d u c e r e ..... } переправляти.

t r a n s p o r t a r e .. }

DATIVUS.

Dativus commodi et incommodi.

§182.

Non scholae sed vitae discimu

Vobis / для вас / hunc librum scripsi.

Non sibi soli homo natus est, sed patriae et suis.

Pisistratus sibi, non patriae Megarenses vicit.

Roscius praedia aliis coluit, non sibi.

Dativus commodi /incommodi/ вживається на питання кому, чому, для кого, для чого - й означає особу або річ що їм виходить щось на користь, чи на шкоду. По українському перекладається це прикметником "для" або третім одмінком.

Замітка: Для : prō у значінні: § в обороні", напр. pro patriā morī.

§183.

Caesar Labieno / за Лябієна/vehementer timuit metuit.

Але: Galli Labienum vehementer timent, metuunt.-

Caesar de eventu proelio non timet.

Titus securitati satis cavit.

Але: Cave canem! - Cave ab homine impuro!

Tyrannus sibi, non civitati consulit.

Але: Graeci saepe oracula consulebant.

200.

Caesar r e i f r u m e n t a r i a e prospi-
ciendum esse existimavit.

Але: Nauta magnas tempestates prospicit.

Dux e x e r c i t u i frumentum non providit.-

D e commeatu satis provisum est.

Id non convĕnit v i r t u t i meae.

Але:- Legati Helvetiorum Caesarem in itinere convene-
runt.

Convĕnit r,e g i c u m Lacedemoniis.

De hac re inter omnes convenit.

Цей датив приймають також /але тільки в певному зна-
чінні/ деякі дієслова,що в иншому значінні мають иншу складню

timeo,metuo alicui /alicui rei/... боятися за когось,щось.

aliquem/aliquid/..... боятися чогось.

cavere alicui,alicui rei.....дбати про когось,щось,чу-
вати над....

aliquem,aliquid.....стерегтися

ab aliquo.....матися на обережности пе-
ред,бути обережним перед
кимось,оберігатися.

consulere alicui,alicui rei.....дбати про.., зараджувати
комусь,старатися про ко-
гось,щось

aliquem..... радитися з кимось,питати
в кого поради

prospicere, providere alicui rei.. дбати, старатися про що

aliquid..... передбачувати

providere frumentum exercitui — старатися про збіжа для війська

providere de aliqua re..... — старатися про щось.

aliquid mihi convenit..... годиться, личить, ялося

convenire aliquem..... здибати когось

convenit inter nos — водимося, умовляємося

convenit alicui cum aliquo..... хтось годиться, умовляється з кимось

moderari irae ..... надавати міру

navem..... кермувати

temperare alicui: parcere ..... щадити когось

aliquid..... мірно вживати чогось, заспокоювати, ладнати.

84.

Quid mihi Celsus agit?

Quid tibi vis?

Quid vult sibi haec oratio?

Quid haec sibi dona volunt?

Деколи вживається в питаннях і вигуках датив, звич. особових займеників, для означення особи, що її щось займає, цікавить / Dativus ethicus /.

В укр. мові є також dat. ethicus, але звич. в инших зворотах, напр.: Був собі дід і баба. той собака був собі такий великий як кінь.

Латинський dat. ethicus можна при перекладі деколи пропускати або віддавати иншим зворотом.

02

DATIVUS ЗАЛЕЖНИЙ ОД ПРИКМЕТНИКІВ.

§185.

Multis b e s t i i s herbae i u c u n d a e sunt.

H e r b i s aqua n e c e s s a r i a est.

Miltiades a m i c i o r omnium l i b e r t a t i quam suae fuit d o m i n a t i o n i.

Miltiades loca c a s t e l l i s i d o n e a communiit.

Etiam b e s t i i s umbra silvae g r a t a est.

N o b i s f a c i l i u s est multa facere quam diu.

S i b i quisque p r o x i m u s est.

Ancus Marcius c u i v i s superiorum regum belli gloria par fuit.

Nonne canis s i m i l i s lupo?

Предмет у дативі буває і в прикметниках, особливо для означення особи або річі, котрій прикмета виходить на користь або на шкоду.- Сюди належать такі прикметники

iucundus, necessarius
amicus, aptus, facilis,
propinquus, par i utilis,
gratus i ще similis.

і такі, що мають п о д і б н е або п р о т и л е ж н е значіння.

Прислівники, виведені від тих прикметників, мають таку саму складню.

iucundus..... приємний

necessarius..... потрібний

amicus..... приязний

gratus..... любий, милий

aptus, idoneus..... пригідний, відповідний, здатний

facilis..... легкий, неважкий

propinquus..... близький

par, aequalis..... рівний

utilis..... корисний

similis..... подібний

В укр. мові перекладаємо такі звороти датівом або прийменниками для, до, тільки при прикметнику "близький" вживаємо в укр. мові родовика.

Замітка 1: Similis і dissimilis приймають також генітив /особливо особи/. В с е кажеться: mei, tui, nostri, vestri verisimilis.

Подібно при par — рівний вживається генітив займенників.

Але все par s u m alicui — дорівнюю комусь.

Замітка 2: При propior і proximus вживається й акузатив, напр.: Ubii fuerunt proximi Rhenum . Порівн. прийменник prope з акузативом /§243/.

Замітка 3: У прикметників, ужитих як іменики, прикметниковий додаток має форму генітиву або prom. possessivum, -amicus populi Romani, familiaris tuus -

Замітка 4: Прикметники, що висловлюють п р и х и л ь н е або н е п р и х и л ь н е відношення /gratus, ingratus etc. /, приймають ще й прийменики- erga, ac /тільки у прихильному значінні/, і in, acc./у прих. або неприхильн. знач./, напр.: gratus in /erga/ deos, ingratus in quem

Замітка 5: Після прикметників - aptus, idoneus, utilis inutilis, necessarius на мету вказує прийменник ad acc. Boves hominibus ad arandum utiles sunt. Locus aptus ad.. Але все mihi, tibi...utilis , бо особа ніколи не буває метою.

DATIVUS ЗАЛЕЖНИЙ ОД ДІЄСЛІВ.

§186.

Magister d i s c i p u l o librum dat.

A magistro d i s c i p u l o liber datur.

V o b i s /для вас/ hunc librum scripsi.

Hic liber a me v o b i s scriptus est.

Датив як д а л ь ш и й предмет кладеться після перехідних дієслів, часто побіч предмету в акузативі.

§187.

Non - o m n i b u s eadem prosunt.

Themistocles consilium plerisque civitatibus displicuit.

Vulgus d e t e r i o r i atque i n f i r m i o r i favet.

Galli R o m a n i s servire nolebant.

Themistocles M i l t i a d i invidebat.-

T h e m i s t o c l e s M i l t i a d i s g l o r i a e i n v i d e b a t: завидував Мільтіядові славі.

Solo d i v i t i i s C r o e s i non invidebat. : C r o e s i d i v i t i i s a multis invidebatur.

Non invideo d i v i t i i s t u i s: не завидую тобі багатства / invideo не приймає подвійного дативу

В таких зворотах річ, що її комусь завидується, кладеться, в dat., а назва особи, що їй чогось завидується, стає прикметниковим додатком у gen. Замісць особових займеників, уживається тоді присвойних (pronom. poss.)

Boni liberi p a r e n t i b u s obtemperant, oboediunt, parent.

Vir probus n e m i n i obtrectabit.

Victor v i c t i s parcit.

A victore v i c t i s parcitur.

Persae ne t e m p l i s quidem deorum pepercerunt.

A Persis ne t e m p l i s quidem deorum t e m p e r a t u m est. /„temperatum est" заступає pf. pass. до parcere/.

Oppidani C a e s a r i supplicaverunt, ut sibi parceret.

Medici m o r b i s medentur;

Pass.: M o r b i a medicis sanantur /sanor заступає pass. до medeor:

m e d e o r a l i c u i або alicui rei,

але- s a n o a l i q u e m або aliquid/.

Orgetorigis filia D u m n o r i g i nupsit,

Dumnorix Orgetorigis filiam in matrimonium /uxorem/ duxit.

Galli n o v i s r e b u s studebant.

Germani a g r i c u l t u r a e non studebant.

Але: Hoc studeo /neutr. займенника/.

Orgetorix H e l v e t i i s persuasit, ut e finibus suis exirent.

Druides h o m i n i b u s persuadere volunt non interire animas.

Але: H o c / в цьому, neutr. займенника/ m i h i persuasi / mihi persuasum est/, non interire animas.

Sapiens n e m i n i irascitur.

Galli L a b i e n o insidiati sunt.

Датив буває предметом при перехідних дієсловах, що мають подібне значіння, як прикметники, наведені в § 184.

По таких дієсловах одповідає звичайно латинський датив українському. Але деколи маємо в українській мові /також або тільки/ складню иншу. Найважніщі дієслова, що в латинській мові вимагають давальника одмінно від укр. мови, оці:

p a r e o, o b t e m p e r o,
o b t r e c t o i o b o e d i o,
i r a s c o r, p a r c o, s u p p l i c o,
i n s i d i o r, p e r s u a d e o,
m e d e o r, n u b o, s t u d e o.

a l i c u i	parere,	бути послушним, коритися
	obtemperare	комусь, слухатися когось
	oboedire	

a l i c u i obtrectare..... противитися комусь /вл. тягнут
у протилежний бік, кривдити ко-
гос
irasci..... гніватися на когось
parcere..... щадити кого, що, жаліти, шкоду-
вати кого, чого.
supplicare...../ припасти комусь до ніг / бла-
гати когось
insidiari..... засідатися на когось
persuadeo..... /успішно дорадяувати комусь/,
намовляти когось, переконувати
когось.
mederi..... /зарадити комусь/, лікувати
когос
nubere..... дружитися з кимось, виходити з
між, віддаватися /вл. покрива
ся покривалом, наміткою/
studere..... /віддаватися комусь, чомусь/,
старатися про щось, змагати до
чогось, /ревно/ займатися чим

Замітка I: Подібно *maledicere alicui* -лихословити, ганьбити когось / вл.- казати комусь щось погане/.

Замітка 2: *„Obtrectare"* у значінні "зменшувати", "понижати" приймає й акузатив, напр.: *laudēs (laudibus) alicuius obtrectāre.*

188.

Caesar Galliam i m p e r i o Romano adiecit.

Vir probus honestum u t i l i t a t i praefert, antefert, praeponit, anteponit.

Avarus a r g e n t o omnia postponit.

Singulis c e n t u r i i s centuriones praecerant.

208.

Huic pugnae Caesar non interfuit /не брав участи, не був при тому/.

Plurimum interest inter servitutem et pacem — /величка різниця між.....?/.

Alexander se telis hostium obtulit.

Imperatori Augusto Tiberius successit.

Але! Helvetii succedebant sub primam nostram aciem /succedere в первісному, місцевому значінні!/.

Caesar ad urbem accessit (місцево!)

Militibus animus accessit

Centuriones signa in hostes intulerunt.

Hanibal Italiae bellum intulit.

Compositа з приіменниками:

ad i ante, in i inter

ob i post, prae, sub i super -

приймають часто предмет у dat. зам. приіменникового зворату з тим самим /або подібним щодо значіння/ приіменником.

Перехідні /transitiva/ приймають часто датив як дальший предмет побіч предмету в акузативі.

Ці дієслова частіще приймають приіменник, коли вжиті в первісному /місцевому/ значінні, а датив ув образовому значінні, особливо Compositа з ad і in, напр.:

admovere exercitum ad urbem		але admovere alicui stimulos	підбивати когось на що, заохочувати когось
accędere ad urbęm		mihi animus accĕdit	мені прибуває одваги
accidere ad pedes alicuius	припасти комусь до ніг	mihi aliquid ăccĭdit	мені трапляється
adesse ad forum, in convivio		adesse alicui	помагати
inferre signa in hostes		inferre alicui bellum	йти на когось війною, воювати з
succedere sub /ad/ montem	підходити під гору	succedere alicui	йти слідом за
interesse inter	находится між	interesse alicui rei	мати участь у чомусь
interest inter	є різниця		

Замітка I: По композитах з cum/con-/ звичайно повтаряється cum, напр.: conferre, compararе aliquem cum aliquo порівнювати, рідше - aliquem alicui.

Але se conferre Athenas подаватися до Атен
se conferre in fugam справитися до втечі, втікати

бо в таких зворотах приросток con- не задержує первісного значіння приймєника cum-"разом", "з кимось"

Замітка 2:

Перевищати когось - s u p e r a r e, v i n c e r e, antecedere aliquem aliqua re; praestare alicui aliqua re.
/ antecedere :дієслово руху/.

Замітка 3: Деякі дієслова мають подвійну складню:

d o n a r e aliquem aliqua re	обдаровувати когось чимось, дарувати комусь щось
d o n a r e alicui aliquid	
c i r c ú m d ă r e urbem muris	обкладати, обгороджувати щось чимось
c i r c ú m d ă r e urbi muros	/ ставляти щось довкола /.
induere aliquem aliqua re	надягати на когось що, вбирати когось у щось
induere alicui aliquid	

. DATIVUS POSSERORIS ПРИ E S S E .

§189. Mihi multi libri sunt: habeo multos libros.

Patri meo domus est - Батько має дім /в мойого батька є дім /.

Non omnibus avibus idem color est.

Est mihi tecum similitudo. - Маю подібність, я подібний

Tecum mihi res est - Маю з тобою справу.

Ciceroni nomen erat Tullius ....мав ім'я: називався.
/Tullio/

E s s e cum dativo - я маю, в мене є.

У звороті :mihi, tibi, ei...nomen est, напр.: Antonius /Antonio/ - ім'я згоджується або з номінативом /nomen/ або з дативом /mihi/.

Подібно кажеться і в активі:

Do tibi nomen Antonium або Antonio.

D A T I V U S A U C T O R I S

§190.

P u e r m i h i laudandus est.

A g r i c o l a e ager colendus est.

O m n i b u s h o m i n i b u s moriendum est.

C u i /a quo/ non sunt auditae Demosthĕnis vigiliae.

Dativus auctoris означає при герундиві особу-діяча /вл. того, хто щось м а є , п о в и н е н д і-яти/.

Подібний датив кладеться р і д к о / у поетів / і при инших формах пасиву / особливо при part.pf.pass. замість а з аблятивом.

Замітка : Коли дієслово має при собі ще и н ш и й д а т и в, то а з аблятивом кладеться і при г е р у н д и в і замість dat.auctoris щоб не було жадного непорозуміння, напр.: a n o b i s vic- ми повинні, нам би слід tis parcendum est

Д А Т И В ЯК Ч А С Т И Н А П Р И С У Д К А .

ПОДВІЙНИЙ ДАТИВ .

D A T I V U S F I N A L I S /мети/.

§191.

Deus nobis erit auxilio ....буде в допомогу, поможе нам, стане у пригоді.

Haec res mihi commodo est... є, виходить мені н а к о р и с т ь

Hoc mihi laudi est ... почесне, похваля варте

Cui bono ? Кому н а к о р и с т ь, н а д о б р о .

Divitiae multis invidiae sunt-divitiis a multis invidetur.

Id tibi laudi do,duco, ... уважаю за почесне, за

tribuo,verto честь

Epaminondas in iudicio nihil eorum negavit, quae adversarii crimini /ei/ dabant.

E s s e з подв. датівом – служити до чогось, на щось, за щось, уходити за щось

Dare, ducere, tribuere, vertere – 3 подв. dativ-om } уважати за щось

Але ці слова перекладаємо й иншими зворотами, напр.:

laudi esse – бути п о ч е с н и м.

§192.

Caesar copias navibus p r a e s i d i o reliquit.

Lacedemonii A t h e n i e n s i b u s a u x i l i o non venerunt.

Caesar legatis Helvetiorum diem colloquio dixit. ...назначив день р о з м о в и.

R e c e p t u i canere сурміти до повороту

Receptui signum dare дати знак до повороту

Aliquid p r a e m i o, d o n o dare, mittere, accipere.

Датив фінальний означає м е т у, особливо по дієсловах зі значінням: д а в а т и, н а з н а ч у в а т и, в и б и р а т и, п о с и л а т и, п о д а в а т и с я, с п і ш и т и к у д и с ь і т. п.

Замітка I: О с о б а ніколи не може бути ціллю, отже: Aristoteles a Philippo Alexandro m a g i s t e r datus est.

Helvetii Nammeium ad Caesarem l e g a t u m miserunt.

Замітка 2: В инших зворотах мету виражається слівцями ad або causa, напр.:

Caesar diem ad deliberandum sumpsit.-Thrasibulus patriae libeřandae causa revertit.
/Порівн. також §184, Зам.5./.

GENITIVUS.

§193.

Український родовик тільки почасти відповідає латинському.

Український родовик сполучує в собі два первісні відмінки, себто первісний ґенітив і первісний сепаратив, що означає розлуку або віддалення /Див. §§ 205-211/

GENITIVUS POSSESSIVUS /possessoris/

§194.

a/ Domus patris, liber discipuli,- але: domus mea, liber meus.

Sapientia Socratis.

Variis coloribus florum delectamur.

Magister laudat diligentiam pueri.

Tres mei amici advēnērunt.

Domus patris est..... Дім належить батькові

Domus patris fit .....Дім стає власністю батька.

Domus mea est .....належить мені / моя власність/.

Patri domus est – Батько має дім.

Mihi domus est – Я маю дім.

Hispania diu C a r – ... належала....

t h a g i n i e n s i u m fuit

Romani Galliam d i – ...підгорнули під свою

c i o n i s s u a e fecerunt–власть.

F o r t i u m c i v i ....з обовязок..

u m est pro patria mori.

C o n s u l u m est videre,ne quid detrimenti res publica capiat.

S t u l t i /stultitiae,stultum/ est cuivis homini credere.–Prudentis /prudentiae/est cavere

...: M e u m /tuum...../ est patriam defendere. | Мій (твій) обовязок є.....

Nostrum est legibus parere.–Caesar suum esse putabat Haeduis auxilio venire–,... що є його обовязок.

Генітив посесивний висловлює приналежність або посідання

уживається

а/ як придаток /а т р и б у т и в н о/,

б/ як частина присудка / п р е д и к а т и в н о/

ри дієслові esse і рідше при fieri –стати чиєюсь ...

сністю, putare,existimare...–вважати за чиюсь власність.

Esse з г е н і т и в о м – бути чиєюсь власністю,

річчю,звичаєм,ознакою,

обовязком

216

Замість ґенітива особових займенників ужи-
вається прономінів посесивних, напр.:

liber m e u s, m e u m est, v e s t r u m est....

Замітка I: Часом додається до ґенітиву посесив-
ного прикметники:

communis..... спільний
proprius..... власний, питомий
sacer..... посвячений

напр.:

Sapientia s e n e c t u t i s p r o p r i a est.

S a p i e n t i s est p r o p r i u m nemini irasci.

Domus m e a p r o p r i a est.

Domus p a t r i s p r o p r i a est.

Templum A p o l l i n i s sacrum.
Hostis o m n i u m c o m m u n i s.

Але ці прикметники приймають деколи
й датив, напр.:

M i h i res communis est cum aliquo.

M i h i aliquid proprium est.

Caput I o v i sacrum /у значінні "проклятий"/.

Замітка 2: У зворотах, як напр.:

d C a s t o r i s, a V e s t a e

ґенітиву посес. уживається без ближчого
означення річі, що до когось належить:
"до того, від того, що належить до Кастора,
до Вести" /т.зн. с в я т и н і/.

Ґенітив у таких зворотах уживається
майже як незмінливе слово.

Замітка 3: Приналежність у ширшому значінні означає також т.зв. **Gen. auctoris**,

liber Caesaris - Цезар автор книжки

але:

liber discipuli - книжка власність учня

і Gen. causae, напр.:

praemium virtutis - нагорода за .../честнота є причиною нагороди/.

§195.

Fortes viri gloriae causa mortem obeunt.

Viri improbi emolumenti sui gratia aliis nocent.

Athenienses patriae liberandae /ціль/ causa pugnaverunt.

Athenienses propter patriam liberatam / причина / diis gratias egerunt.

amicorum causa - задля приятелів

amicorum gratia - задля, ради

але:

mea, tua, nostra, vestra causa - задля мене, тебе, ітд.

mea ipsius causa..... задля мене самого

nostra ipsorum causa.... задля нас самих

Аблятивів causa і gratia вживається як прикметників.- Генітив іменника кладеться звичайно перед causa /gratia/.

Замість генітиву о с о б о в и х займенників уживається p r o n o m e n p o s s e s s i v u m .

Замітка: Подібно вживаються:

а/ instar з геніт. - на подобу, подібно, нарівні, за..., напр.:

omnium instar..... за всіх

mortis instar putare..... вважати за смерть

instar urbium..... на подобу міст, неначе міста як міста

б/ ergo з геніт. - задля вживається тільки рідко в урядових грамотах, напр.:

honoris ergo..... задля .....

GENITIVUS SUBIECTIVUS ET OBIECTIVUS.

196.

а/ Amor dei - любов бога /deus amat/.

Parentum erga liberos amor/parentes amant/.

Studium militum/любов воїнів/.

Timor hostium magnus erat/hostes timebant/

Hostium in Romanos odium magnum erat /hostes oderant/.

Pro veteribus Helvetiorum iniuriis populus Romanus bello poenas repetivit /Helvetii iniurias intulerant/.

b/ amor dei - amor erga deum -любов до бога /deum amamus/.

Timor mortis - страх п е р е д смертю /timemus mortem/.

Cupiditas gloriae-жадоба с л а в и / cupio gloriam/.

Magnus incesserat timor sagittarum /sagittas timebant/.

Ex iniuria mulierum Sabinarum bellum ortum est /mulieribus iniuriam intulerant/.

Nimia fiducia virium /довіряя до сил/saepe nocet /confidere viribus/.

Studium litterarum / заняття науками /pulchrum est /litteris studere/.

a/ i b/ Initium et causa belli civilis inexplebilis honorum /gen.obi./Marii /gen.subi./ fames. Sullae et Caesaris /gen.subi./pecuniarum /gen.obi./ translatio a iustis dominis ad alienos non debet liberalis videri.

Ґенітив буває часто придатком іменика,що містить у собі тямку якогось д і й с т в а .

Тоді генітив подає :

або а/ п і д м е т /G e n. s u b i e c t i v u s/.

або в/ п р е д м е т /G e n. o b i e c t i v u s/ того дійства.

В українській мові рідко перекладаємо gen.obiect. на ім родовиком,а частіще прийменниковим зворотом або иншим якимось одмінком.

При назвах о с і б уживається для ясности і в латинській мові приймеників: ad, in, erga /инші рідше/, напр.:

amor e r g a d e u m ,

бо amor d e i - також:любов бога/gen.subiect./

odium i n t y r a n o s ,

бо odium tyra/ o r u m- також ґенітив субєкт.

. ненависть тиранів.

Ґенітив о с о б о в и х займеників mei,tui,nostri. уживається тіл ь ки як g e n. o b i e c t, напр.:

amor t u i..... любов д о тебе

але: t u u s amor....твоя любов і тільки рідко : любов до тебе.

G E N I T I V U S O B I E C T I V U S

ПО Т.ЗВ. ВІДНОСНИХ ПРИКМЕТНИКАХ /adiectiva relativa/

197. Pythágoras sapientiae studiosos appellavit philosŏphos.

Themistŏcles peritissimos belli navalis fecit Athoriensŏes

Venturi memores iam nunc estote senectae.

Conscia mens recti famae mendacia videt.

Noscia mens hominum fati sortisque futuri.

Генітив обєкту кладеться також по т.зв. в і д н о с н и х п р и к м е т н и к а х /adiectiva relativa./

c o n s c i u s, p r u d e n s і p e r ī t u s
c ú p ĭ d u s, p l e n u s, p á r t ĭ c e p s,
c o m p o s /cómpŏtis/ і m e m o r.

і по таких прикметниках, що мають п о д і б н е або п р о т и л е ж н е значіння

cpnscius culpae..... свідомий вини

rudis
ignārus } loci..... що не знає місця

insuetus laboris..... що звиклий до праці

peritus rei militaris... що має досвід у воєнній штуці

imperītus rei militaris..що не має досвіду у воєнній штуці

prudens belli..... ознайомлений із війною

imprudens belli..... неознайомлений із війною

ávidus
cúpidus } gloriae..... жадний слави

studiosus eloquentiae....замилований у промовництві

plenus consiliie..... повний розваги, розважний

particeps rationis..... що має участь у розумі, розумний

expers rationis..... /не причасний..../ нерозумним

compos mentis..... /причасний, що має уділ у розумі/, тямущий, свідомий

inops consilii..... що не знає собі ради, безрадний

memor beneficii..... що памятає про добродійство /не забуває/

immĕmor beneficii..... що не думає про....

Замітка I: Plenus і /рідко/ деякі инші прикметники приймають теж аблятив, напр.:

Exercitum plenum vulnerum ac pavore,

iuris peritus і iure peritus

Замітка 2: Про communis, proprius, sacer cum genitivo cf. §194, зам I.

Про similis, dissimilis cum genitivo cf. § 185, зам. I.

Д О Д А Т О К:

I participia praesentis приймають предмет у генітиві, коли виражають п о с т і й н у, т р и в к у прикмету, напр.:

p a t r i a e amans, v e r i t a t i s diligens. fugiens l a b o r i s, appetens g l o r i a e.....

Leo est animal s a n g u i n i s sitiens, sed: Leo s a n g u i n e m sitiens /тоді, тільки раз/ in multitudinem irrupit.

G E N I T I V U S E X P L I C A T I V U S

§198.

Ennius mercedem g l o r i a e flagitat /я к у нагороду? Слава є нагородою /,але- merces virtutis /gen.obiect./- з а чесноту.

Non erit iustior in senatum non veniendi causa m o b i quam m o r t i s /недуга,смерть є причиною /.

Triste est nomen ipsum c a r e n d i /Яке слово? Слово "не мати"/.

Cognomen I u s t i - прізвище "Справедливий".

Poena m o r t i s - кара смерти.

Virtus i u s t i t i a e -чеснота справедливости

Copiae p e d i t a t u s e q u i t a t u s q u e - піхота й кіннота.

Auxilia p e d i t a t u s - помічна піхота.

Gen.explicat. містить у собі пояснення іменика, що до нього він буває придатком /на питання:"який"/

Цей ґенітив заступає місце п р и к л а д к и.

В українській мові цей ґенітив перекладаємо ріжно.

Замітка: Імена власні /nomina propria/ не кладуться в Gen. explicat.-.

urbs R o m a ,

R h o d a n u s flumen,

O l y m p u s mons, etc.

GENITIVUS i ABLATIVUS QUALITATIS.

§199.

a/Res eius modi; cursor eius generis; puer novem annorum; frumentum viginti dierum; classis ducentarum navium.

Vir magni ingenii =oo vir magno ingenio.

Statua pergrandi basi; flumen difficili transitu.

Neque monere te audeo, praestanti prudentia virum, nec confirmare maximi animi hominem.

Vidi Lentulum, eximia spe, summae virtutis adulescentem.

b/ Classis erat ducentarum navium.

Cursor est eius generis.

Vir est magni ingenii /magno ingenio/.

Cato magna auctoritate /magnae auctiritatis/ erat apud Romanos.

Germani ingenti magnitudine corporum et icredibili virtute erant.

Genitivus i ablativus qualitatis означають прикмету або властивість і вживаються все з придатком /прикметником, займенником, числівником/.

Abl. i gen. qual. уживаються:
a/ як придаток /атрибутивно/ або
b/ присудково /предикативно/.

Для означення числа, міри й роду кладеться тільки gen.qualitatis, при иних прикметах частіше abl.qualitatis, особливо при тілесних /недушевних/ прикметах і для вислову тільки хвильового настрою.

"Мати якусь прикмету" - ніколи : habere або esse з дативом, напр. тільки: esse magni ingenii або magno ingenio

"мати добру гадку : bono animo esse

"мати королівську владу : regia potestate esse.

Зам.1: Abl.qualit. приймає часом придаток у генітиві, напр.: vicus magnitudine oppidi. В таких висловах не можна класти gen.qualit.

Зам.2: Імена власні /n.propria/ звичайно не приймають безпосередно придатка в abl./gen./ qualitat., напр.; Agesilaus senex octoginta annorum. Cato vir magnae auctoritatis або magna auctoritate.

GENITIVUS PARTITIVUS.

§200.

a/ Pars T y r i o r u m crucibus affixi sunt.

Erat in ea urbe magnus numerus m i l i t u m : велика число воякiв.

Duo milia m i l i t u m; magna copia f r u m e n t i : велика кількість збіжжя.

b/ G r a e c o r u m o r a t o r u m praestantissimi sunt ii, qui fuerunt Athenis; e o r u m autem princeps Demósthenes.

G a l l o r u m o m n i u m fortissimi sunt Belgae.

Primus o m n i u m ..... перший із усіх, перший поміж усіма.

{ multi m i l i t u m ..... багато з / п о м і ж
{ multi ex/de/ militibus ... вояків

але: multi milites ..... багато вояків

{ pauci m i l i t u m ..... мало з / п о м і ж
{ pauci ex/de/ militibus .... вояків

але: pauci milites ..... мало вояків

nemo e o r u m ..... ніхто з них

quis e o r u m ? ..... хто з них.

Populus Romanus legem dedit, ut c o n s u l u m utique alter ex plebe crearetur.

Duo sunt aditūs in Ciliciam, q u o r u m uterque facile intercl̄di potest, але тільки u t e r q u e c o n s u l, u t e r q u e f r a t e r, h o c u t r u m q u e, бо по u t e r, u t e r q u e, n e u t e r /і звичайно також по alter/ кладуться т і л ь к и p r o n o m i n a m. f. y g e n. p a r t i t i v u s.

c/ Procellae quanto plus habent v i r ū m, tanto minus t e m p o r i s.

Pythagoras, cum in geometria quiddam n o v i invenisset, Musis bovem immolasse dicitur.

Iustitia nihil expetit p r a e m i i, nihil p r e t i i.

Veneti , n a v i u m quod ubique fuerat, in unum locum coëgērunt.

In Catilina fuit satis e l o q u e n t i a e, s a p i e n t i a e parum.

parum roboris .... замало сили

quid consilii? ..... я к а рада

satis causae .....досить:вистачальна,достатня причина

id oneris .....такий тягар

multum pecuniae

magna pecunia багато грошей

/magnus н е є прикметниковим числівником/

n i h i l b o n i або n i h i l b o n u m - нічого доброго, але nihil f a c i l e, бо facilis може бути також чоловіч. і жіночого роду.

Прикметники 3-ьої відміни не вживаються с а м і / без іменика/, як gen.partitivus.
Таксамо тільки -

n i h i l a l i u d - нічого иншого.

Ubi t e r r a r u m, g e n t i u m, l o c i, l o c o r u m, таксамо - ubicumque, nusquam terrarum etc.

Res est iam eo l o c i - справа дійшла вже т а к д а л е к о.

G e n i t i v u s p a r t i t i v u s /пайковий/ означає п о д і л е н у ц і л і с т ь, частину якої виражає слово, що від нього ґенітив партит. залежний.

Genitivus partitivus уживається:

а/ по іменниках, що подають к і л ь к і с т ь або м і р у; тоді перекладаємо звичайно і р о д о в и к о м.

б/ по компаративах, суперлятивах, числівниках п о р я д к о в и х /o r d i n a l i a/ і по багатьох займениках і прикметниках займеникових або числівникових.

Замісць ґен. парт. уживаються тоді часто прийменники: ex, de або inter. Оці прийменники кладуться також звичайно після головних числівників /numer..c a r d i n a l i a від I до IUU, все кажеться u n u s e x/ de/..

В укр. мові перекладаємо такі вислови звичайно прийменниками: з, із, з п о м і ж.

У В А Г А :

Genitivus partitivus уживається тільки для вислову п о д і л е н о ї цілости, тому не можна класти ген.парт., коли нема поділу:

multi /pauci/ c i v e s - багато /мало/ громадян,

multi/pauci/ c i v i u m - багато/мало/ ~~з~~-поміж громадян.

centum m i l i t e s - 100 вояків

centum ex/de/ militibus - 100 ~~з~~-поміж вояків
/рідко militum/

unus ex/de/ militibus - І із/поміж/ вояків.

Зам.І: В реченні + Gallia est omnis divisa in partes tres, q u a r u m unam incolunt Belgae, alteram Aquitani, tertiam Galli + gen. part.: q u a r u m /pron. rel./ залежний від : unus - alter - tertius.

В реченні: + Socrates fuit unus o m n i u m sapientissimus - маємо також superlativus.

Зам.2: Поділу н е м а в таких реченнях, як напр.:

N o s multi sumus..... нас /усіх/ багато

Quot v o s estis ..... кілько вас /усіх/

N o s sumus pauci..... нас мало

A m i c o s multos habeo - маю багато приятелів

/Порівн. також §156/

/ Genitivus partitivus кладеться також по nom. i acc.sing. neutr. /без приймєника/ з а й м е н и к і в і ч и с л і в н и к о в и х п р и к м е т н и к і в та по прислівниках satis досить, parum замало, і в деяких зворотах також по ubi, ubicumque nusquam, eo /порівн. приклади/.

Д О Д А Т О К:

Як ген. парт. уживаються генітиви nostrum, vestrum, напр.: multi nostrum- багато з нас /див. §71, Зам.2 /

Замітка: У таких зворотах як напр.: Animus melior pars nostri gen.: nostri є властиво gen. neutr. присвойного займєника / pronom.posses., noster, -a, -um; nostri = нашого єства.

GENITIVUS i ABLATIVUS PRETII.

201.

Unum Hephaestiōnem Alexander p l u r i m i / m a x i m i / fecerat.

Mea mihi conscientia p l u r i s est quam omnium sermo.

Omnium sermo mihi m i n o r i s est quam mea conscientia.

Sapiens voluptatem p a r v i, m i n i m i faeit, putat, ducit.

Vergilium non t a n t i facio, q u a n t i Homērum.

Q u a n t i quisque a m i c o s facit, t a n t i fit ab amicis.

Але : Lis Miltiadis q u i n q u à g i n t a t a l e n t i s /докладна ціна!/ aestimata est.

b/ Mercatores non t a n t i d e m vendunt, q u a n t i emerunt.

Mercatores m a g n o, p l u r i s, p l u r i m o vendunt.

Hanc domum p a r v o, m i n o r i s, m i n i m o emi.

Nulla pestis humano generi p l u r i s stetit quam ira.

Non potest p a r v o res magna constare.

Isocrātes unam orationem v i g i n t i t a l e n t i s vendidisse dicitur.

а/ По дієсловах,що означають ц і н и т и, о ц і н ю в а т и /aestimare,facere,habere,putare,ducere/, м а т и в а р т і с т ь, з н а ч и т и /esse,fieri, aestimari,putari,haberi ...etc... кладеться genitivus pretii для означення з а г а л ь н о ї вартости, ablativus pretii для означення д о к л а д н о ї ці

Треба памятати:

цінити високо, дуже, багато=magni
" " дуже високо - permagni
" " вище - pluris
" " найвище - plurimi, maximi.
" " низько, мало, нижче, найнижче - parvi, minoris, minimi.
" " тільки - кілько: tanti - quanti

Уважати, мати за ніщо звичайно: pro nihilo ducere, putare - замісць nihili ducere...

б/ По дієсловах, що означають купувати - emere, продавати / vendere, pass. - venire /, коштувати / esse, constare /, наймати / locare щось комусь, conducere - щось од когось/ уживаються тільки оці - genitivi pretii:

tanti - quanti

pluris - minoris

А так загалом кладеться все abl. pretii для означення ціни й докладної, й загальної.

Слід мати на увазі:

продавати, купувати -

дорого, дорожче, найдорожче - magno, pluris, plurimo
дешево, дешевше, найдешевше - parvo, minoris, minimo
так дорого / дешево / як - tanti - quanti
за малу ціну - paulo
за ніщо - nihilo

Зам.I: Треба розріжняти:

hanc domum m a g n o aestimo	д о р о г о оцінюю /для продажі/
hanc domum m a g n i aestimo	високо ціню, дуже люблю мені дуже милий

Зам.2: Genit.i abl.pretii належать властиво до gen.i abl. qualitatis

GENITIVUS CRIMĬNIS /CULPAE/

202.

Miltiades p r o d i t i o n i s accusatus est.
Cicero Verrem a v a r i t i a e coárgŭit.
I m p r o b i t á t i s sunt absoluti.
Pausanias c a p i t i s absolutus pecunia multatus est.

Після дієслів, що означають: п о з и в а т и, о б в и н у в а ч у в а т и /accusare /, з а с у д ж у в а т и / damnare / , у в і л ь н я т и /перед судом absolvere/ д о к а з у в а т и п р о в и н у / coarguere, convincere виражає genitivus criminis вину або злочин.- Можна собі додумати при цьому все: crimine, culpa /abl./- нпр.: Miltiades /crimine/ proditionis accusatus est.

кару висловлюється аблятивом, тільки що в деяких зворотах кажеться capitis, напр.:

capitis / capite / damnare - засуджувати на смерть / на горло /,

capitis absolvere - увільнити від кари смерти / на горло /,

capitis / рідко - capite /. accusare.

Часом загальне означення кари висловлюється ще й ґенітивом, напр.: tanti damnare.

Замітка: Часом вину виражається і прийменниковим зворотом, напр.:

postulare aliquem de repetundis } запізвати за здирство

accusare de vi .....за насилу /vis не має gen./.

GENITIVUS MEMORIAE.

20).

Hannibal milites adhortatus est, ut reminiscerentur pristinae virtutis suae neve mulierum liberumque / Gen.pl., cf. §19,5b/ obliviscerentur.

Caesar nihil oblivisci solebat nisi iniurias.

Але все тільки -

id / illud etc./ obliviscor / Pronom.neutr./

O rex, memento Atheniensium.

Recordor amicitiam tuam / amicitiae tuae (pr.) але - recordor de amico / persona /

D e c a l a m i t a t e t u a / c a l a m i -
t a t i s t u a e / invitus te admonui,
Але все тільки -

i d, i l l u d, h o c te admonui /Neutr.pronom./

Venit mihi in mentem P l a t o n i s, a l e
i d, i l l u d etc. venit mihi in mentem.
M u l t a mihi in mentem veniunt.

m e m i n i памятаю	a l i c u i u s	/особу/
r e m i n i s c o r пригадую собі	a l i q u i d або a l i c u i u s r e i	/річ/
o b l i v i s c o r забуваю		
r e c o r d o r пригадую собі	d e a l i q u o/ a l i q u i d або a l i c u i u s r e i	/особу/ /річ/
admoneo, commonefacio пригадую комусь щось	a l i q u e m d e a l i - q u a r e або a l i - c u i u s r e i.	

v e n i t m i h i i n m e n t e m - приходить мені на думку, пригадую собі a l i c u i u s, але i d, i l -
l u d, h o c etc.

Зам.: Ciceronem memini : памятаю Цицерона як
с у ч а с н о г о.

Про genitivus після:

m e p i g e t, p u d e t, p a e n i t e t,
m e t a e d e t atque m i s e r e t -
Cf.- §170.

GENITIVUS при "i n t e r e s t".

§ 204.

Caesar dicere solebat non tam s u ā, quam r e i p u b l i c a e interesse, ut salvus esset / se salvum esse або num salvus esset/.

P a r e n t u m multum /magnopere, magni/ interest liberos bene educari.

Quid n o s t r ă refert Antonium victum esse?

Id m e ă interest rem publicam salvam esse.

Id o m n i u m n o s t r u m interest rem publicam salvam esse.

При i n t e r e s t - мені залежить на чомусь - кладеться

а/ назву о с о б и, щ о їй на чомусь залежить у генітиві.

Але замість о с о б о в и х з а й м е н и к і в уживається pronom.possess.- m e ă, t u ă, n o s t r ă, v e s t r ă, s u ă /acc.pl.neutr./:

m e a interest, властиво- inter mea est.

Замітка: Деякі вчені думають, що тут маємо справу з abl.sing.fem.: meā, tuā..... etc.... неначе - meā, tuā..... causā.

б/ Р і ч, щ о н а н і й комусь залежить, н і к о л и не висловлюється йменником, але все тільки

і/ і н ф і н і т и в о м/ acc.c.infin./,

2/ залежним п и т а й н и м р е ч е н н я м,

3/ реченням. із u t /де/,

4/ невтром займенника / i d, i l l u d..etc./

в/ К і л ь к о. комусь залежить на чомусь виража-ється -

I/ п р и с л і в н и к о м /напр.: magnopere tantopere etc./

2/ п р и к м е т н и к о м в а к у з а т и в і с е р е д н ь о г о р о д у / напр. multum, plus, plurimum etc./

3/ g e n i t i v u s p r e t i / напр.: tanti, quanti, magni etc../

R e f e r t / i s res fert / має те саме значіння й ту саму складню, що i n t e r e s t, тільки що в клясичній латині не вживається його з генітивом особи / тільки mea, tua...etc. refert/

ABLATIVUS

§ 205. Латинський ablātivus сполучує в собі три первісні відмінки:

1/ п е р в і с н и й /в л а с т и в и й/ ablativus= separativus ,що висловлює в і д д а л е н н я або розлуку /на питання "звідки"/,

2/ I n s t r u m e n t ā l i s / на питання "ким,чим"/, що відповідає нашому о р у д н и к о в і,

3/ l o c ā l i s для означення м і с ц я або ч а с у / на питання "де,коли"/,що відповідає укр. м і с ц е в и к о в і .

I. ПЕРВІСНИЙ /в л а с т и в и й/ ablativus= separativus.

ABLATIVUS SEPARATIONIS.

§206. Orgetŏrix Helvetiis persuasit, ut e/de/ f i n i b u s s u i s exirent.

Galli c a s t r i s exire noluerunt.

Suebi Ubios /e/ f i n i b u s expellere non potuerunt.

Apud veteres Germanos quemcumque hominum arcer /a/ t e c t o nefas habebatur.

Absit invidia v e r b o.

Milites p r a e d a abstinuerunt.

Але при назвах о с і б і після к о м п о з и т і в з d i s- і s e- тільки ā /ab/ з abl.

Hostes manus a m u l i e r i b u s et l.i b e r i s non abstinuerunt.

Ariovisti copiae a n o b i s haud longe afuerunt.

Lucullus militum animos a se alienaverat.

Est philosophi vera a f a l s i s distinguere, discernere (розрізняти).

Hannibal a b i n t e r i o r i b u s c o n s i l i i s Antiochi segregatus est (відділений).

Germani non multum a consuetudine Gallorum differunt.

Secernere, seiungere, separare aliquem/aliquid/ ab aliquo /aliqua re/ -

дієслова, що містять у собі значіння р о з л у к и або в і д д а л е н н я, приймають ablativus separationis.

Для докладнішого вислову віддалення або розлуки вживається часто прийменників e/ex/, de, a/ab/.

Все кладеться a/ab/ з abl.

I/ при назвах осіб,

2/ по композитах із приростками dis- і se-.

Треба запамятати звороти:

prohibēre hostes rapinis	спиняти від.., не допускати до грабування
prohibere vim hostium ab oppidis	відбивати ворогів од міст
prohibere / defendere aliquem ab iniuriis	боронити, захищати когось од кривд
defendere aliquid	1/ боронити щось 2/ відпирати щось
interdicere alicui sacrificiis	не допускати когось до служби божої
interdicere alicui	вл.- забороняти
interdicere alicui aqua et igni	засуджувати когось на заслання, проголосити когось загнанцем

Замітка: у поетів уживається часом замісць ā з abl. також abl. без прийменика, або подібно як у грецькій мові dat. / по differre, distinguere / або навіть genetivus.

7. Brutus civitatem d o m i n a t u r e g i o liberavit, але B. civitatem a r e g i b u s liberavit.

Murus d e f e n s o r i b u s nudatus est.

Democritus o c u l i s se privasse dicitur.

Vacare c u l p ā magnum est solacium.

Exsul c o n s u e t u d i n e amicorum caret.

Sapiens non eget d i v i t i i s.

p r i v a r e, s p o l i a r e, n u d a r e aliquem aliqua re c a r e r e, v a c a r e aliqua re	збавляти когось чогось не мати /бути збавленим/ чогось, бути вільним од чогось
e g e r e, i n d i g e r e aliqua re	потребувати чогось
l e v a r e, s o l v e r e, l i b e r a r e aliquem aliqua re	увільняти, визволяти когось од чогось / р е ч і /

Дієслова, що означають у в і л ь н я т и, в и з в о л я т и, п о т р е б у в а т и, н е м а т и, з б а в л я т и приймають abl. separ. без прийменника.

Але у в і л ь н я т и, в и з в о л я т и (й дуже рідко інші дієслова) від к о г о с ь / від о с о б и / приймають ab+ liberare aliquem a b aliquo.

Замітка: I n d i g e r e приймає часом g e n i t i v . , напр.: Hoc bellum indiget celeritatis /порівн. inops alicuius rei - § 197./. Рідко й инші дієслова приймають genitivus.

§208.

Mentiri /a/ mea dignitate alienum puto.
Marius a studiis litterarum erat alienus.
Urbs nuda a defensoribus in hostium manus venit.
Vacuus, liber sum /ab/ aliqua re... є вільний від...
nudus sum /ab/ aliqua re } я позбавлений чогось
sum aliqua re }
alienus /ab/ aliqua re .... чужий, що не належить, не годиться / рідко alienus alicuius rei (Порівн. proprius alicuius rei §197)
alienus a b aliquo ..... непримильний (Cf.: inimicus alicui §185)
або alicui
alienus a l i c u i ..... шкідливий, недоцільний (Cf.: inutilis alicui §185).

Ще й деякі прикметники, що мають подібне значіння як дієслова, наведені в §§206, 207, приймають abl. separ. без прийменника або з прийменником a b.

Рідко по собі мають вони dativus або genitivus, коли їх значіння подібне до прикметників, наведених у §§185 і 197.

A B L A T I V U S O R I G Ĭ N I S.

§209.

Apollo I o v e et L a t o n ā natus est.
Vercingétorix amplissimo genere ortus, natus est.
Cicero equestri loco ortus est.
Achilles /ex/ Theside natus est.
Neócles Halicarnasiam uxorem duxit, e x q u a natus est Themistocles.

до abl.separat. належить також т.зв. ablat. originis по n a t u s і o r t u s. Він означає походження.

В abl. originis стоять імена б а т ь к і в та іменики loco, genere, familia ,що означають рід або стан.

до імени м а т е р і додається часто, до abl. з а й м е н и к а в с е, (п р и й м е н и к е х

Замітка: Ortus a b aliquo означає дальше походження, напр.:
Belgae a Germanis orti sunt.
Caesar ortus est a b Iulo, Aeneae filio.

A B L A T I V U S C O M P A R A T I O N I S.

§210. Nemo Romanorum fuit eloquentior C i c e r o n e /quam Cicero/.

Vilius argentum est a u r o, v i r t u t i b u s aurum /auro = quam aurum, virtutibus = quam virtutes.

Caesar militum vitam s u a l a u d e habebat cariorem /quam suam laudam/.

Neminem L y c u r g o maiorem Lacedaemon genuit / quam Lycurgum/.

Але тільки:
Nemini magis faveo q u a m tibi /abl.comp. тільки jam, quam з nom. або acc.

S p e, e x p l i c a t i o n e, o p i n i o n e c e l e r i u s } скорше, раніш ніж можна було сподіватися, думати.

Замість q u a m з nom. або acc. по компаративі м о ж н а вживати ablat.comparat.

Один abl. це - вл. abl.separat. бо означає особу або річ, од якої порівняння наче в и х о д и т ь. Й ми кажемо: кращий, вищий в і д когось, за когось.

Ablativ.separat. уживається д у ж е ч а с т о в з а п е р е ч н и х реченнях.

Замітка: По plus, amplius, minus, longius опускається часто quam б е з з м і н и с к л а д н і, напр.:
Plus p a r s d i m i d i a hostium caesa est, замість plus q u a m pars dimidia.

§211.

Homerus q u o nunquam poeta fuit clarior найславніщий із поетів усіх часів- caecus fuisse dicitur. Socrates q u o neminem sapientiorem esse putabant - що його вважали за наймудріщого..

Але:

Maior sum, q u a m c u i /dat./ possit fortun. nocere - я занадто великий, щоб мені...

замісць q u a m із в і д н о с н и м займеником у номінативі або акузативі після компаратива кладеться в с е. a b l. c o m p a r a t.

Отже кажемо з а в с і г д и -

q u o замісць quam qui, quam quod, quam quem

q u a ----- quam quae, quam quam

q u i b u s --- quam qui, quam quae, quam quos, quam quas

В укр. мові перекладаємо такі приклади н а й в и щ и м /третім/ ступінем. часто

II. I N S T R U M E N T A L I S.

ABLATIVUS REI EFFICIENTIS.

§ 212.

Sol mundum illustrat.

S o l mundus illustratur.

Dei p r o v i d e n t i a mundus administratur.

Fecunditas arborum me delectat.

F e c u n d i t a t e arborum delector.

Qui m e t u non frangitur, saepe frangitur c u p i d i t a t e.

Але -

Alexander a b hostibus / /vulneratus est.

Roma a Romulo condita est.

Ne templis quidem deorum a b hostibus temperatum est, - a c t.: hostes ne templis quidem deorum peperserunt.

Найчастіше вживається instrumentalis при страждальному /перемінному/ стані /пасив/ дієслів для означення особи: діяча або річі, що нею щось діється, робиться /abl. rei efficientis/.
для означення о с о б и або ж и в о г о єства, що ним /нею/ щось діється, кладеться в с е а /ab/ з аблятивом.

Замітка: у таких реченнях як: a natura hominibus multa data sunt - уважаємо р і ч /natura/ за особу /уособлення або персоніфікація річі/.

ABLATIVUS INSTRUMENTI.

§213. C o r n i b u s tauri, apri d e n t i b u s, m o r s u leones, aliae bestiae f u g a, aliae o c c u l t a t i o n e se tutantur.
Naturam expellas f u r c a, tamen usque recurret.
H a m o pisces capimus.
Germani l a c t e et c a r n e vivunt, vescuntur.
Але:
Caesar p e r e x p l o r a t o r e s /acc./ de adventu hostium certior factus est.

Ablativus instrumenti виражає о р у д д я або з а с і б /на питання "чим"/.

Коли орудцям або засобом буває о с о б а, то ставиться per з акузативом.

Замітка I: Per з акузативом кладеться також у деяких инших зворотах, напр.:

per vim.... силою
per litteras листом.

Замітка 2: в і й с ь к о часто вважають за р і ч, напр.: Consul p a u c i s m i l i t i b u s turrim cepit

Треба розріжняти особу-діяча/ щ о н е ю щось діється/ від особи, що є засобом, посередником /ч е р е з к о т р у щось діється/, напр.: Caesar a Labieno /особа = діяч / p e r nuntium /засіб: через/ certior factus est. L a b i e n u s Caesarem p e r nuntium certiorem fecit.

§214.

Caesar totum collem hominibus complevit.
Senectus consilio et auctoritate augeri solet.
Ucraina rivis fluminibusque abundat.
Galli, qui sunt affecti gravioribus morbis, saepe pro victimis homines immolant.
Animus sensibus instructus est.
Epaminondas multis disciplinis eruditus erat.

Т р е б а з а п а м я т а т и з в о р о т и:

p e d i b u s ire.....	й т и п і ш к и
e q u o vehi	їхати конем
c u r r u --	---- возом
p i l a ludere.....	гратися в м я ч а /вл. мячем/
c a s t r i s continere...	держати в т а б о р і
L a t i n ā l i n g u ā loqui	говорити л а т и н с ь к о ю м о в о ю, по-латині
m e m o r i ā tenere.....	памятати, в голові держати
f u g ā salutem petere...	шукати спасіння в у т е ч і
p r o e l i ō lacessere...	викликати д о боротьби
p r o e l i ō dimicare...	звести бій
afficere aliquem h o n o r e	дати к о м у с ь п о ч е с т ь /вл. наділяти когось почестю/
a d m i r a t i o n e afficior	подивляю
m o r b ō affici.....	недужати, набратися недуги
adsuefactus, adsuetus l a b o r e	привиклий д о праці.

В латинській мові вважається дуже часто річ, що її хтось уживає, що нею користується, за засіб або оруддя і кладеться в abl. instrumenti.

В українській мові часто відповідає инша складня.

Сюди належать дієслова, що означають:

наповнити чимось — complere aliquid / explere aliquq re

бути повним чогось, багатим на щось, мати чогось подостатком — abundare / redundare aliqua re — ablat. copiae

забезпечити, запасти, оздобити чимось — instruere / ornare aliquid / aliqua re

учити чогось — instruere / erudire aliquem aliqua re

але: docere aliquem aliquid / § 180,1/.

наділяти чимось, набрати чогось — afficere aliquem aliqua re

Замітка: часом кажеться також plenus aliqua re замість plenus alicuius rei / §197/.

Звичайно кажуть:
refertus hominum - /особа/,
а ле:
refertus aliqua re - повний чогось, наповнений чимось

Також деякі инші прикметники з подібним значінням, як вище наведені дієслова, вимагають аблятива:
onustus aliqua re..... обвантажений, наповнений чимось
creber procellis..... бурний/вл. чисельний, набитий бурями/
loca frequentia aedificiis — щільно позабудовувані / frequens - чисельний, щільний, набитий чимось
praeditus aliqua re... наділений, обдарований чимось, багатий на щось.

§215. Hannibal, cum victoriā posset uti, frui maluit.
Qui adipisci veram gloriam, volet, iustitiae fungatur officis.
Hannibal multis laboribus perfunctus est.
Virtute decet, non sanguine niti.
Helvetii totius Galliae imperio potiri volebant.
Germani lacte et carne vescebantur.

Ablativus instrum. ставиться й по дієсловах:

u t o r, f r u o r, f u n g o r

n i t o r, p o t i o r, v e s c o r.

a l i q u a r e –
uti.....вживати чогось, користуватися чимось

abuti.....надуживати чогось, зловживати чимось

frui.....використовувати, уживати, натішатися чимось

fungi.....завідувати чимось, сповняти щось

defungi, perfungi } передбувати щось

niti.....опіратися, полягати

potiri.....заволодіти чимось

vesci.....живитися

Замітка I: Potiri приймає часом генітив, особливо у фразі: r e r u m p o t i r i – загарбати /найвищу/ владу;
після niti буває часом і прийменик in, напр.: nitimur in vetitum; in vita Pompei nitebatur salus civitatis.

Замітка 2: Utor, potior, fruor, fungor / були колись п е р е х і д н и м и дієсловами з акуз., у кляс. латині ще тільки г е р у н д и в так уживається, напр.: spes potiundi oppidi.

14

Додаток:

Utor приймає також подвійний аблятив, напр.:
Alexander Aristo...уживав: мав А. за вчителя
tele magistro usus est.

§216.

Mihi opus est libris
Mihi libri opus sunt — мені треба книжок
Але тільки:

Mihi libris non opus est (заперечне речення!)

Quid exemplis opus est? (значіння заперечне!)

Multa mihi opus sunt
Id mihi opus est } (Neutrum займеника або прикметника!)

Ablativus instrumenti кладеться також у звороті:

Mihi opus est aliqua re — мені треба чогось /вл.: помагаю собі чимось/

Замісць аблятива йменика вживається також інфінітива або акузатива з інфінітивом, напр.:
Si quid erit, quod te scire opus sit, scribam.
Рідше кажеться: Opus est facto /abl.neutr. part.pf. pass./,
і ще рідше: opus est factu / Supinum на -u /

§217. Quam multi luce indigni sunt et tamen dies oritur.
Maioribus, poena, laude dignus.
Ablativus instrumenti кладеться також при прикметниках:
aliqua re dignus....гідний /прикрашений чимось
indignus..негідний / неприкрашений чимось

A B L A T I V U S C A U S A E .

§218.

C o n c o r d i a parvae res crescunt , d i s c o r d i a maximae dilabuntur.

Alcibiadis c o n s i l i o et a u c t o r i t a t e Athenienses bellum Syracusanis indixerunt.

A u c t o r i t a t e Orgetorigis permoti Helvetii e finibus suis exire constituerunt.

H a c impulsi o c c a s i o n e Galli de bello inire consilia incipiunt.

Ablativus causae подає п р и ч и н у / на питання: через що ?/.

В українській мові перекладаємо ablat. causae прийменником"ч е р е з" або якимись иншими зворотами, напр.: з п р и ч и н и, .н а о с н о в і і т.п.

Часто додається до ablat.causae відповідний дієприкметник: m o t u s, c o m m o t u s, a d d u c t u s, impulsus - доведений, спонуканий

timore a d d u c t u s, p e r t e r r i t u s,

ira c o m m o t u s,

spe i m p u l s u s,

misericordia a d d u c t u s

Причину означають також прийменики, напр.:

p r o p t e r - з акузативом,
p r a e - з аблятивом / тільки для означення п е р е п о н и/, напр.:

propter timorem.... зі страху
prae lacrimis..... через, сльози

Треба пам'ятати звороти :

q u a r e
q u a d e c a u s a
e a d e c a u s a
q u a m o b r e m
o b e a m r e m
} чому, тому

i u s s u imperatoris
i u s s u populi
} на приказ/аблятив дієслівних іменників на -us уживається часто як abl.causae

s p o n t e, m e a — добровільно, з власної волі

/tua...etc./ s p o n t e

c a s u — випадково

n a t u r a — з природи, природно

і ще ablativi causae:

c u n s u e t u d i n e-si звички

l e g e, i u r e — з права

e a c o n d i c i o n e — з тою умовою

etc....

§219.

D e l i c t o dolere, c o r r e c t i o n e gaudere nos oportet.

Helvetii s u a v i c t o r i a insolenter gloriati sunt.

Galli n u m e r o copiarum suarum confisi sunt.

Fidere, confidere v i r t u t e /або рідше- virtuti/, але тільки m i h i, t i b i, a l i c u i /

Si f o r t u n a v e s t r a contenti essetis, non essetis miseri.-Galli n u m e r o copiarum freti confligere cupiverunt.

Ablativus causae — висловлює причину по дієсловах a f f e c t u m — /що означають д у ш е в н е з в о р у ш е н н я /, як напр.:

{ g a u d e r e / l a e t a r i } aliqua re — тішитися чимось

{ d o l e r e / m a e r e r e } aliqua re — сумувати над чимось, із причини ....

{ f i d e r e / c o n f i d e r e } aliqua re — довіряти, рідше: alicui rei, але тільки: alicui (для особи!)

Ablativus causae приймають також деякі прикметники, що мають подібне значіння, напр.:

a l i q u a r e - contentus	задоволений чимось
fretus	довірливий, що має довіру вповає, числить на щось
laetus	втішний, веселий через щось
superbus	г ордий
aeger	хворий

Замітка : Laborare : терпіти на щось, приймає аблятив або a /ex/ з аблятивом, напр.: laborare m o r b o, i n o p i a; laborare a re frumentaria, laborare ex Про doleo, maereo з акуз/pedibus. див. §173.

A B L A T I V U S M O D I.

§220. Flumen Arar in Rhodanum influit i n c r e d i b i l i l e n i t a t e.
Cicero m a g n a /cum/ g r a v i t a t e rem explicat.
Hunc librum scripsi m a g n a /cum/ c u r a atque d i l i g e n t i a.
M a g n a l a u d e hoc feci, але тільки: c u m l a u d e /без придатку!/
Vergilium c u m v o l u p t a t e legimus.
C u m d i g n i t a t e mori melius est quam c u m i g n o m i n i a vivere.

Ablativus modi подає с п о с і б, я к щось діється.

До abl.modi часто додається прийменик c u m:
I. Іменики з придатком кладуться в abl.modi

а/ б е з c u m,
б/ з прийменником c u m, особливо щоб виразити н а с л і д о к або п о б і ч н і обставини.
2. до йменників б е з п р и д а т к у додається c u m.

Виїмки в найближчому §-і 221.

§221.

C u m при abl.modi м е кладеться:

I. При йменниках, що самі в собі мають значіння "с п о с і б", напр.:

m o d o, hoc, alio, nullo modo; r a t i o n e, hac, simuli ratione; r i t u, ferarum ritu, m o r e, maiorum more, consuetudine, etc...

2. у зворотах, де abl./modi/ можна вважати за abl.instrumenti, causae або abl.absolutus

Особливо памятай звороти:

v i et a r m i s aliquid consequi	осягнути щось о р у ж н о ю с и л о ю
c a s u, d o l o, f r a u d e alqd perficere	припадково /припадком/, підступом, обманою щось зробити
n u d i s p e d i b u s i r e	
n u d o c o r p o r e p u g n a r e	

і таксамо при инших ч а с т я х т і л а.

m e o p e r i c u l o
e o c o n s i l i o, e a m ē n t e aliquid facere.

aequō animō ferre.

e a c o n d i c i o- з тою умовою
n e
e a l e g e
i u r e, m e r i t o
s i l e n t i o aliquid praeterire.
m a g n i s i t i n e r i b u s proficisci.

A B L A T I V U S Q U A L I T A T I S.

Див. § 199.

A B L A T I V U S C O M I T A T I V U S.

§222. Cicero c u m p a u c i s c o m i t i b u s Romam profectus est.
Servi c u m t a l i s comprehensi sunt

Galli c u m o c c a s u s o l i s copias e castris eduxerunt

Для означення с п о л у к и /т о в а р и с т в а особи або для означення речі, що її хтось має п р и с о б і, н а с о б і, і також обставин, що з р а з о м, або неначе товаришать кладеться c u m з абля тивом.

Замітка: Військо /озброєну силу/ уважають звичайно за орудля або засіб у руках отамана /порівн. abl. instrum./ Тому при таких іменниках c u m н е кладеться, напр. Hostes equitatu persecutus est Caesar. Hostes omnibus copis castra Caesaris aggressi sunt. Але Dictator /c u m/ ingenti exercitu ab urbe profectus est. Caesar Labienum c u m decima legione Lutetiam misit /при mittere, proficisci звичайно вживається c u m, в таких зворотах abl. не можна вважати за abl. instrum./

A B L A T I V U S L I M I T A T I O N I S.

§223. Cyrus n a t i o n e Persa erat.
Cato non n o m i n e, sed re sapiens fuit.
Hamilcar c o g n o m i n e B a r c a s.
Germani spatia omnis temporis non n u m e r o dierum, sed noctium finiebant.

Ablativus limitationis -/ обмеження / кладеться на питання: з я к о г о б о к у з я к о г о п о г л я д у з о г л я д у н а щ о п і с л я ч о г о щ о д о ч о г о і т д. для означення речі, до якої щось о д н о с и т ь с я, особливо по дієсловах, що мають значіння: п о р і в н ю в а т и, м і р я т и, о ц і н ю в а т и.

Замітка 1: Деякі вчені думають, що abl.limit. не належить до instrumental. але до separativus.
Abl.limit. в укр. мові перекладаємо часто орудником, якому відповідає instrumentalis.

Замітка 2: У п о е т ів кладеться часом т.зв. accusat. Graecus замість abl. limitat. (Bul. § 177)

A B L A T I V U S M E N S U R A E.

§224. Hic puer t r i b u s a n n i s /трьома роками, натри роки / maior est quam ille.
Q u o /чим / plura habemus, e o plura cupimus.
Flumen d u o b u s p e d i b u s crevit.
M u l t o praestat.
D e c e m a n n i s post, ante / Cf. § 239

Ablativus mensurae кладеться на питання: на кілько і означає м і р у або на скілько хтось /щось/ перевищає иншу особу/річ/ або недорівнює їй.
Ablat.mensur. вживається по компаративах або по инших виразах, що мають значіння вищого ступня, як напр.: m a l o, p r a e s t a t, a b s u m, d i s t o, a n t e, p o s t...etc.

Сюди належать ablativ-и:

quo - eo чим - тим, що-то

quanto - tanto наскільки - настільки

multo /на/ багато, далеко, куди

paullo /на/ мало, трохи

aliquanto значно

nihilo ані трохи, нічим

Замітка: По abesse і distare /бути віддаленим/ кладеться також acc. простору /§238/, н.пр.: Sulmo nonaginta milia /milibus/ ab Urbe distat, abest.

ABLATIVUS PRETII

Див. § 201.

III. L O C A L I S.

ABLATIVUS LOCI.

Див. § 226

ABLATIVUS TEMPORIS.

Див. § 235

О з н а ч е н н я м і с ц я.

§225. I. I n u r b e, in Italia esse.... /де?/.

2. I n u r b e m, in Italiam redire /куди?/

3. e x /ab/ u r b e, ex Italia redirere /звідки?/
d e n a v i b u s desilire

2 і 3: Cicero e Graecia in Italiam revertit.

Для означення місця кладеться

I. на питання "де?" : in з abl.,

2. " " "куди?": in з acc.,

3. " " "звідки?": a ex de з abl.

Виїмки, де прийменник опускається, в найближчих §§ -ах.

ABLATIVUS LOCI.

§226. a/ Athenis, Carthagine esse, versari

b/ Rhodanus nonnullis locis vado transitur.

Caesar idoneo loco castra fecit

Tota Italia delectus habebantur.

Urbe tota gemitus fit.
Romani aequo loco pugnaverunt.
suo loco у властивому відповідному місці, часі.

c/ Helvetii duobus itineribus domo exire poterant.

Cicero via Appia profectus est.

Consul porta Esquilina exiit, ingressus est.

В abl.loci без in кладуться

1/ імена міст /див. § 230/

2/ звороти з locus і totus.

Замітка 1: досить часто додається in також до loco, особливо у властивому значінні, н. пр. multis /in/ locis і у зворотах із totus, особливо для означення простору, серед якого щось діється відбувається/н.пр. Verres nihil tota in Sicilia sacri duxit esse.

3/ означення дороги, що нею йдеться або простору, що на ньому щось відбувається.

Треба памятати:

qua де /властиво =qua via/

ea там

recta прямо

terra marique на полі й на морі

et terra et mari

Замітка 2.: Оці ablativ-и можна вважати також за abl. instrumenti /дорога є неначе засобом, посередником/

/Порівн. abl.instr. proelio, dextro cornu vincere

Замітка 3: подібно кажеться hoc libro agitur de amicitia, epistula tua me consolari studes, коли маємо на думці цілу книжку, цілий лист /властиво - цею книжкою, цим листом/, але /коли маємо на думці тільки одне місце/: i n hoc libro Cicero narrat.

Замітка 4: поети вживають також abl.loci без in замісць in з abl., н.пр.: silvisque agrisque viisque corpora foeda iacent.

§227. L i b r u m i n m e n s a p o n o.

Ponamus omnem spem i n v i r t u t e.

Caesar captivos i n m e d i o statuit.

Mortem timet, qui i n m a l i s ponit.

При дієсловах, що означають класти, ставити, сідати т.п. /ponere, collocare, statuere, considere і т.п./, питається в латинській мові звичайно "де?" /in з a b l./, в українській мові то "де?", то "куди?"

Подібно mortem i n m a l i s numerare, habere, ducere.

ACCUSATIVUS НАПРЯМУ НА ПИТАННЯ "КУДИ?"

§228. - R o m a m, C a r t h a g i n e m, domum, rus ire, proficisci.

На питання"куди?"кладеться в acc. без in імена міст і ще domus і rus, гл.§ 234

Замітка: В поетів дуже часто кладеться acc. напряму без in замість in з acc., н.пр.:

Italiam fato profugus Laviniaque venit litora /Verg./

Властиво acc. уже сам без in подає напрям. In додається тільки для більшої ясности.

§229.- Треба памятати звороти:

cogere in unum locum - зібрати на одному місці

coire in urbem - зібратися в місті

convenire in unum locum - зійтися на одному місці.

abdere in silvam - сховати в лісі
abderese in silvam - сховатися /до ліса/

nuntiare Romam - доносити до Риму, але й розголошувати в Римі

Як ув укр. мові:
advenire
pervenire } in urbem - приходити до міста

При дієсловах руху, що мають подібне значіння, як вище наведені дієслові, питається в латинській мові все"куди?", в українській часто також "де?"

ABLATIVUS SEPARATIVUS на питання "звідкіля?"

§230.- 1. R o m a, Carthagine, domo, rure venire приходити з...

2. egredi, exire /e/ finibus .

В abl. б е з прийменика /e, de, ab/ кладеться на питання "звідкіля?":

1. імена м і с т /i rus, domus/, див. § 234

2. вислови в abl. separationis, див. §§ 206 і дальші

Замітка: Abl. separationis подає вже сам про себе б е з прийменика /e, de, ab/ напрям "звідкіля".

Прийменик додається тільки для більшої ясности.

Поети вживають дуже часто abl. sep. б е з прийменика на питання "звідкіля?"

§231.- Памятай звороти:

stare a b aliquo - стояти по чийомусь боці.

Так само:

stare a tergo, a fronte

a dextro cornu - на правому крилі

a latere aperto - на незахищеному крилі.

ab ea parte - по цей бік, по цій стороні

ab utraque parte - на обох сторонах

a novissmis - у задній сторожі.

timor ortus est a tribunis - у трибунів

initium capere
oriri
ordiri

зачинати в, від...

pendere e x /a b рідше i n/ arbore висіти на дереві

e x itinere підчас походу, в поході

pugnare e x equo на коні

colloqui e x equo

e x vinculis causam dicere в кайданах

В латинській мові питається часто "звідкіля?" тоді, коли ми питаємо " де?"

СКЛАДНЯ ІМЕН МІСТ.

§232. де? Romae, Corinthi, Athenis, Carhagine - в Римі..

куди? Romam, Corinthum, Athenas, Carthaginem- до Риму

звідкіля? Roma, Corintho, Athenis, Carthagine - з Риму

При іменах м і с т вживається на питання"де?" a b l /loci/, i s i n g. t a n t.

I і II відміни locativ-a=genitiv-a

на питання"куди?" a c c u s a t i v -a / /

на питання"звідкіля?" a b l a t i v -a/separationis/

Таку саму складню мають імена малих островів /півостровів/, н.пр. де? Cypri, Lesbi; куди? Cyprum, Lesbum; відкіля Cypro, Lesbo.

При імєнзи більших островів кладеться прийменик, н.пр. : i n Sicilia, i n Siciliam, e x Sicilia.

Замітка: Locativus /гл.§205/ мав колись закінчення -i /-i/, н.пр.: Romae із Roma-i, Corinthi із Corintho-i.

Рідко вживається на питання "де?" lokativ-а іменників III відміни, пр. Carthagini, Lacedaemoni, Tiburi і т.п.

Примітка:

Ab /a/ з abl., ad з acc. вживається при іменах міст, коли говориться про околицю міста або тільки про напрям: звідкіля? куди? н.пр.: Caesar a /зпід/ Gergovia discessit. Ad Romam - в напрямі до /околиці/ Риму.

При abesse і distare /бути віддаленим/ усе кладеться a /ab/ з abl., н.пр.: Sulmo a Roma nonaginta milia abest, distat.

§233. Коли ім'я міста має прикладку /urbs, oppidum, colonia, vicus, municipium/, то складня така:

а/ прикладка б е з придатку.

де i n urbe Roma

куди? i n urbem Romam

звідкіля? e x /ab/ urbe Roma

b/ прикладка з придатком:

де? Romae, Corinthi, Carthagine, /in/ urbe opulentissima

куди? Romam, Corinthum, Carthaginem in urbem opulentissimam

звідкіля? Roma, Corintho, Carthagine, ex /ab/ urbe opulentissima

§234. Памятай іще вислови, що мають подібну складню:

де? d o m i - дома, r u r i - на селі, humi - на землі /Locativ-и!/

куди d o m u m / pl. d o m o s додому rus - на село

звідки? d o m o з дому, rure з села

h u m i iacere лежати на землі

h u m i prosternere повалити на землю

/в лат. мові питається: де? /

d o m i b e l l i q u e у війні й у мирі

d o m i m i l i t i a e q u e /locativ-и!/

але - i n b e l l o, i n p a c e

Domi m e a e, tuae, alienae

в моєму і т.д. домі

придаток означає власника

domum p a t r i s

але: i n pulchra domo; так само, коли domus, має значіння: будинок, родина, н.п. educari i n domo Caesaris і т.п.

О З Н А Ч Е Н Я Ч А С У.

Коли?

ABLATIVUS TEMPORIS.

§235. 1.Qua nocte natus Alexander est,eadem Dianae Ephesiae templum deflagravit.

Caesar anno a.Chr.n.quadragesimo quarto interfectus est.

Pyrrhi temporibus iam Apollo versus facere desierat.

2.Secundo bello Punico Hannibal Poenorum copiis praeerat.

Pompeius ineunte adolescentia maximi exercitus imperator fuit.

На питання "коли?"вживається abl temporis б е з приймeника in:

1.іменики,що означають час,н.пр. :vere на весну, die вдень, nocte /або давній abl. noctu/ вночі, temporibus,aetate Caesaris за Цесаря,теж ludis підчас ігрищ, comitiis підчас виборів,adventu за приходом.

Часом уживається давньогоlocativ-a:vesperi /vespere/ ввечері belli militiaeque /гл. §234/.

Замітка: i n з abl. кладеться, коли йменик означає не тільки час, але має значіння: обставини, стан, становище то що: i n eo tempore в такому становищі, i n tempore пригідної пори.

2. Іменики, що самі про себе не виражають часу, а служать до означення часу, кладеться в abl. temporis б е з i n тільки тоді, коли вони мають при собі придаток, н.др.

p r i m o bello p u n i c o

bello L a t i n o r u m

але без придатку i n bello.

e x t r e m a s e n e c t u t e, але - i n senectute; i n e u n t e adolescentia, але - i n adolescentia.

Замітка: Коли висловлюється не тільки час, але обставини, стан, становище і т.п., то все вживається i n н.пр. i n summa senectute= без огляду /ослаблення/ на пізню старість.

В якому протязі часу?

§236. Sol binas in singulis annis conversiones facit.

Romani duobus saeculis /intra duo saecula/ tria bella cum Carthaginiensibus gesserunt.

Alexander tribus annis /intra tres annos/ tria magna proelia commisit.

Senatus decrevit,ut legati Jugurthae in diebus proximis decem Italia decederent.

Quater /in die,

Ser in anno.

Для означення протягу часу,коли щось раз або кілька разів діється,кладеться

a b l. temporis без in або

i n з ablativ-ом або

i n t r a з accusativ-ом

Від коли? Доки? До котрого часу?На коли?На котрий час?

§237. - inde a b eo tempore від того часу.

e x hoc tempore

a d horam quartam аж до 4 години.

Invito te i n posterum diem другого дня,на той день.

Helvetii profectionem constituerunt i n tertium annum на третій рік.

Памятай ще фрази:

i n d i e s з дня на день

ex illo die від того дня

a pueritia з малечку

a p u e r i s

d e tertia vigilia підчас третьої сторожі

multa d e nocte пізно вночі

/ В лат.мові питається часом в і д коли?, коли ми питаємо:коли? Порівн.§ 231/.

На питання відколи?/почавши/кладеться:a,ex,de з а b l.

" " аж до котрого часу?
до коли? ad з а c c.

" " на коли?/назначений in /рідше ad/
запрошений і т.п./ з а c c.

ACCUSATIVUS ПРОСТОРУ.

§238.

a/ Fossa ducta est pedes trecentos l o n g a et decem pedes l a t a.

Murus sedecim pedes a l t u s erat

Caesar milia passuum tria ab Helvetiorum castris castra posuit.

b/ Romani/per/ multos annos cum Carthaginiensibus bella gesserunt, Romani duobus saeculis tria bella cum Carthaginiensibus gesserunt /не цілий час,але три війни протягом двох століть, /пор.§ 236/

Cato annos quinque et octoginta natus e vita excessit.

Accusativus простору вживається

a/ місцево на питання як /за/довгий?,як /за/високий?як /за/широкий? як /за/далекий?

b/ часово на питання:як довго? і по **n a t u s** для означення віку.

На питання як довго? кладеться часом **p e r** із **a c c u s a t i v-** ом.

Замітка 1:На питання як /за/далеко?/вл.-на скільки далі/кладеться також **abl.mensurae** /§ 224,зам./.

Іменики **spatium,intervallum** тоді все стоять в **a b l. m e n s u r a e**,н.пр.

Castra Cleopatrae non longo spatio a Ptolemaei castros distant.

Коли місце,відкіля шось віддалене,не подане, кладеться **a** з **a b l.**,н.пр.:**Consul a quingentis fere passibus castra posuit.**

Замітка 2.: На питання:як /за/великий?,як /за/грубий?вживається **a b l a t i v-a magnitudine,crassitudine** з **genitiv-**ом,н.пр. **vicus oppidi magnitudine** село таке велике,як місто.

Замітка 3.: Вислови залежні від іменика,сто-

ять у genitiv-i qualitatis,

trium mensum molita cibaria, puer novem annorum.

Памятай звороти:

puer novem annos natus — девятьлітній

puer novem annorum — хлопець

puer decimum annum agens

Як довго перед...? Як довго після?

§239. Homerus multis annis a n t e Romulum fuit-

a n t e d e c e m a n n o s або

p o s t d e c e m a n n i s

a n t e p o s t,

a n t e m u l t o p o s t, a n t e p a u l l o p o s t

p o s t d e c e m a n t e a n n i s або a n n o s.

На питання: як довго перед? як довго після? кладеться abl. mensurae п е р е д a n t e, p o s t або a n t e, p o s t з a c c u s a t i v-ом

Коли ante, post стоять м і ж числівником та йменником, кладеться a b l. m e n s u r a e або a c c u s a t i v u s.

PRAEPOSITIONES.-ПРИЙМЕНИКИ.

§240. Прийменників вживається

a/ Для означення м і с ц я

b/ " " ч а с у

c/ о б р а з о в о в різних зворотах для означення способу, причини і т.д.

Первісне значіння прийменників звичайно місцеве /Порів. також § 135/

A. ПРИЙМЕНИКИ, ЩО ЛУЧАТЬСЯ З ABLATIV-ОМ.

1. a, ab, abs від, од з = із / перед голосівкою і h тільки ab, abs тільки перед te: abs te = a te /

a/ ab urbe venire

a dextro cornu на правому крилі гл. § 231

ab altera parte по одній стороні

b/ ab urbe condita від заснування міста /від коли?/

a p u e r i s змалечку

c/ При p a s s i v-i: a magistro laudari.

Про походження: Belgae a Germanis o r t i sunt / гл. § 209, зам. /

Про ріжницю: Galli d i f f e r u n t a Germanis / гл. § 206/

2. de -з,із/згори/,від

a/ de caelo - з неба

de provincia decedere - відходити від, опускати провінцію

b/de media nocte - зараз після півночі

de multa nocte - різно вночі

див. §237

c/від. audire de aliquo - чути від когось

про: de virtute dicere - говорити про

d e b e l l o G a l l i c o

de imperio dimicare - боротися за панування

через: e a d e c a u s a - через те /причина/

de industria - умисно,нарочито

3 e ex - з,із

a/ exire e portu - із пристані

exire e finibus

pendere ex arbore - висіти на дереві /§231/

b/ про час - від/коли/.

ex quo tempore - відколи

c/ ex aliquo audire - чути від когось

quaerere aliquid e x a l i q u o - питати когось про щось

ex usu - на користь

ex parte - почасти

ex occulto - тайкома

ex improviso - несподівано

про походження:

ex Hispania quidam, soror ex matre

про матерію:

ex cortice factus

про причину:

aeger ex vulnere - недужий в наслідок рани

qua ex re fit, з того виходить

ex eo fit

при рішеннях:

ex senatus consulto -відповідно до рішення сенату

ex foedere - на підставі умови

4. c u m /разом/ з /кимось/

a/ про супровід, товариство, злуку:

cum exercitu proficisci /cf.§222/

m e c u m, t e c u m s e c u m, etc..

також ворожо:

pugnare cum aliquo - з кимось: проти когось

b/ про час:

cum ortu solis - рано, вранці

cum nuntio - після одержання вісти

c/ про спосіб:

cum silentio - мовчки /§220/

5. s i n e - без

sine amicis - без приятелів

6. p . o - перед, за, задля, замість

a/ legiones pro /перед / vallo constituere

pro contione - перед зборами

b/ за /в обороні/:

pro patria mori

замість:

p r o consule, p r o p r a e t o r e

по - відповідно до:

pro viribus / відповідно до сил /

7. p r a e / перед, у порівнанні до

a/ prae se agere - гнати перед собою

b/aliquid prae se ferre - пописуватися чимось

в порівнанні до:

beatus prae nobis es.

причиново - через /тільки з переченням/:

prae lacrimis loqui non possum

prae metu

Рідше вживається:

8. c o r a m - у присутности, у прияві

coram me

9. t e n u s /кладеться після/ аж після

Tauro tenus

h a c t e n u s - аж досі

q u a t e n u s - доки, наскільки

§242. ПРИЙМЕНИКИ, ЩО ЛУЧАТЬСЯ З АБЛЯТИВОМ ТА З АКУЗАТИВОМ.

I. i n - в, у

A. in з акуз. на питання к у д и? - до, в , на

a/ in urbem ire - до міста

in Asiam proficisci

b/про час:

in multam noctem - до пізньої ночі

in diem vivere - жити з дня на день

in perpetuum - на завсігди

in tertium annum - на третій рік

c/dividere in partes tres - ділити на три частини

mutari in lapidem - перекинутися на камінь

про приязні або неприязні відносини:

amor in patriam odium in hostes

про с п о с і б:

mirum in modum -дивним способом

in speciem - в вигляді

B. in з аблятивом на питання :де? - в, у, на

a/ in urbe - в місті, in monte - на горі

p o n e r e , c o l l o c a r e i n m e n s a

класти н а с т і л /§227/

b/ t e r i n a n n o - тричі на рік /§236/

i n t e m p o r e - в пору /§ 235,I зам.7

c/ in ea re - при тім

in amicis numerare - мати, вважати за приятеля /§227/

in armis esse - бути під зброєю

in pugnando - під час боротьби, в боротьбі

2. sub - під

A. sub з акуз. на питання: куди? під з 4. одмінком

a/sub iugum mittere - під ярмо

sub montem succedere - підходити під гору

b/sub idem tempus - саме під той час

sub vesperum - під вечір, присмерком

c/Galliam sub imperium redigere - підбити Ґалію

B. sub з аблятивом на питання де? - під з 6. одмінком

a/ sub aqua esse - бути під водою

sub iugo esse - бути під ярмом

b/sub nocte silente - серед тихої ночі

c/sub imperio esse

sub corona vendere - продавати /під вінцем/ до неволі

sub oculis - на очах

3. super - над, звичайно з акуз. на питання куди? де?

super montem

super flumen

рідко з аблятивом на питання де? - над:

a/ensis pendet super cervice - меч висить над головою/вл. шиєю/ головою

b/hac super re nimis dixi /про/-de цю річ

4. s u b t e r = під, уживається рідко з акуз. на питання к у д и ?

subter murum під мур і під муром,

та ще рідше з аблят. на питання д е ?

subter muro - під муром.

§243. ПРИЙМЕННИКИ, ЩО ЛУЧАТЬСЯ З АКУЗАТИВОМ.

I. a d - до, аж до, при, коло

a/ ad castra venire - приходити до табору

urbs ad Tiberim sita, - місто, що лежить н а д Т

ad portam - коло брами

pugna ad Marathonem facta - битва під Маратоном

b/ ad tempus - на час, у пору

ad solis occasum - до заходу сонця

ad diem - того дня

c/ ad ducentos fuimus - було нас /до/ яких 200 людей, коло /з/ 200,

omnes ad unum - всі до одного

legatos ad aliquem mittere - післати послів до когось

ad scribendum - д о писання

ad haec respondere - обізватися н а т е

ad naturam - природно

ad voluntatem - по волі

ad hunc modum - таким робом

Зам.: У місцевому й часовому значінні вживається часом usque ad - аж до, напр.

usque ad urbem - а ж до міста
usque ad senectutem - аж до старости

Часом ad опускається, напр.:
usque Romam.

2. a n t e - перед

a/ ante castra - перед табором /лицем д о табору,
але -
pro castris - перед т ,плечима до т

b/ ante adventum - перед приходом

ante diem - перед днем /день перед

ante lucem - досвіта

c/ ступінчуючи й порівнюче про першенство

ante omnes clarissimus - перед усіма...

ante omnia - над усе,передовсім

3. p o s t - за,по

a/ post portam - з а брамою

b/post mortem - по смерти

p st hominum mem riam - за людської памяти

c/ про ступні : по /зараз/ за -

post Mercurium Apollinem colunt - п і с л я
Меркурія почитають Апольона

4. p o n e - за , вживається рідко

pone tergum - за спиною

5. a d v e r s u s ,рідко /у старших авторів/

a d v e r s u m - проти /вл. звернений до..

a/ adversus urbem

b/про приязні або неприязні відносини

pietas adversus deos

adversus hostes copias ducere - вести військо
п р о т и /на/ ворога

6. v e r s u s - до,проти /вл. звернений до../ вживається звичайно з прийменниками або місцево про напрям на питання к у д и ?

ad Oceanum versus

in Galliam versus

quoque versus = на всі боки

7 c o n t r a= проти

a/insula contra Galliam sita - острів,що лежить супроти Галії

b/ про неприязні,ворожі відносини

contra hostes exercitum mittere - посилати військо на /проти/ ворога

contra spem - несподівано,не сподіваючись

contra naturam - неприродно

8. e r g a - з огляду на,проти, вживається про дружні відносини,особливо при назвищах осіб:

amor erga parentes - любов до батьків

9. a p u d - у /когось,чогось/,коло

a/місцево /рідко/:

apud Salaminem - під Саляміною

apud oppidum - під містом

b/звичайно при назвищах осіб:

apud senatum - перед сенатом

apud Caesarem - у Цесаря

також образово:

apud Caesarem legimus _читаємо в Цесаря

10. c i r c i t e r - около,майже бувае звичайно прислівником, і вживається тільки рідко як прийменик

circiter meridiem - коло полудня

11. c i r c u m c i r c a - кругом,довкола.

a/ circa Capuam - в околиці Капуї

circum montem - навкруг гори

b/ circa lucis ortum - над ранком

12. c i t r a, c i s - з цього боку,по цьому боці,звичайно тільки місцево:

citra flumen -

13. t r a n s - з того боку,на тому боці,на той бік,за звичайно місцево:

trans montes - за горами

copias traducere trans flumen in Germaniam - переправити військо через ріку

Cf. Gallia T r a n s a l p i n a

14. u l t r a - тогобічно, за / trans, тільки що означає дальше місце /:

a/ ultra montem - далі за горою

b/ultra biennium - поза два роки,довше ніж два роки

c/ultra vires - над силу

15. e x t r a - зовні, зверху, за :

a/extra fines - поза границями

b/ рідко:

extra iocum - без жарту

extra consuetudinem - не звичайно

16. i n t r a - всередині,поміж,серед

a/intra fines = в межах

b/intra sex menses - протягом шістьох місяців

17 i n f r a - під, нижче

a/infra pontem - нижче мосту

b/ рідко:

infra Lycurgum fuit - пізніше, після Л.

c/ про міру:

magnitudine infra elephantos - менший од слонів

18 s u p r a - вище, верх, над

a/supra terram - над землею

b/supra hanc memoriam -/вище від.../, перед нашими часами

c/supra modum - надмірно

supra leges esse - не підлягати законам

supra decem milia - над 10.000

19 i u x t a - /зараз/ коло, побіч, -уживається рідко:

a/iuxta aram - /зараз/ коло жертівника

b/iuxta finem vitae - під кінець життя

c/velocitas iuxta formidinem est - скорість цілком скидається на жах

20. p r o p e - близько, біля

a/prope castra

b/prope Kalendas Ianuarias - коло І січня

c/prope virtutem esse - зближатися до..

Зам. Також компаратив і суперлятив прислівника prope вживається як прикметник і лучиться з акузат., напр.: propius castra, proxime castra (Порівн. §185).

21. p e n e s - у руках, у посіданні, при, у

penes regem summum imperium est - найвища влада в короля

penes me est - од мене залежить

22. p r o p t e r - біля, близько, з причини, через, з, за

a/propter humum - саме над землею

b/про причину-

propter metum - з переляку

23. o b - перед, з причини, через, з

a/ ob oculos versari - /вертітися/, бути перед очима.

b/ про причину:

ob metum - з переляку

але звичайно тільки у зворотах:

o b e a m r e m , q u a m o b r e m - тому, чому

зам. Propter означає причину дійсну, ob - причину подуману, причину мету висловлює gen.+causa (§195)

24. i n t e x - між, поміж

a/inter Italiam et Africam

b/inter annos decem - за /підчас/ 10 літ

inter cenam

c/ inter se - межи собою

inter amicos - серед приятелів, між приятелями

inter omnes constat - загально відомо

про ріжницю:

quid interest inter me et te - яка ріжниця межи мною й тобою?

Замість g e n. p a r t.:

clarissimus inter poetas - найславніщий між поетами

25. p r a e t e r - попри, крім

a/praeter castra

b/praeter modum - надмірно

praeter naturam - проти природи, неприродно

praeter opinionem - несподівано, не сподіваючись

praeter haec - крім того

nemo praeter te - ніхто крім тебе

по переченнях = як лиш, тільки лиш

nihil dico praeter hoc unum - кажу тільки те одне

26. s e c u n d u m - здовж, попри

a/secundum mare - край моря, узбереж, /услід/

secundum flumen - за водою

b/secundum ea - потім, опісля

secundum proelium - /зараз/ по битві

c/secundam naturam vivere - згідно з природою жити

secundum aliquem iudicare - рішати за кимсь

27. p e r - через

a/ ire per urbem - іти містом, через місто

per compita - вулицями

per domos - по хатах, від хати до хати

per urbem custodias disponere - по місті, скрізь у місті порозміщувати варти

b/ per triginta annos regnare - царювати 30 років

per somnum - у сні

per idem tempus - того самого часу, в той самий час

per ludos - підчас игриш

c/ про спосіб і причину

per vim - силою

per iocum - жартом

per aetatem - через літа, через вік

per leges - законно

часто при особах замість *abl. instr.*:

per legatos auxilium petere - прохати помочі через послів

у присягах:

per deos iurare - присягатися на богів, перед богами

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТИ В УЖИВАННІ ПРИЙМЕНИКІВ.

§244. Urbs a me laudata або a me laudata urbs

але тільки -

e x urbe a me laudata.

Так само :

res in urbe gestae або in urbe gestae res

але тільки -

d e rebus i n urbe gestis.

Н е в і л ь н о класти одного прийменика безпосередньо по другім

У зворотах як напр.: e x ante diem quintum Kalendas Octobres слова ante diem уважаються як о д н е незмінливе слово.

Зам.: Між прийменником та йменником кладеться звичайно тільки генітиви або прислівники, напр.:

inter h o s t i u m tela,

ad b e n e b e a t e q u e vivendum

Але тільки :

i n l o c u m mihi invisum,

а не :

in mihi invisum locum, etc.

2. Pro lege et contra legem dicere - говорити за закон і проти закона

Так само :

in flumine et trans flumen

in urbe et extra urbem

Коли один іменик належить до кількох прийменників, що лучаться з ріжним одмінком, то треба його при кождому прийменикові повторити.

VERBUM INFINITUM.

ІМЕНА ДІЄСЛОВА.

Infinitivus

§245. a/ Turpe est aliud l q u i aliud s e n t i r e.

I n v i d e r e /invidia/ non est sapientis

Adulescentis est maiores natu v e r e r i.

b/ Possum s c r i b e r e.

Nescio m e n t i r i.

Infelix e s s e didici.

V i n c e r e scis, Hannibal, victoria u t i nescis.

Дієйменик /infinitivus/ буває як іменик

а/ підметом

б/ предметом речення й відповідає іменикові в номінативі або акузативі neutr. /без прийменика/

Зам.: В инших одмінках уживається не інфінітива, але ґерундія, напр.:

ars s c r i b e n d i,

boves a d a r a n d u m utiles sunt.

§246. Agricolae est diligenter a g r u m colere

але - diligentes a g r i cultores.

amare p a t r i a m, але: amor p a t r i a e

b e a t e vivere, b e a t a vita.

Infinitivus приймає з а в с і г д и як дієслово

п р и с л і в н и к о в і пояснення *(adverbia)*

і керму̀е т и м с а м и м одмінком, що й дієслово.

Зам.: Тільки займеник *(pronomen)* може бути при-

датком при інфінітиві, напр.:

Me h o c i p s u m nihil agere de-
lectat.-Vivere i p s u m turpe est victis

§247. Laudari iucundum est.

Possum, potui, potere scribere.

Videor } s c r i b e r e. .....що пишу
Videbar } s c r i p s i s s e .....що написав
Videbor } s c r i p t u r u m e s s e що напишу, що
писатиму

Infinitiv-a вживається як дієслова в діяльному та страж-

дальному стані *inf. activi et passivi*, і має він ріжні фор-
ми у презенсі, перфекті та в наступному часі.
Але inf. praes., pf, і fut. ніколи не означає часу

/ теперішнього, минулого та наступного/.

I n f. p r a e s. означає дійство недоконане, р і в н о-
часне дійством кермівного дієслова

I n f. p e r f. означає дійство доконане п е р е д дій-
ством кермівного дієслова

I n f. f u t. означає дійство, що має відбутися *апс* п о дій-
стві кермівного дієслова.

Зам. I: По memini /пригадую собі/ кладеться звичайно інфінітив теперішній, щоб висловити, що хтось був свідком якоїсь події, напр.

Memini Catonem mihi narrare - .... як Катон розповідав

Meminisiis tum corporibus civium Tiberim complevi - ...що був повний...

Таку саму складню мають часом і инші вислови, що мають те саме значіння.

Зам.2: Interfectum esse Catilinam iam pridem oportebat.

Hoc factum esse volo: Хочу, щоб це було зроблене, - але

Hoc fieri volo - .... щоб це робилося, сталося.

Часом кладеться inf.perf. замісць для висловлення дійства, що має /мало б/ бути вже доконане. Такої складні вживаються по ососбл. volo, nolo, malo і по минулих часах діеслова

§248

Credo epistulam scriptum iri, але частіше:

Credo f o r e /f u t u r u m e s s e/, u t e p i s t u l a s c r i b a t u r.

Credebam f o r e /f u t u r u m e s s e/, u t e p i s t u l a s c r i b e r e t u r.

Credo f o r e, u t te huius facti p a e n i t e a t.

Credebam f o r e, u t te huius facti p a e n i t e r e t.

Коли дієслово не має інфінітива наступн.часу, то вживається о п и с а н н я : f o r e /f u t u r u m e s s e/, u t з coni. praes. згл. impf.

Таке саме описання заступає звич. inf. fut.pass. /чого рідко вживається/, а рідко inf. fut.activi.

Зам.:Щоб висловити,що дійство,яке м а є відбутися,має бути д о к о н а н е /отже,зам. inf.fut.exacti , якого нема/ кажеться: f o r e, u t з coni.perf.згл. plpf.,

Credo f o r e, u t epistula s c r i p t a s i t.

Credebam f o r e, u t epistula s c r i p t a e s s e t.

Незалежно :

Epistula s c r i p t a e r i t.

INFINITIVUS HISTORICUS.

§249.

Interim cotidie Caesar Haeduos frumentum f l a g i t a r e /flagitabat/.

Diem ex die d u c e r e /ducebant/ Haedui.

Conferri, comportari, iam adesse d i c e r e /dicebant/.

Інфінітива вживається часом н е з а л е ж н о як інфінітива історичного замість імперфекта у живім описі-малюнку. Підмет стоїть у номінативі, як при імперфекті.

INFINITIVUS ЯК ПІДМЕТ.

§250.

- E r r a r e humanum est.

Adulescentis est maiores natu v e r e r i.

C o n t e n t u m e s s e suis rebus maximae sunt divitiae.

- P e c c a r e licet nemini.

Praestat iniuriam p a t i quam u l c i s c i

- Turpe est m e n t i r i.

Turpe est t e m e n t i r i.

- Victis p a r c e r e decet.

V i c t o r e m victis p a r c e r e decet.

Інфінітив може бути підметом при всяких неособових зворотах. Часто він має ще свій власний підмет в акузативі /

І присудкові доповнення до інфінітиву кладеться в акузативі.

Зам.І.По licet mihi /мені вільно/ прикладається присудкове доповнення звичайно до дативу, але, коли датива нема, то кладеться акузатив, напр.:

Licet mihi otioso esse

але коли дативу нема :

Licet otiosum esse.

§25

Iustum est innocentem reum absolvi - справедливо, коли звільняєтесь...., звільнення справедливо /загальна гадка/, але -

Iustum est, ut innocens reus absolvatur - справедливість вимагає, жадає, щоб...

Accidit, ut una nocte omnes Hermae dicerentur / наслідок /.

Fieri potest, ut fallar / наслідок /.

Коли речення залежне від неособового звороту містить у собі бажання, жадання або наслідок особливо по. fit, accidit, restat, reliquum est, lex est etc../ не можна класти інфінітив / Cf. §347/

INFINITIVUS ЯК ПРЕДМЕТ.

§252.

Vincere scis Hannibal victoria uti nescis.

Caesar ex urbe proficisci maturavit.

Helvetii cogitabant in fines Santonum iter facere.

Infelix esse didici.

Cato bonus esse quam videri malebat.

Omnes homines beati esse student.

Інфінітив буває предметом по таких дієсловах, що самі для себе не мають повного значіння:

Я повинен, можу, смію.....	debeo possum audeo
я звик, учуся й умію.....	soleo consuevi disco scio
хочу, не хочу й волю.....	volo nolo malo
бажаю і стараюся.....	cupio conor studeo
постановляю і вагаюся.....	statuo constituo decerno cunctor vereor
задумую, спішуся,	cogito meditor festino contendo maturo
позваляю, силую	permitto concedo cogo
і ще також: я починаю.....	incipio
веду річ далі /продовжаю/..	pergo persevero
перестаю й залишаю	desino desisto omitto

etc.

Присудкові доповнення інфінітиву що відносяться до підмету речення / в номінативі/,кладеться в номінативі.

Коли підмет інфінітиву є инший,ніж підмету кермівного дієслова,то кладеться в акузативі,напр.:

Volo te scribere.

Зам.1.:Деякі дієслова,що мають подібне значіння,мають иншу складню:

- opto, ut /ne/....бажаю:

Opto ut pater mox redeat.

- valere s ads gerundium /gerundivum/...мати силу до чогось, напр.:

Discordia valet ad rem publicam evertendam.

- suscipere aliquid s gerundivum....братися до чогось,напр.:

Caesar oppidum oppugnandum suscepit.

Зам.2: Деякі з вище наведених дієслів,що мають значіння: бажати, постановляти, позволяти :/volo,cupio, studeo,constituo,permitto, concedo/ ..... приймають часом також з конюнктивом /Див. §§ 339 -341 /.

§253.

- Milites muros exstruere coeperunt.

Muri exstrui /INF.PASS./ c o e p t i s u n t .

Pons institui c o e p t u s e s t .

Veteres orationes legi d e s i t a e s u n t

C o e p i i форми pf. од d e s i n e r e кладеться в p a s s i v u m /coeptus sum, desitus sum/, к о л и в і д н и х з а л е ж н и й inf. p a s s i v i .

§254.

- A r s s c r i b e n d i .

Nomen c a r e n d i .

Peritus d i c e n d i .

Cupidus d i s c e n d i .

Boves utiles sunt a d a r a n d u m .

Тому, що інфінітива вживається т і л ь к и як підмету й предмету в ном. і акуз. / б е з прийменика/, то він н і к о л и н е може бути п р и д а т к о м, залежним од і м е н и к а або прикметника.

Тільки p a r a t u s / вл. part. pf. pass до parare - я готов - приймає інфінітив, напр.:

Haedui p a r a t i erant frumentum d a r e = volebant fr. dare .

Памятай ще звороти :

c o n s i l i u m c a p i o

i n a n i m o h a b e o

m i h i i n a n i m o e s t

proficisci = constituo, cogito proficisci

але можна також сказати :

Consilium capio p r o f i c i s c e n d i .

- T e m p u s e s t a b i r e : час /на часі/ одходити / abire: підмет, tempus est: присудок/, але :

-T e m p u s e s t a b e u n d i - час одходу приїшов /tempus буває підметом, abeundi - придатком до tempus: Який час?- Час одходу.

Зам.: У поетів інфін. часом, як у г р е ц ь к і й мові, залежний і від инших прикметників або йменників, особл. від u t i l i s, a p t u s, i d o n e u s n a t u s .

A C C U S A T I V U S C U M I N F I N I T I V

§255.

Cogo t e s c r i b e r e : примушую, силую т е б е п и с а т и ,

Assuefacio t e Latine l o q u i : призвичаюю тебе говорити полатині

Doceo t e Latine l o q u i : вчу тебе говорити..

Prohibeo t e s c r i b e r e : не даю, не позволяю тобі писати

Iubeo - - - - . приказую....

Veto - - - - : заказую....

Sino
Patior te scribere: позваляю писати

Коли інфінітив має свій власний підмет в акузативі, то складню називаємо Accusativus cum infinitivo.

Як бачимо з вище наведених речень, то акузатив буває властиво предметом до кермівного дієслова так, що дієслово має два предмети / акузатив і інфінитив/, як напр.: в укр. мові: учу тебе писати. Таксамо річ мається при инших дієсловах, де ми вже не можемо перекладати нашим дієйменником, напр.:

Dico Socratem sapientem esse - Кажу, що Сократ мудрий /вл.: кажу про Сократа, що він мудрий, порівн.:

Dico Socratem sapientem - називаю Сократа мудрим.

Так перекладаємо звичайно латинський Acc.c.inf. побічним реченням /що../, де латинський акузатив стає підметом.

Тому, що така складня в лат. мові дуже часто вживається, люди привикли додавати акуз. неначе як підмет до інф. і в таких випадках, коли акуз. не може вже бути предметом кермівного дієслова, напр.: тому, що кажеться: Omnes sciunt Socratem sapientem esse/Socr. вл. предм. до sciunt, той кажеться: Constat Socratem sapientem esse. Constat не приймає жадного предмету і Socratem треба вже вважати за підмет інфінітиву Цілий Acc.c. inf. буває підметом речення до constat.

§256.

- Caesar milites pontem rescinde-re iussit, vetuit...

Pass.: Milites pontem rescindere iussi, vetiti sunt /Cf. §163/,

але -

Caesar pontem rescindi iussit, vetuit.

По iubeo і veto кладеться acc. c. inf. passivi, коли особи, котрій щось приказується не подано.

Можна легко пізнати, чи треба класти інфінітив активний чи пасивний, коли латинський інфінітив перекладається не дієйменником, а - побічним реченням:

Цесар приказав, щоб вояки зірвали міст, але коли особи, що їй наказується, не подано - Цесар приказав, щоб міст був зірваний, щоб міст зірвано.

Подібно кажеться: sino patior urbem deleri, коли не сказано кому щось позволяється.

Зам. 1: Інфінітив активний кладеться часом і тоді, коли особи, що їй наказується, можна легко догадатися, напр.: Caesar castra munire iussit /milites/.

Зам. 2: По iubeo дуже рідко кладеться ut з coniunct..

ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO
ПРЕДМЕТОМ.

§257.

a/ Volo is esse, quem tu me esse voluisti.

Cupio te mox redire.

b/ Multi homines se falli non posse putant.

Sentit animus se sua vi, non aliena moveri.

Cicero arbitrabatur futurarum rerum scientiam nobis non utilem esse

Scimus omnibus moriendum esse.

Helvetii imperii totius Galliae sese potituros esse sperabant.

c/ Caesar legatis respondit se diem ad deliberandum sumpturum esse.

Caesari nuntiatum est Helvetios per provinciam iter facere conari.

Helvetii dicebant frumentum conferri, comportari, iam adesse.

d/ Gaudeo me abs te laudari, gaudeo, quod abs te laudor.

Dolebam te inceptum non perfecisse quod inceptum non perfeceras.

Scipio saepe querebatur h o m i n e s in amicis eligendis n e g l i g e n t e s e s s e.

Acc. c inf. бувае п р е д м е т о м після дієслів, наведених у §255 та ще

а/ після v o l o n o l o, m a l o, s t u d e o але звичайно т і л ь к и т о д і, коли підмет інфінітиву инший, ніж підмет керівного дієслова :

Cupio t e d i l i g e n t e m e s s e, але - Cupio d i l i g e n s e s s e, /рідше: Cupio m e d i l i g e n t e m e s s e/.

Зам.: Порівняй також volo laudare, але звичайно volo me laudari / бо сповнення бажання н е з а л е ж и т ь о д м е н е

b/ після дієслів s e n t i e n d i, що мають значення. п і з н а в а т и, д у м а т и, з н а т и, в і р и т и, с п о д і в а т и с я, б а ч и т и, ч у т и, і т.п.

Зам.1: Треба розріжняти -
Scio aliquid facere - в м і ю щось робити і -
Scio t e aliquid facere - з н а що ти щось робиш.

Зам.2: У реченні :
Videant consules, n e quid detrimenti res publica capiat - Нехай д б а ю т ь, стараються....

Video не e verbum sentiendi.

с/ Після дієслів d i c e n d i, що мають значіння: к а з а т и, з а я в л я т и, о п о в і д а т и, д о в о д и т и, д о к а з у в а т и, п р и р і к а т и і т.п., але т і л ь к и т о д і, коли в Acc.c.inf. міститься т в е р д ж е н н я /льогічний присуд, висказ/.

Коли побічне речення містить у собі наказ, жадання або бажання, кладеться ut /ne/ з coni.a часом тільки конюнктив без ut. Тоді перекладаємо звичайно "щ о б", або дієйменником, напр.:

Caesar dixit L a b i e n u m p r o f e c t u m e s s e - ....що Лябіен одійшов /незалежно: Labienus p r o f e c t u s e s t : твердження, висказ/, але -

Caesar dixit, /u t/ Labienus proficisceretur: щ о б Л. одійшов.

/незалежно: Labienus proficiscatur - ..нехай.. жадання/.

Druides hominibus persuadent /переконують/ a n i m a s immortales esse - ....що душа безсмертна /висказ/, але

Orgetorix Helvetiis persuasit /намовив/, u t e finibus suis e x i r e n t :...щ о б... /жадання, бажання, незалежно: імператив-

Caesar milites monuit /пригадав/ v i c t o r i a m in virtute c o n s t a r e /незалежно : victoria constat/, але

Caesar milites monuit /напімнув/, u t se fortiter d e f e n d e r e n t :..щ о б..., незалежно: Боронiться хоробро./

Cato censuit C a r t h a g i n e m delendam e s s e :...що треба...

/незалежно : Carthago delenda e s t !/,але

Cato censuit /вніс/, u t Carthago d e l e r e - t u r -..щоб..Незалежно : carthago d e l e a t u r !/

d/ після дієслів a f f e c t u u m, що виражають душевне зворушення,напр.:кладеться або Acc.c. inf або причинове quod./Див § 356,2/.

A C C U S A T I V U S C U M I N F I N I T I V O П І Д М Е Т О М .

§258.

Turpe est t e m e n t i r i .

V i c t o r e m victus p a r c e r e decet .

Iustum est innocentem r e u m a b s o l v i .

Apparet n o s ad agendum n a t o s e s s e

L e g e m b r e v e m e s s e oportet.

Constat S o c r a t e m s a p i e n t e m f u - i s s e .

Acc.c.inf буває п і д м е т о м при н е о с о - б о в и х дієсловах і зворотах /Див. §250/.

ACCUSATIVUS CUM INFINITIVO ВЖИТИЙ НЕЗАЛЕЖНО.

§259.

Mene incepto desistere victam nec posse Italia Teucrorum avertere regem ? - Мені відступити від....?

Adeone esse hominem infelicem !

Acc.c.inf. уживається незалежно в питаннях та викликах для вислову обурення /Порівн. Acc.c.inf.після дієслів affectuum!/.

ОСОБЛИВОСТИ ПРИ ВЖИВАННІ ТА ПЕРЕКЛАДІ СКЛАДНІ ACC.C.I

§260.

Helvetii sperabant se imperio totius Galliae potituros esse.

Spero
Polliceor
minor
Iuro

me cras venturum esse

Після дієслів,що означають: сподіватися, обіцяти /приріка ти/,грозити, присягати кладеться Acc.c. inf.futuri , коли дійство /подія/,висловлене інфінітивом,відноситься до майбутнього часу. В укр. мові перекладаємо такі речення майбутнім часом у побічному реченні "що..."

Інфінітивів velle і posse уживається замість майбутнього часу:

Spero me cras venire posse.

Коли подія /обставина/, висловлена Акузативом із інфінітивом, належить до теперішності або до минулого, кладеться inf. praes. згл. perfecti:

Consules iurant se nihil contra leges fecisse - ....що нічого не зробили...

§261.

Ariovistus respondit se prius in Galliam venisse quam Romanos.

Terentium censeo elegantiorem poetam fuisse quam Plautum.

У таких реченнях без власного присудку Акузатв після тільки продовженням підмету Acc.c.inf. Таксам кажеться

Platonem ferunt de animorum immortalitate idem sensisse, quod Pythagoram

Dicunt servos isdem moribus esse, quibus dominos.

§262.

Non auditum est crocodilum violatum esse ab Aegyptio.

Romani putabant Caesarem a Pompeio victum esse.

Коли б сказати активно

Crocodilum Aegiptium violásse, Caesarem Pompeium vicisse, -

не можна і знати, хто кого поранив, переміг. Тим то в таких реченнях заміняється діяльну складню на страждальну §263.

Discipulus nihil didicit.

Dicit s e aegrum fuisse :каже /про себе/, що він був недужий / se відноситься до підмету керівного дієслова dicit /.

Frater discipuli abest.

D dicit e u m aegrum esse :каже / п р о н ь о г що в і н недужий / eum н е відноситься до підмету керівного дієслова /.

Liber pueri pulcher est. Puer dicit librum s u u m pulchrum esse ..... каже, що й о г о книжка гарна / каже про с в о ю книжку, що в на гарна /.

Discipulus librum fratris legit.

Dicit e i u s librum pulchrum esse каже, що й о г о книга гарна / каже про й о г о кн., що вона../.

Тому, що Acc c inf н о е о к р о м е побічне речення, то наші займеники. в і н, в о н а, в о н о, й о г о і Її і т.д. перекладається латинськими з в о р о т н и м и займениками / pron. reflex /, к о л и в і д н о -

сятся до підмету кермівного дієслова.

Треба вважати, що у складні Acc.c. inf. не слід пропускати Акузатива підмету, навіть, тоді, коли ним буває особовий займеник me, te, se, nos, vos.

Зам.: У латинській мові пропускається підмет Acc.-a c. inf. тільки рідко / особливо при інфінітиві наступного часу /, напр.:

Caesar ab Haeduis obsides poposcit, uti ea, quae polliceantur, facturos intellegat eos facturos esse.

§264

Nego puerum diligentem esse: кажу, що учень не пильний.

Dissimulo me reverti: вдаю, що не вертаюся.

Veto te reverti: забороняю тобі вертатись, наказую тобі, щоб не вертався.

У латинській мові заперечення часто міститься в кермівному дієслові, коли в українській мові заперечується побічне речення.

Репетиція :

Puto puerum diligentem esse -

можна перекладати різними способами .

а/ Думаю, що хлопець пильний.

б/ Думаю про хлопця, що він пильний.

в/ Як думаю, міркую, /то/ хлопець пильний

г/ На мою гадку, думку хлопець пильний

На мій погляд,

д/ Вважаю хлопця за пильного.

і т. д.

Коли підметом Acc.-a c. inf. буває займенник питайний або відносний, то не можемо перекладати звичайним способом /а/, а все иншими зворотами / як б-д/, напр.:

Laudo puerum, quem diligentem esse puto : хвалю хлопця, що його вважаю за пильного /д/, що на мій погляд /г/, як міркую собі /в/ - є пильний, про котрого думаю, що про нього думаю /б/, що ....

Non vitupero puerum, quem aegrum esse verisimile est-, що ймовірно хорий.

Quem C. dicit in Gallia summam auctoritatem obtinere? Про кого каже Ц., що він....?

A quo C. morbos depelli putabant ?: Хто на погляд Галійців відвертав недуги ?

Q u i b u s sacrificiis G. deorum numen placari posse arbitrabanturі Які жертви в в а ж а л и Галійці з а потрібні, щоб замолити богів ?

N O M I N A T I V U S C U M I N F I N I T I V O .

§266.

Caesar iubet, vetat milites pontem rescindere.
Milites iubentur, vetantur pontem rescindere. - Pons r e s c i n d i iubetur /особа, що наказ дістала не наведена /.

Iudicant Socratem sapientissimum fuisse.
S o c r a t e s s a p i e n t i s s i m u s f u i s s e iudicatur.

Багато дієслів, що в активі мають конструкцію Acc.c. inf приймають у п а с и в і особову складну - N o m i n a t i v u s c u m i n f i n i t i v o .

Тоді й присудкові д о п о в н е н н я інфінітиву кладеться в к о м і н а т и в і .

§267. 1/Iubeor, vetor, prohibeor, sinor, cogor aliquid facere
2/Videor, videris, videtur. .etc. aeger esse
3/Homerus caecus fuisse dicitur, putatur, existimatur, fertur, traditur Кажуть, думають, мірку ть, гадають, що...., але н е о с о б о в о :

D i c t u m e s t, t r a d i t u m e s t /зложена

форма / Homerum caecum fuisse .

Dicor, diceris dicitur etc. diligens esse: Кажуть, що я ти, він і т. д. пильний.

Athenae inventrices omnium artium fuisse putantur,

але з прислівниковим придатком:

Athenas inventrices omnium artium fuisse recte putatur, putandum est.

Nom. c. inf. кладеться звичайно:

1/ при пасиві дієслів, наведених у §255,

2/ при videor - здається, що я..,

Зам.1: Mihi videor: мені здається що.., думаю, міркую, гадаю - перекладається звичайно також в українській мові особово, напр.:

Mihi videor felix esse.....: міркую, що я...

Зам.2.: / Alicui/ videtur, visum est у значінні: вважаю за добре, за відповідне. вирішую, постановляю не є verbum sentiendi й ви магає такої самої складні, як constituo напр.:

visum est Caesari nuntium remittere
або ut nuntius remittretur.

в/ при пасиві деяких інших дієслів dicendi і
sentiendi особливо при dicor, putor,
iudicor, existimer, audior,
але - тільки в незложених формах
і без прислівникового придатку
і ще
при fertur, traditur, feruntur, traduntur
тільки в цих формах.

GERUNDIVUM і GERUNDIUM.

§268.

а/ Puer laudandus хлопець, що його мається
похвалити, що його треба похвалити.
Urbs expugnanda : місто, що його мають взяти,
що його треба взяти

б/ Caesar pontem in Arari faciendum
curat.. дбає про міст, що його мають зробити: дбає,
щоб зробили міст.
Lentulus Catilinae Italiam vastandam
diripiendam que tradidit на те, щоб спустошили т.
розграбили, на спустошення та розграблення.

C. obsides Haeduis custodiendos tradidit:
...щоб їх держали під сторожею.

в/ Pugr laudandus est.

Epistula mihi scribenda est.

Ceterum censeo Carthaginem esse delendam.

Gerundivum - це дієслівний прикметник, що заступає part. pass. fut., якого в латинській мові нема.

Gerundivum вживається все у страждальному значінні й виражає конечність, себто те, що має статися, що слід, треба зробити.

Ґерундива вживається

а/ як придаток прикметниковий /атрибутивно/,

б/ як доповнення при судка /предикативно/, особливо при дієсловах attribuo /приділюю/, do, relinquo, trado, accipio, suscipio, curo...etc.

в/ як присудок із дієсловом esse в т. зв. Coniugatio periphrastica passiva.

Особа-діяч у дативі /Див. §190/.

Примітка.

Тому, що ґерундив є страждальною формою, то тільки Verba transitiva /не-рехідні/ мають особовий ґерундив; в дієсловах неперехідних /v. intransitiva/ ґерундива вживається тільки неос-

б о в о, себто в номінативі або акузативі однини середнього роду, напр.:

Victis parcendum est /але: **pueri laudandi sunt**/. **Omnibus hominibus moriendum est.**

Зам.: Дієслова - **u t o r, p o t i o r,** /**fruor, fungor**/ **aliqua re** були колись перехідні / **transitiva**/.

Вони мають у деяких зворотах герундив, напр.:

Utendum est viribus,

але -

Viribus utendis . Potiendum est oppido, але - **spes p o t i u n d i o p p i d i. Ad omnia m u n e r a f u n g e n d a etc.**

Cf.§215. Not. 2.

Ars scribendi - штука

Pueri discendi causa multos libros legunt

.для науки.. ., щоб учитися.

Catilina dissimulandi causa in senatum venit.

Parsimonia est ars re familiari moderate utendi.

/**Discipulus operam dat legendo**.....- датива вживається рідше./

Boves a d a r a n d u m utiles sunt.

Hominis mens d i s c e n d o (наукою) alitur et c o g i t a n d o .

Caesar d a n d o, s u b l e v a n d o i g n o s c e n d o, Cato nihil l a r g i e n d o gloriam adeptus est

G e r u n d i u m - с д і є с л і в н и й і м е н н и к, що заступає i n f. p r a e s. a c t i v i в ґенітиві, дативі, акузативі з п р и й м е н н и к о м і в аблятиві :

Nom.	legere.....	читати, читання
Gen.	legendi.....	читання
Dat.	legendo.....	читанню
Acc.	legere.....	читати, читання
	a d legendum.....	до читання
Abl.	legendo.....	читанням
	i n legendo.....	в, при читанні

Так само як і н ф і н і т и в , ґерундій пояснюється п р и с л і в н и к о м /напр.: b e n e b e a t e - que vivendi .. і править т и м с а м и м о д - н і н к о м, що й дієслово /напр.: nihil largiendo, uterdi re familiari, hcc faciendi, faciendo...etc.

§270.

A r s r e i p u b l i c a e a d m i n i s t a n d a e, sigue:

ars rem publicam administrandi .

Caesar locum elegit castris muniendis

Decemviri legibus scribundis.

Triumviri rei publicae constituendae /

Scipio ad Africam domandam missus est.

Galli mobiles sunt in consiliis capiendis.

Iniuriis ferendis magnam laudem meremus, рідко: iniurias ferendo.

При перехідних дієсловах /себто замісць ґерундія з предметом ув акузативі/ вживається звичайно / все в дативі та з прийменниками / ґерундив / страждальна складня /.

Тому, що ґерундив буває дієслівним прикметником і його прикладається до відповідного йменика,- то треба, коли замінюємо ґерундій на ґерундив, насамперед замінювати акузатив на відповідний відмінок / в якім мало б стояти або стоїть ґерундій/ і аж опісля прикладати ґерундив до того йменика, напр.:

ars scribendi rem publicani

ґерундій у ґенетиві,- отже, кладемо йменик res publica в ґенітив - rei publicae і прикладаємо ґерундив ars rei publicae administrandae.

Зам.: У таких зворотах ґерундив часто не висловлює конечности, а заступає тільки part. praes. passivi, якого в латинській мові нема.

§271. Ars vera ac falsa diiudicandi.
Studium illud efficiendi.
Cupiditas plura cognoscendi.
Verum fatendo veniam impetrare possumus

Ґерундій не замінюється на ґерундив, коли Акузатив є середній рід займеника або прикметника.

Зам.1: У складні ґерундивній не можна б було пізнати, якого роду займеник або прикметник, напр.:
veri diiudicandi : masc.? neutr.?,
pluris : masc.? fem.? neutr.?

Зам.2: Ґенітиви : mei, tui, sui, nostri, vestri- сполучується все з формою на -ndi без огляду на рід та число, напр.:
Romani sui colligendi facultatem hostibus non dederunt.
Mulieres sui servandi causa de muro desiluerunt.
Hoc dico nostri adhortandi causa.

Оці ґенітиви були колись ґенітивами однини середнього роду присвійного займеника /pron. poss. mei, tui, sui, nostri, vestri вл.-мого, твого ґо ітд. єства./Conf. §200.b, not /

SUPINA.

§272.

Dormitum eo... йду спати.

Caesar equites exploratum, frumentatum, pabulatum misit.

Legati venerunt questum iniurias et repetitum.

Супін на - um , це - властиво Акузатив /мети, див. §228/ і виражає мету. Його вживається звичайно тільки після дієслів руху: eo, mitto, venio й рідко після деяких инших, що мають подібне значіння.

Супін на -um приймає часом предмет і править тим самим одмінком, що й дієслово. Він має діяльне /активне/ значіння.

Супіна вживається рідко. Звичайно виражається мету иншим способом, напр.:

замість -

legati venerunt pacem petitum,

кажеться звичайно -

qui pacem peterent,

ut pacem peterent,

de pace petenda,

pacem petentes,

ad pacem petendam,

pacis petendae causa.

Зам.: Супін на -um уживається в inf. futur. pass., напр. laudatum iri..... що його хвалитимуть

Порівняй речення :

Socii Catilinae rem publicam perditum ibant..ішли, щоб знищити, запропастити.

У пасиві кажеться неособово:

Rem publicam perditum itur : ідеться, щоб ...

А в інфінітиві:

Cic. dixit rem publicam perditum iri ..... що йдеться, щоб...- що держава буде знищена, запропащена.

§273.

Horribile visu. Incredibile dictu.

Pleraque dictu quam re sunt faciliora.

Haec res facilis est cognitu.

Fas
est dictu.
Nefas

Opus est scitu.

Супін на -u - це властиво Abl./ limitationis, Див.§223/ того дієслівного йменика, що його Акузатив е супін на - um.

Його вживають рідко для ближчого пояснення значіння прикметників та деяких іменників /fas, nefas, opus/ на питання : "з якого погляду ?","що до чого ?"

Звичайно вживається замість супіна на-u інших зворотів, напр.:

Haec res facile cognoscitur, cognosci potest,

Facile est hanc rem cognoscere.

Haec res facilis ad cognoscendum etc.

PARTICIPIA.

§274.

а/ Puer magnus, parvus, diligens ..... : прикметники подають постійну прикмету,

puer scribens, legens, currens..... : партиципій виражає переходову прикмету.

б/ puer bene scribens
puer legens librum
parcens hostibus

Партиципій пояснюється прислівниками і править тимсамим одмінком, що й дієслово.

в/ Milites caedunt hostes fugientes qui fugiunt

caedebant qui fugiebant

caedent qui fugient

Hostes urbes captas quae captae sunt incendio delent

quae captae erant delebant

quae captae erunt delebunt

г/ Quis potest mortem m e t u e n s (*боячися*) esse non miser ?

Caesar cum urbem cepisset exercitum reduxit

u r b e c a p t a

а/ P a r t i c i p i u m //дієприкметник/, це - дієслівний прикметник, що " бере участь" / particeps !/ у властивости прикметника та дієслова.

Партицицій о д м і н ю е т ь с я як прикметник у р о д і, числі й відмінку і подає п е р е х о д о в у п р и к м е т у.

Зам.: Часом уживається participium зовсім, як прикметника, і він виражає й п о с т і й н у прикмету. Деякі participia

стали зовсім прикметниками, напр.

sapiens ..... мудрий, властиво

part. praes. до sapio -розумію.

Як прикметники вживаються партиципії часом іменниково /т.зн. як іменники/, напр.:

male parta male dilabuntur.

б/ Так само як інфінітив /§246/, пояснюється партиципій прислівниками і править тим самим одмінком, що й дієслово.

Зам.: Коли партиципій виражає /так як прикметник/ постійну прикмету /пор. зам. до а /, то приймає Genit. obiect. /Див.§197, дод напр.:

patriae amans..., той, що /постійно/ любить батьківщину

але -

patriam amans.... що при якійсь нагоді /раз, колись/ любить батьківщину.

fugiens laboris.. ледачий.
fugiens labori.. той, що при якійсь нагоді /колись/ цурається праці.

Participium, так само як інфініт., не означає часу, а тільки відносний час у,

Part. praes. виражає дійство недокінчане рівночасне в теперішньому, минулому, майбутньому.

Part.perf. виражає дійство докінчане, попереднє /що сталося раніш від дійства головного дієслова.

Part. fut. виражає дійство ,що має наступити аж пізніше.

Part.fut. уживається в класичній мові звичайно тільки з дієсловом sum /Conjugatio periphrastica activa /

Зам.: У пізніших авторів уживається part.fut. частіше, особливо для вислову наміру, напр.:

Legati venerunt pacem petiturі = qui /ut/ pacem peterent /Cf. §272/.

/ Дієприслівника в латинській мові нема. Заступає його дієприкметник через part.conjunctum і abl. absolutus / Cf. §279 і 280, а або побічне речення.

Додаток:

		act.		pass.	Deponentia
дій - ство	рівночасне	scribens		----	hortans
	доконане попередливе	----		scriptus	hortatus
	що має наступити пізніше	scrip- turus		/scriben- dus/	hortaturus

Part.praes. pass. і part.perf.act. нема. Заступається їх відносним або мнимим побічним ре - ченням, напр.:

Liber, qui legitur = читана книжка

Замість part.perf.act. вживається часом part.perf.pa так, що замінюється складн на passivum напр.:

urbs, quam cepi = urbs a me capta.

Part.fut.pass. заступається ґерундивом особливо в так зв. Coniugatio periphrast.pass., напр.

laudandus sum.

Deponentia мають part.perfecti з дійсним значінням.

Зам. 1: Деякі Deponentia мають у part. perf. страдальне значіння, напр.:

partitus..... той, що поділив і поділений
/partior/

adeptus..... той, що одержав і одержаний
/adipiscor/

/Див. §111,4/

Зам. 2: Деякі part. perf. депонентів мають значіння й рівночасности, особливо:

ratus solitus, veritus
fisus diffisus, gavisus
sesutus, ausus, usus

/Див. §111,5/

Зам. 3: Деякі дієслова мають part perf pass з дійсним значінням, напр.:
potus = випивши

111,3.

PARTICIPIUM ATTRIBUTIVUM.

§275.

Caelum stellis fulgentibus consitum est.

Admiramur deum mundum gubernantem.

Peracti labores iucundi sunt .

stella fulgens = stella, quae fulget

peracti labores = labores, qui peracti sunt,

Але тільки:

liber, qui legitur бо part.praes.pass. і

consul, qui hostes vicit perf. act. нема.

Particip. attribut. бувае прикметниковим придатком /attributum/ і вживається у значінні прикметника або замісць односного речення.

Ми перекладаемо їх звичайно відносним реченням або й нашим дієприкметником, тільки що в українській мові дієприкметників уживають далеко рідше, ніж у латинській мові партиципіїв.

§276.

Запамятай звороти:

ii, qui legunt	читачі
ii, qui audiunt.....	слухачі
ea, quae dixi.....	сказане
is, quem supra dixi.....	вище названий
Delta, quod dicitur.....	т.зв. Дельта
liber, qui inscribitur	книжка з на-
"De bello Gallico"	головком

Партиципія не вживається як придатку до вказового займенника /pron. demonstr., determin./ без іменика.

Таксамо звороти: так званий, вище наведений, з наголовком, що має наголовок, напис все в латинській мові висловлюється відносним реченням.

PARTICIPIUM PRAEDICATIVUM.

§277.

Video canem	бачу, як пес бі-
currentem	жить, бігає

але :

video canem c u r r e r e — бачу, що пес біжить / біга/

audio aves c a n t a n t e s — ..., як співають

audio aves c a n t a r e — ..., що співають

audivi te dicentem — ..., як ти казав

audivi te dicere — ..., що ти казав

Part. i inf praesentis

бо дійство рівночасне

але т і л ь к и -

Caesar legionem decimam p r e m i vidit / бо part.praes.pass. н е м а/.

Aristides animadvertit quendam s c r i b e n t e m - як хтось писав/.

Polyphemum Homerus cum ariete c o l l o q u e n t e m /як говорить/ facit, fingit / inducit / змальовує, творить, виводить /.

П а р т и ц и п і я р и в а є т ь с я як д о п о в н е ч н а п р и с у д к а / п р е д и к а т и в н о / після дієслів :

videre..... бачити, як ...

audire..... чути, як ....

animadvertere..... спостерігати, як ...

і т.п.

Після тих дієслів кладеться також Acc.c.inf. Ріжницю у значінні можна пізнати з вище наведених речень.

Таксамо кладеться part. praedicativum після дієслів :

facio,fingo..... "представляю", змальовую, як..

induco..... "впроваджую" /до якогось твору/, виводжу як.....

щоб означити, що автор когось /щось/ "представляє", "впроваджує", як хто шось робить.

§ 277. Habeo compertum te aegrum fuisse.

Persuasum mihi habeo animum esse immortalem.

Sunt homines, qui amicitiam nec usu nec ratione habeant cognitam.

Verres deorum templis bellum semper habuit indictum.

Senatum in curia inclusum habuerunt, tenuerunt.

Hostes urbem captam tenent.

Часом кладеться після дієслів : habeo і teneo part.perf. pass. як присудкове пояснення, об означити якийсь постійний, тривалий, доконаний стан.

Вислови :

aliquid compertum, cognitum, perspectum і т.п. habeo точніше означають поспішність, тривалість, ніж cognovi, comperi, perspexi.

Порівняй речення :

Quod me hortaris, ut absolutum, habeo absolutum. маю окінчене, готове / absolvi = я скінчив /.

PARTICIPIUM CONIUNCTUM /appositivum / і ABLATIVUS ABSOLUTUS.

§279.

Caesar Gallos { cum eos vicisset / cum victi essent } persecutus est

Оце речення можна скоротити :

Caesar Gallos victos persecutus est - перемігши, коли переміг Галійців, після перемоги над Г....

Але коли підмету побічного речення в головному нема,- то кладеться Ablat. absolut.

Caesar { cum Gallos vicisset / cum Galli victi essent } Romam profectus est,

Caesar Gallis victis Romam perfectus est

Подібно :

Hostes aggredientes proelium commiserunt: наступивши, наступили і зачали бій

але:

hostibus aggredientibus Caesar milites in castris continuit.

Caesar etiam absens/=cum abesset/ a Gallis timebatur... .....- боялися й неприсутного, коли ...

Caesarem etiam absentem Galli timebant.

але:

Caesare absente Labienus exercitui praeerat : .....в неприсутности, на випадок неприсутности Цесара.

Amico absenti dona misi.

але:

Amico absente tristis sum .

Hannibalem angebat Sicilia amissa : страта Сицилії.

Troia capta Graeci domum reverterunt.....: після заняття, занявши Трою....

Equites cupidius insecuti alieno loco proelium commiserunt ..... : переслідували занадто жагуче і /тому/ почали бій ..

Sulla Roma relicta in Asiam perfectus est.....- відійшов із Риму, залишив Рим і подався до Азії.

Партиципія вживається часто, таксамо як нашого дієприслівника, замість побічного речення. Тоді кажемо, що побічне речення скорочується дієприкметником.

Коли підмет дієприкметника /себто побічного речення, що скорочується/ находиться в якімсь будь одмінку, то партиципій прикладається /конструується/ до нього /participium coniunctum/, яке - ні, то партиципій кладеться разом із його підметом в abl. /Ablat. abs./

§ 280.

Примітки:

I. Коли відповідного дієприкметника нема/praes. act. pass., perf. то, ясна річ, не можна скорочувати повного речення.

Але можна часто замість part. perf. act. уживати відповідного verbum deponens або part. perf. pass., так що складну заміняється на пасивум, напр.:

Milites, cum impetum fecissent, defessi sunt.

Pass.: Milites, cum impetus factus esset, defessi sunt:

Milites impetu facto defessi sunt.

Але можна сказати ще й так :

Milites a g r e s s i defessi sunt /Deponens/

Graeci, cum Troiam cepissent, domum reverterunt :

Graeci T r o i a c a p t a domum reverterunt.

Troia a G r a e c i s capta est,

але тільки :

T r o i a c a p t a ,

бо

при Abl. abs. н е виражається особи-діяча /себто п р о п у с к а є т ь с я а з abl./, коли особа - діяч т і с а м і , що в головному /надрядному/ реченні .

2. Caesar socios, qui optime d e e o meriti erant, deserere noluit

а л е :

Caesar socios optime de s e meritos deserere noluit .

Part.coni. і abl. abs. бувають тільки ч а с т и н о ю р е ч е н н я, а н е с о к р е м и м р е ч е н н я м. Тому в діеприкметникових зворотах кладеться p r o n o m e n r e f l e x . , коли відноситься до підмету речення .

3. У складні **abl. abs.** уживається часто замість дієприкметників і й м е н и к і в або п р и к м е т н и к і в, напр.:

Caesare consule..... коли Ц. був консулем, за консульяту Ц.

duce Caesare..... під проводом Ц.

me invito hoc fecisti..... проти моєї волі

а л е :

i n v i t u s hoc feci/підмет той самий/

Catone auctore..... за порадою, спонукою Катона

4.

Part. coni. i abl. abs . можемо перекладати різно: нашим д і є п р и с л і в н и к о м або д і є п р и к м е и н и к о м, одповідним і м е н и к о м /з прийменником/, п о б і ч н и м реченням або р і в н о р я д н и м реченням, напр.: речення -

Milites impetu facto defessi sunt

можна перекласти:

з р о б и в ш и наступ,

п і с л я 'при' н а с т у п у,

к о л и з р о б и л и н а с т у п,

вояки стомились, охляли

або -

вояки зробили наступ і /але/ охляли.

Urbe capta..... після заняття міста,
занявши місто

Alexandro mortuo по смерти Александра.

Порвняй приклади і в § 279.

Зам. I: **Part. coni.** і **abl. abs.** заступають різні побічні речення часові, причинові, умовні, допустові, напр.:

Caesare absente може означати -

а/ коли Цесара нема /в неприсутности/

б/ тому що Цесара нема /через неприсутність/

в/ хоч Цесара нема /без огляду на .../

г/ якщо Цесара нема / на випадок непр. /

Participium coniunctum приймає /рідко/ також сполучники: q u a m v i s , e t s i , напр.:

A g i s e t s i a multitudine v i c t u s, tamen gloria omnes vicit.

Зам. 2: Аблятивів part.perf. pass. _ audito, cognito, nuntiato, permisso, impetrato, etc. уживається /рідко/ без аблятива іменника самих про себе як ablat. absolut., напр.:

Alexander a u d i t o Dareum appropinquare cum exercitu obviam ire constituit.

У такому випадку можна речення або Acc. c.inf., що йде після abl. abs. уважати за підмет ablativi absoluti.

Зам. 3.: Ablativus absolut. можна часто пояснити собі як ablat. temporis, напр.:

Troia capta, Caesare consule

ablat. causae, напр.:

Catone auctore,

або ablat. modi, напр.:

nudo capite

VERBUM FINITUM.

ACTIVUM i PASSIVUM.

§281

Puer a patre laudatur	батько хвалить хлопця /хлопець хвалений батьком/
Puer laudatur	хвалять хлопця, хвалиться хлопця хлопець хвалений
Caesar a Bruto interfectus est	Брут убив Цесаря /Цесар був убитий Брутом/
Caesar interfectus est	убили Цесаря, Цесар вбито
Carmina Horatii ab omnibus laudantur	Всі хвалять вірші Горація хвалять, хвалимо вірші
Carmina H-i laudantur	
A castris hostes conspiciebantur	видко було, можна було бачити.
Diligentia pueri facile cognoscitur	легко /можна/ пізнати, легко пізнати пильність хлопця
Puer bene educatur	добре, старанно виховується хл., добре виховують хл. хлопець дістає добре виховання.

Ab hostibus ne mu- вороги і жінок не шко-
lieribus quidem parci- дують, щадять
tur.

Тільки Verba transitiva /перехідні/ творять особове passivum.

Дієслів інтранзитивних /неперехідних/ уживається в пасиві тільки неособово /Див. §163/.

У латинській мові пасива вживається дуже часто, в українській дуже рідко. Тим то, перекладаючи, заміняємо звичайно латинську страдальну складню на нашу діяльну. Коли цього не можна зробити, то передаємо різно: неособовими зворотами, зворотними дієсловами, а той описовими висловами; порівн. вище наведені приклади.

§282. Tempora mutantur/ змінюються / et nos mutamur /змінюємося/ in illis.

Poeta mutatus est in alitem ...перекинувся птахом
Discipulus laudatur хвалиться хлопця, хвалять хлопця
Discipulus /ipse/ se laudat ... хвалиться сам

але -

me laudo..... хвалюся
te laudas хвалишся

/бо se, sui, sibi вживається тільки в 3. особі, §73,I/

Pueri e r u d i u n - t u r	виховується хлопців, виховують хлопців

але

Pueri /ipsi/ s e eru- diunt	хлопці виховуються самі
T i m e o Danaos	боюся ...
Hostes s p p r o p i n- q u a n t	зближаються ...
Puer d i s c i t	учиться
Caesar q u e r i t r de iniuriis	жалується / наріка в /

Українським з в о р о т н и м дієсловам од - повідає в латинській мові звичайно п а с и в

А б л я т и в із займенником me, te, se, nos, vos - уживається т і л ь к и , щ о б висловити, що особа-діяч с а м а / д о б р о в і л ь н о / собі щось робить, діє

Українським з в о р о т н и м дієсловам одповідають ч а с о м латинські verba activa с а м і п р о с е б е або verba deponentia

A C T I V U M C A U S A T I V U M.

§283

C a e s a r p o n t e m r e s c i d i t III, 3.
приказав зірвати міст. Caesar pontem rescindi i u s s i t.

Piso anulum sibi fecit - fsciendum c u - r a v i t.

Verres multos innocentes virgis c e c i d i t.

Consul piratas ad palum a l l i g a v i t.

Activum causativum подає, що щось діється з чийогось наказу, з чийогось доручення.

С П О С О Б И MODI/ Д І Є С Л О В А.

§284.

З н а ч і н н я с п о с о б і в.

1. Gallia omnis d i v i s a e s t in partes tres Apud Helvetios longe nobilissimus f u i t et ditissimus Orgetorix. - Germani agriculturae non student.

2. Si id c r e d e r e s, e r r a r e s. - O r e m u s et l a b o r e m u s. Tu n e q u e s i e r i s quem mihi, quem tibi finem di dederint. - U t i n a m pater sanus s i t.

3. S c r i b e ad me, si quid novi audieris. - D i s c i t e, pueri. - Leges breves s u n t o.

1. Indicativus - це - спосіб безсторонього висказу, отже він означає не тільки дійсні обставини, але вживається його також і тоді, коли той, що говорить, уважає, що, щоб другі вважали щось за дійсне, напр., коли хтось говорить неправду.

2. Coniunctivus означає дійство лише в думанні й подає можливість або неможливість, жадання та бажання.

У побічних реченнях служить кон'юнктив для висловлювання думки чужої, себто, іншого, як підмету головного речення.

Таким чином, кон'юнктив буває способом відносного, релятивного висказу, бо подає і становище, яке той, що говорить займає, чи вважає щось за можливе або за неможливе, чи не жадає або бажає чогось, чи говорить про дійсні обставини, чи висловлює тільки чужу думку.

Замітка: латинський кон'юнктив сполучує в собі два первісних способи:

I Властивий кон'юнктив

2. Давній optativus /бажальний спосіб/, напр.: sim, старша форма siem с властиво оптативом, порівн. грецьке εἴην із *ἔσιην.

Imperativus подає наказ.

УЖИВАННЯ СПОСОБІВ.

INDICATIVUS.

9285. I. Possum /міг б/ dicere de aliis rebus, sed nolo esse longus.

Orgetorigem damnatum poena sequi oportebat (треба б було, повинна б була), ut igni cremaretur.

Catilinam omnino vivum e senatu exire non oportuerat.

Debes esse diligentior — Ти повинен би ....

Debebas esse diligentior — Ти повинен би був ....

Quodsi Cn Pompeius privatus esset hoc tempore, tamen e r a t m i t t e n d u s – ТРЕБА Б БУЛО....

I u s t u m, a e q u u m e s t innocentem reum absolvi – було б справедливо.

Longe u t i l i u s f u i t angustias aditus occupare – було б ліпше....

L o n g u m e s t / було б ЗАНАДТО довго / omnes Romanos enumerare qui pro patria mortem obierunt.

D i f f i c i l e e s t / було б ЗАНАДТО важко / satiram non scribere.

Deleri totus exercitus p o t u i t, si fugientes persecuti victores essent.

Numquam p u t a v i – не був би подумав.

2. P a e n e, p r o p e o b l i t u s s u m – Трохи що не забув, мало що не забув.

P a e n e d i x i .

Pons sublicius iter p a e n e h o s t i b u s d e d i t, ni unus vir fuisset.

І н д и к а т и в а вживається звичайно таксамо, як нашого д і й с н о г о способу .

Тільки в деяких зворотах індикатива вживається о д м і н н о від української мови :

I. Дієслів, що мають значіння: я можу, повинен, треба /possum, debeo, oportet, necesse est, Gerundiana etc./ і неособових зворотів як:

longum est..... було б за довго

difficile est..... було б за важко

aequum, iustum, par, fas est etc....

вживається звичайно в індикативі, ми ж їх перекладаємо часто можливим способом / було б справедливо, ітд./.

Подібно також –

melius erat..... було б ліпше

У таких зворотах латинська мова точніща від української, бо як я кажу, напр., possum dicere de aliis rebus – я міг би говорити – то я в дійсности можу говорити, та тільки не хочеться мені.

Таксамо в инших зворотах.

Зам.: Possem /я міг би/ кажеться тільки тоді, коли я дійсно не можу.

2. По paene і prope кладеться звичайно indicat. perfecti. В укр. мові додається звичайно заперечку "не"

Тут знов українська мова перевищає латинську точністю, бо коли я кажу, напр.: p a e n e o b l i t u s s u m, p a e n e d i x i, - то я насправжки н е забув, н е сказав.

C O N I U N C T I V U S.

C o n i u n c t i v u s p o n t e n t i a l i s.

§286.

П е р е ч е н н я : n o n

I. Aliquis dicit.....каже хтось,

/Forsitan/ aliquis d i - c a t — хтось м і г б и /м о ж е/ сказати, м о ж е скаже.

Fortunam citius r e p e r i a s, q u a m r e t i n e a s — можна найти, держати

/ 2. ос. однини потенціяльного конюнктива перекладається в укр. мові звичайно н е о с о б о в о /

Q u i s non d u b i t e t Platonem nec nimis valde umquam, nec nimis saepe l a u d a v e r i s. — Хто б не сумнівався. Не можна б хвалити.

Quis tuleri Gracchos de seditione querentes?

2.C·rederes, putares — можна було подумати

Diceres — можна було сказати

Videres, ce[illegible]- neres — можна було бачити

Maesti -- crederes victos -- redeunt in castra.

Coniunctiv. potentialis виражає можливість і вживається його і в головних або неповних твердженнях.

1. Конюнктив презенса або перфекта означає можливість у теперішньому.

2. Конюнктив імперфекта - можливість у минулому.

Конюнкт. імперф. уживається звичайно в 2. ос. однини у вище наведених або подібних зворотах, рідше в 3 ос., напр.:

aliquis diceret..... хтось міг, був би міг сказати.

Coniunctivus irrealis.

Перечення: под.

§287.

Facerem, si vellem	я зробив. би, якби захотів.
Fecissem, si voluissem	я був. би зробив, якби був захотів.

Si id dicerem, errarem.

Si id dixissem, erravissem.

Si universa provincia loqui posset, hac voce uteretur.

Coniunctivus irrealis виражає недійсність або неможливість, а саме: конюнкт. імперф. – недійсність у теперішньому, конюнкт. плюсквамперф. – недійсність у минулому.

Coniunctivus optativus.

Перечення: ne.

5238.

1. Quod deus bene vertat.

Falsus utinam vates sim.

Utinam pater sanus sit.

Calamitas mihi ne accidat.

Hoc omen utinam di averterint /avertant/.

2. Utinam pater viveret.

Utinam vellem mallem	redisses	Колиб ти був вернувся
Utinam Nollem	ne	redisset

Бажання, що може сповнитися, виражають конюнктиви презенса і перфекта; бажання, що не може сповнитися, виражає конюнктив імперф. для теперішнього а конюнктив плюсквамперфекта - для минулого.

Utinam можна пропускати тільки при 3. особі конюнкт. през.; замісць utinam кажеться часом velim, nolim, malim, чито -

v e l l e m, n o l l e m, m a l l e m одповідно до того, чи бажання м о ж е сповнитися чи н і .

Перечення : n e N o n уживається тільки д о о д н о г о с л о в а /тямки/, напр.:

Nobis di victoriam dent, n o n hostibus.

Зам.: Coniunct.concessivus - /§353/ є властиво також coni. optativus.

C o n i u n c t i v u s h o r t a t i v u s .

П е р е ч е н н я : n e .

§289.

I. E a m u s..... Ідім .

O r e m u s et l a b o r e m u s

M o r i a m u r pro patria nostra.

N e t i m e a m u s mortem n e v e f u g i a m u s ./n e v e замість et ne/.

2. A u d i a t u r e t Нехай ..... a l t e r a p a r s.

Donis impii n e. pla- Нехай не ..... care a u d e a n t deos

V i d e a n t consules, ne quid detrimenti res publica capiat.

3. N e i d d i x e r i s - Не кажи цього.

N i h i l /n e q u i d/ incommodi valetudinis tuae f e c e r i s.

Tu n e q u a e s i e r i s. quem tibi finem di dederint.

4. Quid agis, prudenter a g a s et respice finem.

Corporis robore u t a r e, dum adsit, cum absit, n e r e q u i r a s.

Coniunctivus hortativus виражає жадання, заклик або /з запереченням/ заказ.

Перечення - n e .

Цього конюнктива вживається звичайно тільки в таких формах:

I. I. особа множини конюнкт. през. з а с т у п а є н а т с п о с і б н а к а з о в и й у I. особі множ..

2. 3. особи однини та множини конюнкт. през. вживається замість імперативу / в нас: н е х а й, х а й ..., н а й .../: c o n i u n c t i v u s i u s s i v u s.

3. N e з 2. о с о б о ю к о н ю н к т и в а п е р ф. виражає з а к а з /coniunctivus p r o h i b i t i v u s/.

4. 2.ос. конюнкт. през уживається замісць імператива, але тільки в загальних думках.

Зам.: Конюнктиви імперф. і плюсквамперф. означають / р і д к о, що хтось у м и н у л о м у п о в и н е н б у в, м а в щ о с ь /з/робити, напр.:

F a c e r e t..... повинен був, мав робити
Forsitan non nemo ти п о в и н е н б у в
vir fortis dixerit+ умерти в боротьбі.
mortem pugnans o p p e-
t i s s e s.

§290. Coniunctivus d e l i b e r a t i v u s / d u b i t a t i v u s /.

П е р е ч е н н я : N.o n .

Q u i d f a c i a m? що м е н і /мав/ робити?
Eam? чи йти?
N o n eam? чи не йти?
Q u i d f a c e r e m? що м е н і було /мав/ робити?
Irem?
N o n irem?
Cur Caesar aliquos ex suis a m i t t e r e t?
Cur fortunam p e r i c l i t a r e t u r?

Подібне значіння як coniunct. hortat. має coniunctivus deliberativus тільки що його вживається в питаннях, коли хтось сумнівається що йому робити або чи має що робити.

Конюнкт. през. вживається для теперішности, а конюнкт. імпёрф. - для минулого.

Заперечення : non ,бо відноситься все тільки до одної тямки /чи хтось що має робити, чи не робити/.

Imperativus.

§291.

I. Dic ..... скажи, кажи.

Dicite. Vive felix.

Si placuerit, indutias facite.

Але -

Eamus ..... ідім

бо в лат. мові імператив не має I.ос. множини.

2. Regio imperio duo s u n t o iique consules a p p e l l a n t o r, militiae summum ius h a b e n t o, nemini p a r e n t o, illis salus populi suprema lex e s t o.

Hominem mortuum, inquit lex in duodecim tabulis, in urbe n e s e p e l i t o, neve u r i t o.

I g n o s c i t o saepe alteri, n u m q u a m tibi.

3. N e h o c d i x e r i s.

N o l i h o c d i c e r e

C a v e, hoc d i c a s

F a c, n e hoc dicas.

I. Imperat. praesentis висловлює наказ і його вживається як нашого н а к а з о в о г о с п о с о б у, тільки що в латинській мові нема I. ос. множини, котру заступається конюнктивом гортативом.

2. Imperativus futuri висловлює наказ, що має бути сповнений аж пізніще, в б у д у ч ч и н і.

Імператива футур. вживається р і д к о, звичайно тільки в мові з а к о н і в, в у м о в а х і в з а г а л ь н и х п р а в и л а х, то що.

Заперечення : **n e**

3. Імператива през. звичайно **н е** в ж и в а є т ь с я з з а п е р е ч е н н я м.

Заказ висловлюють инші звороти, див приклади під 3.

Зам. I.: S c i o н е рає імператива през., тому

s c i t o.. ....знай

s c i t o t e...знайте

Зам. 2.: Часом уживається як і в ураїнській мові, f u t u r u м часу замісць імперативу.

Hoc f a c i e s = hoc f[illegible].

Tu n i h i l invi[illegible] d i c e s f a c i e s v e Minerva.

I n d i c a t i v u s та C o n i u n c t i v u s у п о б і ч н и х р е ч е н н я х.

§292.

a/ Magister puerum vituperat, q u o d nihil d i d i c i t (дійсна обставина!),

але:

Mag. p. vituperat, q u o d nihil d i d i c e r i t (думка, слова вчителя! Чи в дійсности вчився, чи ні — не сказано!)

Haedui Caesari gratias egerunt, quod s e [їх] d e l i b e r a v i s s e t (думка, слова Гедуйців!), але - quod e o s deliberaverat: дійсна обставина!!

Caesar ab Helvetiis servis, qui ad eos p e r f u g i s s e n t /думка, слова Цезаря!/ poposcit, - але - qui p e r f u g e r a n t = що дійсно втекли!

Athenienses Socratem capitis damnaverunt, quod iuventute c o r r u m p e r e t [не дійсна обставина, тільки думка Афінян].

Thebani ab Alexandro petiverunt, u t s i b i p a r c e r e t: прохьба, жадання, бажання, наказ є тільки в думці!

Таксамо:

Magister pueros monet, u t seduli s i n t.

Esse /їсти/ oportet, ut v i v a s, non vivere, ut e d a s.

Timeo, ne pater aeger s i t.

Ariovistus exclamavit, q u i d ad s e v e n i r e n t: залежне питання є також думкою того, хто говорить.

b/ Dies me deficiat, si v e l i m enumerare omnis /coni. potent./

Si t a c u i s s e s/ philosophus mansisses /coni. irreal./

Hectora quis nosset, felix si Troia f u i s s e t / coni. irreal./

У побічних реченнях подає Indicativus дійсну обставину, Coniunctivus - думку.

а/ Тому кладеться конюнктив у всіх побічних реченнях, що висловлюють чужу думку, себто думку не автора, а когось иншого, звичайно підмету головного /надрядного, керівного/ речення.

Тільки думку містять у собі також усі жадання, бажання, речення наказові, намірові й залежні питайні.

У всіх таких реченнях / з конюнктивом / кладеться замість наших особових займеників третьої особи / його, її, йому, їх ітд. / латинські pronomina reflexiva / refl. indirectum / sui, sibi, se, suus, коли вони відносяться до підмету головного /надрядного/ речення.

Такі речення, що містять у собі думку підмету головного речення, так тісно звязані з ним, що творять неначе одне ціле.

б/ Конюнктив висловлює в побічних реченнях,

таксамо як у головних, і м о ж л и в і с т ь або н е д і й с н і с т ь /coniunctivus potentialis i irrealis/.

Omnia parantur, q u a e bello opus sunt, Rex imperavit, ut omnia, q u a e bello opus e s s e n t, parārentur.

Nihil in malis ducimus, q u o d a natura c o n s t i t u t u m e s t, :Eo simus animo, ut nihil in malis ducamus, quod s i t a natura c o n s t i t u t u m.

Omnes in eo, q u o d s c i u n t, satis sunt eloquentes, *ait* : Socrates dicere solebat, omnes in eo, q u o d s c i r e n t, satis esse eloquentes.

Ii in contione laudantur, q u i s u n t in proeliis i n t e r f e c t i, *ait* : Mos est Athenis laudari in contione eos, q u i s i n t in proeliis i n t e r f e c t i.

Negat Epicurus iucunde posse vivi, nisi cum virtute v i v a t u r.

Конюнктив кладеться також у побічних реченнях залежних од иншого побічного речення в к о н ю н к т и в і / "чужої думки" / або від складні Acc. c. inf.

Конюнктив або Acc.c.inf. висловлює думку. Речення, залежне від них, буває частиною тої думки.

Зам.: Коли побічне речення, залежне від конюнктива або Acc. c.inf., не є основною частиною надрядного речення /отже не виражає думки/, а буває тільки приміткою, описом, поясненням автора, то в лат. мові вживається й індикативу, напр.: Themistocles certiorem regem fecit id agi, ut pons, quem in Hellesponto fecerat, dissolveretur.

Індикатив у реченні: quem in Hellesponto fecerat - указує, що це тільки примітка /пояснення/ автора, а не належить до слів Темістокля.

Подібно в реченні: Sic habetote, magistratibus iis, qui praesunt /опис = уряд/ rempublicam contineri.

§294. Hostes t a m perterriti erant, u t nemo resistere a u d e r e t.

Pausanias, c u m /=тому що/ Spartam redire n o l l e t, Colonas se contulit.

Phocio fuit perpetuo pauper, c u m /=хотяй, коч/ ditissimus esse p o s s e t.

Caesar, c u m /=коли/ Pompeium apud Pharsalum v i c i s s e t, in Asiam traiecit.

Особливістю латинської мови є те, що к о н ю н к т и в кладеться також у реченнях н а с л і д к о в и х і по **cum causale, concessivum і narrativum.**

Зам.: Сполучник **ut** у наслідкових реченнях мав колись значіння : як/би/, в якій би мірі, до якого б /би/ ступня, так, що такі речення властиво подібні до з а л е ж н и х п и т а й н и х: **cum causale і concessivum** подає причину чи то припущення як д у м к у, а **cum narrativum** виражає не тільки час, але й почасти причину

T E M P O R A .

Ч А С И Д І Є С Л О В А.

§295. Scribo..... пишу

scribebam..... я писав

scripsi..... я написав

scribam. ..... писатиму, напишу.

Побічне речення р і в н о ч а с н е з головним :

Puer, qui non e s t diligens, v i t u p e r a t u r.

Puer, qui non e r a t diligens, v i t u p e r a b a t u r, - v i t u p e r a t u s e s t .

Puer, qui non e r i t diligens, v i t i p e r a b i t u r .

Дійство побічного речення п о п е р е д ж а є, воно сталося р а н і ш е :

Quae a u d i v i, — s c r i b o tibi omnia.

Quae a u d i v e r a m — s c r i b e b, a m, — s c r i p s i tibi omnia.

Quae a u d i v e r o, — s c r i b a m tibi omnia.

Латинські Tempora мають значіння безоглядне або відносне /релятивне/ супроти якогось иншого дійства.

I.

Tempora, вжиті безоглядно, виражають:

А. час теперішній: praesens /perf. praesens/,

минулий: imperfectum, perf. /hist./, plusquamperfectum,

майбутній: futurum /futurum exactum/.

Б. дійство недоконане: praes., imperf., /futurum/,

доконане: perfectum, pl-pf., fut. exact..

Зам.: В укр. мові вживаємо для доконаного й недоконаного видів різних дієслів що доповняють своє взаємно. В лат. мові доконане й недоконане дійство виражається різними часами того самого дієслова, але не з такою точністю як в укр. мові. Порівн. найближчі 99-и.

II.

У в і п о с н о м у з н а ч і н н і

супроти дійсть			
теперішнього	минулого	майбутнього	
praesens	imperf.	futurum	дійство рівночасне
perfectum	plpf.	fut. ex.	дійство попередливе/що сталося раніш

У в а г а : Рівночасне та попередливе дійство висловлює лат. мова з дуже великою точністю,- в укр. мові часто / особливо в минулому/ не звертаємо уваги на те, чи дійство рівночасне, чи попередливе.

PRAESENS.

§296.

L a u d o puerum, qui diligens e s t .

Caesar n a r r a t Suebos centum pagos habere.

Gallorum fortissimi s u n t B e l g a e.
Fortes fortuna adiuvat.

P r a e s e n s h i s t o r i c u m.

Caesar ab urbe p r o f i c i s c i t u r et quam maximis p o t e s t itineribus in Galliam ulteriorem c o n t e n d i t et ad Genavam p e r v e n i t . - Provinciae toti quam maximum p o t e s t militum numerum i m p e r a t, pontem, qui erat ad Genavam , i u b e t rescindi.

Praesens-a уживається звичайно таксамо, як наш его т е п е р і ш н ь о г о ч а с у, отже презенс означає не тільки дійство /чинність, обставину, подію, що т е п е р відбувається, але його кладеться і в з а г а л ь н и х п о г л я д а х, що мають вагу н а в с е, і в думках а в т о р і в / яких твори й т е п е р читають /.

У ж и в і м о п о в і д а н н і вживається часом т.зв. P r a e s. h i s t o r. замість perf. histor.

Зам. I: Часом презенс /особливо пасивний/ подає тривалий стан, напр.:

Ciceronis liber, qui Laelius inscribitur [під заголовком] portus muris clauditur, castra vallo cinguntur,

Такі вислови часто перекладаємо нашим стаждальним станом /бути з дієприкметником/.

Зам. 2: Про praes. de conatu див. §297, Зам. 2.

IMPERFECTUM.

§297. Romae quotannis bini consules creabantur.

Erant omnino itinera duo, quibus itineribus Helvetii domo exire possent.

Druides rebus divinis intérerant, sacrificia publica ac privata procurabant, religiones interpretabantur.

Pompeius castra posuit.

S u b e r a n t enim montes et itinera difficilia atque angusta e r a n t .

Hos montes intrare c u p i e b a t.

Tamen rem in posterum diem d i s t u l i t .

Caesar armis rem gerere c o n s t i t u i t.

V i d e b a t enim inimicorum in dies maiorem fieri exercitum r e p u t a b a t q u e appropinquare hiemem.-Itaque exercitum a d m o v i t .

I m p e r f e c t u m одповідає звичайно нашому м и н у л о м у ч а с о в і н е д о к о н а н и х д і є с л і в. Воно виражає дійство, що д о в ш е т р и в а л о або ч а с т і щ е п о в т о р я л о с я .

В оповіданні кладеться і м п е р ф е к т для зясовання то п о б і ч н и х о б с т а в и н, то всяких п о я с н е н ь, г о л о в н е - ж дійство висловлює латинська мова часом через p e r f e c t u m h i s t o r i cum. Імперфект означає неначе з а с т і й ув оповіданні:

Perfecto p r o c e d i t, imperfecto i n s t i t oratio.

Зам. І.: У живім оповіданні вживається часом інфінітива історичного замість імперфекта /§249/.

Зам.2: Імперфект подає часом дійство недовершене, що його хтось хотів: задумував, старався робити, але не зробив /imperfectum de conatu, напр:

L.Piso curiam relinquebat [виходив, хотів вийти з....]

Sed Tiberius propinquos impulit, ut abeuntem retinerent.-

Pyrrhus Fabricio pecuniam dabat: давав" та не дав" бо ф. не прийняв.

Подібно кажемо й ми, напр.: учениk здавав іспит, та - не здав.

Часом і презенса вживається в такому значінні, напр.:

Stulti dum vitant / хочуть, стараються уникати / vitia, in contraria currunt /Praes. de conatu.

PERFECTUM.

§298.

Перфект сполучує в собі д в а первісні часи:

а/ властивий п е р ф е к т /perfectum praesens/ що відповідає грецькому перфектові і подає дійство, довершене в т е п е р і ш н о с т и,

о/ первісний т.зв. а о р и с т, що висловлює минулу подію б е з о г л я д у на її рід.

Зам.: Латинські перфекти на -si /-xi/ були колись аористами, порівн: d i x i - ἔδειξα.

P e r f e c t u m p r a e s e n s /l o g i c u m/.

§299.

Veni ....я прийшов - я є /присутний

Mihi persuasi..... я переконався - я переконаний, я маю переконання.

decrevi ..... я порішив - задумую,

statui ..... маю на гадці,

consedi ..... я сів - сиджу

constiti ..... я станув - стою

oblitus sum ..... я забув - не знаю вже

Тільки як perf.praes.уживається перфектів:

novi..... знаю

consuevi.....я звик

memini ..... памятаю

odi ..... ненавиджу

Brutus si conservatus erit, vicimus - одержали перемогу - є переможцями.

Fuimus Troes, fuit ilium : ми були, але тепер уже не є.

Perfectum praesens / logicum / означає тривалий, довершений стан у теперішности. Ми його перекладаємо звичайно минулим часом доконаних дієслів, а часто й теперішнім часом одповідного дієслова.

Зам.: Такий тривалий, доконаний стан іще виразніще висловлює habeo з part.perf. /cf.§278/.

Perfectum historicum.

§300. Veni,vidi,vici.

Caesar armis rem gerere constituit, exercitum finibus Italiae admovit, Rubiconem transiit, Romam occupavit, Pompeium cedentem persecutus est eumque in campis Pharsalicis devicit.

Caesar copias suas in proximum collem subduxit equitatumque,qui sustineret hostium impetum,misit. Ipse interim in colle medio triplicem aciem instruxit,in summo iugo duas legiones et omnia auxilia collocavit.

Romulus regnavit annos triginta septem.-Fuit Arganthonius quidam Gadibus,qui octoginta regnavit annos,centum et viginti vixit.

Perfect. historicum уживається /як грецького аориста/ в оповіданні для означення минулого дійства без огляду на його рід. Тим то де коли таке дійство,що тривало довше, або частіше повторялося, в оповіданні можна виразити перфектом історичним, коли не звертається увага на те, що дійство тривало довше або повторялося. В таких випадках і перекладаємо

докоди минулим часом недоконаних дієслів, а не як це звичайно буває, минулим часом дієслів доконаних.

Про різницю між perf. historicum і imperfectum cf. §297.

Зам.: Як грецький аорист вживається перфекта історичного часто для вираження загальних правд у приповідках і порівняннях /perf. gnomicum/, напр.:

Non semper errat fama, aliquando et elegit- каже правду-. Discordia civium plerumque magnas civitates pessumdedit.

PLUSQUAMPERFECTUM.

§301.

a/ N o v e r a m ..... я знав

c o n s u e v e r a m - я звик був

m e m i n e r a m .. .... пам'ятав

o d i r a m ..... я ненавидів

б/ Iam epistulam s c r i p s e r a m, cum venisti.

Helvetii iam per fines Sequanorum suas copias t r a d u x e r a n t et in Haeduorum fines pervenerant [раніш аніж, закн Цесар прийшов із військом] eorumque agros populabantur [рівночасно!]

P l u s q u a m p e r f e c t u m уживається

а/ б е з о г л я д н о /рідко/ для означення дійства, що в минулому було вже довершене, або властиво т р и в а л о г о с т а н у, що склався наслідком такого дійства, то зн плюсквамперфект служить за минулий час до perf. praesens /logicum/: p l u s q u a m p e r f. l o g i c u m.

б/ З в и ч а й н о вживається плюсквамперфекта у м о в н о для вираження дійства п о п е р е д н ь о г о в м и н у л о м у, дійства, що відбулося /було/ р а н і ш в і д д р у г о г о м и н у л о г о дійства.

Таким способом плпф. одповідає нашому д а в н о м и н о л о м у ч а с о в і. Але тому, що давноминулий час в українській мові вживається

дуже рідко, ми латинський плюсквамперфект можемо перекладати й минулим часом доконаного або й недоконаного дієслова.

Латинська мова виражає відношення часів / чи дійство рівночасне чи попередливе / з дуже великою докладністю, отже треба все класти плюсквамперф., де ми можемо вживати давноминулого часу.

FUTURUM.

§302. Naturam si sequemur ducem, numquam aberrabimus.

De Carthagine vereri non ante desinam, quam illam deletam esse cognovero.

Futurum подає дійство будуче, й ми перекладаємо його майбутнім часом недоконаного або / особливо в головних реченнях / доконаного дієслова /формою теперішнього часу доконаного дієслова /.

В українській мові вживається часом теперішнього часу, замість будучого, напр.:

"Коли їдеш " - "Їду завтра.

але в латинській мові в таких випадках у с е вживається futurum :

- Quando p r o f i c i s c ē r i s?

- Cras p r o f i c i s c a r.

FUTURUM EXACTUM.

§003.

а/ Novero ..... знатиму

meminero..... памятатиму

odero..... ненавидітиму

Qui Antonium oppresserit, is bellum c o n f e c e r i t /

б/ Romam cum v e n e r o, quae c o g n o v e r o, ad te scribam.

а/ F u t. e x a c t u m уживається д у ж е р і д к о в безоглядному значінні як futurum до perf.praes. і означає дійство о у д у ч е д о к о н а н е або т р и в а л и й с т а н, щ о є й о г о н а с л і д к о м.

Часом уживається futurum exactum замісць futur. для означення, що щось п е в н о відбудеться

б/ Звичайно futurum exactum уживається в п о б і ч н и х реченнях для означення дійства,

що має бути довершене раніш ніж друге дійство /головного речення/ в майбутньому.

Зам.: F. exact. одповідає нашому будучому часові доконаних дієслів. При перекладах на латинську мову треба мати на увазі те, що fut. exact. уживається звичайно тільки в побічних реченнях, у головних реченнях лат. мова вживає futurum-a й зайсць нашого будучого часу доконаних дієслів.

ЧАСИ В ЛИСТАХ.

§304. Haec scribebam /писшу/ media nocte.
Nihil novi nunc erat /НЕМА/ apud nos.

Quae ante eam diem, cum haec s c r i b e - bam /пишу/, a u d i v e r a m u s /почули /, inanis rumor v i d e b a t u r [здається].

В л и с т а х прикладається часто / а л е н е в с е / часи до того часу, коли одбирач листа має його читати. Отже замісць нашого те т е п е р і ш н ь о г о часу вживається: і м п е р ф е к т /або рідше/ п е р ф е к т; замісць нашого м и н у л о г о - плюсквамперфект або перфект.

Подібно:

e o d i e.. ..... сьогодня

p r i d i e . . . .. вчора

Але кажеться також n u n c , ітд.

Але буває, що вживається часів у листах так-само, як у нас .

ЧАСИ ІНДИКАТИВУ В ПОБІЧНИХ РЕЧЕННЯХ.

Дійство побічн . речення р і в н о ч а с н е з дійством головного речення.

D i c o tibi ea, quae s c i o .

D i c e b a m. d i x i., d i x e r a m ea, quae s c i e b a m.

Дійство побічного речення п о п е р е д ж а є /відбулося р а н і ш за/ дійство головного речення.

D i c o tibi ea, quae a u d i v i.

D i c e b a m, d i x i, d i x e r a m tibi ea, quae a u d i v e r a m.

D i c a m tibi ea, quae a u d i v e r o.

Quocumque	a d s p e x i s t i	tuae	occurrunt	iniuriae
	a d s p e x e r a s	tibi	occurrebant	
	a d s p e x e r i s		occurrent	

Donec eris felix, multos numerabis amicos.

У побічних реченнях уживаються tempora /таксамо як і часів infin. і partic. / звичайно тільки р е л я т и в н о, себто, вони означають т і л ь к и в і д н о ш е н н я часу побічного речення до часу головного речення /дійство р і в н о ч а с н е або п о п е р е д л и в е/ Абсолютний час має значіння в головному реченні.

Отже в побічних реченнях часи прикладається до правил, поданих у §-і 295-II.

В українській мові в і д н о с и н и часу не означаються з такою докладністю, а то буває, що тих відносин і не в и р а ж а є т ь с я. Тимто при перекладах на латинську мову треба дуже в в а ж а т и на ч а с г о л о в н о г о р е ч е н н я й на т е, ч и д і й с т в о п о б і ч н о г о р е ч е н н я р і в н о ч а с н е, ч и п о п е р е д л и в е, осооливо в м и н у л о м у ч а с і, бо ж давноминулого часу в українській мові вживають розмірно рідко /див. §501,б/.

Зам.I: У деяких побічних реченнях уживається часів і а б с о л ю т н о, осооливо през.істор. і перф. істор. у ч а с о в и х реченнях. Тоді автор не звертає уваги на залежність побічного речення і вважує тільки дійство речення побічного, напр.: Paulus Macedonum gaza potitus est, quae f u i t maxima [скарб, що був....., quae e r a t m... мало б значіння: що був тоді....]

Подібно і в инших реченнях :
Si ignis e s t animus, extinguetur.-Bene fecisti, quod ad me v e n i s t i.

Зам. 2: Деякі дієслова містять у собі значіння б у д у ч о г о ч а с у / possum, volo, oportet, coni. hortativus, imperativus, напр.:

Noli imperare, antequam d i d i c e r i s oboedire: fut. exact., бо noli imperare відноситься до майбутности.

ЧАСИ КОНЮНКТИВА В ПОБІЧНИХ РЕЧЕННЯХ.

§306.

I.

Interroga	te, quid	a/ a g a s : робиш
interrogabo		b/ e g e r i s : зробив
		c/ a c t u r u s s i s : зробиш, робитимеш.

2.

Interrogabam		a/ a g e r e s : робиш.
interrogavi	te, quid	b/ e g i s s e s : зробив
interrogaveram		c/ a c t u r u s esses: зробиш, робитимеш.

1. Vir bonus, cum patriam obsideri audiverit, non quaerit /quaeret/, ubi ipse tuto vivat, sed unde praesidio possit esse civibus suis.

2. Conon, cum patriam obsideri audivisset, non quaesivit, ubi ipse tuto viveret, sed unde praesidio posset esse civibus suis.

Часи конюнктива в побічних реченнях прикладається до таких правил /consecutio temporum/:

А.

1. Після теперішнього і осудучого часу - praes., fut. - в головному реченні йде в побічному coni. praes. або perfecti.

2. Після минулого - impf., perf., plpf. в головному реченні йде в побічному coni. impf. або plpf.

Б. а/дійство рівночасне виражають coni. praes. і impf.,

б/дійство попереднє - coni. perf. і plpf.

в/дійство, що має наступити пізніше, себто після дійства головного речення, виражають coni. praes. і impf., coni. perif. act. -urus sim i essem/.

Перегляд.

Коли в головному реченні			
	1. praes. або futur.	2. impf. pf. plpf. /минуле/	
то виражає	а/ coni. praesens	coni. imperf.	дійство рівночасне.
	б/ coni. perf.	coni. plpf.	дійство попереднє.
	в/ -urus sim	-urus essem	дійство, що має наступити після головного речення.

О С О Б Л И В О С Т И .

§ 307.

Galli ad Caesarem legatos m i t t u n t /praes. h i s t./, qui pacem p e t a n t або p e t e r e n t.

Helvetii ad Caesarem legatos m i t t u n t, qui d i c e r e n t sibi esse in animo iter per provinciam facere- rogare, ut eius voluntate id sibi facere l i c e a t .

Dumnorix a Sequanis i m p e t r a t, ut per fines suos Helvetios ire p a t i a n t u r.

Після praes. historicum може часто coni.impf. чи то plpf. замість coni.praes.чи perfecti.

P r a e s. h i s t. = p e r f. h i s t., cf. §296.

§ 308.

1.N o v i, quid a g a s... знаю, що робиш

M e m i n i, quid ege- пам'ятаю, що ти зробив
ris

Але -

E x p e r t u s s u m, quam caduca e s s e t fortuna.

Perf.praesens уважається за praesens т і л ь к и т о д і, коли має значіння тепе - рішнього часу, себто к о л и д а є т ь с я з а-

ступити презенсом иншого дієслова.

В инших випадках і після perf.praes. вживається coni. imperf, згл. plpf.

2. Avaro quid mali optaveris, nisi ut v i v a t diu.

Tu ne quesieris, quem tibi finem di d e d e r i n t.

Coni.perf. як coni. p o t e n t. або p r o h i b i t i v u s /iussivus/ не має значіння минулого, але т е п е р і ш н ь о г о або о у д у ч о г о ч а с у. Після таких конжиктивів уживається все coni.praes. чи то perfecti.

3.09. Legati p r o m i s e r u n t se f a c t u r o s esse /*незалежно*: facturi erant/, quae Caesar imperavisset.

Pythagoraei, quid die d i x i s s e n t, a u d i v i s s e n t, e g i s s e n t, commemoravisse / незал.: commemorabant/. dicuntur.

Aristoteles, cum a n i m a d v e r t i s s e t quendam scribentem /quidam scribebat/, ut patria pelleretur, quaesisse ab eo dicitur /quaesivit/, quare id f a c e r e t.

Cato mirari se aiebat /mirabatur/, quod non rideret haruspex, haruspicem si vidisset.-Polliceor tibi me, cum Romam venerim, scripturum esse / *незалежно*: scribam/.

Quid d i c e r e m? - *Що я мав сказати* /coni. d e l i b e r a t i v u s/.

I n t e r r o g o te, quid d i c e r e m.

Si id c r e d e r e s, errares ./coni.irrealis

Non d u b i t o, quin, si id c r e d e r e s, e r r a r e s.

Coniunctivus d e l i b e r a t i v u s /минулого/ і coni. i r r e a l i s уживається б е з о г л я д у на consecutio temporum.

П Р О Р Е Ч Е Н Н Я.

ГОЛОВНІ РЕЧЕННЯ.

1. Puer scribit..... хлопець пише.
2. Puer scribat..... хай пише.

   Eamus..... йдім.
3. Scribitne puer ?..... чи хлопець пише

   Scribatne puer ?.....чи хлопець має писати

   Quid faciam ?..... що маю робити

чи то plpfectum .що до coni. perf.praes.

порівн. у §08,I.

§II. C r a s a magistro l a u d a b e r i s.

Non dubito, quin c r a s a magistro l a u d e r i s .

Non dubitabam,quin cras a m. l a u d a r e r i s.

Eum sceleris p a e n i t e b i t.

Non dubito,quin eum sceleris p o s t e a /mox, brevi/ p a e n i t e a t. - Non dubitabam,quin eum sceleris p o s t e a /mox, brevi/ p a e n i t e r e t -

Caesar a Pompeio v i n c e t u r.

Multi non dubitabant, quin Caesar a Pompeio b r e v i v i n c e r e t u r або рідко : quin f u t u r u m e s s e t, u t C.a P. v i n c e r e -

Але ж форм на - urus sim не все можна творити / в пасиві, бо коли дієслово не має partic. fut. act., тоді coni. fut. з а с т у п а є т ь с я звичайно кон'юнктивом презенсним або імперфектним, к о л и б у д у ч н і с т ь д і й с т в а в и р а ж е н а я к и м н е о у д ь с л о в о м у реченні; к о л и ж такого слова н е м а, то д о д а є т ь с я в і д п о в і д н у ч а с т и ц ю / m o x, p o s t e a, b r e v i, etc./.

Дуже рідко вживається описових форм- futurum sit /esset/,ut із coni.praes. чи то impf

Зам.: Coni. futuri заступається й на основі головних правил /§§306 309,310/ конюнктивом презенсним чи то імперфектним в реченнях,залежних од inf.futuri / або від иншого о у д у ч о г о часу, напр.: coni. perf. act./.

Тоді будучність дійства вже висловлена інфінітивом футурним /або будучим часом керівного дієслова/.У таких реченнях застуається /теж на основі головних правил/ coni.futuri ex . Конюнктивом перфектним чи то плюсквамперфектним,напр.:

Si hoc beneficium mihi t r i b u t u m e r i t /fut.ex./,quamcumque p o t e r o,gratiam referam

Affirmo,affirmabam tibi me,si hoc beneficium mihi t r i b u t u m s i t, e s s e t, quamcumque p o s s i m, p o s s e m, gratiam r e l a t u r u m e s s e.

Si p o t e r i s, facies, quae i m p e r a v e r o.

Dicis,-dicebas - te,si p o s s i s, - p o s s e s- facturum esse, quae i m p e r a v e r i m, - i m p e r a v i s s e m.

Non dubito,- dubitabam -,quin, si p o s s i s, - p o s s e s -, facturus sis,- esses-, quae i m p e r a v e r i m, i m p e r a v i s s e m.

§312. I m p e r o tibi, u t t a c e a s.

O r a n d u m e s t, u t s i t mens sana in c o r p o r e sano.

V i d e a n t consules, n e quid detrimenti res publica c a p i a t.

Phaethon o p t a v i t, u t in currum patris t o l l e r e t u r.

T i m e b a m, n e pater aeger e s s e t.

Залежні речення н а к а з о в і, ж а д а н н я, б а ж а н н я й речення н а м і р о в і, отже в с і р е ч е н н я, щ о п о ч и н а ю т ь с я с п о л у ч н и к а м и u t або n e, вважаються за р і в н о ч а с н і, себто в них уживається coni. p r a e s. чи то i m p e r f e c t i.

Зам.: Розуміється, що наказ, жадання, бажання, намір односяться до б у д у ч н о с т и. §311.

usio. E x p e r t u s s u m, quam caduca s i t fortuna [також т е п е р].

Hic, quantum in bello fortuna p o s s i t [не лише тоді, але й т е п е р], cognosci p o t u i t.

Aristides a d e o e x c e l l e b a t abstinentia, ut unus post hominum memoriam Iustus s i t a p p e l l a t u s [наслідкове речення, незалежно : appellatus e s t/.

Verres Siciliam i t a vexavit, ut restitui in antiquum statum nullo modo possit [наслідкове речення, незал.: potest.

У реченнях, що н е м а ю т ь т і с н о г о з в ' я з к у з головним реченням, особливо в реченнях н а с л і д к о в и х і з а л е ж н и х питальних, часто вживається часів а б с о л ю т но, себто, кладеться конюнктив того часу, який мало-б це речення як головне речення.

Так кладеться coni. praes. у реченнях /особливо з а г а л ь н и х г а д к а х/, які в і д н о с я т ь с я д о т е п е р і ш н о с т и й мають ще й т е п е р в а г у.

Coni. perfecti (histor.) вживається, щоб означити, що подія відбулася в минулому.

К о л и в таких реченнях уживається часів за правилами cons. temporum, то це вказує на тісніший зв'язок поміж головним та побічним реченнями, напр.:

- E x p e r t u s s u m, quam caduca fortuna e s s e t - має значіння:

я дізнався /тоді й думав про це/, як щастя хитке.

Зам.: Розуміється, що в реченнях т і л ь к и ф о р м а л ь н о залежних, що н е м а ю т ь ж а д н о г о з в ' я з к у з головним реченням, часів уживається а б с о л ю т н о, напр.:

Ne i g n o r e s, quae res agatur de natura agebamus deorum.-

Тут речення:

- n e i g n o r e s -

зовсім незалежне від agebamus.

Можна б сказати:

Ne i g n o r e s, quae res agatur, d i c o t i b i: de natura a g e b a m u s deorum.

Коли побічне речення залежне від verbum infinitum: inf., part., sup.. то вважується час головного речення.

Тільки після inf. perf. вживається coni. imperfect.або pl pf.

Зам.. В такому випадку час у побічному реченні прикладається властиво до часу того самостійного речення, в яке v.inf./inf.,part., etc/ дається перемінити для практичного вжитку досить поданого правила.

310. Non abest suspicio,quin Orgetorix sibi ipse mortem consciverit,ne causam diceret.

Nescio,quid causae fuerit,cur ad me non scriberes.

Non dubito,quin noveris /=scias,pf.praes./,quid egerim.

Non dubitabam, dubitavi, quin scires, quid egissem.

Побічні речення другого ступня залежні від конюнктива, прикладається що до часу до часу конюнктива, що від нього вони залежні. Після coni.perf. йде coni. impf.,

Головні речення містять у собі

1. в и с к а з /твердження, що щось є, було, буде/

2. ж а д а н н я / або бажання /.

Обидвох родів речень уживається і

3. в п и т а н н я х.

ВИСКАЗОВІ РЕЧЕННЯ.

П е р е ч е н н я: n o n / n e q u e замісць et non/.

§316.

1. Puer s c r i b i t. P u e r n o n s c r i b i t.

2. Fortunam citius r e p e r i a s, quam r e t i n e a s-

3. Si universa provincia loqui posset, hac voce loqueretur.

У в и с к а з о в и х реченнях уживається звичайно і н д и к а т и в а; т і л ь к и для вираження м о ж л и в о с т и або н е д і й с н о с т и кладеться coniunctivus potentialis чи то irrealis /§287/.

ЖАДАННЯ И БАЖАННЯ.

П е р е ч е н н я: n e / neve замісць: et ne коли попереднє речення з а п е р е ч н о /.

1. S c r i b a m u s .. .... пишім

N e t i m e a m u s mortem n e v e f u g i-
a m u s.

2. S c r i b e .... пиши

Quidquid agis, prudenter a g a s et r e s p i-
c e finem.

3. N e s c r i p s e r i s = n o l i scribere.

4. A u d i a t u r et altera pars.

5. U t i n a m pater sanus s i t.

1. З а к л и к и в 1.ос.множини виражається конюнктивом гортативним /§289,1/.

2. Н а к а з и в 2.ос. кладеться в імперативі /§291/, тільки в з а г а л ь н и х г а д к а х і в coniunctivus iussivus /289,4/.

3. З а к а з и виражається слівцем n e з coni. p e r f e c t. або иншими о п и с о в и м и з в о р о т а м и /291,3/.

4. Ж а д а н н я, н а к а з и, з а к л и к и в 3.ос. виражається конюнктивом гортативним /iussivus-§289,2/і тільки р і д к о імперативом футурним /§291,2/.

5. Б а ж а н н я виражається к о н ю н к т и в о м о п т а т и в н и м /§288/.

ПИТАЙНІ РЕЧЕННЯ.

Перечення: non.

§318.

Scribitne puer ?	
Scribatne puer ?.....	чи хлопець має писати?
Cur amicum non defenderem ?	Чому я не мав боронит
Quis id credat, crediderit ?	Хто може /міг би/ вірити?
Nonne scriberem ad te, si quid novi cognovissem ?.	Чи я не писав би ?

У питаннях уживається звичайно індикатива, а конюнктива тільки для вислову сумніву, чи хтось має /повинен/ щось робити/c. deliberativus, §290/ для означення можливости /c. potentialis , §286/ або недійсности /c. irrealis, §287/.

§319.

1. Quis scribit? Quid fecisti?
   Quando redibis? Ubi est pater?
2. Nonne puer scribit ? Хиба /невже/ не пише хлопець.

Відповідь:

scribit.

N u m puer scribit ?... Ч и х /хиба ж/ хлопець пише

відповідь:

n o n scribit.

Scribitne puer ?.....Чи пише хлопець

відповідь:

scribit або non scribit.

N o n n e Achilles fortissimus fuit ?- N u m plures sunt dii? - Visne ad me venire ?.

Незалежні питання починаються:

1.пи т а й н и м и з а й м е н и к а м и , при-
с л і в н и к а м и ,

або

2.питайними частицями-nonne,num,-ne, коли питання з м і с т о в е, т.зн. коли питається про зміст цілого речення.

N o n n e.../чи не,хиба не/ вказує на п р и т а к-
л и в у відповідь.

N u m...../ чи ж,хиба ж/ кладеться,коли сподівавмось відповіді: "ні".

- ne...../чи/ вживається, коли відповідь н е -
п е в н а .

- n e.....все п р и ч и п л ю є т ь с я до того слова,що на нього кладемо в а г у і що стоїть на п е р ш о м у м і с ц і .

Зам.: Питайна частиця може часом опускатися, напр.: Haec non turpe est dubitare philosophos ?-Hunc tu hostem contemnis ?

§520. Estne amicus domi ? - E s t ; s a n e; i t a ; c e r t e - ТАК . ---N o n e s t; minime /vero/= ні!

Відповідь "так" і "ні" зазначуємо п о в т о р е н н я м слова, на яке кладемо вагу, або частицями - sane /quidem/, certe, ita, ita est --- minime /vero/, etc.

§521. Q u i s d u b i t a t ?= N e m o dubitat.

Q u i s n o n a m a t l i b e r o s ?= Omnes amant liberos.

Часом питання заступає речення в и с к а з о в е /питання к р а с н о м о в н і або р е т о р и ч н і/. Тут н е маємо до діла з дійсним питанням і н е жадаємо ж а д н о ї відповіді.

Зам.: є також питання, що виражають жадання, напр.:

Quin taces ?.....Чому не мовчиш ?=t a c e

Quin conscendimus equos?= Conscendamus equos

§522. Tu u t umquam te corrigas ?

Te u t ulla res frangat ?

M e n e incepto d e s i s t e r e victam ?
Q u e m q u a m e s s e tam miserum quam m e ?

В питайних викликах, що визначають душевне зворушення, подив або знеохоту, вживається часом ut з coni. або незалежного Acc.c.inf. /§259/.

зам.: для ліпшого зрозуміння може учень придумати собі якесь одповідне дієслово жадання або sentiendi, від якого питання може бути залежне.

§323. Utrum hoc verum, an falsum est ?

Verum ne hoc, an falsum est ?

Hoc verum, an falsum est ?

Utrum animus immortalis est, an simul cum corpore interibit ?

Utrum hoc tu parum commeministi, an ego non satis intellexi, an mutasti sententiam ?

Utrum hoc verum est, an non ?

Utrum animus immortalis est, an non ?

У розстайних питаннях починається перший член частицею utrum або -ne або без жадної частиці, другий і дальші

члени - частицею a n :

u t r u m.... a n

- n e..... a n чи.....чи /або/...

..... a n

"Ч и н і" /в другому члені/ - a n n o n.

у324. Ariovistus quaesivit ex legatis- Cur ad me venistis? A n speculandi causa ?

Ex quo tempore evanuit superstitio? A n postqua homines minus creduli esse coeperunt ?

Necesse est cum Arvernis nos coniungere. A n dubitamus, quin Romani iam ad nos interficiendos concurrant ?

Часом п е р ш и й член розстайного питання п р о п у с к а є т ь с я, і an започатковує звичайне питання. Але такі питання все п р о д о в ж у ю т ь і п о я с н ю ю т ь якесь п о п е р е д н є питання або в і д н о с я т ь с я д о якоїсь по п е р е д н ь о ї думки.

У таких питаннях має an часто і р о н і ч н е значіння:"адже ж не", атож не."

ПОБІЧНІ РЕЧЕННЯ.

У325.

Кожде речення може бути з а л е ж н е від иншого -"г о л о в н о г о"- речення.

Побічне речення може заступати кожду з пятьох частин речення.

1. Речення п и т а й н і, в и с к а з о в і, н а к а з о в і /жадання/ і б а ж а н н я заступають предмет або підмет головного речення, напр.:

Питаю тебе, ч и п и ш е ш. - Знаємо, щ о С о к р а т б у в м у д р и й. - Раджу тобі, щ о б т и п и л ь н о в ч и в с я.---Ці всі речення п р е д м е т о в і.

Питається тебе, ч и т и п и ш е ш.- Відомо, щ о С о к р а т б у в м у д р и й.- Жадається, щ о б т и п и л ь н о в ч и в с я.- Ці речення - п і д м е т о в і.

2. Речення п р и с л і в н и к о в і /намірові, наслідкові, причинові, часові, умовні ітп./ заступають усякі п р и с л і в н и к о в і додатки, напр.: Учимося, щ о б з н а л и, чого треба. Учитель хвалить учня за те, що вчився. К о л и у ч е н ь х о р и й, не може вчитися. Ти міг би вчитися, я к б и х о т і в.

3. Відносні речення заступають предмет, підмет, прислівниковий або прикметниковий додаток або /рідко/ і присудок, напр.:

Кажу, що знаю /предмет/ - Сталося, що він славився /підмет/.- Боронися, чим можеш /прислівниковий придаток/.-Хлопець, що любить батьків, слухає їх /прикметниковий додаток/.- Нагорода така, яка тобі належиться /присудок/.

ЗАЛЕЖНІ ПИТАЙНІ РЕЧЕННЯ.

узяті.

Epaminondes quaesivit, salvusne esset clipeus або num salvus esset clipeus.

Croesus ex Solone quaesivit, nonne [чи не] se beatissimum putaret.

Quanta vis conscientiae sit, cotidie videmus.-Quaero ex te, ubi fueris.- Pater puerum interrogavit, ubi fuisset.-Interrogo te, quid facerem що я мав робити [coni. deliberativus минулого часу не прикладається до cons. temporum, §314].

Quaero { utrum hoc verum, an falsum sit
verum ne hoc, an falsum sit
verum, an falsum sit.

Quaero, verum hoc sit, necne.

Залежні питайні речення починаються питайними займенниками / прислівниками / або питайними частицями -ne, num -без огляду на відповідь-.

Nonne- чи не /коли сподіваємось притакливої відповіді/ вживається в залежних питайних реченнях тільки рідко, звичайно тільки після quaero.

У залежних розстайних питаннях уживається тих самих частиць, що й у неналежних.

"чи ні", "або ні" в залежних розстайних питаннях = necne.

У залежних питайних реченнях кладеться конюнктив /§292/. що до часу у конюнктива, то його вживається відповідно до правил послідовности часів.

Coni. deliberativus минулого часу і irrealis лишаються все без зміни /§314/.

зам.: у старшій мові, особливо у Плавта та Теренція, буває в залежних питайних речennях і і н д и к а т и в .

§327. Aristotelem excepto Platone h a u d s c i o, a n recte dixerim principem philosophorum : *не знаю, чи не = можна назвати.*

N e s c i o , a n hoc turpe sit

D u b i t o, a n turpe non sit : puto non turpe esse.

Moriendum certe est,et id i n c e r t u m, a n eo ipso die. - F o r s i t a n quaeratis, qui iste terror sit.

У зворотах: n e s c i o a n, h a u d s c i o a n, d u b i t o a n, i n c e r t u m e s t a n уживається **a n** у простому залежному питанні замість **n u m** або -**n e**. Такі звороти можна перекладати і одмовним твердженням :"може"

Так і **forsitan** /із **fōrs sit a n** /="може" має після себе в с е **кон'юнктив презенса** або **перфекта**.

зам.: Часом звороти haud scio, incertum est itп. пропускається, і тоді **a n** має значіння "або" / **aut** /, напр.:

ex quodam rumore, a n [або] ex litteris tuis [себто], incertum est.

528. Hostes exspectabant, s i nostri transirent.

Expertus est, temptavit, s i quam spem rei publicae ferre posset.

Helvetii conati sunt, s i perrumperent.

Hostes circumfunduntur, s i quem aditum reperire possint [себто ut conentur, s i quem ....].

Після дієслів, що мають значення: пробувати, досвідчувати, сподіватися, вичікувати ітп. / c o n o r, t e m p t o, e x p e r i o r, exspecto .....ітп./ кладеться умовне s i /чи не"/ з конюнктивом у значінні залежного питайного речення.

Часом дієслова п р о п у с к а є т ь с я, тоді можна їх легко здогадатися зі змісту поєчного речення.

529. N e s c i o q u o c a s u [незнати, якось / hoc factum e s t.

N e s c i o q u i d /щось, трохи /tristis esse v i d e r i s.

Ibam forte via Sacra n e s c i o q u i d m e d i t a n s.

N e s c i o q u o m o d o /якось, незрозуміло/ in h a e r e t in mentibus quasi augurium.

V e n i t ad me n e s c i o q u i s [хто]

Id m i r u m q u a n t u m profuit rei publicae.

Contigit tibi, quod h a u d s c i o, a n nemini

Зворотів: nescio quis, nescio quod, nescio quomodo, haud scio an - уживаються часто неначе о д н о г о слова у значінні неозначеного займенника, й тоді вони н е м а ю т ь ж а д н о г о в п л и в у н а с к л а д н ю.

Подібно вживається і зворотів: mirum quam, mirum quantum etc.....

330. Saepe ne utile quidem est s ц i r e /verbum sentiendi/ q u i d futurum s i t.

Caesar, q u i d sui consuli e s s e t [= свій замір], exposuit/verbum dicendi/.

Púer d i x i t, u b i f u i s s e t.

Amicus mihi d i x i t, q u a e audivisset.

А л е -

I d mihi dixit, q u a e a u d i v e r a t.

Effugere nemo potest /id/, q u o d futurum e s t /effugere не t verbum sentiendi або dicendi/.

Речення, залежні від дієслів s e n t i e n d i або d i c e n d i, такі, що починаються займенниками або прислівниками, які можуть мати в і д н о с н е або п и т а й н е значіння /хто, що, де, коли ітп./ в в а ж а ю т ь с я звичайно за р е ч е н н я п и т а й н і.

за в і д н о с н і вважаються такі речення звичайно т і л ь к и т о д і, коли займенник относиться до в к а з о в о г о займенника або прислівника /i s, u b i, t u m/ в головному реченні.

ВИСКАЗОВІ РЕЧЕННЯ.

у331. Magister dicit p u e r u m d i l i g e n t e m e s s e - *каже, що хлопець пильний.*

Cicero arbitratur futurarum rerum s c i e n t i a m nobis non u t i l e m e s s e - *що знання ... не корисне.*

Caesar legatis respondit s e diem ad deliberandum s u m p t u r u m e s s e.

Scimus omnibus m o r i e n d u m e s s e.

Українським в и с к а з о в и м реченням. п р е д м е т о в и м, залежним од дієслова sentiendi *або* dicendi, відповідає в латинській мові складна Acc. c. infin. /Див. у2570 і в/.

у332.

Dico t e s c r i b e r e....що пишеш - висказ, твердження.

А л е -

Dico,/u t/ mihi s c r i- ... щ о о ти мені писав -
b a s жадання.

Dico, q u i d a u d i- залежне п и т а й н е ре-
v e r i m чення

Amicus mihi scripsit, u t domum v e n i r e m
p a t r e m a e g r o t u m e s s e.

Scio, quid feceris ... щ о ти зробив - залеж-
не п и т а й н е речення

Druides hominibus per- в и с к а з о в е речення
suadent animos immorta-
les esse.

Orgetorix Helvetiis per- жадання, порада.
suasit, ut e finibus su-
is e x i r e n t.

Після дієслів **dicendi** йдуть не тільки речення в и с к а з о в і / Acc. c.inf /, але й н а к а з о в і, ж а д а н н я, б а ж а н н я / **ut** з конюнктивом / або залежні п и т а й н і речення. По дієсловах **sentiendi** йдуть також залежні п и т а й н і речення.

П р и м і т к а : При перекладі на латинську мову треба добиватись до того коли **verbum dicendi** з а п е р е ч н е; тоді й в и с к а з о в і речення мають в українській мові часто складню : щ о о /н е/ У лат. мові предметове висловове речення висловлюється в с е Acc.c.inf

напр.:

N o n dico t e non diligentem e s s e	не кажу, щ о б ти був пильний, або щ о ти не пильний.

у333.

Turpe est t e m e n t i r i	Думка /не сказано, чи дійсно брешеш чи ні/.
Turpe est, q u o d m e n t i r i s	дійсна обставина.
Victorem victis parcere pulchrum est	загальна гадка.
Quod Caesar victis pepercit, pulchrum est.	дійсна обставина.

Iustum est i n n o c e n t e m r e u m a b s o v v i.

Iustum est, q u o d Roscius a b s o l u t u s e s t.

Українським в и с к а з о в и м реченням, що заступають п і д н е т при неособових зворотах, одповідає в лат.мові Acc. c. inf. к о л и т і р е ч е н н я м і с т я т ь у с о б і щ о с ь п о д у м а н е. Quod з і н д и к а т и в о м подає д і й с н у обставину.

Примітка: Quod з індикативом служить для вираження дійсних обставин і в непідметових реченнях, напр.:

Quod venisti, bene fecisti.

Quod me valere putas, erras.

Таке quod перекладаємо часто "що до того, що..", або "коли, як що".

Зам.: Quod з індикативом уживається і для означення дійсної причини, напр.:

quod sanus es, gaudeo	як ти здоров - тому що ти здоров /Див.§ 35b.

§334. Constat, notum est Socratem sapientissimum fuisse.

Notum est, quam sapiens Socrates fuerit.

Iustum est innocentem reum absolvi.

Iustum est, ut Sex. Roscius absolvatur.	Справедливість вимагає, щоб ....

Sequitur, ut de imperatore deligendo dicam. ...що о б я казав,.... що я маю говорити.

Restat, ut doceam, quomodo res gesta sit.

При неособових зворотах може бути підмет не тільки висказове речення / в лат. м. acc.c.inf.або quod з індик./ але й жадання / ut з конюнкт./, або наслідкове речення / ut з конюнкт., див. §347/.

Складня все залежна від <u>змісту</u> побічного речення.

ЗАЛЕЖНІ РЕЧЕННЯ НАКАЗОВІ, ЖАДАННЯ, БАЖАННЯ.

усзь.

Caesar imperavit, ut milites e castris exirent.

Haedui orabant, rogabant, ut Caesar sibi / ім. див. § 292a/ auxilium ferrent.

Peto abs te, ut mihi scribas.

Moneo, hortor te, ut sedulus sis, ne id facias.

Thrasybulus legam tulit, ne quis / щоб ніхто / ante actarum rerum accusaretur, neve multaretur.

Helvetii finitimis persuadebant, ut una secum / з ними / proficiscerentur.

Phaethon optavit, ut in currum patris tolleretur.

Caesar Labieno m a n d a t, / u t / Remos reliquosque Belgas a d e a t. + Syracusanos c o h o r t a t u s s u m, / u t / causae communi salutique n e dessent.

C a v e, c r e d a s; f a c, m e a m e s.

N e c e s s e e s t
O p o r t e t i d f a c i a s.

V e l i m

N o l i m i d f a c i a s.

M a l i m

Побічні речення, що містять у собі н а к а з, т а д а н н я, з а к л и к, б а ж а н н я мають у лат. мові c o n i. p r a e s. чи то i m p f. за правилами consecutio temporum /Пор. також у3I2/

Цей конюнктив можемо собі пояснити як конюнктив гортативний або оптативний.

Такі речення починаються звичайно сполучниками

u t..... щоб n e q u i d... щоб н і щ о

n e..... щоб не n e umquam... щоб н і к о л и

n e q u i s. щоб н і х т о n e usquam.... щоб н і д е

ітп.

У побічних н а к а з о в и х реченнях сполучник u t опускається часом з о в с і м /дивись приклади/

Замісць **n e** читаємо р і д к о : u t ....n e .

В українській мові замісць побічного речення /щоб.../, бачимо в таких випадках д і є й м е н и к або с а м о с т і й н е речення /нехай...,най.../.

9336. O d e r i n t, d u m m e t u a n t.

Dicendi periculum non recuso , d u m m o d o / m o d o / potestas v e n i e n d i in senatum s i t .

Mediocritas Peripateticis recte placet, m o d o n e l a u d a r e n t /c.irrealis/ iracundiam.

Залежні бажання часом містять у собі з а с т е р е ж е н н я; такі речення починаються сполучниками -

dum, modo, dummodo.....коли б лише, тільки.

З а п е р е ч е н н я : n e

Присудок таких речень кладеться в к о н ю н к т и в і за правилами cons. temporum.

Coni. i r r e a l i s лишається б е з з м і н.

Такі речення мають почасти й у м о в н е значіння.

Особливости у складні жадань і бажань.

§337. Caesar militibus imperat, ut pontem rescindant.

Caesar milites pontem rescindere iubet, vetat.

Militibus imperatur, ut pontem rescindant.

Milites pontem rescindere iubentur, vetantur.

Iubeo і veto майже все мають по собі Acc. c. inf. /Див. §§ 255 і 256 /.

Зам.: Тільки дуже рідко залежне наказове речення: iubeo, ut.., veto ne... кладеться по iubeo і veto.

§338. Leges breves esse oportet.
..... sint
Mori homines necessest.
Moriantur homines se est.

По oportet і necesse est /треба, конечно/ йде Acc. c. inf., або кон'юнктив без ut.

339. Volo i s e s s e, quem tu m e e s s e voluisti.

Volo,nolo.malo,cupio s c r i b e r e.

Cupio p a t r e m mox r e d i r e.

V e l i m, n o l i m, m a l i m, pater mox r e d e a t.

O p t o, u t pater mox r e d e a t.

Caesar poposcit,postulavit,flagitavit, u t Helvetii se d e d e r e n t.

По volo,nolo, malo і по cupio /бажаю/ вживається звичайно i n f. або Acc. c. inf. /§252і 257/,по конюнктивах: v e l i m, m a l i m,n o l i m ,vellem, nollem,mallem: к о н ю н к т и в о п т а т и в н и й б е з u t /§288/.

П о n o l o н і к о л и н е к л а д е т ь с я u t.

По o p t o йде звичайно u t з конюнктивом, таксамо по posco, postulo, flagito.....-жадати.

зам.: Infinit. або Acc.c.inf. по цих дієсловах виражає тільки д у м к у. б а ж а н н я означає вже головне дієслово /volo, nolo etc./. Ut з конюнктивом по opto,posco etc.вказує на б а ж а н н я ще виразніше і сильніше.

§340. Cogo t e e x i r e .

Augustus dominum s e a p p e l l a r i non passus est.

Germani v i n u m ad se i m p o r t a r i non sinunt.

Concedo, permitto tibi domum i r e u t domum e a s.

C o g o приймає звичайно A c c. /предмету/ з inf.

таксамо patior i sino /допускаю, дозволяю/, порівн. § 255.

По concedo, permitto /дозволяти/ кладеться і н ф і н і т и в або u t з конюнктивом /§252, Зам.2/.

§341. Statui, constitui domi m a n e r e [той самий підмет!]. Але: Constitui, u t filius mecum h a b i t a r e t [другий підмет]

Indutiomarus castra Labieni o p p u g n a r e decrevit.- Senatus decrevit, u t consules v i d e r e n t, ne quid detrimenti res publica caperet.

Tu hoc f a c e r e animum inducis, in animo habes ?

Omnes homines b e a t i e s, s e student.

Omne animal i d a g i t, u t se conservet.

Themistocles d e d i t o p e r a m, u t tempus d u c e r e t.

V i v e n d u m e s t, u t ea liberalitate u t a m u r, quae prosit amicis, noceat nemini.

По дієсловах,що означають: п о с т а н о в л я т и, р і ш а т и, з м а г а т и до чогось / statuo,constituo,decerno,studeo також animum induco, in animo habeo,sententia est/ кладеться u t / n e / з конюнктивом звичайно тільки тоді, к о л и п о б і ч н е р е ч е н н я м а є и н ш и й п і д м е т, н і ж г о л о в н е.

При т о м у с а м о м у підметі вживається звичайно і н ф і н і т и в а /§252/.

В с е кладеться u t/n e/ з конюнкт. по зворотах -

i d a g e r e u t..... змагати до чогось
i d s p e c t a r e, u t
o p e r a m d a r e, u t .....
v i d e r e, u t старатися
c u r a r e, u t.....

§242. Sol efficit, u t omnia f l o r e a n t.

Nihil agitis,inquit Arria; potestis enim efficere, u t male m o r i a r, n e m o r i a r,non potestis efficere.

Dumnorix a Sequanis impetrat, u t per fines suos Helvetios ire p a t i a n t u r.
Invitus quidem feci, u t Flaminium e senat.. e i c e r e m.

По дієсловах,що означають: в и н и т и, д о к о р я т и, с к а р г а т и, в и в е д н у в а т и / verba

e f f i c i e n d i et i m p e t r a n d i вживаються тільки ц t/не/ з конюнктивом. Такі побічні речення мають і н а с л і д к о в е з н а ч і н н я .

зам.: кол. facere, efficere мають значіння: д о к а з а т и, то йде в и с к а з о в е речення, що в лат. мові виражається Acc.c.inf. , напр.:

Dicaearchus tres libros scripsit, in quibus vult efficere /=довести/ a n i m o s e s s e i m m o r t a l e s.

При зворотах, як напр.: Xenophon facit Socratem disputantem -

порівн. §277.

§345. Errores Homeri n o n i m p e d i u n t , n e - q u o m i n u s, q u i n - magnus poeta e x i s t i m e t u r .

Plura n e s c r i b a m, dolore impedior.

А л е -

Dolor me p r o h i b e t plura s c r i b e r e

Parmenio d e t e r r e r e Philippum voluit, n e /quominus/ medicamentum b i b e r e t.

Atticus restitit, n e q u a sibi /йому/ statua p o n e r e t u r....

Arievistus recusavit, n e ad colloquium v e n i r e t.

Germani retineri non poterant, q u i n in nostros tela conicerent.

По дієсловах impediendi et recusandi impedio.....- перешкоджую, deterreo.....- відстрашую, resisto....опираюся, recuso....відмовляюся, retineo- спиняю і т п./ кладеться n e або quominus /власт. ut eo minus - щоб тим менше/ з конюнктивом /в укр. мові: щ о б н е/.

Коли ці дієслова з а п е р е ч н і, то вживається т а к о ж часто quin з конюнктивом.

Prohibeo - п р и й м а є з в и ч а й н о і н ф і н і т и в.

Зам.: д у ж е р і д к о кладеться інфін. також по иншим із цих дієслів, напр.: по impedio, recuso.

§544.

Timeo, n e hostes veniant — ...щоб не прийшли, чи не прийдуть, що /певно/ прийдуть.

Timeo, n e nostri n o n veniant u t nostri veniant. — ....щоб прийшли, чи прийдуть, що н е прийдуть.

N o n timeo, n e nostri n o n veniant.

Timebam, u t labores s u s t i n e r e t.

Vereor, n e, dum minuere velim labores, a u g e a m.

Periculum est, n e in hostium manus i n c i d e r i t.

По висловах с т р а х у / verba t i m e n d i/ напр.: t i m e o, v e r e o r, m e t u o.....іт.п./, йдуть у лат. мові залежні речення б а ж а н н я, отже – **n e** з конюнктивом, коли собі бажаємо, щоб щось н е стилося, а **n e n o n** або **u t** з конюнктивом / **ut** т і л ь к и, коли дієслово н е с т. з а п е р е ч н е /, коли бажаємо, щ о б щось стилося.

В українській мові по таких дієсловах йдуть або теж залежні речення б а ж а н н я /щ о б н е, щ о б/ або залежні п и т а л ь н і речення / чи не..., чи.../, а то й в и с н о в о в і речення /що.., що не../ коли перекладаємо такі вислови українськими **висновними** реченнями, то латинському **n e** відповідає: щ о б, а латинському **ne non** / **ut** /: щ о н е.

Отже можна перекладати:

n e..... щ о б н е, ч и н е, щ о

n e n o n

u t щ о б, ч и, щ о н е.

За м.1: коли vereor, timeo мають значіння: в а г а ю с я, н е с м і ю чогось р о б и т и, - то тоді по них іде і н ф і н і т и в, напр.:

Vereor, timeo aliquid f a c e r e /§252/.

Зам.2: Ne /nedum/ з конюнктивом н е т о щ о, а щ о с ь а ж уживається і в н е з а л е ж н и х реченнях, напр.: Optimis temporibus clarissimi atque amplissimi viri vim tribuniciam sustinere non potuerunt: n e d u m his temporibus sine iudiciorum remediis salvi esse p o s s i m u s.

НАМІРОВІ РЕЧЕННЯ.

545. Esse /їсти/ oportet, u t v i v a s, non vivere, u t e d a s.

Helvetii aciem carris circumdederunt, n e q u a /щоб не.... жадна/ spes fugae r e l i n q u e r e tur.

Lex oportet brevis sit, q u o /= ut eo: щоб тим/ facilius ab omnibus t e n e a t u r. - Hoc dico, n e periculum t i m e a t i s n e v e /замісць et ne/ f u g i a t i s.

Н а м і р о в і речення мають т у с а м у с к л а д н ю, що й залежні речення жадання та бажання, отже кладуться в coni. praes. чи то imperf.

за правилами consecutio temporum; вони починаються сполучниками: u t -щоб , n e -щоб не.

Треба памятати:

n e q u i s ..... щоб ніхто
n e q u i d ..... щоб ніщо
n e q u i, q u a, q u o d ... } щоб жаден
n e u l l u s ..... }
n e u m q u a m ..... щоб ніколи
n e u s q u a m ..... щоб ніде
n e a u t .... a u t ..... щоб ані .... ані

Q u o = щоб тим, щоб через те - кладеться зам. u t e o, n e v e замість e t n e, але звичайно тільки після попереднього заперечного речення: —
n e .... n e v e.

N e c кладеться в намірових реченнях, коли заперечення відноситься не до цілого речення, а тільки до одного слова.

В українській мові намірові речення скорочуються часто дієйменниками.

Наслідкові речення.

§346.

Hostes t a m perterriti erant, u t n e m o persistere auderet.

: Ligerius i t a se gessit, u t e i pacem esse e x p e d i r e t.

Aristides a d e o e x c e l l e b a t abstinentia, u t unus post hominum memoriam Iustus s i t a p p e l l a t u s /незалежно/ ap - pellatus e s t /.

Verres Siciliam i t a v e x a v i t, u t restitui in antiquum statum nullo modo p o s - s i t /незалежно : non p o t e s t/.

M a i o r sum /я занадто великий /, q u a m u t fortuna mihi nocere p o s s i t.

N e m o est tam fortis, q u i n / - u t n o n / rei novitate p e r t u r b e t u r.

У н а с л і д к о в и х реченнях кладеться звичайно б е з о г л я д у на послідовність часів к о н ю н к т и в т о г о ч а с у, я к и й м а - л о б ц е р е ч е н н я я к г о л о в н е /§3.

Наслідкові речення починаються сполучниками:

u t /що, щоб/ і u t n o n /що/б/ не.

Треба памятати :

u t n e m o

u t n i h i l

u t n u m q u a m ...etc.

Коли головне речення з а п е р е ч н е, ужи-
вається т а к о ж quin замість ut non

По к о м п а р а т и в і, що має значіння: з а-
н а д т о...,кладеться quam ut

У г о д о в а н о м у реченні попереджують речен-
ня наслідкове звичайно вирази:
t a m i t a, s i c, a d e o, t a n t u s, t a -
l i s ....etc.

В українській мові вживається в наслідкових ре-
ченнях звичайно д і й с н о г о способу /що ...../
а м о ж л и в о г о /щоб/ тільки тоді,коли головне
речення з а п е р е ч н е, або коли перекладаємо
по компаративі.

§347.

F i e r i potest, u t recte quis s e n t i a t
et id, quod sentit, polite eloqui non p o s s i t.

Persaepe e v e n i t, u t utilitas cum honesta-
te c e r t e t.

A c c i d i t u t una nocte omnes Hermae
Athenis d e i c e r e n t u r.

Reo c o n t i g i t, u t e carcere e f f u -
g e r e t.

E s t m o s hominum, u t n o l i n t eundem
pluribus rebus excellere.

Si hoc verum non est, s e q u i t u r, u t
f a l s u m s i t.

Amicis quoniam satis feci, r e l i q u u m e s t /restat/, u t egomet mihi c o n s u l a m.

Н а с л і д к о в е речення буває часто п і д м е т о м при н е о с о б о в и х зворотах, як напр.: f i t, a c c i d i t, c o n t i n g i t /лучається, трапляється, діється, стається, буває /, s e q u i t u r /слідує /, r e s t a t, r e l i q u u m e s t /лишається /, m o s e s t, i u s e s t ....etc.

У т а к и х н а с л і д к о в и х р е ч е н н я х у ж и в а є т ь с я ч а с і в у с е з а п р а в и л а м и п о с л і д о в н о с т и ч а с і в.

Зам. I.: При таких виразах уживається часто й quod з індикативом як підмету /див. §§333 і 334/, але тоді з н а ч і н н я и н ш е, напр.: casu accidit, ut v u l n e r a r e t u r: випадково трапилося, що його зранили - випадково його з р а н и л и. /Вага кладеться на п о б і ч н е речення/. Але: Quod vulneratus est, c a s u accidit ....., що /до цього, що/ його зранили, /то це/ сталося випадково, то це був випадок /вага кладеться на головне речення/.

Таке quod м о ж е м о все перекладати зворотом: щ о д о ц ь о г о, щьо... коли такого звороту н е м о ж н а вживати, - н е м о ж н а перекладати на латинську мову через quod.

Зам. 2.: Accedit, ut = praeterea fit, ut... долучає до инших п р и ч и н нову /н о д у м а н у/, accedit, quod нову д і й с н у обставину, але ріжниця часом дуже мала, напр.: accedebat, quod caecus erat і accedebat, ut caecus esset.

Зам.3.: Коли sequitur, efficitur мають значіння: "с л і д у є л о г і ч н о уживається також Acc. c. inf. для вислову д у м к и /українського в и с к а з о в о г о речення/, напр.: Sequitur, efficitur vitam beatam sine virtute esse non posse.

Q U I N.

§348.

I. Q u i s d u b i t e t, q u i n in virtute divitiae s i n t?

Agamemnon n o n d u b i t a b a t, q u i n Troia brevi p e r i t u r a e s s e t.

D u b i u m n o n e s t, q u i n f u e r i n t ante Homerum poetae.

D u b i t a n d u m n o n e s t, q u i n n o n possit utilitas cum honestate contendere.

2. N o n m u l t u m, n i h i l, p a u l l u m a b e s t, q u i n / щоб / s i m omnium miserrimus

N o n a b e s t suspicio, q u i n Orgetorix sibi ipse mortem c o n s c i v e r i t.

Ego n i h i l p r a e t e r m i s i, q u i n Pompeium a Caesaris coniunctione avocarem.

3. a/ Milites r e t i n e r i / t e m p e r a - r e s i b i / n o n p o t e r a n t, q u i n /щ о б н е/ in oppidum irrumperent.

F a c e r e n o n p o s s u m, f i e r i n o n p o t e s t,- q u i n ad te v e n i a m : не можу вчинити щоб н е прийшов до тебе - м у с у прийти.

А л е -

Facere non possum, fieri non potest,- u t ad te v e n i a m : не можу вчинити, щоб прийшов - н е м о ж у прийти.

b/ N u m q u a m ad te venio, q u i n / -u t n o n/ a b e a m doctior.

N e m o est t a m fortis, q u i n / - ut non, qui non/ rei novitate p e r t u r b e t u r.

N i h i l est, q u i n /- quod non/ deus v i - d e a t.

Quin з конюнктивом /за правилами посл.часів/ уживається т і л ь к и т о д і, к о л и г о л о в - н е р е ч е н н я з а п е р е ч н е а б о м а є з а п е р е ч н е з н а ч і н н я, напр.: Quis dubitat? = Nemo dubitat.

Quin уживається:

I. замість нашого " щ о" по заперечних висловах с у м - н і в у, напр.: nemo dubitat, quin...., non est dubium, quin..., quis dubitat, quin....? і т.п.

Зам.1: Коли *dubito* означає: вагаюся /щось робити/, то має по собі інфінітив, напр.: *(non) dubito, aliquid facere.* (див. §252).

Зам.2: Коли *dubito* не заперечне, то йде за ним залежне питайне речення, напр.: *dubito, num (ru) hoc verum sit, an hoc verum sit.*

2. Замість нашого "щоб" кладеться *quin* по заперечних зворотах, як:

non multum nihil pallum	abest, quin	не багато хибує нічого не до того мало щоб
nihil	praetermitto / intermitto quin	нічого не поминаю, щоб

3. Замість нашого "щоб не" вживається *quin* по зворотах:

facere non possum fieri non potest	quin	я мушу /властиво – не можу вчинити, не може статися, щоб не ...
facere non possum fieri non potest	Але – ut	не можу.
temperare mihi retineri contineri	non possum, quin	не можна знести, здержатися, щоб не ....

і по инших заперечних дієсловах і зворотах *impediendi et recusandi*, *gub.* §343.

у наслідкових реченнях після заперечного головного речення замісць ut non, див.§346/ або замісць qui non, quod non, коли відносне речення має наслідкове значіння.

Зам.3.: Quin (= qui non) є властиво питайною частицею, напр.: Quin taces? (див. §321, зам).

Так можна пояснити собі вживання частиці quin в реченнях, як напр.: facere non possum, quin scribam /вл.- якби я немав писати /, non dubito, quin hoc verum sit /якби це мала бути правда? /. Конюнктив по quin, то властиво конюнктив делібеpативний.

УМОВНІ РЕЧЕННЯ.

§ 349.

Si /коли, якщо/ naturam ducem sequemur non aberrabimus.

Facerem, si /коли б/ possem.

Iucunde vivi non potest, nisi /коли не/ cum virtute vivatur.

Nisi inter bonos amicitia esse non potest: коли не між добрими не може бути....- тільки між добрими може бути.....

Si non hominis, at humanitatis certe rationem habeamus: заперечення non односиться тільки до одного слова hominis!

S i haec res vera est, non timeo, s i n / a u t e m / falsa /к о л и ж../ gaudeo.

Nemo fere saltat sobrius, n i s i f o r t e / v e r o / insanit / х и б а щ о /.

Moriendum est, s i v e c o n t e m n i m u s mortem, s i v e m e t u i m u s : ч и т о...ч и т о.

У м о в н і речення починаються сполучником *si*: коли,якщо, як, колиб, якщоб, як би; коли не,якщо/б/ не як/би/ н е перекладаємо в латинській мові *nisi / ni/*, коли заперечується ц і л е речення, а *si non / si minus/*,коли заперечується т і л ь к и о д н е слово або поняття.Тоді гогловне речення зачинається звич. частицями

N i s i....n o n або n o n n i s i лише,тільки так с а м о - n e m o... n i s i, n i h i l... n i s i etc.

N i s i f o r t e, n i s i v e r o з i n d. :хиба що..

S i v e .... s i v e з i n d. -чи то...чи то...

S i n або s i n a u t e m /коли ж/ кладеться,коли вже одне *si* попереджує.

Головне й побічне умовне речення творять умовну фразу / *períodus*/; побічне речення називається *protásis* попередник,а головне *apodosis*/слідник/.

В українській мові *apodosis*/себто слідник,головне речення/ починається часто слівцями: *то,тоді* і т.п. , які в латинській мові п р о п у с к а є т ь с я.

Зам.1.: У живій мові виражається умову часто головним реченням /часто через футур або імператив/, напр.: Hoc dicis? Erras = Si hoc dicis, erras. Pugna fortiter! Vinces = Si fortiter pugnabis, vinces.

Зам.2.: Про вживання сполучника *si* по дієсловах, як *exspecto, conor, tempto* і т.д. див.§328.

§350. I. S i id c r e d i s, erras.

S i ille non r e p e r i e b a t, quis r e p e r i e t?

Pedites, s i quid e r a t durius, c o n c u r r e b a n t.

Si f e c e r i s id, quod ostendis, magnam habebo gratiam, s i n o n f e c e r i s, i g n o s c a m.

ne s i m /coni.optativus/ salvus, s i aliter s c r i b o ac s e n t i o.

Tu s i Pompeium o f f e n d i s t i, f a c mihi r e s c r i b a s /жадання/.

2. S i id c r e d a s /c r e d e r i s/, e r r e s: коли б ти цьому повірив, може розминувся б із правдою.

Dies me d e f i c i a t / може не стало б днини/ s i v e l i m / якби хотів / enumerare, quibus bonis male evenerit.

3. S i i d c r e d e r e s, e r r a r e s: колиб ти цьому повірив, розминувся б із правдою.

S i i d c r e d i d i s s e s e r r a v i s s e s: коли б ти був повірив, був би розминувся ....

F e c i s s e m, s i p o t u i s s e m.

S i t a c u i s s e s, philosophus m a n s i s s e s.

Numquam Hercules ad deos a b i s s e t, n i s i eam sibi viam virtute m u n i v i s s e t.

Inimicitias Roscius, s i cavere p o t u i s s e t / тоді /, v i v e r e t / тепер /.

С т р м ф о р м и умовних речень, що відповідають родам незалежних в и с к а з о в и х речень /ind., coni. potentialis і coni. irrealis, див. §316/.

I. Т.зв. форма д і й с н о с т и / realis / має індикатив у побічному і звич. в головному реченні. Часом головне речення виражає жадання або бажання й тоді має imperativus або coni. hortativus, чито optativus.

Зам.1.: Назва realis власти во невідповідна, бо індикатива як способу абсолютного висказу, вживається в умовних реченнях і тоді, коли н і ч о г о не кажемо, або можемо казати, чи вважаємо умову за дійсну, можливу або недійсну, напр.: К о л и т р и к у т н и к на М а р с і р і в н о б і ч н и й, т о к о ж д и й к у т м а є 60°. Таким реченням ми н е кажемо, чи такий трикутник на Марсі є, чи його там немає. При перекладі на латинську мову такі речення не справляють труднощів, бо тоді і н д и к а т и в а вживається т а к с а м о, як нашого д і й с н о г о с п о с о б у.

Зам.2.: По nisi forte, nisi vero /хиба що .../ і по sive ... sive /чи то...чи то/ кладеться все і н д и к а т и в, -див. приклади в §349.

2. Форма м о ж л и в о с т и / Potentialis / виражає можливість і має присудок побічного й головного речення в coni. potentialis (c. praes. або perf.).

В українській мові таку форму перекладаємо звичайно тим о ж л и в и м / і рідше дійсним способом, у головному реченні часто словами: м о ж е, м о ж н а б /було/.

Зам.: Буває /рідко/, що п р о т а з и с і а п о д о з и с /побічне й головне речення/ н е належать до тої самої форми, напр.: Dies deficiet, si velim paupertatis causam defendere. Si quid habes certius, velim scire. Amicitia esse non potest, nisi per se expetatur.

3. Форма н е д і й с н о с т и / irrealis / виражає недійсність і має присудок побічного й головного речення в coni. impf. для теперішнього або coni. plpf. для минулого часу / coni. irrealis /. В укр. мові таку форму перекладаємо тим м о ж л и в и м способом.

Зам.1.: У ж и в і м оповіданні вживається ч а с о м у г о л о в н о м у реченні і н д и к а т и в минулого часу /impf., perf., plpf. / замість coni. plpf., і дуже рідко також замість coni. impf. ,себто автор змальовує недійсну річ,обставину, подію як д і й с н у або м а й ж е сповнену,напр.:

Pervectum erat /замість esset / bellum sine sanguine, si Caesar Pompeium opprimere Brundisii potuisset.

Зам.2.: Таксамо вживається в г о л о в н о м у реченні ч а с т о індикативних зворотів,що означають спромогу,повинність або конечність / possum, debeo, oportet, necesse est, coniugatio periphrastica і т.п./ і по paene і prope /див. §285/.

§351.

Id faceres, si posses.

Puto te id f a c t u r u m f u i s s e, si p o t u i s s e s.

Si dux adesset, hostes vincerentur / p a s s./

Puto f u t u r u m e s s e / f o r e /, u t hostes v i n c e r e n t u r, si dux a d e s s e t.

Si Caesar venisset, hostes victi essent.

Puto futurum fuisse, ut hostes vincerentur, si Caesar venisset.

Si id faceres, te paeniteret /paenitet не має part.fut./

Puto futurum esse /fore/, ut te paeniteret, si id faceres.

Si id fecisses, te paenituisset.

Puto futurum fuisse, ut te paeniteret, si id fecisses.

Але -

Deleri potuit exercitus, si victores persecuti essent.

Puto deleri potuisse exercitum, si victores persecuti essent.

Коли *irrealis* залежний од дієслова, що має по собі *Acc. c. inf.*, то *protasis* /побічне речення: *si* / лишається все без зміни, а в *apodosis* /головному головному реченні/ кладеться *inf. coniug. periph. act.*, а саме *-urum /am* і т.д./ *esse* замість *coni. impf.* а - *urum fuisse* зам. *coni. plpf.*

У пасиві, або коли дієслово не має *part. fut.*, уживається описових зворотів: futurum esse (fore), ut... чи futurum fuisse, ut... з coni. imperfecti.

Дієслова, що незалежно кладуться в індикативі, не потребують опису, особливо інфінітиви *posse* і *potuisse* і coniug. per. passiva, див. §350, 3, зам. 2.

§352.

Non dubito, quin id faceres, si posses /без огляду на cons. temporum/.

Non dubito, quin hostes vincerentur, si dux adesset.

Non dubito, quin Galli victi cessent, si Caesar venisset.

Non dubito
Non dubitabam quin id facturus fueris /без огляду на cons.temporum/, si potuisses.

Але-

Interrogo te, num id facturus fueris, si potuisses.

Interrogavi te, num id facturus fuisses /залежне питайне речення /, si potuisses.

Коли *irrealis* залежний од дієслова або звороту, що має по собі кон'юнктив, то звичайно ані *protasis* (si....), ані *apodosis* /колишнє головне речення не заміняються.

Тільки коли дієслово має part. fut., кладеться зам. coni. plpf.(activi) : coniug. periphr. act. coni. perf. (= urus,a,um fuerim) звичайно без огляду на cons. temporum, тільки в залежному питайному реченні coni. perf. чито plpf. coni. per. act. (- urus fuerim) чито fuissem за правилами cons. temporum.

Зам. 1.: Форми на -urus sim, essem замість coni. impf. і описові звороти futurum fuerit (fuisset), ut.... зам. coni. plpf. уживаються в apodosis дуже рідко.

Зам.2.: Коли apodosis має в незалежному реченні індикатив /§350,3,зам.2/ і той інд. переходить у залежній складні в конюнктив, то тоді прикладається звичайно правила послідовности часів,напр.: Non dubium est, quin deleri potuerit exercitus, si victores fugientes persecuti essent. Non dubium erat, quin deleri posset (рідко: potuerit) exercitus, si vict. f. persecuti essent.

ДОПУСТОВІ РЕЧЕННЯ.

§353.

I. Quamquam excellebat Aristides abstinentia, tamen exsilio decem annorum multatus est.

2. Non possum Verrem accusare, s i /- etiamsi/ v e l i m /coni.potent./.

Datis e t s i locum non aequum v i d e b a t t a m e n confligere constituit.

T a m e t s i vicisse d e b e o, t a m e n de meo iure non decedam.

3. L i c e t vitium s i t ambitio, frequenter t a m e n causa virtutum est.

4. U t d e s i n t vires, t a m e n est laudanda voluntas.

Nemo, q u a m v i s dives s i t / хоч би був най богатший/, alterius egere potest.

Phocion fuit perpetuo pauper, c u m / хоч би divitissimus esse p o s s e t.

5. Naturam e x p e l l a s / хоч../ furca, t a m e n usque recurret.

д о п у с т о в е речення може містити в собі д і й с н у обставину або думку, через те і кладеться в таких реченнях то і н д и к а т и в, то к о н ю н к т и в.

Допустові речення починаються різними сполучниками:

1. quamquam ... з індикативом.
По quamquam вживається конюнкт. тільки тоді коли речення подає чужу думку, особливо в залежности від інф. або конюнкт., напр.: Scimus Aristidem, quamquam excelleret abstinentia, exsilio decem annorum multatum esse. Порівн. §§ 292 і 293.

43

2. S i, e t s i, t a m e t s i, e t i a m s i - що мають складне у м о в н и х речень.

E t s i, t a m e t s i вживаються частіше з індикативом /realis/, e t i a m s i з конюнктивом - /potentialis і irrealis/.

3. l i c e t з к о н ю н к т и в о м п р е з е н с а або п е р ф е к т а.

Licet,- то властиво презенс дієслова "вільно, припустім."

4. U t, u t n o n, n e, q u a m v i s /властиво: хоч би як хотів/ і c u m /concessivum/ мають по собі c o n i u n c t i v u s за правилами cons. temporum.

Q u a m v i s лучиться часто з прикметником у позитиві /1.ступні/, де ми вживаємо суперлятива, напр: quamvis pauper - хоч найбідніший...

5. Буває, що допустове речення н е починається к а д н и м сполучником і кладеться в к о н ц е с и в н о м у к о н ю н к т и в і /§288, зам./.

В українській мові допустові речення починаються сполучниками: х о ч, х о ч б и, д а р м а, що,- і т.д.

В головному реченні буває часто: tamen = всеж таки, проте, а отже.

зам.1.: Пізніші автори, напр. Тацит, лучать також quamquam з конюнктивом і quamvis з індикативом.

зам.2: У значінні але, одначе" кладеться часом quamquam / і рідше etsi / на початку г о л о в н и х речень, напр.: Quamquam quid loquor?

Додаток.

Таксамо як *cum concessivum* лучиться *cum* із конюнктивом за правилами *cons. tempor.* і в реченнях що висказують протиставлення / *cum adversativum* – тоді, як, а ате, коли навпаки, напр.: *Atheniensium decem milium erat numerus, cum* (same) *Persarum amplius centum milia essent.*

ПОРІВНЯЛЬНІ РЕЧЕННЯ.

§354.

I. Quid ego testibus utor, quasi res dubia sit?

Populus nonumquam aliquid factum esse comitiis admiratur, quasi non ipse fecerit.

Quoniam nihil ad me scribis, proinde habebo, ac si scripsisses / irrealis / nihil esse novi.

Sequani absentis Ariovisti crudelitatem horrebant, velut si coram adesset.

Q u a s i vero semper s i m victurus!

2. a/ Q u o t capita, t o t sententiae!

Q u a l i s dominus, t a l i s servus.

U t /як/ sementem feceris, i t a metes.

b/ Non a l i t e r scribo, a c /=як/ sen - tio.

Але звичайно -

I d e m scribo, q u o d /рідше a c/ sen - tio.

Saepe a l i u d fit, a t q u e existimamus.

Demus operam, ne s i m i l i utamur fortuna, a t q u e usi sumus.

П о р і в н я л ь н і речення містять у собі щ о с ь п о д у м а н е або д і й с н у обставину - можна ж щось порівнювати з подуманою або з дійсною річчю чи обставиною.

1. Порівняльні речення, що містять у собі тільки щось п о д у м а н е, себто порівняння з н е д і й с н о ю обставиною, кладеться в к о н ю н к т и в і за правилами послідовности часів.

Такі речення починаються сполучниками : quasi, tamquam, tamquam si, velut si, ac si (неначе б, якби, колиб)

По quasi (ac si) вживається часом і coni. irrealis.

Quasi з конюнктивом презенса або перфекта кладеться і на початок головних речень, а тоді воно має звичайно іронічне значіння.

Коли порівнюємо щось з якоюсь дійсною річчю або з составною, то порівняльне речення ставиться в індикативі; тоді воно починається -

а/ відносними займеннями або прислівниками, чкими одповідають у головному реченні вказові займеники, чито прислівники, т.зв.

talis.....	qualis	:такий - який /як/
tantus...	qantus	: такий великий - я.
totiens..	quotiens	:так часто - як
tot.....	quot	тільки - стільки
tam.....	quam	так - як
ita sic ..... item	ut sicut quemadmodum	так - як
idem.....	qui	той самий - що
eo.	quo	тим - чим, то - що

etc.

б/ сполучниками *atque*, *ac*, *et* = "як" після слів рівности й нерівности, подібности або різниці, напр.: *alius* (инакший), *aliter*, *par*, *similis*, *aeque*, *perinde*, *proinde* (таксамо).

Але- Nemo aliud nisi - ніхто инший, як /не/ - тільки.

nihil aliud nisi /Cf. §349/.

I d ĕ m a t q u e / a c, e t/ уживається рідше ніж *idem — qui*.

Q u a m - "як","ніж" кладеться звичайно тільки по *tam* або по к о м п а р а т и в а х і після висловів,що мають значіння в и щ о г о ступня,напр *maior sum, quam tu (es). Malo iniuriam pati quam facere.*

N o n t a m....q u a m - не так - як в л а с н е / в лат.мові н е буває *potius* /,напр.:

Provincia n o n t a m illustris, q u a m /- як власне negotiosa est.

De eo n o n t a m, quia longum q u a m / як в л а с н е/ quia perspicuum est dici nihil est necesse.

С л і д з а п а м я т а т и з в о р о т и :

Q u o quis est s a p i e n t i o r, e o m o d e s t i o r est.

U t q u i s q u e est s a p i e n t i s s i m u s, i t a est m o d e s t i s s i m u s.

S a p i e n t i s s i m u s q u i s q u e m o d e s t i s s i m u s est.

Всі ці три речення можемо перекласти українськими ч и м /що/ х т о с ь м у д р і ш и й, т и м /то/ с к р о м н і ш и й.

Зам.: *Ut* = "як","так, як" у порівняльних реченнях має нерідко і причинове або обмежне значіння,напр.:

Homo u t / так як = тому що/

erat furiosus, respondit.

Cf. §I44,n.2.

§355.

Accipere praestat q u a m facere iniuriam.

Hoc flumen m a g i s latum q u a m altum est,

р і д ш е :

Hoc fl. l a t i u s quam a l t i u s est.

Helvetii f o r t i o r e s sunt q u a m reliqui Galli.

Caesar dicit Helvetios fortiores esse q u a m r e l i q u o s G a l l o s / тільки одне речення G a l l o s властиво тільки продовження до H e l v e t i o s . Cf. § 26I.

Plato de animorum immortalitate i d e m sentit, q u o d / a t q u e / Pythagoras. - Platonem ferunt de a. i. idem sensisse quod /atque/ P y t h a g o r a m .

Non i d e m tyrannis expedit e t /= що / multitidini.

S i m i l e facis a t q u e alii.

Caesar q u a m m a x i m i s /potuit/ itineribus in Galliam contendit.

Коли порівняльне речення має той самий присудок, що й головне, то часто "скорочується", себто, побічне і головне речення стягаються в одне речення. Тоді вживається звичайно сполучника *quam* і після висловів рівности або подібности *atque*, *ac*, *et*. По *idem* кладеться *qui* частіше, ніж atque (ac, et).

Треба вважати на Acc. по *quam* у складні Acc. c. inf. і на компаратив по *quam*, коли порівнюємо дві прикмети між собою, хоч тоді частіше кажеться *magis* ..... *quam* ...

ПРИЧИНОВІ РЕЧЕННЯ.

§356.

I. Gallorum omnium fortissimi sunt Belgae, propterea quod a cultu atque humanitate provinciae longissime absunt.

Multa difficilia sunt, quia non audemus.

Quoniam iam nox est, in tecta vestra discedite.

Pecuniam servo non dedi non quod /quo/ ei diffiderem/ тільки подумана, недійсна причина/ sed quod ipse mox veniam/ ind., бо причина дійсна/.

Haedui Caesari gratias egerunt, quod s e l i b e r a v i s s e t : думка,слова Гед.. Ind.: quod e o s liberaverat - означав би д і й с н у обставину.

Athenienses Socratem capitis damnaverunt, q u o d iuventutem c o r r u m p e r e t /тільки погляд,думка Атенців,тому конюнктив./.

Cato m i r a r i s e aiebat, q u o d non r i d e r e t / coni. ,бо залежне від Acc. c. inf. ,слова Катона /haruspex haruspicem cum vidisset.

Pausanias c u m /тому що/ Spartam redire n o l l e t, Colonas se contulit.

Q u a e c u m i t a s i n t - якщо так в т а к о м у с т а н і.

Caesar Haeduos accusat quod ab iis non sublevetur p r a e s e r t i m c u m eorum precibus adductus bellum s u s c e p e r i t.

I.Причинові речення,що починаються сполучниками: quia, quod, propterea quod /тому що/, quoniam /тому що,коли ж,коли вже/, quando /бо ж/, quandoquidem /бо саме,означає причину очевидну/ вживаються в індикативі,коли містять у собі д і й с н у причину.

Українська мова в головному реченні знає частиці: отже,проте і т.п.,та цього в латинській мові н е перекладається.

Коли причинове речення виражає тільки чужу думку, чужий погляд /також коли залежне від Acc. c. або конюнктива/, то кладеться в конюнктиві за правилами послідовности часів,-див.§§292 і 293.

Недійсну /тільки подумману/ причину бачимо звичайно по non quod, non quo /не тому,щоб...,начебто/ non quod non, non quo non, non quin /не того,щоб не...,начебто не.../. У таких реченнях вживається конюнктива за правилами послідовности часів.

2. У причинових реченнях,що починаються сполучником cum /тому що,-через те,що,-коли : cum causale/ і praesertim cum /особливо тому що,- тим більше що .../ кладеться все конюнктив за правилами послідовности часів. Cum causale подає звичайно льогічну причину.

Зам.I.: Причинове значіння має деколи й порівняльне ut з індикативом /так як = через те що,- див.§354,2,зам./ і si quidem з індикативом /коли разбо ж/,напр.: Antiquissimum e doctis genus est poetarum, si quidem (бо-ж) Homerus fuit et Hesiodus ante Romam conditam.

Зам.2.: По дієсловах affectum можна вживати quod з індикативом або Acc.c.inf.,напр.: gaudeo, quod pater sanus est або gaudeo patrem sanum esse.

Зам.3.:Про *quod*:що;що до цього,що див.§333.Первісно і причинове *quod* мало те саме значіння,- *quod pater sanus est, gaudeo* = (щодо цього) що батько здоров, то я тішуся.

Зам.4.:Про конюнктив по зворотах *(non) est quod ....., (non habeo quod* = є причина,нема причини,маю причину, не маю причини, щ о б ....,див.§368.

ЧАСОВІ РЕЧЕННЯ.

§357

D u m / тоді як,-тимчасом як,-за той час,як, коли / ea Romani p a r a n t c o n s u l- t a n t q u e, iam Saguntum summa vi oppugnabatur.

D u m /як довго/ v i v o, spero.

Q u o a d /-dum/ v i x i t, speravit.

Asum d u m / = як довго/ l i c e t.

Aberam, d u m l i c e b a t.

Abero, d u m l i c e b i t.

D o n e c e r i s felix, multos nume - rabis amicos.

D u m : тимчасом як,- тоді як,- за той час як,- лучиться звичайно з індикативом презенса /історич./

D u m, q u o a d - q u a m d i u : як довго доки,- лучиться з індикативом у с і х ч а с і в.

D o n e c = q u a m d i u з і n d. усіх часів уживається в прозі тільки рідко, ч а с т і ш е в п о е т і в.

Усі часові речення виражають р і в н о ч а с н у подію або обставину.

§358.

Filius domi manet, d u m pater r e d i t аж прийде батько, доки н е прийде /треба вважати на українське "не" по "доки", що в латинській мові н е перекладається - батько д і й с н о п р и й д е /.

Filius domi mansit, d u m pater r e d i i t.

Filius domi manebit, d u m pater r e d i - e r i t /fut. exactum/ або r e d e a t /coni.praesentis замість fut./.

Filius exspectavit, d u m pater r e d i - r e t : доки б не.... coni., бо тут чути й намір: = u t interea pater rediret.

Surgo, p r i u s q u a m / a n t e q u a m / sol o r i t u r - заки, перш ніж.

N o n surgo, a n t e q u a m sol o r i t u r: н е встаю р а н і ш, а ж, п о к и..../ по з а п е р е ч н о м у головному реченні/.

Surrexi, p r i u s q u a m sol o r t u s e s t.

S u r g a m, p r i u s q u a m sol o r t u s e r i t або o r i a t u r.

Cives portas clauserunt, p r i u s q u a m sol o c c i d i t : заки, перш ніж....

Cives portas clauserunt, p r i u s q u a m hostes v e n i r e n t : заки б, перш, ніж би, бо тут одчувається й н а м і р= ne prius hostes venirent.

Ч а с о в і речення, що означають п і з н і ш у подію або обставину, починаються сполучниками:

I. d u m, q u o a d /рідше donec /: аж, доки не;

2. p r i u s q u a m, a n t e q u a m /деколи о с і б н о: p r i u s / a n t e /.... q u a m /: перш ніж..., заки, а по з а п е р е ч н о м у головному реченні: " н е р а н і ш а ж, а ж.

Коли такі речення означають т і л ь к и п і з н і ш и й ч а с, то в них кладеться і н д и к а т и в п р е з е н с а, п е р ф е к т а або д о к о н а н о г о м а й б у т н ь о г о.

Замість індикативного майбутнього, що його н е в і л ь н о вживати в цих реченнях, уживається після майбутнього часу в головному реченні к о н ю н к т и в презенса, рідше — індикат. презенса; такі вислови ми перекладаємо звичайним нашим майбутнім часом.

Часові речення, що означають п і з н і ш и й ч а с, подають, крім часу, н е р а з і н а м і р або м о ж л и в і с т ь, а тоді в них уживається к о н ю н к т и в а за правилами послід. часів / *dum, quoad, ut interea*: аж *би*, доки *б* не; *priusquam, antequam, neprius*: заки *б* або по запереченні: не раніш, аж *би*, поки ...

Конюнктив кладеться, що само собою розуміється і для вислову ч у ж о ї думки, на основі правил у §§ 292 і 293.

Зам.: В оповіданні вживається часом конюнктива імперфекта або плюсквамперфекта для зазначення т і с н і ш о г о з в ' я з к у з головним реченням, напр.: *Ducentis annis ante, quam Clusium oppugnarent urbemque Romam caperent, in Italiam Galli transcenderunt.*

§359.

Themistocles p o s t q u a m illud a u d i v i t nuntium ad regem misit.

Pelopidas, s i m u l a c c o n s p e x i t hostem, confligere non dubitavit.

Caesar, c u m p r i m u m per anni tempus p o t u i t, ad exercizum contendit.

U t /u t p r i m u m/ domum v e n i, scripsi ad te.

U b i H e l v e t i i se paratos esse a r b i t r a t i s u n t, oppida sua omnia incendunt.

А л е -

U b i /-q u o t i e n s/ hostes flumen t r a n s i e r a n t, proelium c o m m i t t e b a t u r.

S i m u l/a c/ domum v e n e r o, scribam ad te.

C u m / кілька разів, коли тільки, що тільки/,

in urbe s u m
in urbem veni } ad te adeo.

C u m { in urbe e r a m / in urbem veneram } ad te adibam.

C u m { in urbe e r o / in urbem v e n e r o } ad te adibo.

С п о л у ч н и к и -

p o s t q u a m : коли,

u t, u b i : коли, скоро,

ut primum, ubi primum, cum primum, simul, simulac, simulatque – ; скоро тільки, лучаться з індикативом перфекта для означення <u>одноразової</u> давнішої /раніщої/ події.

На <u>кількаразову</u> <u>раніщу</u> подію /що <u>повторювалася</u>/ вказують сполучники –

ut, ubi, simul, simulac, cum /т.зв. iterativum – коли тільки, кілька раз з індикативом перфекта, плюсквамперф. або майбутнього доконаного за правилами §-а 305.

Cum = коли тільки, кілька раз /т.зв. <u>cum iterativum</u>/ означає рівночасну обставину або подію, що повторюється, і тоді лучиться воно з індикативом презенса, імперфекта або майбутнього часу за правилами, розібраними в § 305

Таким чином <u>cum iterativum</u> може мати по собі індикатив усіх часів.

Зам.І.: Postquam = "коли", "як" лучиться з індикативом плюсквамперфекта, коли час, що минув, висловлений аблятивом мензурним напр.: Hannibal anno tertio, postquam domo profugerat, Africam attigit, бл. = tertio anno post, quam domo profugerat.

Зам.2.: P o s t q u a m, u t, u b i etc. "коли" лучаться рідко з ind. impf. або plpf. log. /§301,а/ для змальовання подій або обставин,що в минулому д о в ш е т р и в а л а,напр.:

Itaque consul, p o s t q u a m satis virium collectum esse v i d e b a t /коли бачив/ e suis unum Romam mittit.

Але :postquam v i d i t -коли побачив.

Зам.3.: C o n i u n c t i v u s кладеться в цих часових реченнях звичайно тільки для висловлення ч у ж о ї думки /§§292,293/, напр.: в oratio obl. Тільки c u m / u b i / iterativum лучиться рідко з конюнктивом для означення тісного звязку з головним реченням, напр.:

Consilium et modum adhibendo, u b i res p o s c e r e t, p r i o r e s erant

§360.

C u m Cassar in Galliam v e n i t, ibi duae factiones erant; c u m тут = e o t e m p o r e, c u m = e o t e m p o r e q u o

T u m , c u m Sicilia f l o r e b a t opibus et copiis, magna artificia in ea insula erant.

Але, коли час н е о з н а ч е н и й :

Fuit antea tempus, cum rura c o l e r e n t homines neque urbes h a b e r e n t - fuit t a l e tempus, q u o .... coni. має значіння наслідкове

C u m Caesar Venavam v e n i s s e t, pontem rescindi iussit : c u m не тільки - "коли", але й " т о м у щ о ".

C u m Athenis e s s e m, Zenonem audiebam frequenter.

C u m - "коли" лучиться з і н д и к а т и в о м, коли означає тільки час, і то докладно якийсь певний час, особливо після сліпець :

t u m / t u n c /, - c u m, - e o t e m p o r e , c u m, - e o d i e, c u m, - etc. / cum t e m p o r a l e або властиво - r e l a t i v u m /.

По н е о з н а ч е н и х, з а г а л ь н и х висловах: e s t, c u m..., - f u i t /tempus/, c u m....., - l o c u s e s t, c u m...., - etc. йде к о н ю н к т и в, бо тут значіння н а с л і д к о в е, порівн.: sunt, qui dicant (§ 367, 1).

В оповіданні про минулі події cum звичайно лучиться з конюнктивом імперф. або плюсквамперф.

Take c u m означає звичайно й якусь тісніму /не тільки часову/ зв'язь із головним реченням, напр.: причинову і т.п. Підрядне речення п о т р і б н е для зрозумілості головного, а тимчасом *cum temporale* означає т і л ь к и час.

У класичній мові замітний нахил до вживання к о н ю н к т и в а після *cum*. Тим то, коли є сумнів, можна класти к о н ю н к т и в, а і н д и к а т и в тільки тоді, коли *cum* б е з н і я к о г о с у м н і в у тільки *cum temporale*.

§ 301.

I a m hostes ad muros a p p r o p i n q u a b a n t, c u m r e p e n t e Romani e r u p e r u n t *abo* e r u m p u n t.

I a m que equi Dareum curru excutere coeperant, c u m ille d e s i l i t.

V i x classis in portu e r a t, c u m A l e x a n d e r hastam in litus e m i s i t.

N o n d u m s c r i p s e r a m litteras c u m amicus v e n i t.

C u m з i n d. p e r f. або p r a e s. h i s t. вживається і в оповіданнях про одноразові минулі події для зазначення н е с п о д і в а н о г о, наглої події - */cum inversum/*.

Це *cum* називається *inversum* /властиво, обернене, супротивне/ тому, що п о б і ч н е речення містить у собі г о л о в н у гадку, а головне речення /звичайно з *vix*, *iam aegre*, *nondum* і т.п. в індикативі імпреф. або плюсквамперф./ подає побічні обставини. По *cum inversum* читаємо часом : *interea, interim, repente, subito,* то що.

В українській мові *cum inversum* перекладаємо: як на те, як нараз, коли тимчасом, коли враз, аж то

Зам.І.: Часом кладеться по *cum inversum* індикатив імперф. для вираження дійства, що рівночасно довше тривало.

У пізніщих авторів читаємо нераз і інфінітив історичний /§249/ замість презенса історичн., напр.

Cingebatur interim milite domus, c u m Libo v o c a r e /= v o c a b a t, часто, безупинно/ percussorem.- Nec multum erat progressa navis, c u m dato signo r u e r e /= ruit/ tectum loci.

СПОСОБОВІ РЕЧЕННЯ, що починаються сполучником *cum*.

§302.

Cum tacent, clamant: коли, -через те, що, мовчать, то кричать, голосно обвинувачують Катиліну, їх мовчання є голосним обвинуваченням, *facere* тут : *clamare*.

Cum / тим, що / Apollo "nosce te ipsum" dicit, hoc dicit: "nosce animum tuum".

Cum parentes liberos vituperant, amice faciunt / vituperare тут= amice facere/.

Способове речення, що починається сполучником *cum* має індикатив. Воно містить у собі неначе пояснення головного речення й означає, яким способом діється дійство головного речення, в чому його суть.

Головне й поопічне речення відноситься до того самого дійства, вони мають звичайно той самий підмет, спосіб і час, *cum explicativum*. Таке *cum* в українській мові перекладаємо: коли-через те, тим, що або дієприслівником, -чи.

§359. Перегляд речень,що починаються сполучником *cum*.

A. Cum з індикативом:

I. cum temporale =коли: подає тільки час, §360.

2. cum iterativum =коли тільки,кілька раз: повторення,§ 359.

3. cum inversum = як на те,коли враз,коли нараз, аж то : зазначує головну подію,§ 361.

4. cum explicativum = коли, через те що: пояснює дійство головного речення, § 362.

B. Cum з конюнктивом:

I. cum narrativum = коли : в оповіданні про одноразові минулі події, § 360.

2. cum causale =коли,тому що : подає причину,§ 356,2.

3. cum concessivum= хоч,дарма що : на означення припущення, § 353,4.

4. cum adversativum = тимчасом як,коли, зате коли : вказує на протиставлення, § 353,додаток.

Зам.: Cum / старша форма: quom це властиво давній відмінок в і д н о с н о г о займенника qui, порівняй: eo tempore, cum = eo tempore, quo.

Quom /cum/ уживалося первісно в відносному значінні після tum, eo tempore і як cum explicativum потім і в часовому значінні /коли/ і як наше "коли" також для означення п р и ч и н и, п р и п у щ е н н я і п р о т и с т а в л е н н я.

В І Д Н О С Н І Р Е Ч Е Н Н Я.

§ 364.

I. Belgae proximi sunt Germanis, q u i trans Rhenum i n c o l u n t, q u i b u s cum con - tinenter bellum g e r u n t.

Caesar Helvetios in fines suos, u n d e e - r a n t p r o f e c t i / пояснення автора / reverti iussit.

Relinquebatur una per Sequanos via, q u a Sequanis invitis propter angustias ire non p o - t e r a n t.

А л е –

Veniunt hostes, q u o s di p e r d a n t /прокляття. Coni. opt./.

Non accepi ab amico litteras, q u i mihi s c r i p s i s s e t / Coni. irr. /, si quid novi audivisset.

2. Caesar ab Helvetiis servos, q u i ad eos p e r f u g i s s e n t / думка і слова Цезаря/, poposcit.

Helvetii constituunt ea, q u a e ad proficiscendum p e r t i n e r e n t / думка Гельветів, речення залежне від інфініт/, c o m p a r a r e.

Orgetorix persuadet Castico, cuius pater regnum in Sequanis multos annos obtinuerat, u t regnum in civitate o c c u p a r e t, q u o d pater ante h a b u e r i t / слова Орґеторіга/.

Vir probus, q u o d s i b i /§292, а, останній уступ / honestum non s i t visum, ne utile quidem e s s e putat.

В і д н о с н і речення починаються в і д н о с займеннями або прислівниками, напр.:

q u i, q u a e, q u o d, u b i u n d e....etc.

В л а с т и в і відносні речення містять у собі т і л ь к и п о я с н е н н я якогось слова чи вислову головного речення.

I. У таких реченнях уживається звичайно і н д и к а т и в а, а конюнктива т і л ь к и тоді, коли б конюнктив був би і в незалежному реченні, напр., *coni. opt., potent., irrealis.*

2. C o n i u n c t i v u s кладеться в відносних реченнях /таксамо, як у всіх побічних реченнях/ для віддання ч у ж о ї д у м к и, особливо, коли речення залежне від інфінітива або иншого побічного речення, що має конюнктив "чужої думки", див. §§292, 293.

Про індикатив у таких реченнях див. §293, зам.

Зам.: К о н ю н к т и в кладеться часто і в таких відносних реченнях, що залежні від у м о в н о г о або н а с л і д к о в о г о речення /т. зв. п р и п о д і б н е н н я с п о с о б у, напр.:

S i eos d i c e r e s miseros, quibus moriendum e s s e t /що м у с я т ь умирати / neminem tu quidem eorum, q u i v i v e r e n t /що ж и в у т ь/, e x c i p e r e s. – Saepe fit, u t imperiti l a u d e n t ea q u a e laudanda non s i n t.

§365.

Q u i d q u i d id e s t, timeo Danaos et dona ferentes : щоб і цього не було...

U t c u m q u e res se h a b e t, tua est culpa : якби й не малася...., якнебудь мається...

Q u i c u m q u e is e s t, non timeo хтоб і не був...., хто не-будь....

U b i c u m q u e e r i s, q u o q u o i b i s tui meminero.

Відносні речення, що починаються займениками або прислівниками, повсталими через п о д в о є н н я або утвореними приростком -cumque, напр.: quisquis, quicumque, ubicumque, ... і т. п., перекладаємо в українській мові часто й можливим способом /напр.: quicumque = хтонебудь = хтоб і не...

В л а т и н с ь к і й м о в і в таких реченнях кладеться той самий спосіб, що і в звичайних відносних реченнях, себто, indicativus, а coniunctivus тільки в залежній мові або для передання ч у ж о ї д у м к и /§364,2/.

У к р а ї н с ь к е "н е" /хто не будь, хто би й не .../ п р о п у с к а є т ь с я при перекладі на латинську мову.

Зам.: Тільки рідко, особливо у пізніщих авторів, кладиться конюнктив у таких реченнях для вираження дійства, що повторюється, напр.: Quemcumque lictor iussu consulis prehendisset, tribunus mitti iubebat.

§366.

I. Caesar aquites praemittit, q u i /-ut/ v i d e a n t, quas in partes hostes iter faciant

Populus Romanus sibi tribunos plebis creavit, p e r q u o s /= ut per eos / contra senatum et consules tutus esse p o s s e t.

Helvetii legatos ad Caesarem miserunt, q u i /=ut / s i b i /§292а, остани.уступ/ pacem p e t e r e n t.

2. Nulla gens t a m fera est, c u i u s /= ut eius/ mentem n o n i m b u e r i t deorum opinio.

Nunc dicis a l i q u i d /= t a l e/, q u o d ad rem p e r t i n e a t: щось т а к о г о ,що...

Maior sum, q u a m c u i /=quam ut mihi/ p o s s i t fortuna nocere.

Non i s /=t a l i s/ sum, q u i /=ut/ hostem m e t u a m /уважати на о с о б у, §150/

3. O fortunate adulescens /себто, Achilles/ q u i /=cum tu: бо,тому що / tuae virtutis Homerum praeconem i n v e n e r i s / про особу д.§150.

Roscius convivia cum patre non inibat, q u i p p e q u i /=бо ж він / ne in oppidum quidem nisi perraro v e n i r e t.

Magna pars Fidenatium, u t q u i b u s /=cum iis/ additi Romani e s s e n t, Latine sciebant.

4. Egomet, q u i /= cum ego: хоч я / sero ac leviter Graecis litteras a t t i g i s s e m /про особу див.§150 /, t a m e n Athenis cum doctissimis hominibus disputavi.

Н е в л а с т и в і відносні речення містять у собі не тільки пояснення якогось слова чи вислову. Вони подають також н а м і р, н а с л і д о к, п р и ч и н у або п р и п у щ е н н я.

У таких реченнях кладеться все к о н ю н к т и в за правилами послідовности часів. Вони заступають:

1. н а м і р о в е речення: *qui=ut is (ego, tu)*: щоб він /я, ти/..., що має..., що мав...; *cuius=ut eius* :щоб його; *ubi=ut ibi* :щоб там, *unde=ut inde*: щоб відтіль, і т.п.

2. н а с л і д к о в е речення: *qui=ut is* =такий, що, щоб ... і т.п;

3. п р и ч и н о в е речення: *qui=cum is (ego, tu* і т.д.-бо він, я, ти і т.д. /*qui* заступає т і л ь к и причинове *cum* з конюнктивом, а ніколи причинове *quod* /. Часто додаються до *qui* частинці *quippe, ut, utpote* ,що скріплять причинове значіння.

4. д о п у с т о в е речення: *qui=cum is* і т д.: хоч він.../ заступає тільки допустове *cum* з конюнктивом, а не *quamquam*.

Зам. I: Coniunctivus кладеться також у таких відносних реченнях, що подають якесь обмеження, напр.: quod sciam - наскільки знаю, quod meminerim - наскільки памятаю. Це знову значіння скріпляється деколи частицею quidem, напр Neque quidquam est de hac re post Panaetium explicatum, quod quidem (наскільки = що тільки) mihi probaretur de iis, quae in manus meas venerint. — Але по quantum кладеться індикатив, напр.: quantum possum, quantum scio = quod sciam.

Зам. 2.: Буває, що відносне речення заступають умовне речення і тоді вживаються в них і способи, і часи речень умовних, напр.:

qui (= si quis) id diceret, erraret; qui id dicat, erret; qui id dicit, errat.

§367.

N o n e s t regula, q u a e non h a b e a t aliquam exceptionem.

N i h i l e s t, q u o d tam miseros f a c i a t, quam avaritia.

Q u a e latebra e s t, i n q u a m non i n t r e t metus mortis /= non est latebra, nulla l. est/?

S u n t /r e p e r i u n t u r, n o n d e s u n t/, q u i c e n s e a n t una animum et corpus interire.

А л е -

Sunt q u i d a m sapientes /= деякі з н а н і мудрці, яких можна називати /, qui c e n s e n t una animum et corpus interire.

C o n i u n c t i v u s / з наслідковим значінням / кладеться також по заперечних зворотах, як напр.:

n e m o / n u l l u s / e s t. q u i ....., n i h i l e s t, q u o d ..... n o n d e s u n t, q u i....., no q u i s e s t, q u i...?, q u i d e s t q u o d....?/ мають заперечне значіння/, і

по виразах: s u n t, q u i..., r e p e r i u n t u r, q u i..., коли підмет з а г а л ь н и й, н е о з н а ч е н и й / sunt qui : є т а к і що.., nonnulli: деякі/.

По sunt qui кладеться індикатив тільки тоді, коли підмет п е в н и й, о з н а ч е н и й.

Зам.: Порівн. fuit tempus, cum rura colerent homines, але: fuit quoddam tempus, cum in agris homines vagabantur (§ 360).

§368.

Q u i d e s t, q u o d /яка причина, щоби / f e s t i n e s?

N o n f u i t, q u o d t i m e r e s : не було причини, щоб ти мав боятися, не було тобі чого боятися.

Q u i d e r a t, q u o d m e t u e r e t ? яку мав причину боятися, до страху.

N o n h a b e b a m, q u o d s c r i b e r e m не мав причини писати.

N o n e s t / нема причини /, q u o d /щоб / i n v i d e a s istis, quos magnos felicesque populus vocat.

C o n i u n c t i v u s /з наслідковим значін-

ням / кладеться по зворотах: est quod : є причина, щоб; non est, nihil est, quod...: нема причини, щоб...; habeo, quod...: маю причину, щоб...,: non (nihil) habeo, quod....:не маю причини, щоб...

Оде quod мало первісно відносне значіння, напр.: nihil est, quod timeam, первісно : нема нічого такого, ч о г о б я мав боятися. Конюнктив був первісно конюнктивом делібератівним. Пізніше відносне значіння зате лоси, і quod уживається як с п о л у ч н и к, не тільки як віднесний займенник.

Замість quod уживається в таких зворотах також quare або cur. Часом додається й causa (gen.part. causae по nihil, quid, satis); напр.: Caesar satis causae esse arbitrabatur, quare in Dumnorigem animadverteret. - Quid erat causae, cur metueres? = Non erat causa, cur metueres.

§369.

Cicero d i g n u s habitus est, q u i / щоб його / pater patriae a p p e l l a r e t u r.

Voluptas non est d i g n a, a d q u a m /щоб на неї / sapiens r e c p i c i a t.

I n d i g n u s es, q u i l a u d e r i s: не гідний похвали /щоб тебе хвалили/.

Pompeius non erit i d o n e u s, q u i ad bellum Asiaticum m i t t a t u r.

Відмінно від української мови вживається відносний займенник з конюнктивом після *dignus* : гідний, *indignus* : не гідний, *aptus*, *idoneus* :здатний, відповідний.

В українській мові після цих висловів кажемо:щоб і далі вживаємо дієйменника іменникового або прийменникового звороту

Зам.1:. У поетів і в пізніших авторів читаємо після цих виразів і інфінітив, і *ut* з конюнктивом.

Зам.2.: Такі відносні речення мають наслідкове значіння,напр.:

dignus sum, qui lauder : я гідний /-такий/,щоб мене хвалили.

ОСОБЛИВОСТИ В УЖИВАННІ ВІДНОСНИХ ЗАЙМЕННИКІВ.

§370.

Erant omnino itinera duo, quibus itineribus Helvetii domo exire possent / /Coni; має наслідкове значіння/.

Remi prope Caesarem castra posuerunt quae castra amplius milibus passuum octo in latitudinem patebant

Q u a m quisque norit a r t e m, in hac se exercest - замість : in hac arte, quam ....

Romani ceperunt Cumas, q u a m u r b e m Graeci tenebant : місто,котре...,що його....

Themistocles de servis, q u e m habuit f i d e l i s s i m u m, ad regem misit : найвірнішого,що мав.

Т р е б а собі з а п а м я т а т и звороти:

Facile, { q u a e t u a e s t p r u d e n t i a, / q u a e s p r u d e n t i a, / p r o t u a p r u d e n t i a, } quid optimum factu sit, videbis: при твоїй обачливості, згідно з твоєю обачністю, відповідно до твоєї обачности, через те,що ти обачний, і т. п.

Відмінно від української мови іменик /слово/,що до нього відноситься *pron. relativum* п о в т о р ю - е т ь с я часом у відносному реченні або кладеться т і л ь к и в в і д н о с н о м у, а не в головному реченні /особливо прикладка і суперлятив/. Відносне речення кладеться часом п о р е д головним реченням.

Зам.: Це можна пояснити собі тим,що в і д н о с н і займеники були первісно п и т а й н і,напр.:
Romani ceperunt Cumas, quam urbem Graeci tenebant: первісно= Rom. cep. Cumas. Quam urbem? Graeci tenebant!

§ 171.

Caesar equitatum omnem praemittit, qui videant, quas in partes hostes iter faciant Q u i / = ii, ii a u t e m / cupidius novissimum agmen insecuti alieno loco cum equitatu Helvetiorum proelium committunt et pauci de nostris cadunt Q u o /= eo, eo i g i t u r / proelio sublati Helvetii....audacius subsistere et nostros lacessere coeperunt.

Multa mihi promisit : q u a e / = s e d ea / non praestitit.

Patria omnium nostrum est mater. Pro q u a /= ea/ quis dubitat mortem oppetere ?

Для тіснішої злуки з попереднім реченням кладеться д у ж е ч а с т о *pron. (adv.) relativum* замість указового займенника /прислівника/ на початку головного речення / *qui* замість *is (hic)* /, *cuius* замість *eius (huius)* /, *ubi* зам. *ibi* і т.п.

Тоді м н і с п о л у ч н и к и <u>п р о п у с к а ю т ь с я</u>, отже *qui* також = *et is, is autem, sed is, is enim, is igitur* і т.п. = і той, а той, бо той, отже той.

По <u>*qui*</u> можна класти т і л ь к и *tamen* або *quidem*.

Треба мати на увазі такі звороти:

q u a r e, q u a d e c a u s a, q u a m o b r e m = тому

q u o f a c t o = потім

q u a e c u m i t a s i n t = якщо це так, в такому випадку.

Зам I.: Подібно кажеться quod si /- отже коли/ і рідше quod etsi, quod cum і т. п.

Зам. 2.: Подібно передамо часто pron. relat. у побічних реченнях, що мають ще инший сполучник, напр.

Thrasybulo corona a populo data est, quam quia amor civium dederant, nullam invidiam habuit: і тому, що дав... (тут властиво quam quia зам.: quae, quia eam ....).

Про перекладання відносного займеника в складні Acc. c. inf. див. §265.

O R A T I O O B L I Q U A .

З а л е ж н а м о в а.

П р я м а м о в а.	З а л е ж н а м о в а.
Helvetii legatos ad Caesarem miserunt, qui dicerent:	
N o b i s e s t in animo sine ullo maleficio iter per provinciam facere, propterea quod aliud iter h a b e - m u s nullum.	S i b i e s s e in animo sine ullo maleficio iter per provinciam facere, propterea quod aliud iter h a b e r e n t nullum.
R o g a m u s, ut t u a voluntate id n o b i s facere liceat.	R o g a r e, ut e i u s voluntate id s i b i facere liceat.
Caesar legatis respondit:	
Diem ad deliberandum s u m a m. Si quid v u l t i s, ad Idus Apriles r e v e r t i m i n i.	Diem s e ad deliberandum s u m p t u r u m. Si quid v e l l e n t, ad Idus Apriles r e v e r t e r e n t u

Tribuni affirmabant:

.... A n iam memoria e x i i t quadraginta quattuor annis neminem ex plebe tribunum militum creatum esse? Q u i /ak/ c r e d i t i s, duobus nunc in locis impartituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare soliti sint?

.... A n iam memoria e x i s s e quadraginta quattuor annis neminem ex plebe tribunum militum creatum esse? Q u i /ak/ c r e d e r e n t duobus nunc in locis impartituros plebi honorem, qui octona loca tribunis militum creandis occupare soliti sint?

Rex clamare coepit:

Candelabrum m i h i C. V e r r e s a b s t u l i t: id n u n c in h o c conventu civium Romanorum d o, d o n o, d i c o, c o n s e c r o Iovi optimo Maximo.

Candelabrum s i b i C. V e r r e m a b s t u l i s s e: id t u m s e in i l l o conventu civium Romanorum d a r e, d o n a r e, d i c a r e, c o n s e c r a r e Iovi Optimo Maximo.

Diviciacus multis cum lacrimis Caesarem obsecrare coepit:

S c i o illa esse ve-
ra... E g o tamen et a-
more fraternо et existi-
matione vulgi c o m -
m o v e o r. Quod si quid
fratri a t e gravius
a c c i d e r i t cum
e g o eum locum amici-
tiae apud t e t e -
n e a m, n e m o e x i-
s t i m a b i t non
m e a voluntate factum:
qua ex re f i e t, uti
totius Galliae animi a
m e a v e r t a n t u r.

S c i r e s e illa e
se vera....S e s e tamen
et amore fraterno et exi-
stimatione vulgi c o m-
m o v e r i. Quod si quid
fratri a C a e s a r e
gravius a c c i d i s -
s e t, cum i p s e eum
locum amicitiae apud
e u m t e n e r e t, ne-
m i n e m e x i s t i m a
t u r u m non s u a vo-
luntate factum: qua ex re
f u t u r u m, uti totius
Galliae animi a s e a-
v e r t e r e n t u r.

Слова промовця можна наводити або б е з з м і н и, дослівно в тій самій формі, як він говорив, себто н е з а л е ж н о / *oratio recta* / або з деякими змінами, з а л е ж н о від якогось дієслова *dicendi*, що звичайно стоїть на початку залежної мови / *oratio obliqua*/.

Зам.: Вставне *inquit* заступа-
ється в зал. мові через *ait*, напр.:
„Nemo," inquit Socrates: „ante
mortem beatus praedicandus
est," але залежно: Neminem
Socrates *ait* ante mortem esse beatum prae-
dicandum.

У латинській мові вживали з а л е ж н о ї мови
/*oratio obliqua*/ куди [illegible] с т і щ е, ніж уживаємо
її ми в українській.

Ч а с и і с п о с о б и в з а л е ж н і й мові
/*oratio obliqua*/ прикладається до тих самих правил,
що і в инших реченнях, залежних од дієслова *dicendi*:

I а/ В и с к а з о в і головні речення мають в
складню *Acc. c. inf.* (§332).

Зам.: Розуміється, що сю-
ди належать і на око відносні
речення /*qui* = *et is, is autem*
і т.д., §371 вони в неза-
лежній мові мають значіння в и-
с к а з о в о г о г о л о в-
н о г о речення, напр.:

Res ad eum defertur : esse civem Romanum, qui se in lantumiis fuisse quereretur; q u e m /- eumque/ iam ingredientem navem a se r e - t r a c t u m e s s e, qui /-et is/... a me retractus e s t

Часом буває Acc.c.inf.i по q u a m q u a m, etsi..i n. / од наче/, коли ці слівця стоять на початку г о л о в н о г о ре- чення, див §353, зам. 2./

б/ Н а к а з и, з а к л и к и, ж а д а н н я, б а ж а н н я мають в залежній мові к о н ю н к т и в / накази часом u t з конюнктивом/. Перечення n e /§335/.

в/ Д і й с н і п и т а н н я /незалежно звичайно в 2. особі) мають в oratio obliqua c o n i u n c t i v u s (§326).

Невластиві питання (незалежно звич. в I-ій або 3-ій особі/ себто, т. зв. р е т о р и ч н і, красномовні питання /коли не сподіваємося жадної від повіді - §321/ мають в залежній мові складню Acc c. inf.- ,коли заступають речення в и с к а з о в е, н.п.

Quem dubitare? = Neminem dubitare, незалежно: Quis dubitat? = Nemo dubitat.

Але такі питання, що вже в незалежній мові мають кон'юнктив, задержують цей кон'юнктив і в залежній мові, напр.:

Quis pati posset ?, незалежно: Quis pati possit ?- хто міг би /Coni.pot./

Cur fortunam periclitaretur ?, незалежно: Cur fortunam pericliter ? /Coni. delib./

г/ Побічні речення мають в залежній мові кон'юнктив /"чужої думки", див. §293/.

Зам.: Розуміється, що такі побічні речення, що не належать до слів промовця, а є тільки завважою або поясненням автора, мають індикатив /див. § 293, зам./.

2. Часом кон'юнктиву прикладається в залежній мові до правил про послідовність часів /cons. tempor., отже, звичайно вживається coni. impf. або perf., бо дієслово dicendi, що від нього оч. ове. залежна, має звичайно минулий час.

Але в ж и в і й мові / після praes.hist/ уживається також coni.praes згл. perfect замість coni.imp згл. plpf. / порівн. також §§307,313/.

3.а/ П е р ш у о с о б у незалежної мови /ego, mei, nos, noster/ заступається в залежній мові займенником r e f l e x i v u m /sui, sibi, se, suus/ a n o m i n a t i v u s - займенником ipse/ sui не має nom/.

Зам. 1.: В давній залежній мові д е пропускається, коли суб'єкт п і д м е т о м у складні Acc.c.inf.

Зам. 2.: Часом д в а reflex. в тому самому реченні відносяться до р і ж н и х імен, напр :

Ariovistus ait neminem s e c u m /=з ним, себто, з Аріовістом/ sine s u a /=своїх, т.зн. того, що воюється/ pernicie contendisse.

Часом уживається тоді ipse або is замість pron.refl., щоб уникнути двозначність, напр :

Caesar ex militibus quaesivit cur de s u a /=своєї, зн. воїнів/ virtute aut de i p s i u s /=його

т. зн. Цесара/ diligentia despera - rent.-Helvetii persuadent finitimis, ut oppidis s u i s /свої, себто, finitimorum/ exustis una cum i i s /зам. secum- з ними, т. зн. cum Helvetiis/ proficiscantur.

б/ Д р у г у о с о б у незалежної мови / tu, vos, tuus, vester..і т. д./ і вказові займеники hic і iste ,що відносяться звичайно до І-ої чи то 2-ої особи, заступається в залежній мові займениками i s i i l l e.

Зам.: Подібно кажеться в залежній мові звичайно /але не все/ tum зам nunc e o d i e зам. hodie ad i d tempus-зам nunc ;prī - die зам. heri

Додатки.

ПРО ЛАТИНСЬКУ МЕТРИКУ.

Про дактилічний гекзаметер.

Загальні уваги.

§373.

Tḗmpŏră mū́tāntū́r nōs ḗt mūtā́mŭr ĭn ī́llīs.

Tḗmpŏră lā́būntū́r tăcĭtī́squĕ sĕnḗscĭmŭs ā́nnīs.

Ṓdērū́nt pēccā́rĕ bŏnī́ vīrtū́tĭs ămṓrĕ

Tū́ nē cḗdĕ mălī́s, sēd cṓntr/ā/ āudḗntĭŏr ī́tō

Pḗrfĕr ĕt ṓbdūrā́, dŏlŏr hī́c tĭbĭ prṓdĕrĭt

ṓlĭm .

Кожний вірш /versus/ має якийсь ритм /rythmus = гр. ῥυθμός/, себто, сильніше і слабше наголошувані склади йдуть один по одному в якомусь певному означеному порядку.

Ритмічний наголос називається ictus і означається часом похилою рискою над складом, напр.:

ṓdḗrū́nt.

Склади, виголошувані сильніше, ті, що мають *ictus*, називаємо а р с о ю /*arsis*/, а склади, виголошувані слабше - т е с о ю /*thēsis*/.

Арса й теса, сполучені в одне ціле, творять с т о п у /*pes*/.

Як бачимо з вище наведених віршів, то ритмічний *ictus* н е з в я з а н и й з природнім наголосом.

І ч и с л о складів у кожній стопі /від одної арси до другої/ н е в с е буває те саме.

Отже в латинській мові р и т м н е о с н о в у є т ь с я а н і н а п р и р о д н і м н а г о л о с і, а н і н а ч и с л і с к л а д і в.

Зате бачимо, що в гекзаметрі кожна арса буває все складом д о в г и м /або з природи або "*positione*", §3/, а в кожній тесі /поміж двома арсами/ є все або один довгий або два короткі склади. З того виходить, що о с н о в о ю л а т и н с ь к о г о р и т м у є м і р а /довгота або короткість/ с к л а д і в, тим то й ми називаємо латинську поезію м і р о в о ю.

Зам.: Римляни читали вірші так, що проголошували арси сильніше /з більшим притиском/ виражаючи природній наголос п і д в и -

ш е н н я м голосу. Тому, що так читати було б нам занадто важко, то ми, читаючи латинські вірші, звичайно зовсім не вважуємо природнього наголосу. За те ж і в віршах, як у прозі, слід усе вважувати міру складів і а як на більшою точністю виголошувати довгі склади довго, а короткі - коротко.

Мірою часу буває м о р а / mora / себто, час, потрібний для виголошування одного короткого складу, отже один к о р о т к и й склад - о д н а мора один д о в г и й склад - д в і мори.

§374.

С т о п и г е к з а м е т р а.

С т о п и гекзаметра є ч о т и р и м о р о в і:

А: Дактиль / dactylus /: ´ ⏑ ⏑, напр.
tḗmpŏră, dā́ctўlŭs

Б: Спондей / spondēus /: ´ —, напр.
ī́llīs, ā́nnīs.

Зам.1.: Треба докладно відрізняти дактиль від анапеста /anapaestus: ∪∪–/.

Зам.2.: Спондея вживається тільки тоді, коли він заступає якусь иншу стопу, напр.: дактиля /–∪∪ замість –∪∪ /або анапеста /∪∪– замість ∪∪–/.

Дактиличний гекзаметер має шість стіп /ἓξ = шість/.

а/ шоста /остання/ стопа є завсігди тільки двоскладова, отже, вона може бути тільки спондей: –– ,напр.: tēlīs або трохей /trochaeus/: –∪, напр.: mōrĕ, ōlīm бо останній склад кожного стиха все syllaba anceps, т.зн., може бути довгий або короткий.

Зам.3.: Коли шоста стопа буває трохеєм /–∪/, то до повного дактиля недостає одного короткого складу. Тому кажеться, що гекзаметер є каталєктичний вірш

/vers. c a t a l e c t i c u s/ вірш, що кінчиться, вривається зарано/.

<u>Зам.4.:</u> Добре треба відріжняти т р о х е й (–́ ⏑ : mṓrĕ) від і я м б а (⏑ –́ : mĕā).

б/ П я т а стопа буває звичайно д а к т и л е м. Тільки р і д к о находяться вірші, де пята стопа буває спондеєм, напр.:

–́ ⏑ ⏑ –́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ – –́ –
Nexilibus flores hederis habet i n t e r textos

Такий вірш називається : vers. s p o n d a i c u s

в/ У перших чотирьох стопах уживається а б о дактилів а б о спондеїв.

Метричний зразок гекзаметра ось який :

–́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́ ⏑⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

Ц е с у р и г е к з а м е т р а.

§375. Гекзаметер занадто довгий, щоб можна було одним духом виголосити цілий вірш. Тим то в кожному гекзаметрі у середині вірша, в с е н а

кінці слова / або радше вислову / наступає якийсь зупин. Цей зупин зоветься цесурою / caesura / коли появляється в середині стопи.

Цесура буває чоловіча, коли по арсі / –́ ‖ ⏑ ⏑ . і жіноча, коли появляється по першому короткому складі тесі / –́ ⏑ ‖ ⏑ /

напр.:

чоловіча цесура:

Tém̆pŏră mū́tāntū́r, ‖ nōn ét mūtā́mŭr ĭn ī́llīs
–́ ⏑ ⏑ –́ – –́ ‖ – –́ – –́ ⏑ ⏑ –́ –

жіноча цесура:

Spā́rgēns hū́mĭdă mḗllă ‖ sĕpŏ́rĭfĕrū́mquĕ păpā́vĕr
–́ – –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ‖ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑ ⏑ –́ ⏑

Друга частина гексаметру / по цесурі / починається все ненаголошеним складом.

Під кінець гексаметра ictus звичайно згідний із природнім наголосом.

§370.

A.

I. Tempŏră lăbuntur ‖ tăcĭtisque sĕnescĭmŭs ānnis

Tu ne cede malis. ‖ sed contr/a/ audentiŏr ito

2. Haec dum Dardani/o/ Aeneae ‖ miranda videntur,

3. Despiciens ‖ mare volivolum ‖ terrasque iacentes.

B.

Spargens humida mella ‖ sŏpĕrĭferumque papāver.

Найважніші цесури такі:

А. чоловічі -

I. penthemimeres /caesura semiquinaria - пятичасткова/ по арсі третьої стопи по $2\frac{1}{2}=\frac{5}{2}$ стопах/: ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ‖ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑

2. hephthemimeres /caesura semiseptenaria - сьомичасткова/ по арсі четвертої стопи /по $3\frac{1}{2}=\frac{7}{2}$ стопах/ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ‖ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑ ⏑́ ⏑⏑

3. trithemimeres /caesura semitenaria - тричасткова по арсі другої стопи /по $1\frac{1}{2}=\frac{3}{2}$ стопах/, не вживається ніколи самостійно й лучиться з сьомичастковою.

Жіночою цесурою буває цесура по першому короткому складі третьої стопи, т.зв. цесура κατὰ τρίτον τροχαῖον = цесура по третьому трохею /–⏑/. Вона зоветься так, бо відділяє трохея від третього дактиля /–⏑‖⏑/:

–́⏑⏑ –́⏑⏑ –́⏑‖⏑ – ⏑̄⏑ –́⏑⏑ –́⏑̆ .

577. Aurea prima sata /e/st ‖ setas ‖ quae vindice nullo /...2a/

sponte sua ‖ sine lege ‖ fidem ‖ rectumque colebat. /... 2b/

Poena metusqu/e/ aberant ‖ nec verba minantia fixo /...I/

aere legebantur, ‖ sed erant sine vindice tuti. /....I/

Non galeae ‖ non ensis ‖ erant ‖ sine militis usu /....2b/

mollia securae ‖ peragebant otia gentes. /..I/

Inde toro ‖ pater Aeneae ‖ sic orsus ab alto: / 2b/

I. Найважніша й найчастіша цесура це – пятичасткова. Тільки вона одна вживається самостійно, себто появляється сама про себе без жадної иншої побічної цесури.

Інші цесури бувають тільки дуже зрідка без жадної побічної цесури.

Коли головною цесурою не буває penthēmimeres, то вживаються звичайно:

а/ hepthemimeres + penthemimeres:

–́⏑⏑–́⏑⏑–́ ‖ ⏑⏑–́ ‖ ⏑⏑–⏑⏑–́ ⏓

б/ hepthemimeres + цесура по третім трохею + trithemimeres:

–́⏑⏑–́ ‖ ⏑⏑–́⏑ ‖ ⏑–́ ‖ ⏑⏑–́⏑⏑–́ ⏓

або

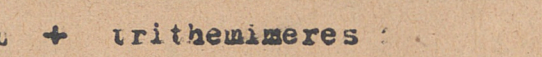

–́⏑⏑–́ ‖ ⏑⏑–́⏑ ‖ ⏑–́ ‖ ⏑⏑–́⏑⏑–́ ⏓

/ Головною цесурою може тоді бути або hepthemimeres або цесура по третьому трохею./

в/далеко рідше вживається hepthemimeres + trithemimeres без цесури по третьому трохею:

–⏑⏑– ‖ ⏑⏑–⏑⏑– ‖ ⏑⏑–⏑⏑– ⏓

Нераз вирішає сумнів, котра з тих цесур головна, та звичайно ми вважаємо ту цесуру за головну, що сходиться з розділовими знаками /інтерпункції/.

Зам. I.: Деякі вчені думають що головною цесурою буває все цесура в третій стопі, отже або penthemimeres або цесура по третьому трохею. Це тому, що було правилом грецьких граматиків, що кожний гекометер мусить мати цесуру в третій стопі

Зам 2.: Крім цих цесур, часо[illegible], особливо в чабанських /пастушах/ піснях появляється д і є р е с а /*diaerēsis*/ по четвертій стопі. Дієреса - то зупин н а к і н ц і стопи /по цілій стопі, а не в середині/. Римляни називали цю дієресу по четвертій стопі також *caesura bucolica*.

Б у к о л і ч н а д і є р е с а наступає т і л ь к и п о б і ч и н ш о ї ц е с у р и, напр:

Ī́tĕ mĕā́e quōndā́m ‖ fēlī́x pĕcŭs ‖ ī́tĕ căpēl̄ī

П р о р о з з і в і е л і с і ю.

§378.

Poéna m e t ú s q u e a b e r á n t nec vérba
minántia fixō
aére legébantúr ...

читай: metúsque aberánt

Íllī réspondít mīvā́m pater á t q u e h o m i -
n ú m rex

читай: átquehominúm rex

Haéc dum D á r d a n i o A é n e a é mīránda
vidéntur,

читай: Dárdani'Aéneaé

....lītora. M ú l t u m i l l e é t terrīs
iactātus et alto...

читай: Múlt'ill'ét ...

M ó n s t r u m h o r r é n d u m i n f ó r m e
i n g é n s, cui lūmen adémptum

читай: mónstr'horrénd'infórm'ingéns,cui,..

C u m á s s e c t ā r ē t ú r, 'num quíd vīs?'
ó c c u p o. A t ílle...

читай:

C'ássectārētúr, 'num quíd vīs?' óccup'.At ílle...

Але коли слідує e s або e s t:

Aúrea prīma satá e s t aetás, quae víndice núllo

читай: s a t a 's t

Подібно: homó's замісць - homo es, cértum'st

зам. - cértum est etc.

I. Коли по слові, що кінчиться г о л о с і в к о ю або звуком -m іде инше слово, що починається г о л о с і в к о ю або буквою h / h не вважається за шелестівку/, то між тими двома словами появляється т.зв. р о з з і в / h i a t u s/.

Зам.І.: Кінцевий звук -m Римляни проголошували дуже невиразно і слабо, так що -m наКінці пізніше зовсім зникло /напр., у французькій або італійській мові/.

2. Розділ між двома словами оминається звичайно шляхом т.зв. елісії / elisio=викид/, тобто кінцева голосівка, чиста голосівка - - викидається перед голосівкою або буквою h.

Зам.2.: Римляни виголошували при елісії якимсь способом, що ми його докладно не знаємо, кінцеву голосівку разом із наступною голосівкою.

3. Елісії підлягають і односкладні слова, крім односкладних вигуків, що ніколи не викидаються/

законний розділ

Ō et dē Latiō, ō et dē gēnte Sabīnā...

Зам. 3.: В инших словах допускається розвів д у ж е р і д к о, особливо в цесурі або по більшій інтерпункції, або так, що довгий кінцевий склад попереднього слова скорочується. Напр.:

Quíd struit aút qua s p ḗ ‖ ínimī́c/ā/ in génte morā́tur?

Ét vĕr/a/ íncessū́ patuít d e a. Íll/e/ ubi mā́trem...

"Sī́ m ĕ amaś" inquít "paull/um/ hī́c ades. Íntereám, sī...

(тут mĕ перед голосівкою замісць: mē).

....dictṓque "valḗ," "valĕ" ínquit et Ḗchō

4. Перед словами est ся /він, та є / кінцева голосівка чито - m залишається, а пропускається початкове e: e st, напр.: sata st-sata est; nostrum st - nostrum est etc / Aphaerĕsis/

S Y N I Z E S I S.

Часом сминається в поезії р о з з і в у с е р е д и н і одного слова і шляхом т.зв. S y n i z e s i s так,що дві голосівки зливаються в один дьозвук, напр.: deinde /читай: дейнде/ замість трискладового deinde,Oilei /чит.:Ойлей/ замість чотирискладового Oilei, antehac /чит.: anthac зам. трискладового antehac,deest/-dest/.

Такі слова виголошувалися правдоподібно таком у прозі з синіцезою.

Н а й в а ж н і ш і п р а в и л а л а т и н с ь к о ї п р о с о д і ї

§ 1.

П р о с о д і я / prosodia /це наука про м і р у складів.

Загальні правила просодії викладені в §§.

Щоб як слід читати вірші, добре було б запам'ятати собі оці правила:

1. Голосівка перед i̯ = j /й/ все довга, напр.:

Pompēius, māior, Trōia.

Треба памятати також obicit, abicit etc. = ōbjicit, ābjicit etc. ŏb + iacit, ăb + iacit.

У таких словах склади ob, ab і .т.д. довгі "positiōne", бо i̯ тут = ji.

Зам.: Тільки у зложеннях із iugum лишається попередня голосівка коротка, напр.:

quadrĭ - iŭgus.

2. Коли д в о- або більшескладове слово кінчиться на о д н у шелестівку крім - s , то кінцевий склад к о р о т к и й, напр.:

apŭd, consŭl, mūtantŭr.

Кінцеві склади на - s, то довгі, то короткі, напр.

mīlĕs, lēgēs.

3. Короткий кінцевий склад на одну шелестівку, стає "positione" довгим, коли наступне слово починається шелестівкою /крім h, що не вважається за шелестівку/, напр.: lăbuntŭr et.. але lăbuntūr tacitĭs, бо тут по u йдуть д в і шелестівки r і t/що ними починається наступне слово/.

Зам.: Але коротка кінцева голосівка лишається коротка й тоді, коли наступне слово починається двома шелестівками, напр.: Quém m a l ă stúltitia.

1. Коли по короткій голосівці йде m u t a c u m l i q u i d a / §1, 3 і §3, п.2/ то склад у прозі лишається звичайно короткий, а в поезії може бути або довгий або короткий / s y l l a b a a n c e p s = двійний склад, знак: ˘˘ , напр.:

Ét prīmŏ similís v o l ŭ c r ī, mox vēra v o l ū c r i s: у прозі все volŭcris, у поезії volūcris.

Зам.: Але коли mūta c. liquidăn e н а л е ж и т ь д о т о г о с а м о г о с л о в а, то склад д о в г и й, напр.:

ét dūcĭt rēmŏs illĭc ubi nūper arārat / коротке ĭ в dūcĭt стає довге перед t i r, що ними починається наступне слово.

Подібно і у зложеннях, напр.:

ŏ b r u t a із ŏb + ruta.

5. Треба мати на увазі ще ці двійні склади / syllabae ancipitēs /: mihĭ, tibĭ, sibĭ, ibĭ, ubĭ і hĭc = той (але hic = тут має голосівку і все довгу).

Зам.: Закінчення gen.sing. -īus буває в поезії часом двійне -ĭus, напр.: illĭus, ūnĭus etc. Все кажеться в гексаметрі: alterĭus, бо форми alterīus у гексаметрі не можна вживати.

6 Закінчення -o в nom.sing. і в першій особі sing. дієслів було первісно все довге /-ō/ пізніще anceps /-ŏ/, в клясичній мові це закінчення буває звичайно довге /-ō/, а тільки рідко коротке /-ŏ/. Що пізніше, то -o буває частіше коротке.

Зам. 1: Подібно бувають пізніще двійними: ergŏ quandŏ postrēmŏ.

Зам. 2.: ŏ є все коротке в egĕ duŏ, modŏ, quōmodŏ; але ambō має звичайно довге -o.

Зам. 3.: Закінчення -ō в dat. і abl. sing. другої відміни завсігди довге напр.: longō.

Зам. 4.: З мірою инших закінчень імен та дієслів треба запізнаватися разом із одміною.

7. Буває, що здовжується короткий склад. Це буває, коли він має метричний ictus, особливо безпосередно перед цесурою, напр.:

-ŏr:

ómnia víncit a m ṓ r ‖ et nṓs cēdā́mus amṓrī:

-ĭt:

néc quae praéteriī́t ‖ iterúm revocā́bitur únda.

Подібно і - quḗ часом здовжається, напр.:

térrasquḗ tractūsquĕ marís caelúmque profún - dum.

Зам.: Закінчення -ŏr, -ăt, -ĕt, -ĭt були первісно довгі.

8. Голосівки i і u заступаються часом одповідними шелестівками i=j і v, особливо в словах, що їх инакше в гексаметрі не можна вживати, напр.:

ărĭĕtĕ: ārjĕtĕ,
tĕnŭĭă. tēnvĭă

Зам.: Рідко вживається також u замість v, напр.:

sĭlŭāe, зам. sīlvāe.

9. Грецькі слова задержують ту міру, що мають у грецькій мові, напр.: amphīōn, aethēr. Тільки закінчення -ŏr звичайно коротке, напр.: Nestŏr: Νεστωρ.

Про дактилічний пентаметер.

§581.

Vēntūrae mĕmŏrēs ‖ iām nūnc ēstŏtĕ sĕnectae

Sīc nūllūm vōbīs ‖ tēmpŭs abībĭt ĭnērs.

Nēc quae praetĕrĭīt, ‖ ĭtĕrūm rĕvŏcābĭtŭr ūnda,

nēc quae prāetĕrĭīt, ‖ hŏrā rĕdīrĕ pŏtēst.

В таких віршах – вірш перший і третій – це гексаметри, другий і четвертий – то т.зв. п е н т а м е т е р /v e r s u s p e n t a m e t e r/. Він повстає так, що ми повторяємо першу частину гексаметра аж до пятичасткової цесури / penthemimeres /, тільки що в другій частині пентаметру не вільно вживати спондеїв. Останній склад буває а н с е р /себто, може бути також короткий.

М і ж д в о м а п о л о в и н а м и пентаметра появляється в с е д і є р е с а, себто – кінець слова.

Пентаметер ніколи не вживається с а м о с т і й н о /сам про себе/, а тільки в полученні з гексаметром, з яким і творить т.зв. елегічний двовірш / d i s t i c h u m e l e g i a c u m /:

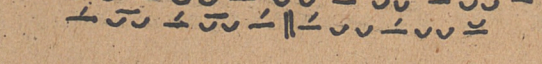

ПРО VERSUS SENARIUS.

§382.

Fămḗ cŏā́ctă vū́lpēs ā́lt/ā/ īn vī́nĕā́

ūv/am/ ā́ppĕtḗbāt sū́mmīs sā́lĭēns vī́rĭbŭ́s.

Quām tā́ngĕr/e/ ū́t nōn pŏ́tŭīt, dī́scēdēns ăī́t.

Nōndū́m mātū́rā /e/st, nṓl/o/ ăcḗrbām sū́mĕrĕ́.

Іямбічний сенарій / versus sēnārius/ складається із 6 іямбів /⏑–́/.

Передостанній склад усе короткий, останній – anceps, отже шоста стопа : ⏑ ⏓́.

У перших пятьох стопах заступається часто довгий склад а р с и двома короткими, що з них перша має ictus / ⏑́ ⏑ зам. –́ /, а короткий склад т е с и одним довгим або двома короткими / – або ⏑⏑ зам. ⏑ /, т.зн., у перших пятьох стопах уживається замісць і я м б у / ⏑ –́ / також tribrachus ⏑ ⏑́ ⏑ , спондей/– –́/ або дактиль /– ⏑́⏑ /, що мають ictus усе на другому складі.

Отже метричний зразок сенарія такий:

⏓́⏓́ ⏓́⏓́ ⏓́⏓́ ⏓́⏓́ ⏓́⏓́ ⏓́⏓́ ⏓́⏓́ ⏑ ⏓́ .

Цесурою буває звич. penthemimeres рідше hepthemimeres , напр.:

ūv/am/ áppetḗbat ‖ súmmīs sā́lĭēns vī́rĭbús.

Quam tánger/e/ út nōn pŏ́tŭit ‖ dī́scēdéns ăī́t....

Римський календар.

§383.

1. Римські назви місяців з примітниками:

Ianuarius,a,um.....	січень
Februarius ,a ,um.....	лютий
Martius,a,um.....	березень
Aprilis,e.....	квітень
Maius,a,um.....	травень
Iunius,a,um.....	червень
Iulius,a,um.....	липень
Augustus,a,um.....	серпень
September,bris,bre....	вересень
October,bris,bre.....	жовтень
November,bris,bre.....	листопад
Decembar,bris,bre.....	грудень

Зам.1.:Місяці Iulius,Augustus названі в честь Юлія Цесаря і Августа.За республіканських часів липень і серпень називалися Quintilis,e /Quinctilis/ і Sextilis.

Зам.2.:У старших часах першим місяцем року був березень /Martius/ таким чином стають зрозумілі назви: Quintilis,Sextilis,September..etc.

2. У місяці були три постійні дні:

А. *Kalendae (Calendae), arum, f* =І. день місяця.

Б. *Idus, uum, f* = 15. день місяців березня, травня, липня й жовтня / *M K M O* = *Martius, Julius, Maius і October*/, і 13. день інших місяців.

В. *Nonae, arum, f*, себто, 9. день перед *Idus* = 7. день березня, травня, липня й жовтня, і 5. день інших місяців /Римляни все вчисляли день, од котрого й до котрого числиться/.

Отже, напр.:

Kalendis Februariis – І. лютого
Idibus Martiis – 15. березня
Nonis Augustis – 5. серпня
Nonis Octobribus – 7. жовтня
Idibus Decembribus – 13. грудня

3. а/День п е р е д *Kalendae, Nonae* abo *Idus* означається все словом *pridie* з Acc., день по *Kalendae, Nonae, Idus* звичайно словом *postridie* з Acc., напр.:

pridie Kalendas Februarias (prid. Kal. Febr) = 31 сичня
postridie —"— ——" —— = 2. лютого,
pridie Idus Martias = 14. березня.
postridie Nonas Augustas = 6 серпня.
—"— —"— *Octobres* = 8. жовтня, і т. д.

б/ Инші дні означали так, що подавали, к о т р и й /щодо числа/ саме день п е р е д найближчим постійним днем /Kal., Non., Id./.

При тім вчисляли й день, до котрого й від котрого числили, напр.:

30. січня = die tertio ante Kalendas Februarias або, як кажеться звичайно, ante diem tertium Kalendas Februarias (a. d. III. Kal. Febr.)

22. січня = a. d. VI. Kal. Febr. /коли числимо, котрий то день перед Kalendae, то додається 2 до числа днів місяця і відіймається число дня:

(31+2) - 22 = 11

a. d. IX. Kal. Jan. = /31 + 2/ - 9 = 24. грудня:

13. березня = ante diem tertium Idus Martias (a. d. III. Id. Mart.) : / 15 + I / - 13 = 3! /Коли означаємо день перед Nonae або Idus, то додаємо I до числа Non. згл. Id. і відіймаємо число дня/

a. d. V. Id. Jan. = / 13 + I / - 5 = 9. січня.

/ Календарну табличку див. наприкінці книги /.

РИМСЬКІ ВАГИ, МОНЕТИ І МІРИ.

§385. В а г и. Римський фунт /libra, pondo / трохи менший від нашого /поверх 25 лотів/. Фунт ділився на 12 unciae; дроби мали окремі назви:

2 unciae = s e x t a n s / 1/6 аса/
3 " = q u a d r a n s / 1/4 аса /
4 " = t r i e n s / 1/3 аса /
5 " = q u i n c u n x
6 " = s e m i s / із semissis = 1/2 аса/
7 " = s e p t u n x
8 " = b e s / 2/3 аса/
9 " = d o d r a n s / 3/4 аса /
10 " = d e x t a n s /decunx/
11 " = d e c u n x
12 " = a s /as = фунт, як ціліть 12 унцій/

§386. І. Найдавніша монета в Римлян була м і д я н а: as /фунт/ міді - 80 копійок /передвоєнних/. Пізніше, коли заведено срібну монету, роблено as що раз лекший, і його вартість упала, напр.: від р. 191 пер.Хр. мали т.зв asses semunciales вагу 1/2 унції, й вартість яких 3 копійки, а за Цицерона as має вартість 1 копійка.

2. С р і б н і монета була:

denarius ..... /IO асів/- 32 коп.

sestertius ..../первісно *semis-tertius* = 2½ аса/= 8коп.. Знак сестерція: HS/із IIS= *libra libra semis*/.

3.Золотом монетом був т.зв. *aureus* = IOO сестерцій = 8 карбованців /золотих/.

Рахування сестерціями:

HSII= *sestertii duo* ..... 2 сест.
HSX= —"— *decem* ..... IO --
HSC= —"— *centum*..... IOO --
HSM= *sestertium* ..... IOOO --
HSMM= *duo (bina) sestertia* ...2000 --
HS $\overline{XX}$= *viginti(vicena) sestertia* ....20000 --
HS $\overline{C}$ = *centum (centena) sestertia* ..IOO,OOO --

HS $\boxed{X}$ = { *sestertium decies* / *centena milia* } IOOO,OOO --

HS $\boxed{XXX}$ = { *sestertium tricies* } 3OOO,OOO --
HS $\boxed{C}$ = *sestertium centies* ..IO,OOO,OOO --

387. М і р и д о в г о т и: *pes* римська стопа, тро-менша від нашої. *Passus* =/подвійний/ крок - 5 *pedes* /поверх 2 аршини/.- *Miliarium* = *Mille passus* = I римська миля, менша ніж I½ верста /точніше - I верста I8C сажнів/.

Міра поверхні: *iugerum* "морг", т.є. коло ½ десятини.

Найчастіші скорочення імен.

§ 300.

A. - .....Aulus.

Ap./App./-Appius.

C -.....Gaius.

Cn.-.....Gnaeus.

D. - .....Decimus.

K. -.....Kaeso.

L. -.....Lucius.

M.-.....Marcus.

M'.-.....Manius.

Mam.-.....Mamercus.

N./Num./-.Numerius.

P.-.....Publius.

Q./Qu./-..Quintus.

S./Sex./-.Sextus.

Serv.-....Servius.

T.-.....Titus.

Ti./Tib./-Tiberius.

Зам.: Про C.- Gaius, Cn.-Gnaeu

cf. §I.n.o.

Календарна таблиця до ст. 498.

Дні /числа/	березень, травень, липень, жовтень /по 31 день/	січень, серпень, грудень /по 31 день/	квітень, червень, вересень, листопад /по 30 день/	лютий /28, а у переступному році 29 день
I	Kalendis	Kalendis		
2	a.d. VI (postridie Kalendas)	a. d. IV (postridie Kalendas		
3	a.d. V Nonas	a. d. III Nonas		
4	a.d. IV	pridie Nonas		
5	a.d. III	Nonis		
6	pridie Nonas	a. d. VIII (postridie Nonas).		
7	Nonis	a. d. VII		
8	a.d. VIII (postridie Nonas	a.d. VI		
9	a.d. VII	a.d. V Idus		
10	a.d. VI	a.d. IV		
11	a.d. V Idus	a.d. III		
12	a.d. IV	pridie Idus.		
13	a.d. III	Idibus		
14	pridie Idus	a.d. XIX (postridie Idus)	a.d. XVIII (postridie Idus)	a.d. XVI
15	Idibus	a.d. XVIII	a.d. XVII	a.d. XV
16	(postridie Idus) a.d. XVII		a.d. XVI	a.d. XIV
17	a.d. XVI		a.d. XV	a.d. XIII
18	a.d. XV		a.d. XIV	a.d. XII
19	a.d. XIV		a.d. XIII	a.d. XI
20	a.d. XIII		a.d. XII	a.d. X
21	a.d. XII		a.d. XI Kalendas (наступного місяця).	a.d. IX
22	a.d. XI		a.d. X	a.d. VIII
23	a.d. X	Kalendas (наступного місяця)	a.d. IX	a.d. VII
24	a.d. IX		a.d. VIII	a.d. VI (у переступному році)
25	a.d. VIII		a.d. VII	a.d. V a.d. bis VI
26	a.d. VII		a.d. VI	a.d. IV a.d. V
27	a.d. VI		a.d. V	a.d. III a.d. IV
28	a.d. V		a.d. IV	pridie Kalendas Martias a.d. III
29	a.d. IV.		a.d. III	pridie Kalendas Martias
30	a.d. III		pridie Kalendas (наступного місяця)	
31	pridie Kalendas (наступного місяця).			

НАЙВАРТНІШІ ЗАПРИМІЧЕНІ ПОМИЛКИ.

Стор.	Стрічка.	Замість:	Має бути:
5	10 з дол.	розлуки:	розлуки:"
11	6 - -	*communia*	*mobilia*
20	10 - -	*-i, -ia, -i*	*-i, -ia, -ium*
31	7 - -	закінчення	значіння
157	10 з гор.	*dφoerēs*	*dīcerēs*
157	9 з дол.	*Hes*	*Res*
159	3 з гор.	*Beatissimus*	*beatissimus*
159	7 - -	*appar...*	*appāruit*
160	13 з дол.	*tapp dlaverunt*	*appellaverunt*
161	13 - -	*Cacatus*	*Caetus*
162	4 - -	*summā*	*summō*
175	8 - -	*magnem*	*magnam*
178	12 - -	називник	инший відмінок
185	3 - -	*c.. cum*	*circum*
199	5 з гори	*aliquid aliquo*	*aliquid ab aliquo*
200	4 з дол.	*secarit ti*	*securitati*
211	5 з дол.	*POSSERORIS*	*POSSESSORIS*
238	4 - -	*Refett*	*Refert*
245	5 - -	*hostibus ( )*	*hostibus (особа!)*
267	5 - -	/ослаблення/ на пізню старість	на пізню старість /на ослаблення
268	6 з гор.	*Ser*	*Ter*

284	4 з дол.	*secundam*	*secundum*
289.	7 – –	замісць	замісць *praes.*
294	2 – –	також	також *ut*
302	7 з гор.	напр.:	напр.: тішитися, жалувати, ся/, подавляти і т.п.
304	IO з дол.	після є	після *quam* є
– –	7 – –	*ensisse*	*sensisse*
305	2 з гор.	*Aegiptium*	*Aegyptium*
308	I з гор.	.... *en*	*numen*
3I4	8 з дол.	*scribendi*	*administrandi*
3I5	9 – –	*servsndi*	*servandi*
329	7 – –	*perfectus*	*profectus*
337	I4 з гор.	*Абляти́в*	*Activum*
338	I – –	*fsciendum*	*faciendum*
353	5 – –	*inventute*	*inventutem*
– –	7 – –	*parcer t*	*parceret*
– –	IO – –	*Magiste*	*Magister*
373	I з дол.	додати: *Dicam tibi, quae sciam*	
38I	має бути стор. 387.		
387	має бути стор. 38I.		
4II	3 з дол.	*senat*	*senatu*
436	9 з гор.	т.зв.	т.зв. *pronomina i adverbia correlativa*
443	8 – –	Усі	Усі ці

449	5 з гор.	*haberent-*	*haberant=*
455	6 з дол.	*віднос-*	*відносними*
458	I з гор.	*aquites*	*equites*
473	5 – –	*posse*	*posset*
476	I з дол.	*ódērūnt*	*ōdērūnt*
482	IO – –	*semiqunaria*	*semiqui-naria*
485	I – –	*átqum*	*átqu'*
487	IO з гор.	*ка – –*	*ка + т,*
490	2 з дол.	*по и*	*по ч*

SLAVISCHE BIBLIOTHEK IN PRAG
SLOVANSKÁ KNIHOVNA V PRAZE

546.

7. X. 1940

КУКО. СИЛЧ